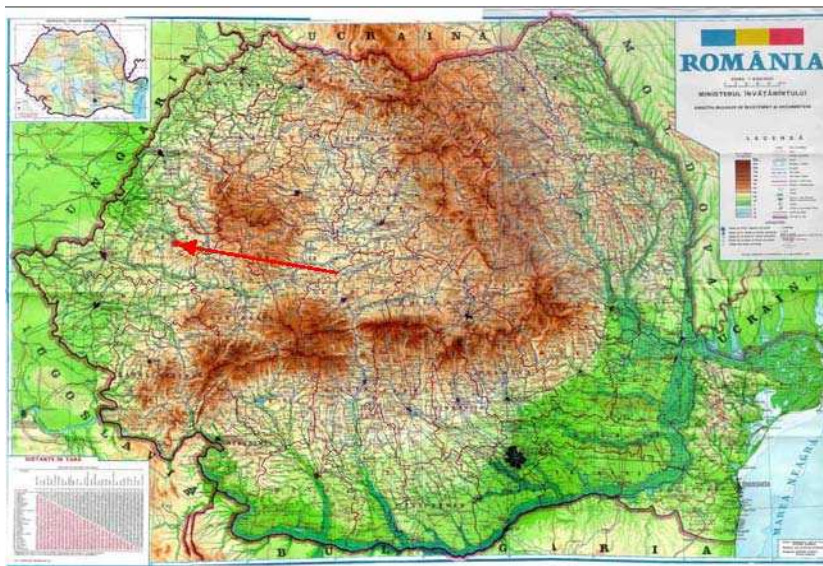

Prof.univ.dr.ing. Marian RIZEA Ing.dipl. Eugenia RIZEA

Preot iconom stavrofor Dorel -Crăciun MOȚ Ing. dipl. Cristian GEAMÂNU

GURAHONȚ – GURĂ DE RAI

Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești - 2009 -

Autorul poartă întreaga răspundere morală, legalăși materială față de editurăși terțe persoane pentru conținutul lucrării.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României Gurahonț: gură de rai / prof. univ. dr. ing. Marian Rizea, ing. dipl. Eugenia Rizea, preot iconom stavrofor Dorel-Crăciun Moț, ing. dipl. Cristian Geamănu. - Ploiești: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2009
Bibliogr. ISBN 978-973-719-325-4

I. Rizea, Marian
II. Rizea, Eugenia
III. Moț, Dorel-Crăciun
II. Geamănu, Cristian

908(498 Gurahonț)

Control științific: Prof. dr. ing. **Mihai Pascu Coloja** Conf. dr. ing. ec. **Daniela Enăchescu**

Redactor: Prof. dr. ing. **Liviu Dumitrașcu** Tehnoredactare
computerizată:

Asandului (Ursan) Georgeta

Grafică:

Ing. Dipl. Benjamin Moț

Coperta:

Mihail Radu

Director editură: Prof. dr. ing. **Șerban Vasilescu**

Adresa: Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești Bd. București 39,
cod 100680 Ploiești, România Tel. 0244-573171, Fax. 0244-575847

*Motto: „Nu poți vedea trecutul sau viitorul decât cu ochii minții,
dar pentru aceasta este nevoie de iluminarea prezentului” Marian
RIZEA*

Dedicăm această modestă apariție editorială, bravilor noștri înaintași care au trăit, muncit și luptat pentru apărarea gliei străbune și libertatea neamului românesc, tuturor locuitorilor Gurahonțului și a localităților învecinate cărora, prin bunăvoința bisericii și a autorităților locale le donăm întregul tiraj al cărții, ca urmașii noștri să știe și să nu uite că au rădăcini adânci și puternice, pentru că la ȚEBEA, încă bate inima înflăcăratului Avram IANCU și a camarazilor săi de arme și idealuri, iar jertfa lui Horia, Cloșca și Crișan, a eroilor celor două războaie mondiale dar și a bravului luptator căzut la datorie în Decembrie 1989, sublocotenent RĂNOIU GELU-IUSTINIAN, nu a fost zadarnică..

RECUNOȘTINȚĂ ȘI GLORIE VEȘNICĂ EROILOR NEAMULUI ROMÂNESC !

*AUTORII
Decembrie 2009*

CUPRINS

Prefață	9
Cuvânt de debut	11
1. CUPTORUL JUMELȚ – TRUNUL EIFFEL AL APUSENILOR	15
1.1. Rezervația naturală <i>Dosul Laurului – oaza de mister a Apusenilor</i>	19
2. COMUNA GURAHONȚ	25
2.1. Prezentare generală	25
2.2. Atestare documentară	26
2.3. Economia	32
2.4. Comunicațiile	39
2.5. Electrificarea	40
2.6. Prezentare turistică. Specii unicat și peisaje de excepție în Parcul „Arboretumul Sylva” din Gurahonț	40
2.7. Învățământul	46
2.8. Sănătatea	48
2.9. Cultura	48
2.10. Târguri și expoziții	49
3. PAROHIA ZIMBRU	50
3.1. Școala	117
3.2. Lista preoților care au slujit la sfântul altar din Zimbru	131
4. MONOGRAFIE LOCALITĂȚII GURAHONȚ – DUPĂ PETRE UGLIȘ DE LA PECICA)	133
4.1. Introducere	134
4.1.1. Milenarul sat Tri-Honți	135
4.1.2. Sătulețul Gura-Honțului, un vechi cuib al românismului	135
4.1.3. Cum s-au format satele Honțișor și Gura-Honțului din străvechiul sat Trihonți	138
4.1.4. Școala românească din Gura-Honțului în trecut	141
4.2. Stăpânii satului acum 200 de ani	145
4.3. Așezarea satului Gura-Honțului	146
4.4. Extinderea hotarului	147
4.5. Situația geografică a satului	149
4.6. Mutarea satului de azi	150

4.7.	Industrii	151
4.8.	Cristea Niculescu – directorul general al fabricii de ciment	155
4.9.	Ocupațiunea locuitorilor	156
4.10.	Stupăritul	158
4.11.	Industria casnică	159
4.12.	Cum dispăre minunata noastră industrie casnică	162
4.13.	Avram Iancu prezent în Gura-Honțului la mutarea mormântului lui Ion Buteanu în cimitirul Gura-Honțului	167
4.14.	Pioasa ceremonie a exhumării și a reînhumării osemintelor lui Ion Buteanu în cimitirul Gura-Honțului	170
4.15.	Calea ferată Arad-Cenad-Brad	170
4.16.	Calea ferată Sebiș-Gura-Honțului	172
4.17.	Legenda bisericii de lemn	173
4.18.	Școli ungurești în sate românești	175
4.19.	Satul Gura-Honțului – un mic centru administrativ	177
4.20.	Vechea școală românească	177
4.21.	Viața satului se schimbă	179
4.22.	PATRIA, o mare întreprindere industrială bancară	181
4.23.	Ziua de 1 Decembrie 1918. Ziua Renașterii	183
4.24.	În zorile Unirii celei Mari	184
4.25.	Românii din județul Arad la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia	185
4.26.	Școala românească după întregirea neamului ..	185
4.27.	CASINOUL român din localitate	187
4.28.	Eroii comunei noastre din războiul întregirii neamului	189
4.29.	Pregătirile reformei agrare	189
4.30.	Reforma agrară din anul 1922	189
4.31.	Mutarea osemintelor și a crucii lui Ion Buteanu în Pantheonul de la Țebea	199
4.32.	Inundația din anul 1925	199
4.33.	Ridicarea troiței de la Iosășel	200
4.34.	Epoca de aur a comunei Gura-Honțului	206
4.35.	Toponomastica comunei Gura-Honțului	209

4.36.	Numirea pădurilor	210
4.37.	Munții cei mai înalți	212
4.38.	Restul hotarului din jurul comunei din Valea Crișului	212
4.39.	Locuitorii satului după limbă	213
4.40.	Meseriașii Gurahonțului în anul 1922, cu brevet	214
4.41.	Micii meseriași	215
4.42.	Portul național	216
4.43.	Micii negustori în anul 1920	219
4.44.	Morăritul	220
4.45.	Eroii comunei noastre din războiul antihitlerist	220
4.46.	Înființarea corpului pompierilor voluntari	221
4.47.	Stuparii din Gura-Honțului în anul 1920	224
4.48.	Fabrica de marmeladă	225
4.49.	Fiii distinși ai satului	226
4.50.	Liceul mixt din comuna Gura-Honțului	227
4.51.	Bombardarea Gura-Honțului	229
4.52.	Funcționarii comunei Gura-Honțului în anul 1920	231
4.53.	Familii de refugiați din Basarabia și din Bucovina	231
4.54.	Din trecutul Zarandului	232
4.55.	Numirea satului în trecut	235
4.56.	Ultimul haiduc din Țara Zarandului	236
4.57.	Parcul dendrologic din Gura-Honțului	238
4.58.	Corul bisericii ortodoxe	241
4.58.	Cinematograful	243
4.60.	Biblioteca comunală	244
4.61.	Cronologia preoților din Gurahonț	244
	În loc de încheiere	245
	Anexă – „Gura de rai din Bucegi, între legendă și realitate”	247
	Bibliografie	255

Vedere a parcului Dendrologic din Gurahonț P R E F A ȚĂ

Când am primit manuscrisul și am fost solicitat de autorii acestei cărți să o prefățez, nu mi-am închipuit că în paginile monografiei voi descoperi o parte a propriei copilării și lucruri inedite din istoria străbunilor mei. Fiind originar din Bonțești, județul Arad, localitate atestată documentar din anul 1441, am parcurs cu bucurie și curiozitate ceea ce distinșii autori au sintetizat în volumul GURAHONȚ – GURĂ DE RAI și pot spune că am fost mai mult decât încântat să descoper evenimentele, oamenii și fapte despre locuitorii acestei minunate zone. Am fost surprins și de titlul ales și consider că acesta se potrivește întru-totul cu conținutul acestei dense monografii, dar și cu locurile descrise.

Tradiția populară românească definește „Gura de Rai” ca fiind „mediul sacru dintre cer și pământ, drumul spre Rai, locul benefic terestru, un fel de vamă spre tărâmurile divine”. Un astfel de loc este apreciat de autori că se află în această zonă a GURAHONȚULUI. Unul dintre autori, profesorul doctor inginer Marian RIZEA, a publicat în urmă cu doi ani, în paginile revistei Monitorul de Petrol și Gaze, un interesant și apreciat articol intitulat „GURA DE RAI DIN BUCEGI, ÎNTRE LEGENDĂȘI REALITATE”, anexă a acestei monografii, care invită cititorii la o atentă analiză și profundă meditație.

Ca profesor de petrol și gaze trebuie să recunosc că autorii acestei lucrări deși nu sunt istorici, au reușit să realizeze o lucrare valoroasă despre ținutul Gurahonțului și a localităților învecinate punând în valoare documente ce atestă trecutul neamului românesc în acest colț de țară, subliniind cu rafinament rolul important al credinței strămoșești în păstrarea tradițiilor, obiceiurilor și nu în ultimul rând a unității comunităților creștine.

Autorilor le revine un merit aparte în încercarea de a nu lăsa ca timpul să se scurgă în negura istoriei fără ca, măcar o parte din trecutul glorios al locuitorilor să nu se regăsească în paginile unei cărți care să îmbogățească bibliotecile iubitorilor de adevăr, neam și țară.

Profesor univ. dr. Ing. Mihai-Pascu COLOJA

Prorector al UNIVERSITĂȚII PETROL-GAZE DIN PLOIEȘTI

CUVÂNT DE DEBUT

Ideea imortalizării amintirilor despre ținutul

Gurahonțului, intitulată GURAHONȚ - GURĂ DE RAI a sălășuit în mintea mea, încă din copilărie când, la vârsta de opt ani, adică în vara anului 1963, mi-am petrecut prima vacanță mare pe aceste minunate locuri, venind în vizită la unchiul din partea mamei, Mitică Crăciun și la mătușa Marioara. Atunci și în anii care au urmat, până la această vârstă, am venit an de an pe aceste plaiuri, vară de vară, iar uneori în celelalte anotimpuri, singur, până în 1977 când, căsătorindu-mă, am venit cu soția, în vacanțele studențești, iar mai apoi cu copii și nepoțica, Alexandra.

Am cunoscut de-a lungul anilor oameni și locuri și fără sămi dau seama, m-am atașat definitiv de acest colț de rai. O vorbă care circulă în popor și pe care primarul Ioan Gheorghe Florea o repetă ori de câte ori are ocazia spune că, cine bea apă de la Gurahonț, acela nu mai pleacă.

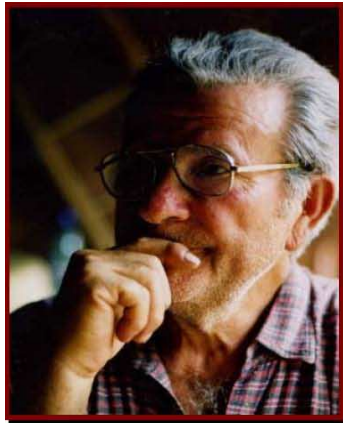
Nu știi cât adevăr conțin aceste vorbe, dar pot mărturisi că mie și familiei mele se potrivesc în totalitate, altfel cum anume s-ar putea explica investiția însemnată făcută în aceste timpri de criză mondială, în casa primită moștenire de la mătușa noastră, în Gurahonț, strada Petru Truță, la peste 450 km depărtare de domiciliul nostru din Ploiești, unde avem apartament chiar în centrul orașului? Nu știi nici dacă vorba populară reiterată de domnul primar nu se referă la altă licoare în afară de apă, ca de exemplu la siropul cu sifon oferit pe vremuri, la bufetul gării din Gurahonț de Ștefan și Măcrina Suhanec și spre care jinduiam zilnic împreună cu vărul meu Nelu Iva sau vecinii copilăriei, Alin Jula, Lucian și Dan Stănilă (pe unul dintre aceștia salvându-l de la un posibil înec în joaca noastră copilărească), sau este vorba despre minunata băutură ce se obține după o rețetă specifică din prunele, perele și merele zonei, acea pâlincă aromată cu care se mândresc honțenii și cei din jurul localității și care bate de departe cel mai scump whisky aflat în restaurantele de lux.

Cert este că, în urmă cu un an, preotul Dorel Moț și inginerul Voicu Șandru din Zimbru, directorul RAR Arad, m-au invitat împreună cu soția la Zimbru, să vizităm rezervația naturală Dosul laurului. Așa am văzut cuptorul Jumelț, minunatele împrejurimi și rezervația despre care am publicat un articol în revista „Monitorul de Petrol și Gaze” București, articol pe care îl vom insera, mai jos, în paginile acestei modeste cărți. După apariția articolului, am primit numeroase telefoane și emailuri de la cititorii revistei, cerându-mi relații despre ținutul Gurahonț și Zimbru. O nouă vizită la primitoarea familie a dascălului Șandru din Zimbru căruia i-am dăruit un exemplar al revistei, pentru a culege noi date, m-a pus în posesia unui manuscris inedit despre satul respectiv. Înțeleptul dascăl, impresionat de articolul intitulat Cuptorul Jumelț -turnul Eiffel al apusenilor, mi-a oferit pentru documentare un teanc de pagini transcrise de către preotul paroh Lușă Ciprian la calculatorul familiei Neagu Dumitru din Zimbru nr. 49, în data de 7 martie 2004, după un manuscris al preotului Valerian CRISTEA. La un pahar de pălincă am convenit cu distinsul dascăl Șandru că acele pagini, care conțineau un segment din istoria zbuciumată a zimbrenilor, meritau să vadă lumina tiparului pentru cei de azi și pentru viitorime! În discuție a intervenit soția care mi-a sugerat ca documentele adunate în timp despre Gurahonț, printre care o veche monografie scrisă cu pana de strălucitul învățător Petre Ugliș Delapeșca, merită publicate, iar părintele Dorel Moț m-a asigurat că va descoperi fotografia acestuia și îmi va pune la dispoziție mai multe fotografii recente realizate de fiul său, inginer Beniamin Flavius Moț, despre Gurahonțul de azi.

Poate că aceste modeste gânduri și dorințe ar fi rămas simple bune intenții fără munca neobosită a distinsei doamne masterand a Academiei Naționale de Informații, Georgeta Asandului care m-a ajutat la redactarea cărții, dar și a inimosului inginer diplomat Cristian Geamănu care, deși născut în București, a considerat că urmașii celor ce apar în paginile acestei publicații merită să aibă - în propria bibliotecă - o mărturie al zbuțumăturii dar fascinantului trecut strămoșesc.

Tuturor celor care au contribuit la apariția acestei modeste cărți, dar mai ales domnilor directori Lucian GHEORGHE (S.C. COMGAZ SRL), Cristian GEORGESCU (S.C. SWISO SRL), Constantin ILIESCU (S.C. PETROSTAR S.A.) și Constantin PETRESCU (S.C. ARENA SRL) din Ploiești care în urmă cu trei ani au sponsorizat cu sume modeste finalizarea lucrărilor bisericii creștin-ortodoxe din Gurahonț, autorii le mulțumesc și îi invită la critici și meditație.

Prof.univ.dr.ing. Marian Rizea

Profesorul *Alexa Șandru* a absolvit Școala Pedagogică de Învățatori în 1958, după care a urmat cursurile Institutului Pedagogic de 3 ani, în cadrul căruia a absolvit Facultatea de Limba și Literatura Română. A fost învățator în Zimbru, iar după absolvirea institutului, profesor de limba română și director la Școala generală din Rapsig, jud. Arad. S-a pensionat în anul 1998.

Inginerul *Moș Flavius Benjamin* este licențiat al Facultății de Inginerie "Hermann Oberth" din Sibiu, specializarea Calculatoare și al Facultății de Științe Economice din Sibiu, specializarea Master - Managementul Financiar al Organizației. În prezent, inginer de sistem la Primăria Comunei Gurahonț și informatician la Banca Coop. *Mureșul*, Arad.

Absolventă a Facultății de Științe Economice din cadrul Universității Petrol-Gaze din Ploiești, specializarea management, în prezent masterand Academia Națională de Informații, *Georgeta Asandului* își desfășoară activitatea în cadrul Inspectoratului General de Aviație din Ministerul Administrației și Internelor.

Capitolul 1 CUPTORUL „JUMELȚ” – TURNUL EIFFEL AL APUSENILOR¹

Suntem tot mai preocupați de a efectua concedii în străinătate, de a ne uita „peste gard” la frumusețile altora dar, deseori, nu realizăm ce locuri frumoase, pline de farmec și cu încărcătură istorică deosebită avem în propria ogradă. Unele dintre acestea se află pe raza comunei Gurahonț, din județul Arad.

Pe drumul național DN 79A, între Vârfurile și Ineu se află mirifica comună arădeană **Gurahonț**, fostă reședință de raion, formată din localitățile **Bonțești, Dulcele, Feniș, Honțișor, Iosaș, Mustești, Pescari, Valea Mare** și **Zimbru**. Localitatea Gurahonț este atestată documentar pentru prima dată în anul 1386. Teritoriul administrativ al comunei ocupă o suprafață totală de 16.852 ha. Mândria locuitorilor comunei o reprezintă Parcul dendrologic, rezervația naturală Baltele, noul edificiu al primăriei, dar și cel al vechii și noii biserici creștinortodoxe, ridicată de inimosul preot Moț Dorel și harnicii honțeni.

Biserica din Gurahonț Puțină lume cunoaște
însă, despre existența în această zonă a două obiective
turistice unice
în România:
este vorba de

¹ Articol apărut în
“Monitorul de Petrol și
Gaze”, nr.9, septembrie
2008

cuptorul de topit minerale pentru obținerea fierului, numit „*Jumelț*”, aflat la intrarea în satul **Zimbru** și de rezervația naturală **Dosul Laurului**, aflată în partea de nord-vest a acestei străvechi așezări.

Cuptorul de topit fier „*Jumelț*” (ruine) din satul Zimbru, comuna Gurahonț, pe Valea Râului la 3 km de sat, lângă cabana forestieră, datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, 1891, consemnează Marky Sandor în „*Monografia orașului liber regesc și a comitatului Arad*”, vol.II, pag.862. În acest document, găsim consemnat faptul că „...*Contele Welslheim a fost urmat la Zimbru de Bogdanovici Sandor, care a construit un furnal (cuptor) de topit metal, care în urma arderii obține o producție de 25-30 quintale bare de fier*”².

Zenia și Alexa Șandru

² Datele au fost oferite de către prof. Alexa Sandor și soția sa Zenia, din satul Zimbru

Cuptorul Jumelt

Turnul Eiffel –
vedere din față
Secțiune „naturală”
la jumătatea
cuptorului

Când arhitectul Gustave Eiffel, contemporanul inginerului român Anghel Saligni, instala pe malul Senei, la sfârșitul secolului al XIX-lea celebrul turn care îi va purta numele și va reprezenta simbolul Franței, peste timp, la Zimbru se practica o meserie străveche, cu o nouă tehnologie. Poate că vestitul turn Eiffel are în construcția sa și bare de fier de la Zimbru.

La construcție s-au folosit blocuri de piatră, susținute de plăci de fontă

Cuptorul „*Jumelț*” se află lângă cabana forestierăși la intersecția drumului ce urcă în stânga spre rezervația Dosul Laurului și, în dreapta, spre cătunul Brusturescu.

Construit din piatrăși în unele părți din cărămizi, susținute de plăci de fontă, a fost plasat în apropierea apei care folosea pentru răcire. Combustibilul provenea din lemnele pădurilor din jur, iar minereul de fier din minele locale. Minereul se administra prin partea superioară, iar produsul avea scurgere prin orificiile laterale. Acest cuptor de topit minereu de fier este de proporții mai mici decât cel din frumoasa stațiune balneoclimaterică Moneasa, probabil, un urmaș evoluat al cuptoarelor în care strămoșii noștri daci topeau minereurile carstice pentru a făuri unelte să lucreze rodnicul pământ geto-dacic, dar și temutele săbii încovoiate cu care au opus rezistență năvălitorilor romani și sălbaticilor migratori. Puține lucruri în istorie au dăinuit atât de multă vreme precum dârzenia vitejilor daci și mult trebuie să-i fi impresionat aceștia pe cuceritorii lumii de atunci dacăși după mai bine de două mii de ani Columna lui Traian păstrează sculptate în piatră chipurile dacilor și a ascuțitelor și încovoiatele lor săbii.

1.1. Rezervația naturală *Dosul Laurului* – oaza de mister a Apusenilor

Pe Valea Luștilor, mai sus de minele cuptorului se ajunge la „*Dosul laurului*”, rezervație botanică a Academiei Române. Acesta este singurul loc din țara noastră unde se poate întâlni "*Ilex aquifolium*" un relict terțiar. Arbustul vegetează bine și are o înălțime de 2,5 m. Trebuie reținut că acest loc este punctul cel mai nordic al ariei lui mediteraniene și cel mai estic al ariei lui atlantice.

Este o rezervație naturală botanică pe o suprafață de 32,2 ha a cărei scop este conservarea laurului (*Ilex aquifolium*) în singura stațiune în care vegetează, din țara noastră. Această stațiune a fost menționată pentru prima oară în 1883 de către botanistul Simonkai, acesta vorbind despre prezența câtorva grupe răzlețe de laur.

Localizare prin satelit a rezervației

Rezervația se găsește într-o zonă acoperită în totalitate de vegetație lemnoasă, caracterizată prin arborete de fag (*Fagus sylvatica*) și diseminat mesteacăn (*Betula pendula*), carpen (*Carpinus betulus*), cireș (*Prunus avium*).

Legenda spune că în desul pălc de laur localnicii își ascundeau bruma de agoniseală când barbarii îi atacau, iar o altă legendă vorbește despre contele Jelinski, care ar fi adus acest arbust pentru a impresiona localnicii, dar și pentru a-și marca locul unde își ascundea la loc știut numai de el, o parte, teaurizată, din avere.

Nucleul rezervației îl reprezintă subparcelea 47B constituită dintr-un arboret pur de *Ilex aquifolium*, restul rezervației constituind-o o zonă „tampon” alcătuită dintr-un arboret natural de fag, așa cum au precizat distinșii mei ghizi, ing. Voicu Șandru și preotul Moț Dorel.

Ilex aquifolium, laurul, este răspândit din Europa până în China, țara noastră

fiind situată în afara arealului natural al speciei

Laurul crește sub formă de tufe, creând desișuri greu de pătruns. În această stațiune a atins 8 m în înălțime și 12-18 cm în diametru. Ramurile tinere au scoarța netedă, de culoare verde. Frunzele sunt dispuse altern, au lungime de 3-8 cm și sunt de culoare verde închis, cu luciu puternic. Marginea lor este ondulată și prezintă țepi ascuțiți. Înfloarește în luna mai,

petalele florilor fiind de culoare albă. Fructul este sferic, la coacere are culoare roșie, cu 4-5 semințe. Se coace în luna august, dar fructele pot rămâne pe ramuri până în anul următor. Desișurile spinoase formate de laur nu permit creșterea altor plante cu excepția genului *Rubus* care crește în golurile dintre grupe.

Laurul – Ilex Aquifolium

Cei doi ghizi amatori, sub binemeritații lauri Legea nr.5 din martie 2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a III-a – zone

protejate (publicată în Monitorul Oficial al României nr. 152 din 12 aprilie 2000), precizează că, atât *Cuptorul de topit metal Jumelț*, cât și Rezervația **Dosul Laurului** sunt obiective protejate ca valori de patrimoniu natural/cultural.

După cum observați din primele imagini, Cuptorul „*Jumelț*” este pe cale de a fi distrus de vegetație și intemperii. Într-o situație extrem de gravă, care trebuie să dea de gândit autorităților, este aceea a Rezervației *Dosul Laurului*. Aici, gardul împrejmuitor este pe cale de dispariție, iar în jurul pâlcului de laur, se vede clar cum sub puterea modernelor și eficientele drujbe, cad zeci de copaci seculari de fag și stejari, adică exact ceea ce îi asigură laurului mediul natural de existență.

Urme proaspete de tractor, dinspre laur La câțiva zeci de metri de pâlcul de

laur

O buturugă proaspătă, tot ce a mai rămas dintr-un falnic fag

Am fotografiat în mod special câteva imagini, de la urme de tractor la buturugi proaspete și copaci căzuți, pentru a trage un semnal de alarmă autorităților competente să intervină, conform prevederilor legale.

Capitolul 2

COMUNA GURAHONȚ

2.1. Prezentare generală³

Localitatea Gurahonț se află situată în depresiunea cu același nume, la confluența râurilor Sighișoara și Ioșei cu Crișul Alb și are o suprafață de 16.852 ha. Satele care intră în componența comunei sunt: Gurahonț - sat reședință de comună situat la o distanță de 107 km față de municipiul Arad și satele Bonțești, Dulcele, Feniș, Honțișor, Iosaș, Mustești, Pescari, Valea Mare și Zimbru.

Populația stabilă a comunei, potrivit datelor recensământului din 18 martie 2002 este de 4.502 locuitori, din care:

- Gurahonț: 2011 locuitori
- Bonțești: 672 locuitori
- Dulcele: 100 locuitori
- Feniș: 175 locuitori
- Honțișor: 373 locuitori
- Iosaș: 267 locuitori
- Mustești: 96 locuitori
- Pescari: 300 locuitori
- Valea Mare: 105 locuitori
- Zimbru: 403 locuitori

Locuitorii comunei sunt în marea majoritate români, structura pe etnii, fiind după cum urmează:

- români: 4.401
- rom: 40
- ucraineni: 35
- maghiari: 16
- germani: 7
- alte naționalități: 3

Populația este împărțită pe religii după cum urmează:

³ Datele statistice sunt la nivelul anului 2006

- ⑩ ortodocși: 78,1 %
- romano-catolici: 0,8 %
- bapțiști: 8,7 %
- pentecostali: 12 %
- alte religii: 0,4 %

Biserica din Gurahonț Piatra de temelie a fost pusă la 11 septembrie 1991 iar în anul 1996 a fost târnosiță și sfințită de Preasfințitul episcop doctor Timotei SEVICIU

Structura populației pe sexe este următoarea:

- bărbați: 2.137
- femei: 2.365

2.2. Atestare documentară

Prima atestare documentară a localității Gurahonț datează din anul 1386. Satul Bonțești este atestat documentar în anul 1441, Dulcele în 1574, Fenișși Zimbru în 1553-1633, Honțișor în 1441, Iosaș în 1386, Mustești și Valea Mare în 1439 și Pescari în anul 1553.

Satul Iosășel atestat documentar în 1553, în prezent este strada Iosășel a localității Gurahonț, iar cătunul Brusturescu este inclus actualmente în componența satului Zimbru și este atestat documentar în 1597. Localitatea Gurahonț la începuturi purta numele de GROHONCH sau HONZTOK. După cel de-al doilea război mondial, Gurahonțul a făcut parte din categoria administrativă a raioanelor, fiind reședință de raion din regiunea Crișana, adică Raionul Gurahonț.

Săpăturile arheologice efectuate în satul Iosășel ne-au dezvăluit urme de civilizație încă din perioada Paleoliticului timpuriu. Arheologii Marton Roșca, în 1925 și Lucian Roșu, în 1967 au descoperit topoare cioplite la un capăt, lanciolete, vârfuri de lănci, răzuitoare, dălți, lame, etc. Cele mai vechi monede descoperite în Zărand sunt drahmele de argint. Descoperirile monetare de la Feniș cuprind monede care au, în general, pe verso capul lui Hercules iar pe cealaltă parte calul și călărețul, ambele efigii destul de degenerate. În satul Zimbru s-au descoperit așezări miniere și opaițul roman de la Ponorăș -Zimbru, acestea dovedind cătinutul ar fi fost încadrat în fosta provincie Dacia - Romană.

Cu toate vitregiile istorice ale secolelor IV-X, populația autohtonă romanizată din ținutul Gurahonțului și zonele din jur își păstrează nealterată ființa, limba, tradițiile și formele socialpolitice de organizare cristalizându-se o populație românească. Potrivit relatărilor lui Anonimus, în jurul anului 900 teritoriile la nord de Mureș intrau în componența ducatului condus de Menumorut situat între Tisa, Mureș, Someș. Aici este amintit și râul "Iousaz" (pârâul Iosașului, Iosășelului) afluent al Crișului Alb din zona Gurahonțului.

În conscripția domeniului Șiriei din 1525 figurează mai multe sate din zona Gurahonț ca: Honțișor cu 10 familii, Mustești cu 19 familii, Mădrigești cu 10 familii, Secaș cu 15 familii și o casă părăsită. Conscripția confirmă încă o dată existența instituției cneziale și structura feudală a acestor locuri, precum și sistemul de obligații (dări și bani).

După căderea Ungariei medievale în 1542 se înființează principatul Transilvaniei, căruia îi aparținea și Brazii. În 1552 după căderea Timișoarei, turcii înainteazăși în direcția Crișului Alb punând stăpânire pe cetățile Ineu și Dezna. Brazii intra sub dominație otomană. Satele sunt dăruite unor spahii. Astfel, Gurahonțul și Brazii în 1574 sunt menționate în proprietatea lui Baiazid, Feniș în proprietatea spahiului Bali, Iosașul în proprietatea spahiului Geafar, iar Zimbrul în proprietatea pașei Osman. După victoria de la Șelimbăr a lui Mihai Viteazul întreaga zonă a văii Crișului Alb intră sub autoritatea lui Mihai. După asasinarea lui Mihai

Viteazul la Câmpia Turzii aceste sate sunt trădate de mercenarii lui Basta și
intră în proprietatea unor familii maghiare: Valea Mare - familia Eornis,
Gurahonț -familia Boroșbeny,etc.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului XIX se caracterizează prin pătrunderea relațiilor capitaliste în economie, dar mai ales în agricultură. Crește lupta pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania. În acest sens se remarcă munca susținută a intelectualilor români crescuți în Preparandia din Arad. Se dă o luptă susținută împotriva tendințelor de maghiarizare a populației autohtone românești precum și împotriva administrației maghiare. Poporul român dorește ca în administrație să fie introdusă limba română.

Succesele lui Avram Iancu în Munții Apuseni au avut o influență hotărâtoare asupra populației de aici. Mulți tineri au fugit și s-au înrolat în legiunile lui Iancu. Fiind grav bătut de oștile lui Iancu, Hatvany cu rămășițele trupelor sale se retrage prin Hălmagiu către Brazi. Pentru a se răzbuna din cauza înfrângerilor suferite, Hatvany pune la cale împușcarea lui Dobra și spânzurarea lui Buteanu. Ajunși la Iosășel au ordonat spânzurarea lui Buteanu de creanga unei sălcii lângă podul de peste Crișul Alb. Conducându-l la locul de pierzanie, Buteanu protestă că are - salvul conductus - de la Kosuth, dar văzând că totul este în zadar a spus: „Eu mor, dar nu mă tem de moarte căci am stat zi de zi în fața ei, dealtfel frații mei vor răzbuna moartea mea violentă.” Singur și-a pus ștreangul de gât pentru ca să nu-l strângă mâna dușmanului. Împreună cu el au mai fost spânzurați trei localnici: preotul și primarul din Iosași și primarul din Iosășel.

Mormântul lui Ion Buteanu, strămutat la Țebea

Ulterior, în anul 1869 din inițiativa lui Dionise Păscuțiu din Arad, cu ajutorul donațiilor personale ale oamenilor simpli s-a ridicat pe locul unde-a fost înmormântat o troiță pe care sunt gravate următoarele cuvinte: „Aici a fost spânzurat de unguri Ioan Buteanu, tânărul prefect al legiunii Zarandului de la 1848. în dimineața zilei de 23 mai 1849, prins mișelește la Abrud de maiorul Hatvany el a fost legat de tun și a fost dus de-a lungul Văii Crișului Alb până aici. Martir al idealului românesc s-a stins liniștit răzbunat de victoriile strălucite ale lui Iancu la Abrud.

De-abia în anii 1865 - 1867 în majoritatea comunelor din comitatul Arad, ca urmare a presiunii maselor românești s-a adoptat limba oficială românăși s-au instalat notari români în multe comune.

Mormântul lui Avram Iancu, la Tebea

În văltoarea luptelor revoluționare care-au dus la prăbușirea monarhiei Austro-Ungară, în tot ținutul Aradului apar primele Consilii Naționale Române. La 8 noiembrie 1918 Adunarea Populară din Gurahonț - Brazii alege Consiliul Național Român, paralel cu acesta se constituie și Garda Națională Română. Din aceasta fac parte: Băbuția Teodor locotenent din Mădrigești, Halic Vasile sublocotenent din Iosășel, Sărac Octavian din Fenișși mulți alți subofițeri, gradați și soldați.

Ziua de 17 septembrie 1944 a marcat punctul culminant al luptelor purtate în această zonă, deoarece intenționând să pătrundă pe Valea Crișului Alb, Divizia a 4-a infanterie - hortistă reia ofensiva cu toate forțele pe direcția Ineu - Sebiș, paralel cu atacuri secundare pe direcția Beliu - Prunișor și Lipova -Șilindia. Sacrificiile eroilor neamului căzuți în această zonă nu au fost zadarnice. După aproape o săptămână de la începutul ofensivei inamice pe Valea Crișului Alb sub loviturile nimicitoare ale armatei române trupele hortiste sunt nevoite să se retragă, fiind alungate în noaptea de 21 - 22 septembrie 1944 peste granița de vest de Arad, restabilindu-se frontiera de stat a României.

Cimitirul Eroilor din Gurahont

Din faptele relatate reiese că zona s-a integrat în principalele

momente și evenimente istorice, plătind tribut de sânge pentru apărarea acestor meleaguri și păstrarea lor pentru vecie.

Și în timpurile de pace mai sunt evenimente deosebite cum ar fi furtunile naturale, astfel inundația cea mai mare a fost în 1970, când Valea Honțișorului a ieșit din matcă în urma unei ploi torențiale în ziua de 7 iulie distrugând tot ce a găsit în cale, chiar și o femeie și un copil din comuna învecinatăși care au fost găsiți morți. Tot atunci a fost distrus gardul și o parte din vegetația parcului dendrologic. Aceste distrugerii, deși greu, s-au refăcut, mai puțin viețile omenești. Au mai fost inundații între anii 1995 și 2000, când la revărsarea Crișului Alb, de această dată, au fost inundate case, a fost întreruptă circulația și au fost distruse culturile. După toate acestea s-au executat lucrări de îndiguire, atât a Crișului Alb cât și a Văii Honțișorului, pe perimetrul comunei, de atunci, nemiîntâmplându-se asemenea evenimente.

Potențialul economic al comunei este unul însemnat, comuna dispunând de o varietate mare de resurse. În economia comunei sunt bine reprezentate industria materialelor de construcții, industria alimentară, industria prelucrării lemnului, mica industrie, agricultura și nu în ultimul rând turismul.

Potențialul turistic al comunei este unul de excepție. În satul Zimbru se află rezervația botanică de interes național "Dosul Laurului" (32,2 ha), declarată rezervație în 1933, singurul loc din țară unde vegetează laurul - *Ilex aquifolium*. Această poiană cu laur se află în mijlocul unei păduri de fag, carpen, gorun, mesteacăn, paltin și ulm (82,6 ha). O altă rezervație floristică de interes național regăsită pe teritoriul comunei poartă numele de "Baltele Gurahonț".

Dintre obiectivele turistice de natură antropică de pe teritoriul comunei, se pot admira castelul din Gurahonț, datat din secolul al XIX-lea construit în stil neoclasic și înconjurat de un parc dendrologic, cuptorul de topit fierul din satul Zimbru datat de la mijlocul secolului al XIX-lea și troița lui Ioan Buteanu din Iosaș.

2.3. E c o n o m i a

Situația economică a comunei Gurahonț poate fi analizată din două puncte de vedere: al cetățeanului și ca unitate administrativă. Cea mai mare parte a unităților economice din comună au parcurs deja un proces de reorganizare și structurare unele dintre ele schimbându-și profilul de activitate. Numărul unităților economice din comună sunt în număr de 179 din care de stat 5, particulare 173 și mixte 1. În funcție de mărimea lor, unitățile economice au un număr de angajați după cum urmează:

-până la 10 lucrători - 83 unități

- între 10 și 50 lucrători - 3 unități
- între 30 și 100 lucrători - 2 unități

-peste 100 lucrători - 1 unitate: SC "Agrozooindustrială" SRL care exploatează lemn, crește animale, cultivă 40 ha. pământ și reprezintă o perspectivă de luat în seamă pentru comună.

- persoane fizice autorizate - 85 care lucrează în tâmplării, croitorii, frizerii, pielării, prestări servicii în agricultură, diferite reparații, etc.

Din totalul de 1819 gospodării, 40%, adică 364 gospodării, trăiesc exclusiv din agricultură, 40%, adică 727, gospodării sunt preponderent agricole existând pensionari sau câte un salariat în componența lor, dar își lucrează și terenurile și cresc animale obținând în gospodărie 80% din alimentele necesare, 30%, adică 546 gospodării, sunt preponderent neagricole, ceea ce înseamnă că mai multe persoane din gospodărie sunt salariați și își produc din agricultură doar o mică parte din produsele necesare, 10%, adică 182 gospodării, sunt neagricole, trăiesc din salarii nu dețin teren sau nu și-l lucrează.

Înainte de anul 1989 în comuna Gurahonț au fost cooperativizate satele: Gurahonț, Iosășel, Honțisor, Mustești, Bonțești, Iosaș, Feniș, Pescari și necooperativizate: Zimbru, Valea Mare și Dulcele. Producțiile din sectorul vegetal din anii cooperativizării au fost la fel de bune ca și în anii de după revoluție. Nu se poate spune același lucru despre efectivele de animale care erau mult mai mari decât în momentul de față.

Astfel:

Specia de animale	1989	2002
Bovine	2.050	1.201
Ovine + caprine	710	320
Porcine	2.020	2.420
Cabaline	150	310
Păsări	10.300	17.300

Din acest tabel reiese scăderea mare a efectivelor în perioada de după 1989 la specia bovină, ovină + caprină și creșterea efectivului la specia porcine, cabalină și păsări.

Suprafața agricolă pe gospodării se prezintă astfel:

Gospodării cu:	Număr gospodării
Fără teren agricol	129
sub 1 ha	594
1-3 ha	455
3-5 ha	305
5-10 ha	57
10-25 ha	13
peste 25 ha	2

În momentul de față producătorii agricoli se constituie în exploatații familiale, exploatații mixte conform OUG 108/2001 modificată cu Legea 166/2002. În acest fel în anul 2003 și 2004 s-au primit subvenții de stat pe produs în zootehnie și vegetal precum și pentru suprafețele de teren însămânțate corespunzător. Gospodării agroturistice atestate nu sunt dar neatestate cu condiții bune de cazare și chiar foarte bune sunt aproximativ 25 gospodării care asigurăși mâncare de foarte bună calitate specifică zonei. În anul 2003 se pot menționa aproximativ peste 20 zile/turist (adică 80 persoane au stat în zonă în medie 4 zile), iar turiști străini 45 zile/turist (adică 15 persoane/trei zile) în perioada iulie-august. Suprafața totală a comunei este de 16.852 ha, din care suprafața agricolă 7.147 ha și suprafața neagricolă 9.705 ha. Suprafața agricolă este formată din:

– arabil - 2.184 ha – pășuni - 3.459 ha – fânețe - 1.150 ha – livezi -354 ha

iar suprafața neagricolă este formată din: – păduri - 9.039 ha – ape -139 ha – drumuri și căi ferate - 270 ha – curți și construcții - 187 ha – teren neproductiv - 70 ha

Din această suprafață, domeniul privat deține o suprafață agricolă de 6.922 ha formată din: – arabil - 2.112 ha

– pășuni - 3.440 ha – fânețe - 1.018 ha – livezi -354 ha
și o suprafață neagrăcolă de 585 ha formată din: – păduri -
349 ha – ape - 52 ha – drumuri - 17 ha – curți și
construcții - 153 ha – teren neproductiv - 14 ha
Efectivele de animale în momentul de față se prezintă astfel:

Specia de animale	Număr de animale	Număr gospodării posesoare
Bovine total	1.207	600
din care, vaci + junici	870	590
Cabaline	295	200
Porcine	2.490	1.150
Ovine total	320	52
din care, oi + mioare	230	52
Caprine	91	72
Măgari + catări	-	-
Animale de blană		-
Păsări	23.660	1.300
Familii de albine	250	15
Păstrăvării	-	-
Altele	-	-

Structura culturilor agricole se prezintă astfel:

Cultura	Suprafața (ha)	Producția medie (kg/ha)
Grâu	320	2.500
Orz	110	2.300
Ovăz	380	1.800
Porumb	580	3.500
Cartofi	110	20.000
Trifoliene	190	15.000

Tranzacții – vânzări/cumpărări:

Produsul	Număr gospodării							
	2002				2003			
	Vânzări		Cumpărări		Vânzări		Cumpărări	
Nr. gosp.	cant. cap./t	Nr. gosp.	cant. cap./t	Nr. gosp.	cant. cap./t	Nr. gosp.	cant. cap./t	
Vaci		23		15		27		16
Cai		51		10		52		12
Oi, miei		185		-		188		-
Capre		10		-		11		-
Porci		940		1050		1115		1070
Păsări		5000		3100		5500		3500
Lapte		20000		-		21000		-
Lână		0,5		-		0,6		-
Ouă		940		300		950		300
Miere		3		-		4		-
Legume		110		40		120		30
Fructe		10		30		15		25
Fân		200		-		300		-
Porumb		700		-		750		-
Grâu		200		-		220		-
Cartofi		500		-		550		-
Orz		50		-		45		-
Sfeclă furajeră		-		-		-		-
Secară		-		-		-		-
Floarea soarelui		-		-		-		-
Lemn		-		-		-		-
Alte materiale de construcții		-		-		-		-
Teren		40				45		
Altele		-		-		-		-

La culturile de cereale după cum reiese din tabel sunt prezentate producțiile medii dar au fost și gospodari care au obținut 4000 kg. grâu la ha. dar și care au obținut 1500 kg, această diferență constă în greșeli tehnologice cum ar fi: nefolosirea la semănat a semințelor de calitate, neefectuarea la timp și de calitate a lucrărilor agricole necesare culturii respective, nefertilizarea și neîntreținerea corespunzătoare a culturilor, recoltarea cu pierderi mari din cauza nerespectării momentului optim de recoltare sau folosirea utilajelor vechi și nereglate corespunzător.

Dotări agricole:

Dotări agricole	Număr
Tractoare: - până la 45 CP - 45-65 CP - peste 65 CP	-9 5 -
Motocultoare	-
Motocositori	30
Pluguri pentru tractor	50
Pluguri cu tracțiune animală	28
Cultivatoare	12
Grape cu tracțiune mecanică	52
Combinatoare	-
Semănători cu tracțiune mecanică	34

Dotări agricole	Număr
Semănători cu tracțiune animală	15
Mașini pentru plantat cartofi	-
Mașini pentru împrăștiat îngrășăminte	7
Mașini de stropit și prăfuit cu tracțiune mecanică	-
Mașini de erbicidat	6
Combine autopropulsate pentru recoltat: - cereale păioase - porumb - furaje	12 4 4
Batoze pentru cereale păioase	1
Mașini pentru recoltat cartofi	-
Cositori cu tracțiune mecanică	2
Remorci pentru tractor	49
Autovehicule pentru transport mărfuri	375
Care și căruțe	160
Motopompe pentru irigat	-
Instalații pentru mulc mecanic	-
Instalații pentru prepararea furajelor	-
Instalații pentru evacuarea dejecțiilor	-
Instalații/cazan pentru fabricat țuică	15
Alte utilaje agricole	10
Grajd pentru animale mari	600
Spații de depozitare pentru produse agricole	2
Fânar	706
Adăpost ovine	-
Adăpost porcine	400
Adăpost păsări	800
Alte anexe	300

Din tabel reiese că 90% din lucrările agricole se fac mecanizat, cetățenii deținând utilaje agricole mecanice și doar 10% se lucrează cu utilaje cu tracțiune animală pe terenurile în pantă. Fostul S.M.A. a dispărut prin vânzarea utilajelor. Cea mai mare parte a utilajelor le-au cumpărat cetățenii din comună, dar și alte persoane din județ. O secție mecanică agricolă a fost cumpărată de inginerul mecanic Farcaș care a transformat-o în SRL prestând servicii agricole producătorilor agricoli din comuna Gurahonț iar în clădirile fostului S.M.A. s-a înființat SC "Romtextil" SRL în urma investiției unui cetățean italian care confecționează lenjerie de corp, prosoape, etc.

Alte dotări	Număr gospodării posesoare
Autoturism	912
Bicicletă	800
Frigider – congelator	1.200
Televizor	1.500
Telefon	1.100
Altele	335

Se poate spune că locuitorii comunei duc un trai decent, majoritatea lor fiind dotați cu televizoare, telefoane, frigider, congelator, calculatoare, biciclete, autoturisme așa cum reiese din tabelul de mai sus.

2.4. C o m u n i c a Ț i i l e

În comuna Gurahonț pe traseul DN 79 - centru - DH 708 s-a montat un cablu fibră optică la care s-a racordat centrala telefonică digitală care deservește atât comuna cât și satele Iosașși Honțișor. De asemenea, de-a lungul drumului DN 79 A Gurahonț - Buteni care traversează satul Bonțești s-a montat cablu de telecomunicații în fibră optică. Celelalte sate aparținătoare, Valea Mare, Pescari, Feniș, Zimbru și Dulcele funcționează pe linii telefonice aeriene cu centrale manuale.

Teritoriul comunei Gurahonț este traversat de la est la vest de DN 79 A, drum care asigură legătura cu partea de vest a județului Arad și granița cu Ungaria, iar în partea de est cu județul Hunedoara. În localitatea Gurahonț acest drum se intersectează cu DJ 708 care traversează Munții Zărandului asigurând legătura cu Valea Mureșului spre sud. În localitatea Gurahonț nu există trasee de transport în comun locale. În schimb se prezintă linii de transport între localități respectiv:

- Arad - Gurahonț - Hălmațiu - 2 curse pe zi
- Brad - Gurahonț - Timișoara - 2 curse pe zi
- Gurahonț - toate celelalte sate aparținătoare comunei - 2 curse pe zi.

Distanța până la prima stație CFR este de 250 metri din centrul comunei, iar față de reședința de județ 100 km. Circulația feroviară este asigurată prin gara CFR Gurahonț și gara CFR Bonțești. Celelalte sate din comună nu au gară CFR, acestea deplasându-se la gara Gurahonț sau Bonțești. Șosele total, din cadrul comunei, 21 km, din care asfaltate 1,5 km.

2.5. Electrificarea

Pe teritoriul comunei nu există gospodării neelectrificate. Ultimele sate electrificate au fost cătunul Brusturescu și satul Dulcele.

Brusturescu este alimentat dintr-un singur post de transformare legat la linia MT Avram Iancu – Dulcele, iar satul Dulcele este alimentat, de asemenea, dintr-un singur post de transformare racordat la linia MT ramificație vest din linia Avram Iancu – Zimbru.

2.6. Prezentare turistică

De-o parte și de alta a râului Crișul Alb înconjurată de dealuri semețe, unele acoperite cu falnici goruni și fagi, iar altele pleșuve, arătându-și fața pietroasăși dură, se întinde Depresiunea Gurahonțului, o depresiune închisă parțial în zona piemontană a munților Zarand. Comuna Gurahonț este situată în partea de est a județului Arad.

Comuna Gurahonț

Pe teritoriul comunei se află „Arboretumul Sylva” Gurahonț, rezervația naturală de laur în „Dosul Laurului” pe Valea Zimbrului și rezervația „Baltele”.

„Arboretumul Sylva” este așezat pe malul stâng al Crișului Alb în localitatea Gurahonț și este un parc dendrologic cu specii de arbori și arbuști aduși de pe tot globul pământesc, are o suprafață de 12,8 ha. și este traversat de Valea Honțișorului. Merită să ne oprim puțin asupra acestui obiectiv din comună întrucât este un parc unicat în Europa prin speciile care-l populează, iar atenția vizitatorului este reținută prin frumoasa lui așezare peisagistică dar și prin arborii autohtoni și exotici viguroși și bine dezvoltati.

Acest parc a luat ființă în 1965 prin grija ing. Ștefan Eusebiu. Totuși la origini stă „Grădina lui Boroșbeny” fostul proprietar al acestui domeniu și a frumoasei clădiri în care se află sediul parcului. S-a găsit și un „Jurnal de grădină” care vorbește despre un parc în perioada 1892-1898, unde sunt menționate primele plantări încă din 1750. Actualul parc are și un mic lac cu bărcuțe pentru agrementul celor care-l vizitează.

Rezervația botanică „Dosul Laurului” din satul Zimbru are o suprafață propriu-zisă de 0,8 ha. Rezervația este adăpostită într-un lăniș cu o suprafață de aproximativ 300 mp înconjurată de o pădure de fag bine încheagată și umedă care împreună cu masivele din jur ferește rezervația de

vânturi păstrând un climat blând cu temperaturi ce iarna nu coboară cu mult sub - 10 grade C, iar vara este răcoroasă și umedă. În România este singura rezervație de laur. Ea a fost menționată la sfârșitul sec XIX de botanistul Simonkai care vorbește de câteva grupe răzlețe. A fost declarată monument al naturii și pusă sub protecția legii prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 645/1938.

Rezervația Baltele se găsește pe pășunea comunei Gurahonț. Suprafața ocrotită de cca 2 ha, nu este delimitată cu precizie. Această rezervație botanică s-a constituit datorită prezenței speciei ierbacee rare *Centaurea Simonkaiana* unicat în județ. A fost pusă sub ocrotire oficială prin Hotărârea nr.1/1995 a Comisiei Administrative - Prefectura județului Arad.

Specii unicate și peisaje de excepție în Parcul „*Arboretumul Sylva*” din Gurahonț⁴

Parcul Dendrologic „*Arboretumul Sylva*” din Gurahonț este unul dintre cele mai mari parcuri naturale din țară, din punct de vedere al conținutului de specii de arbori și arbuști. În prezent se întinde pe o suprafață de 4.2 hectare de teren.

Actualul Parc Dendrologic din localitatea Gurahonț se întinde pe fosta moșia a unui boier maghiar – BoroșBeny. Acesta deținea o suprafață foarte mare din terenul pe care este amplasat în prezent Gurahonțul. „Până în anul 1918 Boroș Beny deținea o mare parte a satului de astăzi, inclusiv parcul. Avea un castel – care acum este restaurat și este folosit pentru studenții care vin în practică de la facultatea din Oradea. După 1918 însă, când s-a făcut România Mare, moșierul a început să vândă din terenurile sale. A vândut aproape tot, dar parcul a rămas pe moșia lui. În anul 1935, parcul a fost cumpărat de

⁴ Simina Roz -www.observator.info , 17 octombrie 2008

Statul Român care ia și terenul și castelul. Acolo se va alcătui Camera Agricolă” – povestește Grațian Mogoș, pensionar, fost angajat la Parcul Dendrologic „Arboretumul Sylva” ca director tehnic.

Bătrânii localității își amintesc de baronul BoroșBeny ca de un personaj aparte, despre care povestesc cu nostalgie. Una dintre cele mai interesante istorisiri se referă la câinele pe care îl avea BoroșBeny. Era un câine mare (nu se mai știe rasa), puternic și dresat. Stăpânul său îl trimitea la magazin după cumpărături. Îi puneă coșul după gât, iar banii și lista în coș. Vanzătoarea studia lista și puneă alimentele cerute în coș, alături de care lăsa și restul. Câinele se întorcea la stăpânul său cu coșul plin. Era foarte celebru în sat. Toată lumea prinseșe drag de câinele cel inteligent. Nimeni nu îndrăznea să se apropie de el sau de coșul cu bucate. Parcul nu a fost amenajat pe vremea boierului pentru a fi vizitat de turiști, însă era curat și îngrijit deoarece avea mulți angajați.

PARCUL DENTROLOGIC

Zeci de specii de la diferite grădini botanice din țarăși străinătate

Castelul și suprafața pe care se întindea parcul au fost cumpărate în anul 1935 de către stat. Aici se va constitui Camera Agricolă – în sediul Castelului – iar parcul va fi îngrijit în continuare. În 1944 însă, Camera Agricolă se desființează. „Castelul capătă altă destinație, iar parcul rămâne un loc invadat de arbuști, nimeni nu se mai ocupă de el. La un moment dat parcul primește aspect de pădure, localnicii își lasă animalele la păscut, se degradează foarte tare” – își amintește Grațian Mogoș. Cel care va salva parcul de degradare și îl va ridica la rang de Parc Dendrologic este inginerul Ștefan Eusebiu. „Prin anul 1960 Ștefan Eusebiu lucra la IF Crișana – a fost un om foarte controversat, în felul lui de a fi. Venea foarte des la Gurahonț. Se ocupa cu mecanica. Fiind pasionat de arbori și arbuști s-a interesat de condițiile climaterice de la noi. A descoperit că sunt niște condiții deosebite aici” – relatează Grațian Mogoș. Într-adevăr în această zonă se găsesc unele specii care în mod normal nu ar trebui să crească acolo. Un exemplu îl constituie laurul – o plantă rară în România, la Zimbru, unde se găsește o rezervație denumită „Dosul Laurului”. De asemenea, în satul Baltele sunt descoperite alte specii rare în țara noastră. După mai multe cercetări Ștefan Eusebiu împreună cu Marcu Ghomeș se gândesc că ar fi de mare efect reamenajarea parcului. În acest sens se fac demersuri la Primărie pentru a obține fondurile necesare dar și mână de lucru. Proiectul este aprobat și încep primele defrișări în parc. „La acel moment nu existau prea multe specii deosebite dar era o alee de carpeni frumos împlețiți ce confereau un peisaj excepțional. Ceilalți arbori și arbuști erau frumos amplasați de pe vremea lui BoroșBeny” – povestește Grațian Mogoș. De asemenea, încep să se colecteze semințe de la diferite specii din parcuri renumite din țarăși din străinătate, precum Parcul de la Simeria, Craiova, Iași, Institutul de Cercetări Forestiere din București, câteva grădini din Ungaria. „Ștefan Eusebiu a fost pe la diferite grădini botanice și în țară dar și în străinătate deoarece el călătorea mult. A adus de acolo semințe și puieți și a început să îi planteze” – explică Grațian. O mare problemă cu care s-a confruntat inginerul Eusebiu a fost însă neîncrederea și răutatea oamenilor. Aceștia au fost sceptici cu privire la interesul lui de a pune parcul pe picioare. Ei își lăsau în continuare animalele pe suprafața parcului, considerându-l doar un loc bun de pășunat pentru animale. Totuși, Eusebiu nu s-a dat bătut. A început să taie mai mulți brazi, molizi, stejari care crescuseră în perioada în care nimeni nu se mai ocupase de parc. Din păcate în timpul defrișărilor au fost tăiați și carpenii împlețiți. Prin anul 1969 parcul era împrejmuț cu un gard de sârmăși stâlpi din beton pe o suprafață de 4,5 hectare, până la limita cu Valea Hontîșorului. „Tot

atunci s-a făcut și un plan de plantare, s-a făcut pepinieră proprie, au adus semințe de la Cluj, din Ungaria. A fost și o problemă din cauza ploilor din acel an, pepiniera a fost inundată și un număr foarte mare de puieți a fost pierdut. Bineînțeles că acest lucru nu i-a descurajat și au continuat să adune și alte specii. Eu mi-am început activitatea în 1966, iar în anul 1970 erau deja 594 de specii noi, multe dintre ele rare sau chiar unicate în țară. Apoi am început să împrumutăm încă 8,5 hectare de teren de cealaltă parte a Văii Honțisorului – Parcul Nou – care în prezent aparține de Ocolul Silvic. În total, Parcul Dendrologic a ajuns la o suprafață de 12 hectare” – spune Grațian Mogoș.

Până în anul 1975, Parcul Dendrologic a stabilit legături cu peste 300 de parcuri din țară și din străinătate. Tot atunci s-a amenajat și lacul unde au fost aduse diferite specii de pești, s-au amplasat bănci pentru vizitatori, parcul bucurându-se de numeroși turiști – simpli vizitatori dar și specialiști și cercetători. „Am parcelat terenul, am amplasat bănci, s-au trasat alei marcate, s-au făcut schițe cu tot ce cuprindea parcul. De-a lungul anilor a reușit să-și câștige o importantă valoare peisagistică, turistică, putând fi transformat într-un laborator în aer liber pentru cercetători, specialiști, studenți, scriitori, poeți” – povestește Grațian Mogoș. După revoluție lucrurile încep să se schimbe totuși. Parcul rămâne fără personal, partea de peste vale trece în folosința Ocolului Silvic. Parcul Dendrologic vechi va rămâne în administrația Primăriei Gurahonț, iar din anul 2003 este dat în folosința Universității din Oradea – Facultatea de Protecție a Mediului, pentru 49 de ani. „Din 2003 Universitatea din Oradea se ocupă de Parcul „Arboretumul Sylva”. S-a reabilitat castelul – aici funcționând dormitoare, cantină pentru studenții care vin pentru practică pe timpul verii și birouri pentru personalul angajat. În prezent, în parc, există peste 2.500 de specii în peste 3.600 de exemplare. „Nu avem decât parcul vechi, pe o suprafață de 4,20 de hectare celălalt aparținând în continuare de Ocolul Silvic. De asemenea, vrem să amenajăm o pepinieră nouă, tot în incinta parcului unde să ne ocupăm de puieții ce urmează a fi plantați. Aici pot fi găsite diferite specii, rare în țara noastră precum Arborele de Lalea, Cedrul Algerian, Arborele Mamut, Laurul, Magnolia” – ne spune Nicu Haiduc, inginer.

2.7. Învățământul

În comuna Gurahonțșcolile au luat ființă în sec. XVIII în perioada domniei lui Iosif II și Maria Tereza. Pentru construirea unei școli domniile suportau cheltuielile pentru materialele de construcție, iar comuna era obligată să asigure munca fizică și transportul. Între anii 1860 – 1866 învățământul românesc din acest ținut ia un nou avânt. Se înființează școli aproape în toate satele ținutului, iar în timpul primului război mondial multe școli au fost închise. Apoi s-a înființat Școala Ungurească din Gurahonț.

Tot în această perioadă s-a construit calea ferată Arad – Gurahonț și Fabrica de ciment precum și o grădiniță de copii. Unul din localurile școlii maghiare era situat pe actuala stradă Petre Ugliș Delapeșica, colț cu strada Nicolae Iorga cunoscută multă vreme „Școala lui Ugliș” deoarece după 1918 și-a desfășurat activitatea învățătorul Petre Ugliș. Școala a fost construită de maeștrii italieni care au fost angajați de Societatea Anonimă Arad–Cenad și de către marele proprietar BoroșBeny.

Grupul Școlar “Ioan Buteanu” din comuna Gurahonț

În prezent în comuna Gurahonț, învățământul se desfășoară prin Grupul Școlar „Ioan Buteanu” care este format din : a) învățământ preșcolar 67 copii, 9 cadre didactice b) învățământ primar 104 elevi, 12 cadre didactice c) învățământ gimnazial 245 elevi, d) învățământ liceal 271 elevi, e) învățământ profesional 34 elevi, 49 cadre didactice TOTAL 671 elevi, 70 cadre didactice

Grupul școlar cuprinde și o secție profesională care formează fermieri montani, tehnicieni montani și tehnicieni silvici. Cadrele care activează în învățământ sunt în număr de 70 din care: titulari total 53, din care navetiști 11 suplinitori din care navetiști 2, din care cu studii superioare – 13

2.8. S ă n ă t a t e a

În comuna Gurahonț sănătatea populației este asigurată de mai multe unități sanitare: un spital, două policlinici, două dispensare, două cabinete stomatologice, un laborator medical pentru analize, un laborator dentar și trei farmacii.

Spitalul Gurahonț a fost construit prin anii 1955–1960, când a funcționat cu următoarele secții: pediatrie, interne, chirurgie, obstetrică–ginecologie, boli infectioase, până în anul 2002, când din lipsă de fonduri bănești s-a transformat în spital ambulatoriu. În aceste unități sanitare lucrează 15 cadre cu studii superioare, din care 7 navetiști, 30 cadre cu studii medii, din care 12 navetiști.

Cauza principală a mortalității sunt bolile cardiace și de hipertensiune arterială. Medicina tradițională în comună este reprezentată doar de o persoană care este o bună cunoscătoare a plantelor medicinale, culegându-le și oferindu-le spre vânzare.

2.9. C u l t u r a

Edificiile culturale sunt reprezentate prin căminele culturale în număr de 11, biblioteci în număr de 5, una publică și patru școlare. În căminele culturale se desfășoară activități culturale cum ar fi: spectacole, serbări școlare, ședințe publice, nunți, baluri, căminul cultural din Gurahonț funcționând și pe post de cinematograf. Mai există terenuri de sport unde se desfășoară activități sportive.

Printre altele mai întâlnim monumente istorice: troița ridicată în anul 1934 în cinstea memoriei lui Ioan Buteanu în apropierea locului morții acestuia, pe malul drept al râului Crișul Alb.

Bustul lui Ioan Buteanu din curtea liceului „Ioan Buteanu” din Gurahonț, construit din bronz în 1997, așezat pe un postament din marmură albă. Cimitirul eroilor din curtea bisericii ortodoxe unde sunt înmormântați zece elevi ai Școlii de Ofițeri în Rezervă nr. 2 – Bacău căzuți pe valea Crișului Alb în cel de-al doilea război mondial și unde se mai află și o troiță din marmură albă.

2.10. Târguri, expoziții

Anual, se organizează în comună, în satul Zimbru serbarea câmpenească “La Pihoda”. Această serbare se desfășoară în prima duminică după Rusalii în organizarea primăriei și a altor asociații și constă în muzică și dans tradițional, cântece din repertoriul zonei interpretate de cântăreți locali și momente folclorice. La Gurahonț, pe Valea Castanelor, se organizează în luna iulie balul vânătorilor și pescarilor. Aceștia pregătesc afară la iarbă verde mâncare specifică pe care o servesc celor prezenți, însoțită de muzică și dans.

Capitolul 3

“Credința este cea mai puternică forță din lume”

Maica TEREZA

PAROHIA ZIMBRU

(după manuscrisul preotului Valer Cristea)

Parohia Zimbru la care aparțin și filiile Dulcele și Brusturescu s-a format verosimil deodată cu satul al cărui vechime nu se poate constata. Este știut însă că înainte de anul 1830 locuitorii erau împrăștiați cu locuințele pe toate dealurile cari localități poartă numele oamenilor și poartăși numele oamenilor ce le locuiau. Astfel, cei ce au locuit pe valea și dealul Zimbrului poartă numele de familie Zimbran; cei de pe Dealul Mihului de Mihit și cei din împrejurimea pârâului Borleștilor de Borlea și așa mai departe, încât fiecare își are localitatea sa cu asemenea numire.

Grosul locuitorilor însă a fost pe Dealul de-a lungul văii Zimbruțului atât pentru că e cea mai romantică vale, cât și din pricină că pământul e cu ceva mai bogat în humus și situația locului îți dă puțința de a te retrage din calea dușmanului mai cu ușurință către afunzimea codului; condiție la care bătrânii țineau atât de mult, după experiența avută cu limbile păgâne ce-l cotropiseră de atâtea ori. Tot din simț de prevedere își clădeau casele pe deal și atunci când aveau puțința a le clădi pe șes, ca să fie la adăpost când se întâmplă exundări de apă care pe atunci obișnuiau de multe ori. Pe acest deal se cunosc și acum locul unde au stat singuraticele case și morminții acestei părți de comună.

După părerea experților tot în această parte a hotarului s-ar găsi zăcăminte prețioase, pe lângă cuarț s-ar afla și aur și argint și afirma că după cum se prezintă situația locului s-au exploatat aceste minerale în vechime. Tradiția spune chiar că aici au fost cele mai vestite mine de aur, dar într-o zi de Paști stăpânul minei a mers s-o cerceteze nu se știe din ce pricinăși spre marea lui mirare înăuntru găsește o femeie periindu-se, având părul lung până la călchii care îl mostra: nu te-ai putut răbda cel puțin azi în ziua Domnului, să nu vii aici să mă conturbi? Săștii că, de acum nu vei avea după ce mai veni! Și numaidecât femeia s-a prefăcut într-o găină mare cu o coadă foarte lungă de aur și a zburat în Ardeal. De atunci se zice s-a înmutat aurul din Zimbru în Ardeal, devenind mina de aur stearpă, iar cele din Ardeal bogate.

O altă vale care duce către Sohodol se numește Valea Răului, numire pe care a căpătat-o de pe timpul venirii Tătarilor sub regele Bela IV. Tradiția spune că locuitorii comunei de groaza capcanelor, cum numește poporul tipul Mongolic s-au ascuns în această pădure seculară cu locuri prăpăstioase unde în timpul refugiului au mâncat bucate pregătite din puțină făină amestecată cu scoarță de stejar pisată. Și după râul ce l-au dus au botezat și la valea care i-a adăpostit numind-o: „Valea Răului”. Nu numai locuitorii Zimbrului s-au refugiat atunci în acest loc greu de pătruns, ci și din comunele învecinate care urmăriți fiind s-au ciocnit pe această vale, dar cei refugiați au rostogolit arborii și bolovani strivindu-i complet, încât și apa s-a înroșit de sângele vărsat. Văzând capcanii că nu-l pot răpune au probat să-l ademenească prin înșelăciune: travestiți în portul lor le strigau în limba română să iasă din ascunzișuri că s-au dus capcanii și să-și reocupe locurile părăsite. Ei însă nu au dat crezare ademenirilor, ci au rămas pe loc până când s-au convins că s-au dus capcanii. De atunci un câmp mai deschis din această vale poartă numele „Poiana de Iosaș”. Probabil pentru că a fost lucrată în acel timp și poate și mai târziu de locuitorii din Iosaș.

Deși teritoriul Zimbrului împreună cu al celor două filii e cel mai extins, totuși aici se găsește cel mai puțin pământ cultivabil de cea mai inferioară calitate. Din această pricină, locuitorii în privința ocupației au fost îndrumați aproape exclusiv la păstorit și industria primitivă a lemnului; pe care o desfăceau în schimbul bucatelor pe câmpia ungurească. Dar acest neajuns a fost și un bine pentru populația băștinașă care i-a ușurat iobăgia, pentru că în lipsă de pământ, domnul de pământ nu prea avea să le dea de lucru, neavând atunci pădurile nici o valoare.

Cel mai vechi document despre existența parohiei este inscripția de pe ușile împărătești ale altarului bisericii care spune, că s-au făcut în anul 1718 de la ispășenie. E foarte de crezut că atunci a fost clădităși vechea biserică din lemn ce a existat înainte de anul 1867, când s-a clădit biserica actuală tot pe același loc.

Al doilea document este inscripția de pe cazania tipărită în Sf.Episcopie a Râmnicului în 1738 care suna: „Această sfântă carte a luat-o popa Miloșși popa Micula. Au dat la feciorii lui Zimbran Mihai pentru slujba tătâne-su și a luat această carte popa Miloș de au luat pe acei bani feciorii Zimbranului pe 17 florinți pomană să-i fie lui Zimbran Mihai și la toată vița lui până în veac și s-a dat cartea aceasta lui popa Miloșși că lui popa Niculaie din Feniș. Scris-am popa Miloș din Feniș 1748 August 1 zile”.

Al treilea document este inscripția de pe Evanghelia tipărită în tipografia Mitropoliei din București în anul 1760 de următorul cuprins: „Această sfântă evanghelie a cumpărat-o Borlea Luca pomană vieții și sămânției sale și s-a dat în mâna lui popa Zaharie din Brusturescu și s-a numit la Biserica Zimbrului pomană pentru sufletele lor până în veacul vecilor și au dat 17 florinți în August 8 zile 1764.”

Din aceste documente se vede clar că apostazia Mitropolitului Atanasie întâmplată chiar la începutul veacului al XVIII-lea, când o parte a românilor în frunte cu acest Mitropolit și cea mai mare parte a clerului superior s-au unit cu Biserica Romei, n-a avut nici o influență asupra vieții religioase a credincioșilor de aici, întrucât îi vedem procurându-și cărți rituale de peste munți cu jertfe destul de mari, ceea ce presupune o mare alipire atât către Ortodoxie cât și către Romanism. Tot atât de puțin i-a atins și revoluția lui Horea din 1784, de la care s-a putut subtrage, datorându-se situației izolate a comunei precum și faptul că apățineau județului Arad și nu Zarandului, administrându-se cel dintâi după legile din Ungaria și Zarandul după legile din Ardeal, precum și împrejurării că iobăgia nu a fost aici tocmai așa de grea ca aiurea. Apoi și bisericește din vechime aparținea la tractul Ineului sau Ienopolea cum îi zicea atunci până după dispariția județului Zarand. Astfel, poporul și-a dus în toată liniștea viața lui patriarhală în tot decursul veacului al XVIII-lea, nefiind conturbat de aceste două mari evenimente, încât atât credința cât și graiul și datinile strămoșești le-au păstrat în toată curățenia lor.

E știut însă că după stingerea revoluției, împăratul Iosif al II-lea voia cu orice preț să amelioreze starea iobagilor, pe care o numea „rușinea veacului în care trăim”. Tot de acest gând erau conduși și succesorii săi Leopold al II-lea și Francisc I, nu atât din mărinimie, ci din calcule politice pentru că iobagii erau atât de încătușați peste tot de nobilime, încât stăpânirea austriacă nu le mai trăgea nici un folos, pricina pentru care a trebuit să adopteze metoda de guvernare după principiul: *divide et impera*, iar la poporul român i-a intrat în cunoștință convingerea că dreptatea numai la împăratul se găsește. Încă de la 1790, cârmuirea proiectase întocmirea unui urbariu, adică a unei legi care să reguleze raporturile între proprietari și țărani, care să ridice șerbirea țăranilor, să desființeze pedepsele trupești și să stabilească dreptul de a dispune de averea câștigată prin muncă. În scopul acesta, s-au și trimis comisiuni în anul 1819 cari să conscrie pământurile cultivate de iobagi. Toate aceste intenții însă erau zădărnice de proprietarii unguri sub diferite pretexte. Ori drepturile acordate erau astfel îngrădite, încât să nu se poată aplica decât tot numai cu învoirea moșierului. În această luptă între casa de Habsburg și nobilimea maghiară intră deci veacul al XIX-lea. Astfel, dreptul iobagului de a dispune de averea câștigată prin muncă era abandonat printr-o altă lege, care dădea proprietarului dreptul de a scoate pe țăran de pe pământul muncit, dacă îi dă în schimb altul în locul celui luat, iar în 1819 țăranii au fost terorizați de moșieri să ascundăși să tăinuiască pământurile cultivate pentru ca, comisiile pentru aceea vin la fața locului ca să arunce dări grele după estensiunea pământului aflat în folosință.

În acel timp, proprietarul de aici a fost Bochdanovits de Camna. Această familie e venită în Ungaria în secolul al XVIII-lea din Polonia și în anul 1785 ținea în arendă mai multe proprietăți ale erariului din județul Arad și Cenad. În 1871, primește de la împăratul Francisc I diploma de nobil cu atribut „de Camna”. Nu se poate ști când s-a așezat în aceste două comune Camna și Zimbru, dar întrebând eu scriitorul acestor rânduri prin anii 1894-1895 pe bătrânii Crișan Gheorghe și Dan Petru, că cine a fost predecesorul lui Bochdanovits și răspunzându-mi că nici părinții lor nu au cunoscut alt proprietar, se deduce că această familie s-a așezat aici încă în veacul al XVIII-lea, precum aratăși scrisoarea aici alăturată de la decesul acestei familii. Bochdanovits Zoltan actualmente advocate în Santana trimisă la cererea mea.

Ca și alți proprietari și acest moșier avea motive politice și economice să se folosească de această lege atât de ocrotitoare pentru nobilime, căci revoluția lui Horea a fost fulgerătoare și pregătirea ei s-a putut face în ascuns și să izbucnească ca din senin, prin faptul că locuințele comunelor ardeleno erau răsfirate în toate părțile hotarului; apoi pământul din jurul locuințelor iobagilor era mai fructifer, întrucât se putea gunoi cu ușurință, nu ca al domnului, care trebuia să transporte gunoiul pe dealuri în sus. Astfel era neapărat ca iobagii să fie aduși în apropierea reședinței proprietarului pentru ca să le poată controla orice mișcare a lor, prevenind astfel o nouă revoluție după felul celei din 1784, ceea ce pentru domnie era și un câștig material, primind în posesiune pământurile gunoite ale iobagilor în schimbul altor mai slabe. Sătenii au opus însă cea mai îndârjită rezistență, când au fost provocați să-și părăsească lăcașurile și să se așeze pe locurile unde se află acum comuna, încât domeniul a trebuit să ducă o luptă strașnică și îndelungată pentru realizarea acestui plan de colonizare, care a durat mai mulți ani. Firește colonizarea nu s-a făcut deodată ci succesiv, dată fiind greutatea cu care se desparte omul de locuința și așezările sale, încât a trebuit să facă cu fiecare iobag tranzacția separat. În modul acesta colonizarea a durat până în anul 1838, când frații Bochdanovits au ridicat o cruce de piatră ce se află acum la intrarea în comună în fața casei comunale, unde a fost și notariatul cercual până în anul 1888, când a fost mutat la Iosășel.

Greutatea pentru domeniu consta în unitatea iobagilor care până ce au ținut laolaltă, au fost cu neputință a-i clăti din loc. De aceea, a fost nevoie a recurge pe lângă teroare și la ademenire și mituire, primind cei dintâi convertiți pentru ideea colonizării pe lângă alte favoruri și pământ mai mult decât cel cedat, ceea ce se vede și acum, că unele pământuri de la Sovrescu, Ciungi și Dealul Popii sunt și de trei ori mai mari decât arată cadastrul, care împrejurare a dat naștere la procese neconținute între sătenii și proprietarii care au urmat mai târziu, precum se va vedea la timpul său. Această colonizare, deci, nu numai că a schimbat aspectul din afară a comunei din una răsfirată în alta strânsă la un loc, ci de la această dată se va schimba și constituția sufletească a sătenilor, desunindu-și sufletește, pe cât erau de uniți cu locuințele, slăbindu-le tot mai mult simțul pentru interesul colectiv și făcându-i tot mai înclinați spre trădare; iar cât privește producția încă s-a micșorat, întrucât locurile primite în schimb erau atât de părăsite, încât o bună parte nici nu au fost târșite și mai păcăliți au rămas cei colonizați la urmă, primind cele mai slabe intravilane.

Cât privește starea religioasă a poporului din acest timp, care totdeauna a fost legată de cea economică, politică și socială – în lipsă de alte documente – precum arată inscripțiile de pe cazanie și evanghelie, apoi din matricule care încep cu anul 1831 parohia cu puține întreruperi a fost în permanentă administrare de preoți din vecinătate cu deosebire din Fenis și Crocna, pentru că aici lipseau mijloacele de trai pentru preot întrucât nu era sesie parohială, decât numai două holde în dealul Popii, acoperit aproape în întregime cu jep și tot așa a fost și este și poporul lipsit de pământ.

Seria preoților care au servit se poate stabili numai de la 1831, când se încep matriculele în care figurează cel dintâi Balascău Todor în anii 1831-1839, Betea Matei în anii 1840-1842, în anii 1843-1845 Ioan din Crocna. În anii 1845-1846 Ioan Halmagian, iar din Crocna. În anul 1847 Miron Petrică din Iosășel. În anul 1848 Ioan Covaciu. În anii 1849-1850 Iosif Dan. Abia în anul 1850 se instituie ca paroh definitiv Ștefan Miclea care păstorește până la 30 decembrie 1861, când decedează în Domnul, fiind îngropat în cimitirul de aici, dar durere nu i se mai recunoaște mormântul, precum se vede din matricule și precum spun bătrânii care l-au ajuns în viață a fost un preot destul de regulat la slujba sa. S-a putut susține aici fiindcă nu avea prunci.

După moartea lui Ștefan Miclea, parohia a fost administrată de Petru Galea în anii 1862-1863, iar în restul anului 1863 de Petru Bogdan.

Până la această dată, starea culturală a fost și mai înapoiată, fiindcă localitate pentru școală nu există și cam de la anul 1861, care apare primul învățător, instrucțiunea se ținea în casa arendată. În acest răstimp de 10 ani, adică până la 1871, când s-a ridicat edificiul școlar pe intravilanul N89 învățători Petru Riu, Corneliu Ursuși Ioan Dîrlea au fost băgați cu anul.

În decursul ei, comuna a fost încălecată mai de multe ori de trupele maghiare, atât cât mergeau la atac cât și la întoarcere, când erau și mai înverșunați după pierderile suferite. Deși poporul a avut o atitudine pasivă, ce se impune totdeauna împrejurării, totuși era destul o simplă bănuială ca omul să fie agățat în furci.

Astfel a fost spânzurat primarul din filia Dulcele pentru rostirea cuvintelor: „mi se pare că aceștia iar au mâncat o sfântă bătaie” când se reîntorceau de la atac.

Adevărat că poporul simpatiza cu armata lui Horea și doreau din inimă să învingă, dar știau să-și ascundă asemenea simțăminte.

Dan Ion lui Zaharie din filia Brusturescu a și fugit în Ardeal și s-a înrolat în armata lui Iancu servindu-l până la sfârșit. Acest bătrân îmi povestea prin 1895 căși domnul de pământ de aici avea mare admirație pentru Iancu. După stingerea revoluției l-a rugat să-l însoțească până în Vidra la Iancu. Ajunși acolo i-a primit pe amândoi destul de bine, dar la ispitit și descusut pe Dan Ion între patru ochi, dacă nu cumva are gânduri ascunse acest musafir ?

Dacă luăm în socotință că lupta din 1848 a decurs pentru libertate națională, pe care de altcumva un popor analfabet cum era cel din Zimbru nu era să priceapă, iar domnul de pământ fiind de obârșie polonăși ridicat la rangul de nobil de către regele Austriei: se poate deduce cu toată siguranța că admirația sa pentru Iancu a fost sinceră, cu atât mai vârtos că iobăgia, care interesa mai mult atât pe domn cât și pe popor și așa era ca și ștearsă ori pe care parte ar fi fost sorți izbândeii, întrucât între vederile domnului și ale poporului nu puteau fi mari deosebiri. Încrederea poporului către Iancu era mai mult un instinct firesc și nu un rezultat bine calculat al minții care a fost mai apoi alimentat și mai mult de ținută lipsită de bunul simț a lui Kossuth, care ridică steagul revoluției pentru libertatea națională a ungarilor, pe care o răpea în același timp de la celelalte naționalități, pretinzând să te faci ungar mai întâi dacă vroiai să scapi de iobăgie.

Precum văzurăm proiectul de lege a fost tot târăgănat și numai după revoluție a putut lua ființă, în virtutea căruia fiecare iobag era îndreptățit să primească un sfert de pământ adică 8 jug. a 120 st. în schimbul prestării mai multor zile de muncă. În timpul acela, în Zimbru erau 104 fumuri, dar numai 44 au fost împroprietăriți, restul de 60 rămânând zilieri, având numai intravilari pe care să-și pună casa. Prin urmare, iobagilor li s-au distribuit în total 332 jug.pământ cultivabil și tot în aceeași proporție s-a dat comunei și pășune și pădure rămânând astfel Zimbru cel mai sărac atât în pământ cultivabil cât și în pășune decât oricare comună din împrejurime.

Cauzele care au produs această stare sunt următoarele: întreg pământul cultivabil din hotar face cam 500 holde. Prin urmare, chiar dacă se distribuia tot la țărani totuși nu puteau fi împroprietăriți cu toții.

Aceste 500 holde nu erau o masă compactă care sățină deolaltă ci cele mai multe împrăștiate și vârate prin pădure în formă de relunci, lucrându-se cu greutate.

Cultivarea pământului pentru locuitori a fost și este o îndeletnicire secundară, care nu-i putea procura existența nici pe două luni ale anului. E lămurită deci pricina pentru care poporul nu s-a îmbulzit să fie împroprietărit.

Trebuie să recunoaștem, căși domnia din loc era cea mai săracă în pământ cultivabil, deși posedă hotarul cel mai extins.

Când am venit aici în 1894 mi s-a părut bățator la ochi, că familia Martin e cea mai numeroasă în comună, deși la începutul matriculelor abia apare acest nume. Deci întrebam eu de cauză pe un descendent mai bătrân, acesta mi-a dat următoarele deslușiri:

Moșul tatălui meu, pe care l-o chemat Todor, a avut patru feciori, dar numai doi au fost împrăprietăriți. Astfel, cei doi sau făcut, unul cojocar și al doilea olar, având locuința pe intravilanul N75. Pe socoteala acestui maestru, care a fost primul și cel din urmă în comună se făceau multe glume, dar și el era destul de spiritual de a nu le rămânea dator. O dată îi trimit pe un băiat o oală crăpată, care se prezintă în fața olarului cu următoarea rugămintă: zice tata să faci bine să cârpești oala aceasta că e crăpată. Olarul o privește și îi răspunde: spune tatălui tău că petecul se pune întotdeauna pe dos nu pe față și dacă voiește să i-o cârlesc s-o întoarcă pe dos și apoi să mi-o trimită. Acești patru feciori au avut fiecare familie numeroasă precum vezi că am și eu și ceilalți trei frați ai mei.

Libertatea dobândită ne-a adus multă schimbare în viața de toate zilele a poporului cu deosebire din punct de vedere material.

Trebuia să-și restrângă până la extreme pretențiile cu privire la hranăși îmbrăcăminte fiind în zile de dulce alimentară, cel mai important laptele și derivatele lui și în zile de post, chisălița provenită din fiertul vinarsului; iar îmbrăcăminte provenea toată din industria casnică. Chiar și opincile erau utilizate numai împotriva frigului umblând cea mai mare parte a anului desculț.

Erau pregătite din piele naturală, cum era despăcată de pe vită cu păr cu tot. Abaterea de la acest trai era excepție rară și producea multă mirare. Odată un primar de curând înscăunat merge la Hălmăgiu și își cumpără o pereche de opinci de la tăbăcar și după ce le-a încălțat, toată lumea se cotea și șoptea în taină: văzut-ai cum se puse birau de loc se și bagă în opinci dubite! Cruțarea era extrem de mare și în celelalte ramuri ale vieții. Nici roatele de la car nu erau ferecate încât drumarii erau prevăzuți cu obede rezervate în permanență, ca după ce strică roata, ceea ce se întâmplă totdeauna, s-o poată repara.

Bunul trai consta în consumarea vinarsului pregătit mai înainte din prune, apoi a spirtului din fabrici, pe care îl consumau în grupuri după ce se aduna satul la un loc, omenindu-se unul pe altul cu o dărnicie neasemănată. Astfel, găsești cruțare și risipă, zgârcenie și dărnicie la aceeași. De aceea și dregătoriile comunale nu erau privite ca un indispensabil, ci mai mult ca pe o sarcină impusă.

Ioan Vusdea – 1864-1872

La începutul anului 1864, se instituie ca preot tânărul cleric din Aciua Ioan Vusdea, foarte bun cântăreț. Dacă avea alte însușiri sufletești putea face mult bine. Era un mare consumator de alcool și avea reputația de a ține la băutură mai mult decât oricine. Cu săptămânile întregi lipsea de acasă, căci nu se putea depărta de la casa credinciosului unde săvârșea vreo funcție, până era chemat în alt loc, fie la botez ori înmormântare. De aceea, devenea tot mai neglijent în oficiu și lăsa foarte mult de dorit și din punct de vedere moral. A ocupat această parohie cu gândul să rămână în ea numai până când nu va mai putea servi tatăl său, care era preot în Aciua, având atunci să-i fie succesor acolo, cum s-a și întâmplat.

Sub păstoria lui s-a deschis în anul 1865 mina de fier din Ponorășii și s-a făcut fabrica. Precum văzurăm și domnia era lipsită de pământ cultivabil ca și locuitorii, iar pădurile celea vaste nu valorau aproape nimic, erau mai mult un capital mort.

De aceea, Bochdanovits a început exploatarea fierului, fiind solul atât de bogat în acest mineral.

Cum poporul din loc nu se pricepea la altfel de lucrări și-a adus specialiști din Ungaria de sus. Aceasta a fost cea dintâi incurziune de străini, care au influențat mult asupra moravurilor populației băștinașe, pentru că nu erau fruntea neamului lor, ci mai mult drojdia societății, oameni fără căpătâi cu deprinderi urâte. Cu toate acestea și sătenii aveau de lucru, transportând numai ei atât materialul brut la fabrică, cât și produsul la Arad, iar zilierii încă slujeau de ajutor celor pricepuți și mai târziu se desprinseseră încât puteau înlocui în branșe pe străini. În chipul acesta comuna devine un centru însemnat cu fabrica, piața de săptămână, care se ținea duminica și notărășie în loc.

Dar biserica ridicată în 1718 era numai ruină și școală nu exista deloc. Atenția poporului era absorbită de învoirile obținute, arătând o nepăsare demnă de condamnat către biserică și școală. Singur Zimbran Ion al Văduvii, fiu ori nepot a lui Zimbran Mihai, care cumpăraseră cașia la biserică în 1748 era muncit de gândul cum le-ar putea ridica pe amândouă ținând foarte mult la tradiția strămoșească. Afară de aceasta era un caracter integru, având o minte sănătoasă și o stăruință demnă de admirat având și reputația de a fi cel mai cinstit om din comună. Ajuns deodată și episcop la biserică și primar la comună, a îmbrățișat și cu mai mult devotament chestia ridicării bisericii.

Făcându-și singur socoteală, a ajuns la rezultatul că dacă va da fiecare casă 10 florinți bani și va presta 10 zile de lucru, biserica se va putea clădi din cărămidă în mod casnic. Odată hotărârea adusă în acest sens pentru conducerea lucrărilor și încasarea prestațiilor de la credincioși el era cel mai indicat, având în mână și puterea executivă în calitate de primar, ceea ce dânsul a și îndeplinit, purtând răvașe separate pentru încasarea banilor de cel al zilele de lucru și separate pentru lucrul la zidărit de cel de lemnărit.

A trebuit însă să ducă o luptă titanică în tot timpul cât a ținut edificarea contra nepăsării poporului, care nici nu plătea, nici nu făcea zilele de lucru, încât cei mai mulți numai ce erau exevăți își îndeplineau datoria și după ce îi exeva tot ei făceau pe supărații. Doi poporeni, unul Lucaciu Mitru a Marcului s-au și jurat în semn de răzbunare, că nu vor merge cât vor trăi la noua biserică, ceea ce unul a și ținut, că în toată viața lui nu a mers la biserică, iar Lucaciu Mitru numai înainte de moarte cu câteva zile, după ce am cetit pe el rugăciunea dezlegării de jurământ. Afară de aceasta mai avea un mare rival într-un ram al familiei Bisorceștilor, reprezentat prin Bisorca Petru Grecul, care voia să-l compromită și să-i pricinuiască greutăți cu orice preț. Era un om perfid și foarte lingușitor. Datorită frumuseții muierei sale avea mare trecere la curte și la autorități, ajungând astfel arendator al regaliilor, ținând crâșmăși ducheane. Se ridicase ca din senin de la traiul simplu la unul domnesc chiar și cu portul. Și ca să poată duce rolul de satrap al sătenilor, trebuia să dispună după plac și asupra primarului. De aceea, cheltuia multă energie ca să ajungă în fruntea comunei cu membru al familiei sale, ceea ce îi și succedea de multe ori, propunându-i la funcția de primar în decurs de 40 ani alternative cu Zimbran Ion când fratele său Bisorca Mihaș, când Bisorca Tyityen și în urmă fiul său Bisorca Ion. Despre cel dintâi se știe că, sătenii făcuseră contra lui mai multe jalbe, dar fără rezultat. Pe urmă, sub ocrotirea nopții

i-au vârat în cameră o slăninăși dimineața fictivul păgubaș a înștiințat furtul la poliție, gășind clisa ascunsă tocmai la primar, care numaidecât a fost aruncat din post. Cel de-al doilea a devenit celebru prin faptul că a dat domniei pentru o pereche de cisme locul ce se ținea de islazul comunal, unde se afla acum intravilanul școlii primare de stat, pe care domnia nici nu l-a putut intabula până acum sub imperiul românesc pe baza folosinței neîntrerupte ridicându-se și acesta de la opinci cu păr de-a dreptul la cisme domnești. Acest grec și de fire devenise foarte bogat și nici nu mai muncea cu brațele, ci se dedicase exclusiv afacerilor speculative, nealegând nici un mijloc pentru satisfacerea poftelor de îmbogățire și dominare. Prin ademeniri și felurite înșelăciuni și pusese mâna pe cele mai bune pământuri, fără a da pe ele vreo rebonificare în schimb, lăsând la sapă de lemn mai multe familii. Apoi organizase mai vârtos consumația alcoolului instituind pe lângă birtul mare pe fiecare stradă (uliță) câte o crâșmă condusă de femei, ca să fie tot mai atrăgătoare, unde paralel cu beția la ambele sexe se lățea și desfrâul, încât oamenii în duminici și sărbători nu cercetau biserica ci patul și birturile.

Cunoscând toate aceste împrejurări își poate închipui oricine cu câtă furie a fost combătut Zimbran Ion care cerea poporului jertfe pentru o instituție a cărei nevoie (lipsă) nu o simțeau, încât apare ca o minune faptul că a putut fi terminată biserica în anul 1867, când episcopul și-a dat socoteală de pe răvașuri ca un contabil desăvârșit despre toate veniturile și spesele întâmplate.

Edificarea școlii a mers cu ceva mai ușor, pentru că trebuiau să ia case în chirie pentru școlăși doreau să înlăture acest neajuns nu numai că ridică contribuția la susținerea școlii, fiind chiria destul de scumpă, când locuințele oamenilor erau ocupate de muncitori străini; dar de multe ori nici nu se căpătau. Astfel, și școala s-a ridicat pe intravilanul nr.89 în anul 1871.

În anul următor, 1872, preotul Ioan Vujdea se duce în comuna sa natală Aciua, dar nu-și poate încasa birul și unele pretenziuni stolare, singura avere ce-și agonisise în decurs de 9 ani de păstorire, respectiv nu o cheltuisese, neavându-o la mână. Și cum restanțierii nu au plătit de bună voie i-a improcesat prin un avocat din Buteni cu numele Păscuț, scoțând prin execuție toate pretențiile. De la unul Lucaciu Ilie (Licu) N68 a vândut un jug de pământ pentru birul de pe doi ani. Când a fost la socoteală însă avocatul nu i-a dat nimic, pretextând ca a cheltuit mai mult decât a încasat și să-i pară bine, că nu-l părăsise pentru diferență.

Petru Bisorca – 1872-1882

După strămutarea preotului Ioan Vusdea la Aciua parohia e ocupată la finea anului 1872 de preotul Petru Bisorca, care fusese mai înainte un fel de capelan pe lângă unchiul său după mamă.

El este fiul lui Bisorca Ion a Grecului și ca atare cel dintâi intelectual și știutor de scrisoare din Zimbru. Alegerea lui întâmplător după statutul organic intrat în vigoare atunci a produs mare bucurie în sânul neamurilor, dar nici rivalii lor nu au fost tocmai deprimați pentru că tânărul preot avea destulă istețime în a-și ascunde adevărata fire. Altcum era tot atât de virtuos ca și predecesorul său fiind o copie destul de fidelă a părinților în ceea ce privește firea și moravurile.

Părinții pusese ră mâna pe cele mai bune pământuri din comună și afară de aceasta mai ținea permanent în arendă toate averile orfanilor prin faptul că un membru al familiei era tututor orfanul și altul ori primar ori candidat de primar, ceea ce le înlesnea a produce mult fân și a ține numeroase turme de vite ca la o gospodărie domnească, care pășunau vara în vastul hotar, nefiind oprit pășunatul de legile silvice. Apoi credincioșii erau înfricați de când îi înprocesuase preotul Vusdea și plăteau regulat birul și competențele stolare, încât ducea o viață prea îmbelșugată, care i-a și fost fatală, pentru că din dans și-a contractat un morb de piept, care i-a curmat de tânăr zilele, neîmplinind nici 10 ani de preoție.

Încă de la începutul păstoriei sale fabrica de fier lupta cu cele mai mari greutăți provenite din pricină că reclama mai multe speze decât îi era venitul, ori cât de ieftină era mâna de lucru. Tren nu era și fierul produs era transportat la Arad pe care și costul transportului îi mistuia aproape întreaga valoare. Bochdanovits a acoperit deficitul contractând un împrumut de la o bancă din Budapesta, dar către anul 1877 dădu faliment neputând plăti nici interesele la bancă, nici lucrătorii fabricii. Ba ce e mai mult, era în primejdie și banca de a-și pierde împrumutul, neînfrățându-se cumpărători. Astfel, a fost îmbiată comuna s-o cumpere cu 30.000 florinți, cât făcea datoria, plătindu-se jumătate atunci și restul pe amortizare.

Zimbran Ion a fost de părere s-o cumpere pentru ca cele două mori și grădinile domniei și la o parte din pământul arător se găsesc cumpărători, cu prețul căroră ar putea plăti jumătate, 15.000 florinți. N-a fost lăsat însă nici să-și termine motivarea când preotul Bisorca le reflectează: voi nu aveți mălai să mâncați și vreți să cumpărați hotar ?! Deci adunarea cu unanimitate hotărî să nu cumpere.

Pe urmă vânzarea domeniului s-a vestit și în străinătate și în anul 1878 e cumpărat de Prusiacul Zeiz Ludovic din Germania, proprietar al unei mari mine de cărbuni de acolo, Firește, fabrica de fier sistată a rămas doar pe vecie și lucrătorii străini erau împrăștiați prin lume, rămânând numai 2-3 familii, Ionyak și Volensky și Pesel, care s-au romanizat, iar o parte din locuitorii băștinași au mers ca muncitori la fabrica de mobile din Ineu.

Când te gândești că, comuna împreună cu Brusturescu constatatoare împreună din 130 numere era să devină stăpânire cu puțin eforturi pe un teritoriu de aproape 10.000 holde cad. Acoperit cu un arboret superb, care oferea vara pășune la nenumăratele turme de vite și porci și iarna putea îngrășa cu sămânța arboretului mai multe mii de porci, lăsând la o parte valoarea lemnului, trebuie să admiți că mari au fost păcatele acestui popor și atunci de a scăpat din mână un prilej atât de norocos, trecând cu atâtă ușurință la ordinea zilei peste cea mai vitală chestie ce poate obveni în viața unui sat.

E drept că 30.000 florinți erau mulți bani în acel timp, dar nu trebuie pierdut din vedere că, comuna era destul de bogată în vite, fiind numai boi peste 100 perechi, apoi cam jumătate din locuitori fiecare câte o turnă de 20-30 porci, fără alte vite mai mărunte și ca atare capabili de a putea contribui la achitarea prețului fie cu bani, ori cumpărând pământ de care erau atât de lipsiți. Dispăruse însă simțul pentru interesul colectiv, fiind mai bucuros aproape fiecare a lua mităși a trăda, decât a jertfi pentru binele urmașilor. Dovada sunt greutatea cu care s-au încasat prestațiile pentru zidirea bisericii, punând rezistență chiar cei mai bine înstăriți, apoi lefile slujbașilor și birul preoțesc care se încasa prin forța publică. Cei mai mulți rețineau: dacă nu pot cumpăra singur de ce să mă bag în jug pentru sat ? E nedrept deci cine afirma, că numai preotul Bisorca a fost cauza eșecului.

Noul proprietar era un reprezentant tipic al rasei germane, foarte activ, om cu dreptate, care pe cât apăra pe al său, tot așa se ferea să nu nedreptățească pe cineva. Cu slujitorii săi era foarte democrat petrecând cu ei la aceeași masă, încât deosebirea în poziție se vedea numai la lucru, iar cu locuitorii din comună foarte popular. Era invitat aproape la toate nunțile și venea bucuros petrecând împreună cu poporul. Putea servi de model locuitorilor în toată privința.

A cumpărat hotarul ca să exploateze lemnul și locurile mai plane și fără stânci să le prefacă în pământ arător. Astfel întemeia numai decît fabrica de cherestea, prima din județi începînd a ține „Dealul Sestilor” încît după o stagnare de doi ani poporul iar avea de lucru. Pentru fabrica și transportul dușilor la fabrică a dus specialiști din Germania. Tot el a adus soiuri nobile de altoi și rasă aleasă de porci. De la cărauși germani au învățat zimbrii cum se urnesc dușii de pe coaste, cum se încarcă pe carăși cum trebuie legată trăsura în fier, ca să poată suporta teribila greutate, devenind cei mai dexteri în această branșă, mergîndu-le vestea pînă la cele mai mari depărtări și pînă în ziua de astăzi; comandînd caii și acum tot în nemțește precum au învățat și părinții lor.

Noul proprietar găsește însă hotarul foarte încurcat din punct de vedere topografic fiind alta starea faptică de cea arătată de hartă și cartea fundală. Găsește toate pămînturile cele mai bune ale sătenilor din „Treos” scrise pe domeniu la

c.f. Găsește pămînturile oamenilor de la dealurile în partea costisă acoperite cu pădure, fiindcă așa le primiseră în schimb de la Bochdanovits, când s-a înmutat satul și nelucrîndu-le, pădurea a tot crescut și domeniul zicea acum că singuraticii iobagi nu au căpătat prin urbaniu pădure ci numai pămînt.

Și, în fine, găsește naimașul comunal nedespărțit de domeniu, folosind pînă aici împreună cu domeniul întreg hotarul în schimbul unei taxe anuale. Era hotărâtă extenziunea cît se cuvine sătenilor după pămînturile primite, dar la măsurare lucrurile piezesc și cu stânci erau să fie lăsate afară ca neutile și astfel în partea de către miazăzi linia de despărțire era „Părâul porcului” și nu cea actuală pe la „Paragine”.

Pentru pămîntul din „Treos” a intentat proces la tribunal, care s-a tărăgănat multă vreme, dar totuși, la urmă a fost câștigat de săteni, pentru că nici domeniul nici altcineva n-a putut arăta cum sunt jurămintele scrise pe care aceștia să le primească, în locul celor aflătoare în folosință. La cartea funciară nu s-au șters de pe domeniu nici astăzi. Cât privește pămînturile de la deal și terenul de pășune le-a limitat domeniul printr-un brigadier diplomat al său, Imreck, care la rîndul său a primit indegetări de la săteanul Bisorca Mititelu, nepot al lui Mihăiuț, pe care nu l-au putut onora cu postul de primar pînă i-au vîrât în cameră o clisă, făcîndu-l hoț.

Acest Bisorca Mititelu, în calitate de jurat, a făcut pe știutorul de a cunoaște pe unde a fost linia bătrână, lăsând la domeniu partea acoperită cu pădure și punând la pășune linia de despărțire nu pe „Pârâul porcului”, ci pe la „Paragine” păgubind comuna cu vreo 100-150 holde cad.

Făcută astfel, limitarea a fost adusă comisiei ca să o autentifice, dar săteni isteți de neamurile sale, Bisorcești, în loc să ofere cu legea au pafugat membri comisiei cu furci și securi din comună pentru că vin să le ieie averea părintească.

Urmare a fost că primarul Zimbran Ion, împreună cu toți membri consiliului comunal au fost duși la pușcărie pentru ațâțarea la răscoală, care apoi și-au luat apărător pe avocatul Desean, dar pentru apărarea imobilelor, ci pentru a-i scoate din pușcărie.

Proprietarul a regretat mult acest incident și căuta modalitatea cum să împace lucrurile. I-a îmbiat să le cumpere de la el aceste teritorii cu 3 florinți de holdă, dar sătenii nu s-au învoit nici așa pe cuvânt că nu ar cumpăra averea rămasă lor de la părinți și la această rezistență erau înțețiți tot de Biscorești, care-l îndemneau pe altă cale pe proprietar să nu cedeze, ca să poată ei pescui în apă tulbure.

În timpul cât membrii consiliului erau închiși, vine denumit ca primar Bisorca Ion și consilieri înlocuiți cu oamenii săi. Între aceștia și domeniu se leagă un contract numit de prietenie, prin care cei dintâi recunosc că partea acoperită cu pădure a pământurilor e domnească și tot așa și linia de despărțire a naimașului e pe la „Paragine”, dar domeniul se învoiește ca aceste locuri să fie folosite și de săteni rămânând astfel nerezolvatăși această chestie.

Bisorca Simion a Catanetului care a fost în acel timp servitor la noul primar Bisorca Ion, povestea ca în preziua facerii acestui contract, preotul Bisorca Petru a venit de la domeniu cu 300 de sloți din care 200 a dat tatălui său, primarului, zicându-l ca 100 să o țină pentru sine, iar cealaltă să o împartă între consilieri, pentru a se învoi la pacea propusă de domeniu. Firește că în acest contract atât numele primarului cât și a celorlalți săteni în număr de 10 au fost iscălite de preotul Bisorca Petru. Așa știau și atunci zimbranii să coopereze pentru binele comunei: unii stăteau închiși în pușcărie, alții primeau mită tot pentru același lucru, fără a simți nimeni vreo muștrare de conștiință.

Nici sub păstoria preotului Petru Bisorca nu a fost învățător stabil. Se pomenește numele fostului preot din Dieci, Gheorghe Lupșa, Ioan Ștefan din Bihor și Ilie Moț din Iosășel, acum preot în Chesint, care au făcut puțină ispravă tot din cauza poporului, care nu-și trimitea băieții la școală.

Petru Bisorca încetează din viață în ziua de 23 aprilie 1882 și e înmormântat în cimitirul de aici.

Ioan Farcaș – 1882-1883

După moartea lui Petru Bisorca e numit ca administrator parochial Ioan Farcaș, care funcționează până în anul următor.

Gheorghe Vusdea – 1883-1887

În anul 1883 e introdus ca paroh Gheorghe Vusdea din Aciua, fratele lui Ioan Vusdea, care a funcționat aici între anii 1867-1872 și după instituire a rămas cu locuința tot la Aciua. Pe urmă a ajuns în conflict cu notarul Karatsonzi, care l-a denunțat la consistor că nu locuiește în comuna din care pricină au murit prunci nebotezați și a fost destituit în 1887.

Ioan Halmagean – 1887-1888

După destituirea lui Gheorghe Vusdea a fost denumit de administrator parohial Ioan Halmagean până în anul următor 1888.

Încă de la data cumpărării, proprietarul Zeiz își așezase aici unul dintre feciorii săi cu numele Iohan spre a conduce averea și poate spre a-l lăsa de singur moștenitor, care a avut și pricepere și voință, îmbărbătând la muncă nu numai cu cuvântul și prin răsplătirea dreaptă a muncii, dar lucrând și el împreună cu muncitorii. Cu toate acestea socotelile nu se puteau încheia nici într-un an fără deficit, pentru că pământul cultivabil nu producea cât să acopere spezele, deși era lucrat destul de rațional, iar valoarea produsului de la fabrică era mistuită de spezele împreunate cu transportul până la gara din Ineu. Odată a plecat și dânsul cu vreo 80 cară parchet către Ineu, dar la jumătate cale apa mîncase podul și nu era puțină a continua drumul. El însă nu a stat mult pe gânduri, ci a adunat material din comunăși cu căraușii săi a făcut alt pod, raționând că deși dânsul are paguba, dar prin acest lucru împlinește voia lui Dumnezeu, când deschide comunicația pentru populația unui județ, faptă pentru care Dumnezeu îi va răsplăti pe altă cale.

Văzând deci bătrânul că, capitalul investit în proprietatea din Zimbru nu numai că nu fructifica, ci dimpotrivă aduce pagube s-a hotărât s-o vândă. Și oferindu-i-se pe ea un preț, din care se rebonifica și capitalul și pagubele avute, a și vândut-o unui proprietar de moară din Viena, Liebscher Iosif, deși trenul venea în acest an 1888 până la Sebiș și se lucra și pe linia de la Sebiș până la Gurahonț.

Tot în acest timp s-a înmutat atât notariatul cât și piațul de săptămână de la Zimbru la Iosășel.

Ioan Serac – 1888-1894

După vacanța de trei ani, parohia e îndeplinită prin clericul absolvent de la Crocna, Ioan Serac. Bisorca Ion voia să-și așeze aici ginerele, pe Petru Șerb din Holt, dar poporul pentru ura ce-o avea față de socrul său, nu l-a voit nicicând, dar mai mult îl combătea notarul Ioan Karatsonzi și tânărul primar Zimbran Ion potoleanul, pentru ca să nu aibă concurent la postul de primar, din care se înfrupta și el cu destulă îmbelșugare. Zimbran Ion al văduvii era bătrân trecut de 73 de ani și nu putea ține decât slujba de chitor. Prin urmare, tânărul primar Zimbran Ioan avea de concurent numai pe Bisorca Ion a Grecului, care trebuia slăbit, nu întărit. Altcum, Zimbran Ion a văduvii a și decedat în anul 1889 în etate de 75 ani. Se poate numi adevărat ctitor al sfintei biserici, nu atât pentru rezultatele obținute pe terenul bisericesc, ci pentru greutățile cu care a avut să lupte într-un mediu atât de corupt. Se poate afirma cu toată hotărârea ca demn urmaș care să-și îndeplinească slujba atât de conștiincios ca el încă nu s-a aflat până astăzi.

Tânărul preot era destul de deștept, cu ambiție și avea o ținută destul de demnă în și afară de oficiu, dar era înconjurat de atâtea ispite, încât trebuia să fie un caracter cu mult mai puternic, ca să le poată învinge, ca să nu se lase răpit de ele. În postul de învățător găsește pe Ioan Hirina, care avea patima beției, întrecând pe mulți poporeni și care îl făcea să neglijeze școala, fiind și atunci toți locuitorii analfabeți.

Nou proprietar Liebscher începe pe o scară mult mai largă exploatarea pădurii. Cum trenul venea acum până la Gurahonț, a clădit și el o cale ferată industrială începând de la Ponorăș prin mijlocul comunei până la Gurahonț, dând pășune pe întreg hotarul și lemne de foc de două ori pe săptămână locuitorilor prin al căror pământ și pe lângă a căror casă trecea calea ferată. Biserica neavând nevoie de lemne de foc și pășune a primit 100 (una sută) florinți bani și șindrilă de pe acoperișul cerimei a fost înlocuită cu țiglă de cătră domeniu, ca să fie mai asigurată împotriva schinteilor de la locomotivele ce treceau zilnic pe lângă ea. Apoi domeniul s-a obligat să îndeplinească și ce reparare sau ce renovare ce va obveni la biserică pe tot cât va ținea calea ferată.

Întreg arboretul era clasificat: ce era drept și neted se întrebuița în fabricăși din rest se produceau lemne de foc. Trei locomotive și vreo 90 vagoane transportau materialul brut din pădure la fabricăși cu el prelucrat la Gurahonț. În scurt timp se înpopula comuna cu o sumedenie de muncitori de tot felul, din toate neamurile țării, drojdia societății nu numai din împrejurime, ci și din cele mai îndepărtate locuri, încât numărul lor pestrecea mult pe cel al sătenilor băștinași. Aproape fiecare locuitor avea câte 1-2 chiriași, apoi se clădira

o mulțime de barăci pentru locuitori. Și în proporție cu muncitorii se înmulțiră funcționarii exclusiv numai ovrei, căci cei rămași de la Zeiz au fost dați afarăși care cum ajungea în funcție mai aducea spre căpățuire și neamurile, indiferent dacă era ori nu nevoie de ei, încât comuna în mijlocul acestei adunători de oameni își pierduse caracterul românesc.

Fiecare câștiga bine, dar mai favorizați erau locuitorii comunei, cari pe lângă că erau acasă, dar primeau lucru și pruncii de la 10 ani în sus și încă cu o plată ce întrecea pe a unui bărbat din timpuri normale, încât nu se știe dacă a mai existat cândva atâta belșug de bani, când fiecare membru al familiei avea propria sa pungăși dispunea de ea după bun plac. Și cu toate că plata era destul de ridicată, totuși oamenii în înțelegere cu conducătorii recurgeau și la specule nelegiuite, dând unul și același lucru în seama de 3-4 ori și tot de atâtea ori luând plata pentru el, restituind o parte și conducătorului mituit încât era evidentă tendința la fiecare de a se

îmbogăți cât mai grabnic și tot atât de grabnic aduc și pe bogatul proprietar la sapă de lemn. Astfel corupția, beția și desfrâul ajunseseră la culme. Patru birturi din comună erau prevăzute cu tot felul de beuturi, cu deosebire rachiuri și de 20 de specii. Și când se făcea plata, sâmbăta și duminica, de regulă, berea nici nu se mai cerea cu sticle și cu paharul, ci cu lada; iar căpeteniile satului emulau în consumarea șampaniei. Primarul Zimbran Ion potoleanul, împreună cu Borlea Petru și Lucaciu Iacob au beut într-o singură noapte șampanie de 125 zloți, cât era atunci prețul unei perechi de boi. Jumătate din nevestele tinere și-au alungat bărbații de la casă ori i-au părăsit, ca să-și poată face chefurile nestânjenite, producându-se o mulțime de conviețuiri nelegitime. Era o scârbă pentru omul cu bun simț să privească mai vârtos în dumineci și sărbători birturile tixite de oameni, întrecând numărul femeilor pe cel al bărbaților, care își pierduseră totalmente simțul de pudoare; iar biserica era cercetată numai la praznicele mari și atunci nu din religiozitate, ci ca să-și arate podoabele.

Era de mirat apoi, căși în acest timp de belșug poporul tot nu plătea de bună voie nici un fel de dare, ci trebuia ori ezevat ori li se oprea de la casieria domeniului din plata lucrului pentru dare.

Noul preot nu avea unde să-și plece capul, căci casa parohială era ruinată, iar în casieria bisericii nu era nici un ban, din care pricină a trebuit să se arunce pe popor spezele reclamate, de zidirea unei noi case. Cu multă greutate s-a clădit toată din lemn de fâg pentru că nu se putea încasa de la popor sumele retribuite decât tot numai prin ezeuție și întârzieri.

Deoarece nici n-au avut o durată lungă, fiindcă după 20 de ani a trebuit făcută alta, fiind lemnele mâncate de cari și putrede.

După ce biserica a fost acoperită cu țiglă de domeniu și după ce a intrat trenul industrial în funcțiune au început a-i crăpa pereții, făcându-se zi cu zi tot mai mari crăpăturile. Preotul Serac raportează conzistoriului despre starea lucrului, care și trimite la fața locului pe protopop concerninte Ioan Groza senior și pe inginerul Pavel Bozvan, care constată că crepăturile au provenit din cauza zguduirii trenului și pentru că șindrila a fost înlocuită cu țiglă, care conține o greutate pe care pereții și așa nu o pot suporta. Protopopul la rândul său sfătuiește consiliul parochial să pretindă de la domeniu să zidească altă biserică nouă, pentru că aceasta nu mai poate susta.

După dezbateri protopopul, inginerul și preotul sunt invitați la domeniu la prânz și rămâne ca după masă să continue dezbateri în comitetul parochial. În decursul prânzului, protopopul e chemat de directorul domeniului la o convorbire într-o altă cameră, care durează aproape o oră. Reîntorcându-se toți trei la ședința comitetului parochial protopopul își schimbă părerea și vine cu altă propunere. M-am gândit, zice el, ca biserica poate rămâne pe loc și mai departe, dacă se va lua de pe ea țigla și se va înlocui iar cu șindrila, se va strânge în fier și se va clădi patru propte, două de o parte și 2 de altă latură. Să primească acest efort al domeniului cu atât mai vârtos ca interesele credincioșilor e să trăiască în bună înțelegere și pace cu domeniul. Comitetul primește cu plăcere efortul domeniului, care și înlocuiește țigla cu șindrila, de cea mai rea calitate, o strânge în fier și face și cele 4 propte și o vâruie, dar varul căzut pe ferestre și podele nu l-a mai curățit nimeni, până în anul 1903, când s-a renovat din nou.

În mijlocul unui popor atât de îmbuibat, preotul și învățătorul erau cei mai umiliți, pentru că numai cu ajutorul primăriei își puteau primi competențele de la credincioși, care nu plăteau de bună voie și nu aveau nici un interes nici cătră școală, nici cătră biserică. Învățătorul avea stabilită cea mai bună plată: 300 florinți în bani și mai primea de la domeniu 120 de florinți pentru instruirea băieților slujitorilor domeniului, cum nu mai era nici la o școală, dar cei 300 florinți nu-i putea primi la mână, fiind expus foamei și dacă pâra era alungat din post pentru că protopopul ca inspector școlar conferențiar avea interes să schimbe preoții și învățătorii cât de des, având astfel diurna pentru conducerea alegerii și diurna pentru introducerea în oficiu, majorând mult veniturile protopopești. În chipul acesta, învățătorul Hirina a fost transferat la Caracău, publicându-se

concurs pe postul rămas vacant. A completat Nicolae Chiș învățătorul în Cristior (Bihor) și a fost ales, fiind un bun dascăl și un cântăreț admirabil. Când a fost însă să-și ocupe postul primește de la primarul Zimbran Ion o scrisoare că numai așa să vină la Zimbru dacă mai înainte extrădează o chitanță despre plata sa de pe trei luni ca răsplată că a ostenit pentru el alegându-l. Omul s-a scârbit până în adâncul sufletului și a ținut cu neputința de a putea vieții între astfel de oameni și astfel a renunțat.

Începându-se anul școlar iar a fost rechemat Hirina Ion până în anul 1890 când s-a ales Pavel Botco, un om îngreuiat cu familie numeroasă, care neprimindu-și salariul era expus la multe lipse. Din această pricină a ajuns în conflict cu primarul și notarul, care nu înțelegeau încasarea și manipularea dării culturale ca o datorie oficioasă, ci ca un drept de a-și dispune de ea după plac. Preotul era adus în dilemă: dacă proteja pe dascăl se nefericea și pe sine, fiindcă primăria nu-i dădea nici lui mână de ajutor la încasarea competențelor sale și devenea și el muritor de foame, iar dacă aproba chiar și numai în mod tacit procedeul primăriei, era inevitabil conflictul cu învățătorul. Când învățătorul cerea leafa întârziată, i se răspundea că nu s-a putut încasa din comună, că poporul este sărac și nu-l poate zugruma pentru plată. Atunci se adresa către preot ca președinte școlar să denunțe primăria că nu-și achită leafa, dar preotul totdeauna afla pretexte de a nu-i satisface cererea.

Astfel, în timpul când țărani se îmbuidau în șampanie, învățătorul Botca era silit a lua de la școală proprii săi prunci și a-i trimite cu ziua la lucru în fabrică ca să-și astâmpere foamea.

Din această situație au urmat denunțări la administrația ungurească, la conzistor, ba chiar și prin publicistică contra primăriei și a preotului, care apoi împreună au intervenit la popor să ceară transferarea lui la o altă școală, pentru că el, poporul, nu-l mai putea suferi aici fiindcă un om agațios, pâraș și nu are nici o considerație pentru popor, silind primăria să facă execuție pentru plată când ei sunt atât de lipsiți. Cererea e iscălită de aproape toți credincioșii comunei, după care urmează ancheta terminată cu izbânda strălucită a minciunii contra adevărului: învățătorul e destituit din post pentru că ar fi

o primejdie pentru bisericăși școală rămânerea lui mai departe în Zimbru.

După îndepărtarea învățătorului Pavel Botca se alege în anul 1892 învățător Nicolae Maci, cumnatul notarului Ioan Karatsonyi, care în tinerețe a funcționat prin Biharea în mai multe comune și în urmă în Dud, unde a ajuns în ceartă cu preotul Motorca și alții și a fost destituit. După această destituire a stat cam 12 ani scrietor la notarul Milovan din comuna sa natală Mandruloc. Acesta era într-adevăr o fire neastâmpărată, intrigant și lacom. Ca scrietor își însușise bine metoda sperturilor. Credea despre sine că e mai învățat decât alți învățători ca fost scriitor la primărie, nizuindu-se să apară ca atare mai vârtos înaintea poporului, ca să-l poată domina mai cu ușurință, deși afară de cetire și scriere și cele 4 operațiuni aritmetice nu mai știa, uitând aproape totul din cât învățase.

În acest timp, preotul Ioac Serac ocupase parohia Fenis încă din anul precedent 1891, rămânând la Zimbru numai ca administrator parochial până la îndeplinirea acestei parohii, așa că numai singur învățătorul Nicolaie Maci era intelectual rămas în comună într-o masă bine întărită în ovrei.

În vreme ce pe domeniul din Zimbru se făcea cea mai cumplită risipă, proprietarul era muncit de gândul cum să scape de el, scoțându-l la vânzare. În iunie, îi succed în anul 1894 să-l vândă contelui Robert Zselenszky cu prețul de 252.000 florinți, bucurându-se ca a putut totuși salva ceva din enormul capital alocat în el. A și exclamat după iscălirea contractului: „două bucurii am avut în viața mea: când am cumpărat hotarul

Zimbrului și acum când îl vând”.

Valer Cristea – 1894

După abdicarea parohului I. Serac s-a publicat mai de multe ori concurs pentru ocuparea parohiei, dar nu s-au prezentat concurenții. Singurul competitor serios era Petru Șerb din Secaș, ginerele lui Bisorca Ioan a Grecului, care avea parohie mai bună decât Zimbru, dar dorea să vină aici pentru ași asigura mai bine moștenirea după bătrânul său socru. Poporeni înșă nu-l voiau din ură către socrul său și apoi partida bisorceștilor slăbise foarte mult. De aceea, nici n-a îndrăsnit să recurgă de fapt. Cel din urmă concurs s-a publicat în toamna anului 1893 și viitorul preot fiind atunci învățător în Sohodol a fost poftit pe poporeni din Zimbru și prin viu grai să recurgă, asigurându-l că va fi ales. Când înșă s-a hotărât să recurgă, expirase termenul de concurs. Astfel vine să se înțeleagă cu oamenii și cu protopopul, dacă se poate ținea alegerea pe baza concursului deja publicat și să se publice din nou. Atât credincioșii cât și protopopul decide sățină alegerea pe baza concursului publicat. În felul acesta se ține alegerea în februarie 1894, fiind ales tânărul cleric absolvent Valer Cristea cu totalitatea voturilor prezente care și plătește protopopului taxele membrilor scaunului protopop, care aveau să verifice alegerea.

Alesul aștepta avizul de întărire din zi în zi, dar nu mai sosea. Pe urmă e înștiințat că, contra alegerii a intrat protest scris de Bisorca Ioan și soții și pe baza lui scaunul protopop a nimicit alegerea. Venind alesul la fața locului s-a convins că cei iscăliți, afară de Bisorca, n-au avut cunoștință de protestul despre ce au dat declarație, care s-a înaintat la consiliul eparhial spre a se dovedi netemeinicia protestului. Dar consiliul eparhial nu rezolvă chestia nici pro nici contra și în decurs de 6 luni cât a stat în suspans, veneau înștiințări cu caracter confident de la protopopul Halmagiului Ioan Groza, că el nu înțelege să nu capete cel puțin 100 florinți de la cel ales.

Recurentul înșă în loc să dea 100 de florinți a adus cu sine o nouă rugare la P.Sf.Episcop I. Metianu, iscălită de aproape toți credincioșii, cu amenințarea că dacă nu se rezolvă cauza alegerii, atât recurrentul cât și poporul sunt siliți a face arătare la ministrul cultelor ungar de atunci. Episcopul când primește rugarea face pe jignitul și strigă că „N-are ministrul dreptul să se amestece în afacerile mele”. Totuși, convoacă numaidecât consiliul eparhial, care la îndemnul episcopului hotărăște că noul ales nu poate fi întărit, dar e denumit de administrator parohial și e poftit să se prezinte la hirotonie.

Rezultatul ședinței l-a comunicat alesului cel dintâi asesorul Danusa, care a spus ieșind de la ședință, că toți au fost de părere să fie confirmată alegerea, dar nu s-a învoit singur episcopul, pentru ca atunci și-ar pierde protopopul autoritatea. La audiența ce urmă dupăședința recurentul e primit cu cuvintele: „Am hotărât să te facem popă, putând să te prezinți la sfințire cât mai fără amânare. Deocamdată vei fi administrator parochial și mai târziu vei fi întărit, că de data asta nu am putut capacita asesorii consistoriali ca să te confirme”.

Plin de scârbă, viitorul preot al Zimbrului s-a reîntors acasăși la insistența poporenilor primește să fie administrator parochial, fiind introdus în parohie în 16/28 octombrie 1894. În cazul de față titlul nu avea nici o importanță pentru că parohia era cea mai săracăși noul preot avea calificatie superioară parohiei, încât pentru el era calea deschisă a merge la altă parohie în orice moment. Pentru autoritatea bisericească era cel mai bun mijloc de a subjuga preoțimea. Deoarece aproape jumătate din preoțimea diecesei erau numai administratori parohiali, care trebuiau să fie foarte umiliți atât către autoritatea bisericească, cât și către enoriași ca să nu deschidă concurs pe parohie când se arată vreun recurent. Dată fiind intoleranța poporului către biserică, parohia era cea mai săracă din jur.Între cei patru pereți ai bisericii nu se găsea nici un mobilier, ornate ori carte rituală în stare bună, ci numai niște cărți zdrențuite și un rând ornate rupte în al căror preț parohia mai datora încă cu 400 florinți. Indiferentismul religios era așa de mare încât chiar și crasnicul de atunci Zimbran Gheorghe a abzis de crăsnicit, pe cuvânt că nu poate sluji, silindu-l popa să vină în toate duminicile și sărbătorile la biserică.

După ce mai dinainte se decretase completarea salariului învățătorilor confesionali la 300 florinți anual, cu plățirea lui la începutul fiecărei luni, în anul 1895, octombrie, intră în vigoare matricolele de stat, căsătoria civilă, neconfesionalitatea și recepțiunea ovreilor, prin care legi Biserica și Școala confesională primesc o lovitură aproape mortală. Afară de acestea tot atunci își face apariția și secta baptistă în diecesa. Toate aceste înnoiri vor scoborî tot mai jos simțul religios al poporului și autoritatea preoțimei subalterne, dar va ridica mult starea materială a protopopilor, având atâtea și atâtea pretexte de a excurge prin parohii spre a întări poporul în credință și în fața pericolului, a controla activitatea preoțimei și de a ancheta denunțurile contra preoților pentru că de mizerii nu vor cuteza să se atingă, dacă nu-și face datoria către Biserică, de teamă să nu treacă la uniți ori bapțiști. Astfel vor fi de aici înainte răspunzători toți preoții și pentru faptele credincioșilor, de care răspundere protopopii în calitate de parohi vor fi scutiți pentru ca poporul păstorit de preoți e bun, dar preotul nu e destul de prudent și lipsit de tactul pastoral, până când cel păstorit de protopopi e stricat și vițios, cu toate că e condus cu tot zelul și priceperea pastorală.

Însuflețirea multor credincioși pentru noul preot a ținut numai până atunci până când acesta a ajuns să-și încaseze pretenziunile de bir și stole, de cari se țineau dispenzați. Unii pentru că au votat cu el la alegere, iar alții pentru că sunt săraci, rămânând an de an în restanță, încât în anul 1898 a trebuit să ceară ajutorul administrației ungurești pentru încasare, care l-a denegat pe cuvânt că avem autonomie bisericească, apoi cu nr. 46/1898 s-a jălbit la consiliul eparhial, cari în loc să-i satisfacă cererea, l-a dojenit pentru că s-a adresat către administrație și nu către protopop, care i-ar fi dat îndrumările necesare. La rândul său însăși protopopul deneagă lista restanțierilor, fiindcă poporul e sărac și preotul trebuie să fie cu cumpătimire și să jertfească pentru popor. Dar nu mult după aceea protopopul își pretinde birul de la preot, care nu-l deneagă, dar spune că nu are de unde plăti, până când și dânsul primește de la credincioși.

După procedura preotului e calificată de necuviincioasă față de autorități, subscrie lista, dar cu adaosul că preotul nu răspunde dacă poporul parochial se va tulbura pentru constrângere la plata birului, la ce i-a replicat că nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru că își pretinde plata, fiindcă acesta este cel mai sfânt drept al omului. Tot așa de anevoios se încasa și darea duală culturală, din care pricină nici învățătorul Nicolae Maci nu-și primea leafa regulat, care apoi se plângea la autoritățile statului și cele bisericești și că e mai de mirat: ambele învinuiau pe preot ca președinte că nu achita salariul învățătoresc fără să voiască să cunoască nici învățătorul nici autoritățile adevărul vecinic, că de unde nu este, nimeni nu poate lua. În consecință, executarea credincioșilor era inevitabilă. Primăria efectua ezeucția, exprimându-și durerea pentru popor că trebuie să-i vândă perina de sub cap, dar e nevoită pentru că a pârât-o preotul, care a și extrădat lista restanțierilor.

Dintre toți, cel mai nemulțumit era Borlea Petru de la nr. 98, cel care petrecuse pe timpul lui Liebscher o noapte întreagă cu șampanie, fiindcă nu plătitise de mulți ani nici birul preotului, nici darea culturalăși vinovat era numaidecât preotul care a trimis listele la prețuire spre încasare. Fiind guraliv și fățarnic din fire credea despre sine că el e primul dintre fruntașii comunei și chibzuia asupra modului cum și-ar putea arăta mărimea prin un lucru mare, răzbunându-se asupra preotului, care și pe el l-a scris în listă în rând cu ceilalți.

Într-o duminică a anului 1900 aduce 2 bapțiști de la Bontești, care țin rugăciuni și predica din Scriptură în casă săși cheamăși câțiva vecini, unde li se vorbește mai mult de bunurile materiale, decât de mântuirea sufletului, că nu vor mai da bir la preot și dare culturală. Că autoritățile statului îi scutește și ocrotește și de la alte dări, căci această lege nouă e venită de sus de la împăratul. Omul își neglija propria gospodărie și umbla să-și câștige aderenți, dar cei mai mulți mergeau numai din curiozitate, fără să cedeze la noua doctrină. Pe urmă, mai intervin și bapțiștii din Pleșcuța, care cuceresc familiile Păsărilăși Surtea, fiind ambii din Pleșcuța și înrudiți de aproape cu bapțiștii din Pleșcuța. Apoi ca propaganda să meargă mai ușor, adică să se poată opri oamenii care vin la biserica și să-l aducă la adunare, închiriază de la Bisorca Nuțu, nepotul lui Bisorca Petru a Grecului o cameră a casei nr.33, care e cea mai apropiată de biserică, unde să se țină adunarea, ceea ce primpretorul Bolgaș din Sebișși încuviințează. Preotul a protestat la pretura contra încuviințării, în urma cărui protest e citat la notariatul din Iosășel și preotul și petentu Borlea Petru de către primpretor, care se ferește a aduce o deciziune definitivă. Adică la motivarea

protestului, ca transpunerea localului de adunare tocmai în casa cea mai apropiată de biserică se intenționează conturbarea păcii, liniștei și a serviciului divin din biserică, primpretorul dă numai sfat reprezentantului Baptist: să se poarte bine și să nu se certe cu preotul. Preotul observa că la bapțiști se cântă mai mult decât la ortodocși și va fi spre scandalizarea trecătorilor și conturbarea poporenilor din ambele tabere, când ambele locații vor fi despărțite numai de strada care nu are lățime mai mare de 7-8 metri. Atunci primpretorul îi sfătuiește din nou să meargă de acolo de bună voie pentru a încuraja gâlceava între partide, la ce reprezentantul Baptist răspunde că nu-și pot înmuta de acolo mobilierul constatator din 2 lavițe. Preotul cere să se aducă decis pe baza dovezilor produse, pe care să-l poată apela oricare dintre partide, hotărându-se odată care dintre cele două specii de poporeni au să-și ieie catrafusele din localul unde își țin acum serviciul divin, căci mai mult nu pot sta față în față ca în ordine de bătaie. Se hotărăște să se trimită decisul acesta în scris care și sosi peste câteva zile, ordonând ca bapțiștii să iasă din locația lui Bisorca Nuțu, fratele fostului preot Bisorca Petru.

În proporție cu ridicarea salariului învățătorului trebuia ridicată și darea culturală după cheia stabilită de Consiliul Episcopal. Știind cei mai mulți poporeni acest lucru, că nu preotul e vinovat de mărimea cultului au căutat alt remediu de scăpare: atât membri comitetului cât și ai sinodului paroh. Nu se prezentau la ședințe spre a vota preliminarele ca să nu se poată face astfel nici ezechutarea. Preotul raportează oful protopopului care nu putea uita că la alegerea preotului nu primise nici minimul de 100 m (una sută) zloți și la introducerea sa în oficiu numai un bagatel de 10 florinți, ca membri corporațiunilor parohiale aleși au fost convocați mai de multe ori să stabilească preliminariile, dar nu se prezintă și astfel nu poate satisface datorința. Protopopul însă la toate se mărginea să-și exprime mila pentru învățător, pe care îl persecuta preotul și durerea pentru popor, că e supus la atâtea dări. În acest timp, pe scaunul Episcopal al Aradului ajunge Iosif Goldiș, om destul de erudit, dar obosit de bătrânețe și prea excepționabil din punct de vedere național, ceea ce îi scoborâse mult autoritatea. Cu toate acestea, alegerea sa însufla mulă nădejde la preoțime pentru că nu era lacom, putând astfel cârmui cu dreptate Biserica. În scurt timp s-a dovedit însă a fi numai o păpușă în mâinile celor ce l-au votat contra voinței Mitropolitului, care își făceau pe răspunderea episcopală toate mendrele în dragă voie, iar aderenții Mitropolitului uzau de această stare spre a-l compromite și acest lucru îl cunoșteau mai bine protopopii.

Fiind astfel pregătit terenul și după mai multe consfătuiri se adresează o pâră contra preotului către protopopul tractului I. Groza, iscălită de învățătorul N. Maci, Borlea Petru baptistul, Pocsoară Ion Cucu, Bacos Iulian, servitorul văduvei preotese Maria Șerb, Borlea Pascu și încă vreo 2-3 bapțiști, în care cer de la protopop să roage pe Sfinția Sa să alunge din cauza învățătorului nu-și primește leafa și n-a făcut preliminarele, ca Borlea Petru și soții numai din cauza lui s-au făcut bapțiști și în momentul ce va fi delaturat din post, iar se reîntorc în sânul Bisericii, ca Bacos Iulian l-a văzut mergând cătră biserică fumând o țigaretă, iar Pocsoara Ion e nemulțumit cu el pentru că privește rău cu ochii. Protopop I. Groza în conțelegere cu ginerele sau Cornel Lazăr, care îl suplinea în agendele sale protopopul redactează un raport către Episcopul, cerând pentru salvarea parohiei destituirea preotului, ceea ce Episcopul și îndeplinește, poate fără nici a ceti actele de la dosar, îndrumându-l pe preot să vină la suspendarea preotului. Dar protopopul nu se grăbește cu ezeutarea ordinului pentru că nici un preot nu voia să primească administrarea parohiei și trebuia să-l arate și celorlalți preoți pentru a-l înfrica ca să nu fie zgârciți în privința mituirii, făcând cunoscut și preotului suspendat prin notarul Karatsonzi, că dacă s-ar ruga de iertare și ar repara greșala de la alegere și introducere ar merge din nou la Prea-Sfinția Sa ca să fie repus. Astfel, abia la 13/26 sept.1900 vine la fața locului aducându-l cu sine ca administrator parochial pe Ion Vusdea de la Aciua, care era suspendat de la preoție pe viață și care nici nu mai știa săvârși sfânta liturghie, fie că uitase, fie că înainte de a merge la biserică consumase câte ½ l rachiu la jidanul Knausz și sfânta taină nu le potrivea, stând în potir mucedde câte 2-3 săptămâni.

După regulamentul disciplinar de atunci fiscul conzistoriului trebuia la 8 zile să-și dea opinia și să formeze punctele de acuzare. Dar preotul nu mai era integrat și protestează în scris la Conzistor și face arătare la Mitropolie pentru călcarea în picioare a legii, dar de nicăieri nici un răspuns. Pe urmă merge personal la Episcop, întrebându-l de ce nu-i rezolvă cauza de atâta timp, la ce răspunde că trebuie să-și dea justiția avizul, fiind vorba de delapidare de bani. Preotul îi ordinal de suspendare și atunci promite că pe când sosește preotul acasă va fi rezolvată cauza.

Iar trecu mai mult de o lună și nici un rezultat, silit fiind preotul a merge a doua oară la Episcop, care acum se scuza, că nu-l ascultă fiscul, care nici acum nu și-a dat opinia. Să meargă preotul la fisc să solicite rezolvarea. Preotul răspunde că nu are nevoie de grația fiscului, ci pretinde dreptul atât de greu lezat și e ridicol a crede că fiscul va asculta de șeful său. Accentuează că de aici nu se duce până se rezolvă cauza. Să poftască PreaSfinția a-l provoca pe telefon. De la fisc vine răspunsul că nu au sosit acolo actele. E întrebat referentul bisericesc Ioan Papp, episcopul de mai târziu, care susține că le-a trimis fiscului înainte cu 3 luni despre ce dă în scris preotului spre a arăta fiscului. Petru Truță, care după ce citește scrisoarea afirmă că numai ieri le-a primit și că n-a studiat actele încă. Preotul îi răspunde că de acolo nu se clintește până se rezolvă indiferent care dintre cei doi nu spune adevărul: fiscul sau referentul. Face o opinie scurtă ca fondul acuzei nu subversează suspindere preventive a preotului V. Cristea, pe care servitorul conzistoriului o duce Episcopului și ordonă repunerea preotului în funcțiune. Astfel după un calvar de trei luni își începe slujba, găsind Sfintele Taine în Potir mucedo, trimițând pe Lucaci Ghîță după preotul Ioan Vusdea la jidanul Krausz să le potrivească, ceea ce el a și făcut, din care pricină s-a îmbolnăvit, murind nu după mult timp.

Acoperită fiind cerimea bisericii în anul 1891 cu șindrilă de cea mai proastă calitate, nu peste mult a început a pătrunde ploaia și la cerime ca și la turn, unde era tot șindrilă veche din anul 1867. Enoriașii afirmă că au contract legat cu domeniul, care e îndatorat să repare biserica de câte ori va cere trebuința și că acel contract trebuie să fie la protopopul. Preotul raportează despre starea bisericii of. prot., cerând contractul din chestiune, dacă se află acolo, dar răspuns nu primește. Solicită din nou, dar se răspunde că nu-l găsește. Preotul comunică rezultatul demersului comitetului paroh, care delegă din sânul său pe Borlea Petru baptistul de mai târziu și Lucaciu Ghiță, care afirmă a ști cu toată siguranța că, contractul se află la protopop, a merge împreună cu preotul la Hălmagiu, sediul protopopiatului, al cărui titular era încă tot Groza Ioan sen., care și găsește actele cerute nu în arhivă, ci puse separate într-un colț al mesei. Era copia unei rugări pe care o înaintaseră domeniul în 1889 comitetului comunal spre a-i permite edificarea căii ferate industriale de-a lungul comunei, care rugare conținea și obligamentul domeniului a ține în stare bună pe spezele sale edificiul bisericii pe tot timpul cât va sta calea ferată.

Fiind în posesiunea acestui act, preotul V. Cristea pe baza lui și provoacă pe reprezentantul domeniului Nacht Victor să satisfacă îndatoririle cuprinse în acea petiție. El răspunde că pe baza îndrumărilor primite de la direcțiune, ba chiar de la proprietarul contele Zselenszky, nu se simte îndatorat a îndeplini nici un fel de repartitie la biserica Zimbrului, pentru că actul însuși nu e original și nu e autentificat de notarul public. Preotul îi observă că originalul trebuie să se găsească ori la notariat, ori la județi chiar la minister și nu va fi greu a dobândi o copie autenticată legalmente, dar crede că nu-i face domeniului bun renume când se va lăsa târât în proces cu o biserică atât de săracă. Domeniul – zice el – are la mână actul de împăciuire din anul 1891 făcut de protopopul tractului Ioan Groza care a primit 500 de florinți, cu condiția ca domeniul să fie scutit de orice îndatorire către biserică, chiar și pentru stricăciunile pricinuite pe calea ferată.

După rezultatul acestei întrevederi, preotul înaintează un raport amănunțit noului protopop Ioan Groza jun ales după pensionarea tatălui său cu data de 16/29 mai 1902, în care descrie starea de ruină în care se află edificiul bisericii, anexând copia care conține obligamentul domeniului a repara biserica pe spezele proprii și că domeniul prin rostul reprezentantului său Nacht Victor nu numai că deneagă a face orice reparație la biserică, dar mai afirmă cu toată tăria că obligamentul domeniului a fost răscumpărat de la emeritul protopop Ioan Groza sen. în 1891 cu 500 florinți odată pentru totdeauna. Deci atât în interesul bisericii, cât și a reputației părintelui protopop ca diriguitor cinstit al bisericii, cere ca venerabilul conzistor să ceară fiscului consistorial să pună în curgere acțiunea de proces.

Ven.consiliu eparchial cu rezoluția Nr.4182/1902 interzice însă a se face orice proces domeniului pentru ca poporul credincios în totalitatea lui trăiește de la domeniu și e primejdios să se pună în conflict cu domeniul, periclitându-și viitorul său. Prot.esib.82/1902.

În acest timp, erau însă puse în curgere o sumedenie de procese între locuitori și domeniu, parte individuale, parte colective, pentru că, contele Zselenszky nu putea tolera să pască vitele sătenilor pe teritoriul său, deși oamenii exercitaseră acest drept în schimbul concesiunii drumului industrial prin comuna și pământurile lor din „Treoas”, unde era cuprins și acest obligament al domeniului ca și cel de a repara biserica, dar el dădea ordin să închidă vitele pentru că deși ar fi luat angajament antecesorul său, dar legile silvice nu permit pășunatul în pădure. Astfel, se iscă un proces în care erau implicate colectiv aproape toți locuitorii care a ținut câțiva ani din pricină că oamenii au dobândit la toate forurile și contele tot apela și înnoia procesul până când și curtea din Budapesta a dat tot locuitorilor câștig de cauză. Atunci contele a stricat calea ferată de-a lungul comunei și pe „Treoas” până la Cou, ducând cu carele materialul lemnos de la locomotive din susul satului până la cea de la Cou, încetând astfel de la sine și dreptul oamenilor la pășunat și lemne de foc. Să nu se uite că procesul locuitorilor a fost purtat de avocatul Petru Truță, care era și fisc consistorial și nu se temea că va periclita existența sătenilor continuând procesul până la cuțite.

În 1908, contele își clădește din nou calea ferată, dar acum prin exproprierea terenului cuprins de drum, primind oamenii conform sentinței aduse odată pentru totdeauna prețul de 300 coroane după un jug.pământ, adică o sumă bagatelă după porțiunea de loc cuprins, pe care nici nu au voit să o primească, depunând contele astfel la percepție întregul preț al terenului expropriat. Tot atunci a primit și biserica 1000 coroane din care să se formeze un fond pentru ținerea în stare bună a bisericii, care sumă se aflăși astăzi depusă la „Crișana”, sucursala Hălmagiu. Al doilea conflict între domeniu și săteni s-a iscat din pricina jepurilor, adică a tuturor pământurilor de la deal, care toate, mai mult sau mai puțin au parte acoperită cu tufiși domeniul susținea căși pe timpul lui Zeiz, că iobagii la timpul lor au primit numai pământ de lucru, nu și pădure. Prin urmare, partea acoperită cu pădure a locului e a domeniului și ca să le poată apăra și mai bine cu puterea legii a împădurit cu stejari, brazi și salcâmi toate golurile cât mai micuțe. Cu toate acestea, oamenii nu voiau să iasă din folosință și domeniul în loc să-l părăsească le croia el pedepse și le încasa de la ei din plata lucrului, iar care smulgeau sadisul, îi alunga de la lucru, siliți fiind a pribegi în lume după pâine. Astfel, domeniul puse stăpânire peste aceste jepuri începând cam de la anul 1899 prin teroare și consensul tacit al locuitorilor. Mai puțină rezistență arătară față de o parte a năimașului numită „Teius”, pe care domeniul iar îl opri totalmente, dar al căror proces s-a reînnoit în regimul românesc, care de la 1924 precum se va vedea la timpul său. Astfel, ajunseseră Zimbranii cei mai lipsiți de pădure în jur și nu aveau de unde a-și procura nici lemne de construcție pentru că domeniul nu le vindea și în pădurea lor comunală era numai fag și mesteacăn scoborându-se tot mai jos și materialicește și moralicește, făcându-i tot mai lași și lingușitori față de care au fricăși nerecunoscători, chiar agresivi față de cei care nu se tem, ori cât de mult bine le-ar fi făcut.

Interzicându-ne conzistorul a face proces pentru repararea bisericii a trebuit ca parohia să facă reparația pe spesele proprii. Biserica avea cam 110 florinți pretenziuni în obligații la credincioși. Cele mai multe sume erau pedepse dictate de comitetul asupra acelor care au lucrat în duminici și sărbători înainte cu 10-15 ani, care apoi s-au și încasat cu multă greutate parte din plata de bună voie, parte prin proces. Apoi am înaintat rugare contelui Zselenszky să ne dăruiască un ajutor care ne-a și acordat 200 coroane. Convocate fiind corporațiunile parohiale, mulți erau de părere că nu acoperă în întregime, ci să se acopere numai acolo unde pătrunde ploaia, iar alții că nu-i doare capul de biserică, ci sunt necăjiți că nu au pășune la vite, căci ce le folosește lor că am avea biserică frumoasăși trebuie să-și vândă vitele de răul pășunii ?

Rămase deci să fie chemați 1-2 maștri care să facă socolă cât ar costa acoperirea peste tot și văruirea. Le prezintă tinichigiul din Gurahonț Crișan Gheorghe care se oferă să acopere cerimea cu șindrilăși turnul cu tinichea și s-o văruiască pentru suma de 1000 coroane. În acest sens, se și leagă contract cu tinichigiul și se hotărăște să se arunce câte 4 coroane pe fiecare număr de casă. Procesul-verbal și contractul se înaintează pe calea oficială protopopului spre aprobare și numaidecât se pune în curgere încasarea aruncului de 4 coroane din considerare că nu se puteau începe lucrările până nu avem banii adunați. Tot la două săptămâni era plata la domnie și epitropul stătea gata cu lista la spatele lucrătorului spre a-i cere aruncul, așa încât numai putini au trebuit ezevat.

Cum întreprinzătorul nu avea cauție depusă, trebuia pentru siguranță ca parohia să procure materialul necesar: șindrila, cuie și tinichea al căror preț împreună cu plata lemnarului Lung Ion se urcase până la 1000 coroane, încât întreprinzătorului nu-i rămânea nimic pentru plata lucrului sau și amenința să părăsească lucrul tocmai când biserica era descoperită, iar noi îl amenințam a-i face proces criminal. Pe urmă am înțeles să-i mai dăm încă 300 coroane, dar nu odată, ci succesiv, câte o coroană de fiecare zi lucrată, având restul să-l primească în întregime, când va fi terminată repararea. Către sfârșitul lucrărilor vine și rezoluția konzistorială, care nu aproba nici decisele corporațiilor parohiale, nici contractul cerând să se facă un plan și proiect de speze de un arhitect și făcând răspunzători membrii comitetului pentru toate documentele abvenite. Terminate fiind toate lucrările care costaseră numai 1400 coroane, când oricine le prețuia la 23000 coroane, se raportează konzistorului pe calea of.prot.despre starea lucrului, cerând să facă dispoziții pentru sfințirea sfântului locaș, fără a reflecta nimic la rezoluția konzistorială de mai înainte. E încredințat protopopul concernent Ioan Groza jun. Cu sfințirea, care o și îndeplinește în ziua de 21 septembrie/4 octombrie 1903 cu diaconul Enea Joldea și un sobor de preoți, făcând tot atunci și colaudarea.

Prânzul dat preoților liturgisitori, cântăreților și oaspeților a costat 22 de coroane, adică a fost computată numai sigur carnea și vinul cumpărat, căci toate celelalte alimente au fost date de preotul V. Cristea din al său, sumă care s-a încasat deja îndoit în acea zi cu tasul. Cu toate acestea, când a fost la aprobarea socoților, konzistoriul le-a respins și a tras la răspundere pe preot, că a aranjat banchet pe contul săracului popor fără nici o autorizație și a fost citat în fața protopopului Giorgia, care era administrator protopop al Hălmagiului după moartea lui I. Grozajun. Preotul observă că suma luată la socoți nu e nici jumătate din spezele cât a costat prânzul și nu banchetul și că aceste speze luate în raționie au fost aprobate de corporațiunile parohiale. Prin urmare, e nebazată cercetarea ce i se făcea, care îi mai primește alte speze către cele avute cu prânzul.

Astfel, socoțile sosesc aprobate numai excepțional, lipsindu-le formalitățile legale, precum se zicea în motivare.

Bapțiștii din comună de multă vreme erau munciți de gândul cum ar putea scăpa de darea culturalăși biroul preoțesc și când înțeleseră că se va face și un arc pentru repararea bisericii, își pierdură toată răbdarea. După multe chibzuri și consfătuiri cu frații din alte comune, ajunseseră la convingerea că numai ieșind legalminte din sânul bisericii vor scăpa de urgisita dare. Un muncitor ungar Erdos Imre îi învăța să meargă înaintea preotului să-l abzicăși apoi el le va face atestatele de lispă. Cam la sfârșitul lui martie 1903 se și prezintă toți la of.parohial însoțiți de martorul Moț Pavel a lu'Mihaiu și Bisorca Ion a Grecului spre a trece de la ortodocși la neconfesionalism, căci atunci încă nu era acceptat baptismul în Ungaria. La adunarea din ziua următoare a Zimbrănilor a venit și Slav Gheorghe, fost elev tolerat în Talagiu, dar ca trecut la bapțiști era ieșit din învățământ, care i-a îndemnat să nu se mai prezinte la preot, ci să-și facă numai atestatele prevăzute cu martori.

Ungurul baptist de la Curtici, Erdos Imre, extrădează pentru fiecare baptist frate câte două atestate, în care martorii analfabeți mărturisesc că bapțiștii numiți s-au prezentat la of.paroh pe două rânduri.

În ziua de 14 aprilie 1903 și sosesc de la pretura din Sebiș mai multe decise în virtutea cărora pe baza atestatelor produse: Iancu Pesely, Martin Borlea, Eva Borlea, Florița Bisorca, Petru Borlea jun, Gheorghe Bisorca și Petru Borlea sen. sunt declarați ca trecuți la neconfesionalism. Numaidecât sunt întrebați martori Moț Pavel și Bisorca Ion, care declară în scris că ei nu știu nimic de extrădarea atestatelor și că fără știrea lor au fost subscriși. Pe lângă anexarea acestei declarații se comunică preturii că decisele nu pot fi luate la cunoștință, fiind întemeiate pe acte false, iar pe de altă cale se avizeazăși of.prot. De la protopopie n-a mai venit nici un răspuns, dar pretura retrimite declarația cu observarea că afacerea penală a falsificării de documente nu aparține la competența sa. Preotul studiază legea ungară din 1879 despre falsificarea de documente la notariatul din Iosășel și face arătare separată pentru fiecare baptist și contra autorului atestatelor la parchetul tribunalului Arad.

Parchetul încredințează pe notarul Karatsonyi să-i întrebe cum stă chestia cu atestatele la ce ei au răspuns că nu au produs nici un atestat, când s-au prezentat la pretură spre aabzice de religiune. În urma raportului primit de la notarul, parchetul cere toate atestatele din chestie și le trimite notarului, spre a fi întrebați dacă le recunosc ori nu? Văzându-le, nu au mai putut tăinui ci au trebuit să recunoască. Pe urmă, întrebat și preotul să raporteze că cine ce pagubă are să i se incumbe din falsificarea acestor documente. Preotul reproduce din protocolul cultului sumele cu care contribuie fiecare din ei la susținerea școalei, observând că afară de acestea mai plătește fiecare familie bir preoțesc câte două coroane anual, sarcini de care au voit să scape, păgubind pe ceilalți credincioși și cu birul pe preot. Investigarea a decurs foarte încet, încât abia în luna octombrie 1905 au fost puși sub acuză atât părăsitorii de religie, cât și autorul atestatelor Erdos Imre. La dezbaterile tribunalului, afară de acuzați au fost chemați ca martori Moț Pavel și Bisorca Ion, apoi preotul V. Cristea. Au fost pedepsiți fiecare baptist cu câte o zi închisoare, iar autorul Erdos Imre cu 4 zile. E de notat că deși preotul ceruse cu N.108/1905 pe calea of. prot. de la conzistorul ep. să-i delege un apărător pe ziua dezbaterii, cererea lui nu a fost învrednicită de nici un răspuns. În săptămâna viitoare, au fost judecați tot la tribunalul din Arad și bapțiștii din Satul-Rău, tot pentru asemenea vină, dar cu pedeapsă împătrită pentru că preotul de atunci Tr. Mager a fost asistat de doi apărători trimiși de conzistor: P. Truță și S. Ispravnic.

Cu sentința adusă însă nu s-a schimbat și decisele de trecere a lor de la pretură, sustând și după enunțarea sentințelor. Preotul a fost nevoit să roage tribunalul a comunica sentințele și cu pretura din Sebiș spre a se nulifica și actele lor de trecere, dar tribunalul sub N.4152/1906 răspunde ca cererea are să se facă pe cale administrative. Anexând acest decis al tribunalului în original. roagă pretura cu ea să ceară sentințele de la tribunal.

Astfel numai la 5/18 iunie sosește decisiul preturei N.1791/1906 prin care se nulifică toate trecerile bapțiștilor de la ortodoxie, pe baza sentințelor tribunalului.

În anul 1905, se instituie de protopop tract. Cornel Lazăr, ginerele antepredecessorului său I. Groza sen. care de mult timp optase după un post de protopop, dar din cauza firii sale perverse nu izbutise nicăieri cu atât mai vârtos că își avântase firea lacomă de când era vicar pe lângă socrul său. Și tot în acest an, intră în statul de pensiuine și înv.Nicolae Maci, urmându-i în post la începutul anului 1906 Alexandru Roja din Pecica.

Cu pensionarea forțatăși îndepărtată lui N. Maci, poporul simte o ușurare că scapă de un om certărețși neastâmpărat, dar nu tot așa de bine se simțea și el, căci pentru el era o problemă grea să poată trăi fără a se certa cu cineva. Adaoșele concvenale, care veneau ca ajutor de la stat pentru întregirea salariului învățătorului îl primea preotul ca președinte al comitetului parohial care la moment ce soșea îl și preda lui cu atât mai vârtos ca leafa de la popor o primea ca și alții, foarte neregulat, rămânând ca el să activeze sumele primite când și statul va cere socoteală de la parohie. Statul însă nu a cerut socoteală până după pensionarea sa din comună. Și cum adaoșele conicvenale se plăteau anticipat pe 6 luni înainte și el se pensionase înainte de a împlini timpul pe cât luase adaoșele cvinvenale mai trebuia să restituie peste 20 de coroane statului. Prin urmare, statul cere de la președintele comitetului parohial cvitele despre toate sumele primite și restituirea diferenței cu cât ridicase mai mult. E provocat pe calea of.parohial din Radna, unde locuia, să extrădeze cvitele cerute de stat și să restituiască diferența. Răspunde că a cvitat odată toate aceste sume și nu le mai cviteză, iar cât privește plusul să nu îl fi dat președintele comitetului parohial până nu împlinește termenul. Răspunsul se comunică în original cu pretura din Sebiș, descriindu-se amănunțit starea lucrului, dar aceasta îl retrimite cu motivarea că nu e scris în limba statului, cea maghiară. A trebuit deci să fie răspunsul tradus în limba maghiarăși comunicat preturei, amintindu-se, totodată, că președintele își recunoaște greșeala, căzând jertfă încrederii sale în N. Maci și în situația dată nu găsește alt mijloc de scăpare decât să fie întrebat fost învățător de către autoritatea statului dacă a primit ori nu sumele din chestiune și în cazul dacă nu recunoaște să se pună în curgere procesul penal, căci unul trebuie să fie delapidator. A ținut această harță peste 2 ani până a trebuit să extrădeze cvitele, când apoi și-a exprimat marea satisfacție că a putut vexa pe preot atâta vreme. Peste câteva luni însă a murit, poate nemaiputând suporta viața monotonă, nemaigăsind pretexte de ceartă.

Noul învățător Al. Roja era o fire pașnică și dacă suferea și dânsul din cauză că nu-și primea leafa regulat, cunoștea greutatea încasării dării cultuale și nu învinuia preotul, deși era de multe ori înțepit și de protopop și de notarul Karatsonyi, care apoi nu-l mai vedeau nici pe el cu ochi buni. În anul 1906 peretele de către edificiul școlar începuse a crăpa adâncindu-se cu repeziciune crăpăturile tot mai mult, amenințând să se prăbușească tot edificiul. Corporațiunile parohiale constată că dacă se ruinează acest perete nu vor mai putea susta nici ceilalți. Cei mai mulți murmurau că să nu mai facă, ci să abzică de școala confesională, după ce mai au una de stat maghiară. După repetatele întruniri ale corporațiunilor parohiale împreunate cu vorbărie mai multă decât isprava se hotărăște a se arunca câte două coroane după fiecare număr de casă pentru repararea peretelui și e chemat un zidar de la Gura Văii, să-l facă în mod casnic din materialul parohiei.

S-a constatat că peretele nu a avut nici un pic de fundament și din această pricină a crăpat. Fiind apoi între pietre tinăși nu malter, pietrele erau sărite toate de la locul lor. La începerea anului școlar încă nu era terminat, dar prelegerile s-au început la timp pentru că sala de învățământ era între ceilalți pereți, încât colondarea s-a făcut numai în 7/20 decembrie 1906.

În anul 1908 fiind locuitorii lipsiți de pășune și îmbiați fiind de către moșierul din Dulcele, Neustadt Leo, a le vinde 1000 jg. din hotarul Dulcelui s-au hotărât să le cumpere numai dacă se poate. Prețul era 70 coroane de jug., ceea ce făcea

70.000 de coroane totalmente. Suma avea să se acopere din vânzarea arboretului de pe 219 holde cad.din pădurea urb. Avocat dr.Gheorghe Popa, pe care îl încredințaseră urbariaștii a le termina afacerea pentru 1.200 coroane împreună cu directorul silvic de la Arad, Pal Mikloș, îmbrățișează cu toată dragostea chestia locuitorilor, dobândind permisul de a vinde pădurea și legând contractul cu Neustadt Leo, astfel că oamenii să fie îngrădiți pentru toate eventualitățile.

Tot atunci înaintase și contele Zselenszky rugare spre ași reclădi calea ferată prin expropriere de la marginea din susul comunei până la Cou. Și provocați fiind sătenii de comisia venită la fața locului a-și arăta dorințele în legătură cu această concesiune, au cerut ca materialul lemnos din pădurea scoasă la vânzare să-l transporte domeniul cu trenul industrial până la Gurahonț, după tariful drumului de fier al statului, ceea ce comisia a aprobat și domeniul a consimțit ca să se publice această împrejurare între condițiile de licitare ale vinderii pădurii.

Dar cu toate aceste condiții formidabile, cumpărătorii nu se prezentau numai câte unul-doi oferind un preț mult mai jos decât cel evaluat din pricină că neguțătorii de lemne erau în cartel. Astfel abia la a patra licitație s-a putut vinde cu 38000 coroane fiindcă a venit la licitație și banca „Codul” din Buteni, numai ca să-i ridice prețul. Membri comisiei urbane încredințați cu vinderea pădurii se săturaseră de atâtea căi făcute pe la primăria Iosășel și în nepriceperea lor învinuiu avocatul că n-a publicat prin gazete și de aceea nu se arată mai mulți licitanți. Prețul terenului începuse cu darea ce trebuia plătită la percepție și alte speze se urcase la 80.000 coroane, trebuind a mai împrumuta 42.000 coroane. După multe umblete și întrebări, abia o bancă din Budapesta „Foldhitei” a împrumutat posesorului această sumă pe amortizare. Pentru a se putea plăti ratele împrumutului și dările curente adunarea urbarială stabilește taxe pentru pășunat, după fiecare fel de vităși însărcinează pe preotul Valer Cristea să facă reparația pe baza conscripției vitelor și să poarte contabilitatea încheind socotelile cu finele fiecărui an pentru 40 coroane anual.

Teritoriul cumpărat era curățat de pădure și era o pășune excelentă cum nu mai era în împrejurime. Veneau aici cu vitele la pășune de pe la Măgulicea, Grosi și alte comune îndepărtate, plătind bucuros taxe pe care o plăteau și zimbranii, pentru că vitele din comună nu o puteau consuma. Dar mulțămirea oamenilor n-a fost de lungă durată, fiindcă suma repartizată după vitele ce le avea la pășune, cârteau asupra celor care au pus la cale cumpărarea, punând oameni la un jug atât de greu și nu plăteau până îi ezeceva. Și tot așa de renitenți erau și cei săraci ca cei în stare mai bună, devenind din an în an tot mai nepăsători pentru faptul că nu-și plăteau ratele la timp și ca atare e amenințată a se vinde la tubă averea urbarială. Mai târziu cei cu vite mai multe strigau, că nu vor cumpăra ei cu vitele lor moșie la stat, ci să se facă repartitia după drepturi. Adunarea urbarială a și hotărât ca pe viitor să se facă repartitia pe drepturi nu după vite, dar plățirea mergea tot mai rău din an în an, încât trebuia să se ridice împrumut după împrumut tot de la acea bancă, pentru achitarea ratelor curente.

Încă din 1907 începe a se ruina casa parohială, căci fiind clădită din lemn de fag chiar și tălpile aproape toate erau putrede, mâncate de cari așteptându-se prăbușirea ei în tot momentul. Sunt convocate corpnaiunile parohiale ca să ia măsuri pentru edificarea casei parohiale. Cei mai mulți sunt de părere că, în starea în care se află, mai poate sta astfel câțiva ani. Dar casa e examinată cu amănuntul și se constată că nu numai tălpile, ci și ciosii sunt putrezi, iar grinzile și coarnele coapte fiind șindrilă bună deoarece era cioplită din goron. Necesitatea edificării acum nu o mai trăgea nimeni la îndoială, dar observau că sărăcia nu le permite a o face, având pe capul lor atâtea sarcini. Totuși, cer să li se spună de ce mărime și din ce material va fi să se construiască casa parohială, fiindcă atunci lemn de goron nici nu se găsea în apropiere spre vânzare. Preotul le răspunde că are neapărată lipsă de două camere, o bucătărie și o cămară, care ar cuprinde după măsura planului 15 m lungime și 8 m lățime, construită din cel mai ieftin material după împrejurările locale, anume: fundamentul din piatră cu malter, pereții din vaiugă acoperiți cu țiglă. Rămâne să fie chemați meșteșugari pricepuți în această branșă de care să se știe cam cât ar costa. Peste câteva săptămâni se și prezintă doi zidari de la Hălmagiu și doi țigani făcători de vaiugă de la Tisa, angajându-se cei dintâi la zidit și cei din urmă la făcutul vaiugei. Se stabilește împreună cu ei cvantul materialului și costul lucrului, rămânând ca transportul materialului să se facă cu claca. Pentru acoperirea spezelor hotărâsc să se facă un arunc de patru coroane după fiecare număr de casă, împuternicind epitropii să ridice în sarcina parohiei și împrumut de la bancă în caz de lipsă, făcându-se alt arunc numai

după ce se vor cunoaște toate spezele. Se face contract cu zidarii și vaiugarii, firește fără pic de garanță, dar cu condiția ca plata să se facă precum progresează lucrul.

Indolența credincioșilor era întrucâtva micșorată, dar nu tot așa se putea tămădui și pofta protopopului de a escurge la fața locului. Toate actele relative trimise of. prot. pentru a fi spre aprobare cu N. 463/1908 le retrimite, că nu pot fi luate în socotință, după ce planul și proiectul de speze nu sunt făcute de arhitect și lucrurile nu s-au dat pe calea licitației publicată în regulă. Prin urmare, interzice a se face orice lucrare.

Rezoluția e comunicată corporațiilor parohiale, care observă că lucrările s-au și început deja, fiind piatra necesară adusă de pe Valea Râului și țiganii făceau pe vaiuga, ca lucrarea unui expert și ținerea licitației minuende ar spori numai speșele, făcând imposibilă atingerea scopului, dată fiind starea critică în care se află parohia. Deci ținând cont de interesele parohiei sunt nevoiți să continue cu orice preț lucrările începute. Astfel, actele respinse se înaintează din nou împreună cu conclusele corporațiilor parohiale.

Oficiul prot. cu N. 7291/1908 ne încunoștințează că nici consistorul nu a aprobat decisele corporațiilor parohiale, dar dacă totuși cu toată interzicerea vor lucra mai departe, membrii corporațiilor parohiale vor fi răspunzători și moralicește și materialicește cu averea lor pentru orice daună.

În chipul acesta condițiile edificării casei parohiale erau dintre cele mai grele: credincioșii nu plăteau aruncul, numai cum ai scoate cu cleștele, maiștrii nu puteau fi săturați cu plata cerând totdeauna mai mult decât lucrau, iar protopopul comunica credincioșilor cu care se întâlnea prin târgul Hălmașiului că Consistorul n-a aprobat aruncul de 4 coroane și ca atare este ilegal, și pe maiștri îi înfrica că nu vor avea de unde își scoate plata, încât au trebuit să se străduiască să se poată trece peste atâtea piedici. Numai astfel a putut fi casa pusă sub acoperiș în toamna anului 1908, rămânând ca celelalte lucrări să se facă în vara viitoare.

În timpul cât a durat edificarea casei parohiale preotul a locuit în școală împreună cu învățătorul Alexandru Roja.

Pentru terminarea lucrărilor și achitarea datoriilor făcute a trebuit să se mai facă un arunc de 4 coroane după fiecare număr de casăși pe deasupra a mai primit parohia, dar de la un exploatator de pământ de vale din islasul comunal 200 coroane. Astfel, încă din luna mai 1909 casa a fost terminată, costând totalmente numai 2.100 coroane, făcându-se colandarea cu un expert de la Brad în 8/21 iunie 1909. Cu ocazia colandării, protopopul a fost iar destul de provocator și voia și atunci să intrige zicând că s-a făcut un lucru rău și scump pentru că nu s-a cerut sfatul oamenilor pricepuți, iar expertul îndemnat fiind de pe drum a-și da părerea își da silința să găsească cât mai multe greșeli, dar soliditatea edificiului era dovedită prin faptul că pe pereți nu s-a arătat nici o crăpătură. Pe urmă se leagă de acoperiș, că e prea înalt, folosindu-se astfel mai multe țigle decât era nevoie, dar membrii comitetului parohial în loc să se revolte precum era de dorit, se arată foarte îndestulați cu rezultatul edificării.

Cu toate acestea, din pricina dării culturale către care se mai adăugau și astfel de speze extraordinare tot la 2-3 ani, parohienii se simțeau împovărați peste puterile lor și chibzuiau asupra modului cum ar putea scăpa cel puțin de susținerea școlii confesionale, tendință ce se vedea mai târziu, opunându-se corporațiunile parohiale a face de nou ori a repara edificiul școlii care se ruina din zi în zi. Mai cătrăniți erau însă bapțiștii care purtau greul jug la fel cu ortodocșii.

Deoarece în casa de adunare se țineau consfătuiri peste consfătuiri cum ar putea ieși legal din sânul Bisericii, spre a scăpa odată de aceste sarcini atât de urgisite pentru dânșii. În fine, delegă din sânul lor pe Păsărilă Gheorghe să întrebe pe preotul Valeriu Cristea în vara anului 1908 dacă ca mâine poate să-i primească ca să vină să abzică de religiune. Preotul îi răspunde: mâine fiind zi de joi nefiind prelegere (preotul locuia la școală) te pot primi, dar săștii că la 8 ore aici, căci poate mai târziu va trebui să merg la Dulcele ori Brusturescu. El răspunde: am înțeles!

În ziua următoare, înainte de 8 ore se și prezintă toți bapțiștii din comunăși punct la 8 ore preotul ia toate matriculele, hârtie și cernealăși merge în sala de învățământ, poftind numai pe Păsărilă Gheorghe să intre împreună cu martorii săi, ceea ce și aceștia îndeplinesc, dar ceilalți vociferează ca să intre toți deodată. Preotul le răspunde că are să ia proces-verbal separate cu fiecare și ca atare până isprăvește cu Păsărilă nu le permite să intre și cu aceasta încuie ușa rămânând cei de afară foarte neliniștiți și strigând căși-au pierdut zadarnic ziua de lucru fără a isprăvi nimic.

Se face descrierea națională a lui Gheorghe Păsărilă, când și unde s-a născut, când s-a căsătorit și câți prunci vii și morți are din căsătorie, căutat fiind fiecare caz în matriculă, ceea ce a durat 2 ore. Cei de afară erau peste măsură de nerăbdători. Apoi e întrebat ce motive îl îndeamnă să părăsească religiunea străbună. Răspunde că numai la baptism află mântuirea. Preotul apără cu toată tăria adevărul religiunii străbune și-l sfătuiește să se întoarcă de pe calea pe care a apucat. Orologiul arată 12 ora și Păsărilă Gheorghe e întrebat dacă persistă totuși a ieși din sânul Bisericii cu orice preț, preotul e aplicat să-i extrădeze atestat că astăzi s-a prezentat la oficiul parohial spre a abzice, dar îl pot extrăda și martori. El răspunde că nu știe cum va fi mai bine, până va întreba frații. Cu această procesul-verbal s-a încheiat și subscriș de cei prezenți și Păsărilă Gheorghe împreună cu martorii sunt demiși. Ieșind ei năpădesc toți cei de afară în sala de învățământ că vreau să abzicăși ei. Li s-a răspuns că acum timpul e înaintat, iar după masă preotul are funcție la Brusturescu.

Aceasta a fost ultima încercare a bapțiștilor de a ieși din sânul Bisericii sub regimul maghiar, căci de la această dată n-a mai încercat nici Păsărilă nici ceilalți a o mai face, până sub regimul românesc, cum se va vedea la timpul său. Dacă trecerile lor nu erau împiedicate atunci și ei ar fi scăpat de dările Bisericii, bapțiștii ar fi făcut mari ravagii în comună.

Zacharia Neamț – învățător, 1910-1918

În toamna anului 1909, ajungând învățătorul Alexandru Roja în conflict cu notarul Karatsonyi din Iosășel, care își avea aici un fecior neguțător trebuit să abzică de post înmutându-se la Ghiroda. În locul său a fost ales în 2 ianuarie 1910 învățător amovat de la Plescuța Zacharia Neamț. Deși motivele amovării sale de la Plescuța erau foarte grave mai vârtos din punct de vedere moral, totuși cei mai mulți credeau că a fost persecutat de regimul maghiar pentru sentimentele sale românești, pe care le accentua mai vârtos când era turmentat de alcool. După ce însă s-a așezat aici s-a dovedit a fi cu mult mai primejdios în stare de trezire decât între pahare, putând numai prin intrigare a-și satisface firea neastâmpărată. Iar în ceea ce privește naționalismul, acesta era numai pe buze, căci cele mai intense prietenii le avea cu jandarmii, finanții, brigadierii silvici și alții, cari toți erau de altă naționalitate decât cea română, de la care aștepta favoruri și prin care se răzbuna asupra celor care nu-i erau pe plac. La alegeri apoi nu numai că era de partea guvernului, dar îi făcea și servicii nepermise, ducând la urne oameni care nu aveau vot, dar votau în numele celor absenți de acasă.

Deși contele Zselenszky scosese oamenii din pășune și luase de la ei jepurile și partea din năimaș numită „Teius”, tot era neodihnit de teamă că locuitorii îl fură, când duc vitele la pășune și trec pe căile aflătoare pe teritoriul său. De aceea, a închis drumul care duce pe Zimbruțul la cumpărătura din hotarul Dulcelui, nelăsând pe nimeni, nimeni a trece nici cu picioarele pe acel drum, încât bieții săteni erau nevoiți să meargă cu mult înconjur și peste dealuri priporoase pe drumul ce duce prin comuna Dulcele cu vitele și după lemne la cumpărătură. Situația era insuportabilă și procesul era iarăși inevitabil.

Își luară deci advocate pe Kozma Antal de la Buteni, dar pretura din Sebiș a dat câștig de cauză domeniului. Și fiind zdruncinată încrederea în Kozma, apelul a fost încredințat avocatului Iustin Marseu din Arad de către săteni. După înaintarea apelului a venit comisie la fața locului, inginerul Peterfi a făcut harta de pe drum și au fost ascultați martorii, care au mărturisit că acel drum a fost folosit de întreg publicul de când se știe pe lume. De altă parte apărătorul Marseu nu numai i-a asigurat de câștig, pe motiv că nimeni nu poate lua de la ei drumul folosit de atâția ani, dar scoate pe conte și din jepuri, fiind dreptatea de partea sătenilor.

Cu toate acestea și apelul a fost respins și locuitorii excluși de la drum, începând de la anul 1913 până în revoluția din anul 1918, când sătenii îl ocupară fără o împotrivire și mai târziu se expropriazăși pământurile de-a lungul lui. Astfel când se începu războiului mondial la finea lui iulie 1914. Zimbrul era cea mai subjugată comună din punct de vedere economic, încât susținerea Bisericii și a școalei întâmpina greutăți fără pereche, pentru că în proporție cu sărăcia poporului trebuia să se ridice și darea culturală, întrecând mult pe cea de stat. Salariul învățătoresc era ridicat și statul îl completa numai cu două cvincvenale. Apoi parohia mai trebuia să contribuie la susținerea școalelor elementare tract.din Hălmagiu, care școli nu primeau de la stat nici un ajutor și retribuția pe parohii o făcea protopopul din foale, scoțând aproape totalminte parohia Hălmagiu de sub obligament, plătind maximum anual 600 coroane dare culturală, mai puțin ca cea mai săcară comună din tract. Și ca să poată arunca pe Zimbru o sumă cât mai mare, îl deschilinea de filii, având cote separate pe fiecare, ca și cum ar fi trei parohii. S-au făcut reclamații peste reclamații, pentru a se face o împărțire mai justă, dar zadarnic. Disciplina adoptată în eparhie nu permitea nici un pic de scaritate din dreptul inviolabil al protopopului. Abuza de oficiu după plac, fie nelegiuirea pe care o comitea cât de mare.

Afară de toate acestea, edificiul școlii confesionale încă începuse a se ruina, putrezindu-i șindrila și începând a crăpa doi pereți de la sala de învățământ. Corporațiile parohiale s-au întrunit mai de multe ori, dar nu au putut decide nimic și din pricina că nu se știa dacă se poate repara edificiul, ori trebuie făcut din nou. Au excurs la fața locului inginerul Borzvan cu protopopul Cornel Lazăr spre a examina edificiul, care totuși se feresc în opinia ce-o dau a expune precis cât ar costa fie repararea, fie zidirea din nou, mărginindu-se că ce trebuie făcut în cazul când s-ar repara și acoperi cu țiglă. În 1918, corporațiile parohiale iar amână luarea măsurilor pentru timpuri mai bune, așteptând să se sfârșească războiul. În fine, e trimis la fața locului revizorul episcopal Romul Frateș ca să insiste pe lângă corporațiunile parohiale să ia măsuri pentru edificare, dar fără nici un rezultat. Adică nu se făcea nimic, dar de spesat se spesa din greu, căpătuindu-se fiecare de pe spatele secătuitei parohii.

În urmă a fost interzis a ținea prelegeri în sala de învățământ, trebuind astfel a folosi în acest scop camera cea lungă de la casa comunală.

Se făceau enorme speze neluate în buget din care pricină nu se puteau plăti spezele curente și pentru neachitarea lor tot preotul era făcut răspunzător și în cele mai de multe ori pedepsit, fiindcă protopopii aveau dreptul de a pedepsi încălcarea ordinii până la 20 coroane și a o executa prin extragere din congrua, devenind oficiul protopopesc o adevărată satrapie. Astfel conflictul între preot și protopop era la ordinea zilei, provocat totdeauna de protopop cu consimțământul Episcopului. Preotul pe de altă parte avea dreptul să se apere împotriva abuzului, întrucât guvernul ungar dăduse ordin că congrua e insecvestrabilă și pe baza acestui ordin ministrul de culte a și silit conzistorul să restituie preotului din Zimbru, Valer Cristea, 16 coroane reținute pentru sidoxia episcopească.

Cum apoi pedepsele nu se puteau retrage din congrua, protopopul știa vexe și păgubi pe preot pe altă cale: dădea ordine care nu se puteau îndeplini pe lângă toată bunăvoința, iar la raportul preotului răspundea că ordinele se îndeplinesc, nu se discută pentru neglijență și nesupunere e tras în disciplinar și citat să se prezinte la oficiul prot.ori la conzistor spre justificare ca și cum raportul trimis n-ar fi fost destul de justificat. Și pentru că era zelos la încasarea dărilor oficioase, tot la același zel împiedica pe preot să nu-și poată încasa birul și competențele stolare.

Tot în acel timp veneau circulare de la Conzistor, care dispuneau preoților să îndemne tineretul școlar să îmbrățișeze cariera preotească, fiindcă atunci mare parte a preoților se recrutau din preparanzii neisprăviți care nu puteau face examenul de calificare învățători ori din învățători lacomi, care râvneau la două pâini deodată, deși românilor le erau închise toate celelalte cariere de șovinismul maghiar. Adică situația ta ca preot era insuportabilă și pe deasupra trebuia să îndemni și pe alții a ajunge tot în asemenea situație. De aceea, în anul 1914 apare în „Revista preoților” din Timișoara un articol intitulat: „Lipsa de preoți” scris de preotul Val. Cristea din Zimbru, în care descrie mizeriile sale ca preot și tratamentul master la care sunt supuși preoții peste tot, ceea ce înstrăinează și tineretul școlar de la biserică și-l face să fugă de cariera preotească.

Deși articolul viza conducerea eparhiei în genere, totuși numai protopopul Cornel Lazăr s-a simțit jignit în onestitatea sa, cerând de la Episcopul I.Papp pedepsirea preotului, care apoi pune în curgere cercetarea disciplinară. Preotul declara că nici Episcopul, nici Consiliul Eparhial nu sunt competenți a judeca în procese de presă, cu atât mai puțin în cazul de față, unde sunt atât de interesați și ar fi aduși în situația de a judeca în propria cauză. Cu toate acestea, Episcopul îi pune în vedere preotului, că dacă nu se prezintă la protopopul din Buteni, Florian Boxin spre a răspunde la punctele incriminate, va fi la moment destituit.

Trebuind să cedeze forței, a dat răspuns tuturor întrebărilor sprijinind cu dovezi fiecare afirmație din articol. Pe urmă, voluminosul dosar ajunge la fiscul consistorial Petru Truță, care pe autorul articolului îl declară de un idealist theoretician ale cărui idei se împotrivesc cu ordinea și disciplina bis. Recunoaște că protopop Cornel Lazăr a dat mai multe ordine, care pe lângă toată bunăvoință nu se puteau îndeplini, dar această procedură este a se atribui faptului că protopopul este foarte pedant în oficiu. Prin urmare, mai fiind vorba de neîmplinirea unor ordine – fără a le arăta, firește propune ca preotul să fie pedepsit cu 100 coroane. La această opinie a fiscului consistorial, preotul reflectează scurt: cauza aparține judecătorei de presăși ca atare ține de prisos a reflecta ceva la opinia fiscului consistorial. Consiliul Eparhial însă din motiv că acuzatul n-a combătut îndestul opinia fiscului, îl suspendă pe jumătate an de la oficiu. Acuzatul răspunde din nou că află de prisos orice apărare, după ce Consiliul Eparhial e și acuzator și judecător, fiind astfel nevoit a lua o rezistență pasivă față de procedura Consiliului Eparhial. Cu toate acestea, Conzistorul arădean transpune cauza Conzistorului Mitropolitan ca for de apelată, care sub președinția Episcopului Miron Cristea majorează la un an de suspenziune, ceea ce se și pune în aplicare în 1916. S-a protestat la ministerul de culte maghiar, care avea dreptul de supremă inspecțiune contra sentinței conzistorului mitropolitan care a judecat fără să fi apelat cineva și contra sentinței conzistorului adusă în calitate și de acuzator și de judecător. Cauza a fost dată spre referadă secretarului ministerial dr.P. Ionescu, care trăia în cea mai mare dușmănie cu episcopul din Caransebeș, dr.Miron Cristea, care prezidase conzistorul mitropolitan, dar chiar atunci ei se împacăși fratele lui Ionescu, care era avocat, e sfințit de deacon ceremonial numai ca să nu meargă în război și cauza preotului din Zimbru rămâne înmormântată. Ca administrator al parohiei e denumit preot Petru Mihuță, care părăsise și a lui biserică, bătând aproape toate târgurile din Ungaria și Ardeal spre a cumpăra vite și a le vinde liferantului pentru armata Poollatsek Miksa din Iosășel.

Cu lunile întregi nu se întorcea acasă de la târguri, dar când venea cerceta în primul rând pe protopopul spre a-i arăta recunoștința, că în loc să fie pe front, putea câștiga averi sub masca preoțească pentru care nu avea nici o pregătire intelectuală și mai puțin morală.

Lumea era peste măsură de scârbită și nu se știe numărul deputățiilor din comună duse la episcopul spre a-l ruga să nu-și bată joc de ei tocmai în timpul războiului, când au mai multă lipsă de mângâiere, dar totul a rămas fără rezultat decât din când în când se dădea voie preotului suspendat să servească câte 4-5 săptămâni. Și pe vreme ce preoțimea și poporul din jur erau scârbiți până în adâncul sufletului de modul cum erau păstoriți credincioșii din Pleșcuța și Zimbru, mulți din ceilalți protopopi invidiau pe colegul lor de la Hălmagiu, având o vacă atât de lăptoasă în persoana preotului

P. Mișuță, oferindu-i care de care mai bune parohii, dar el a refuzat atunci, învoindu-se numai mai târziu, sub regimul românesc, să primească Vădasul din tract. Ineu, unde păstorește fiind tot pe picior de bătaie cu credincioșii. Cât de corect a fost în oficiu se vede și din faptul că în matricole nu a scris nimic până când a trebuit să le restituie la anul, scriind toate cazurile din matricolele stării civile, fiind astfel dată botezării scrisă din foaie. Astfel, săsești în acest timp incluși în matricola botezaților copii de bapțiști, care nu au primit taina botezului.

Sub durata războiului au murit 32 din parohie, dar dintre cei rămași în viață nu e nici unul mutilat sau totalmente neapt de muncă. Recvizarea celor două clopote de la biserică s-a făcut în urmă, în primăvara anului 1918. În acest an, grâul a fost recvizat de stat, lăsându-se stăpânului numai de sămânță și 40 dgr. la zide persoană pentru traiu. A fost numit în fiecare comună câte un recvizor spre acest scop. Astfel în Zimbru a fost denumit învățătorul Zacharia Neamț, în Valea Mare și Brusturescu, fiul său Coriolan și în Dulcele preotul Val.Cristea. În Dulcele nu a fost recvizat decât puțin ovăz, dar în celelalte comune s-au adunat la notariatul din Iosășel o cantitate frumoasă, din pricină că în aceste comune trebuia stăpânul să plătească scump recvizorului cantitatea ce-i rămânea peste strictul necesar: 20 coroane, doi pui și 2 dl. de fiecare maja.

Altfel la mașina de călcat din Zimbru în permanență vedeai femei bete petrecându-și, care în acest chip își arătau mâhnirea pentru soții care sângerau pe câmpul de luptă.

La 2-3 luni după aceea erupse revoluția când luară cu forța de la domeniu 3 vagoane de grâu de la postul de jandarmi, 80 m și grâul recurat pentru sat de la notarasia din Iosășel.

Atunci veneau acasă prizonieri și soldații noștri de pe fronturi, iar cei 140 de prizonieri, ruși și 12 italieni încă își făcuseră rost de merinde din grâul jefuit de la domeniu și porniră spre țara lor. Cu ceva mai târziu porni și învățătorul.

Zacheru Neamț la spitalul din Arad spre a-și lecuși boala contactată însă orgiile întâmplare la mașina de călcat, iar după aceea gazda comunală scoase din școalăși pe soția învățătorului Neamț împreună cu fata și 2 copii: Aurel și Todor, care se imatura în casa lor din Plescuța. În urma consiliului comunal îi abzice de post și silește pe preotul Valer Cristea să-l avizeze și pe el și pe oficiul patriarhal despre această hotărâre.

Nu se încheie însă anul 1918 până când năpădiră oardele bolșevice maghiare, care alungară gărzile naționale. Intelectuali din împrejurime s-au refugiat din calea lor la armata din Brad, preotul din loc, intelectual român însă a rămas acasă dar pururi sta la pândă să-i vadă, când vin de către Gurahonț, spre a ști a fugi la pădure. Populația a fost instruită să le deie de bună voie ce cer ca ei să nu recurgă la forță. Astfel până când în alte comune au devastat pe mulți preoți, învățători și fruntași, credincioșii parohiei noastre au scăpat teferi, decât că li s-au plătit prea ieftin alimentele recvirate și au fost bătuți pentru porcii și lucrurile furate de la domeniu în revoluție.

Poporul înțețit și prizonierii veniți mai înainte din Rusia erau foarte înclinați spre bolșevism, dar purtarea brutală a ungarilor care aplicau bătăi pentru porcii și celelalte lucruri luate de la domeniu în revoluție precum și veștile aduse de prizonierii din Rusia, dar veniți mai târziu acasă despre dezastrul produs acolo de comunism au potentat tot mai mult dorința sătenilor de pretutindeni de a vedea venită armata română cât mai fără amânare, spre a-i elibera cât mai curând de jugul care acum devenise și mai neomenos ca înainte de războiu, cu atât mai vârtos ca regele Ferdinand promisese reforma agrară. Naționalismul deci nicicând nu a fost atât de mare la poporul nostru ca atunci, încât pe lângă o conducere bună ajutată de bogăția solului, unitatea limbei și a credinței, puteam să devenim cea mai fericită țară din lume. Dară tocmai conducerea i-a slăbit sufletul poporului și l-a demoralizat în toată privința și nu din pricină că nu am avut oameni

pregătiți intelectualmintre, ci numai pentru lipsa de onestitate, dovedindu-se cel mai hămisit popor după mită.

De aceea, nici nu e în stare condeiu să descrie dragostea cu care a fost primită aici în comună armata română în mircurea înainte de Paștile din 1919, care a alungat cetele bolșevice. Pe terenul de la biserica în jos s-au pus mese și fiecare locuitor a adus alimente: pâine, slănină, ouă, brânză, chiar și mâncare fiartă. După trecerea primejdiei bolșevice oamenii de la conducere au uitat totul, având fiecare singurul scop a se îmbogăți pe orice cale și cât mai grabnic, jertfînd orice credință și convingere de dragul bacșifului.

În anul școlar 1918/1919 nu s-a făcut nici o ispravă întrucât învățătorul confesional Z. Neamț era alungat, iar învățătorul de stat major Vass, și-a luat catrafusele mult înaintate de a veni armata română. Apoi cum edificiul școlii confesionale era dărăpănatăși nu era puțină de a-l renova, lemnele din el singure care reprezentau ceva valoros au fost vândute la licitație, formându-se un fond școlar de 2100 coroane.

Lipsa de învățători era mare, căci pe atunci cei mai mulți avansau de revizori, profesori s.a. învățător Zaharia Neamț fiind fără post recurge și e primit, respectiv denumit revizorat la școala de stat din Zimbru și poporul nu face nici o opoziție, cu toate că nu trecuse nici anul de când îl alungaseră.

Făcându-se unitatea neamului te-ai fi așteptat ca fiecare intelectual să contribuie și la unitatea lui sufletească, ceea ce nu s-a întâmplat, fiindcă politicienii hămisiți după putere, nu alegeau nici atunci mijloacele de cortesire. Astfel sectarilor li se promitea la fiecare alegere că vor obține o mai mare libertate decât pe timpul ungarilor, deși prin aceste promisiuni și împlinirea lor conlucrau la destrămarea neamului. Urmarea a fost că ceea ce nu le-a succes bapțiștilor din Zimbru sub era maghiară le-a succes sub regimul românesc, trecând legalminte la comunitatea bapțiștă din Arad.

Cât a ținut războiul și revoluția s-au dărpănat și lucrurile bisericii, nu numai ale singuraticilor. Clopotele erau duse de unguri, în biserică pătrundea ploaia și curtea bisericii totalmente dezgrădită într-un timp când scumpetea era mai mare și biserica nu avea nici un ban.

În anul 1923 s-a procurat clopotul bisericii în greutate de 126 kg din contribuiri credincioșilor, 2.400 lei și vânzându-se lemne din năimșurile tuturor trei comunele aparținătoare parohiei, costând 1.800 lei. Tot în acest timp, când domeniul avea nevoie de a-și clădi calea ferată industrială pe Pihoda și trebuind să treacăși peste teritoriul comunei, începând de la locuința lui Martin Petru nr.51 până dincolo de vale, a cerut de la consiliul comunal permisiune, care n-a voit să primească bani pentru acest teritoriu, ci a cerut ca domeniul să acopere biserica cu șindrilă, să o văruiască pe din afarăși săi vopsească turnul, care lucrări s-au și efectuat, dar nu tocmai în mod mulțumitor, căci șindrila e foarte slabă, iar vopseaua de pe turn s-a șters după doi ani. Tot pentru acest teritoriu s-a obligat domeniul că v-a transporta cu trenul său industrial orice lemne va avea comuna pentru 100 lei de vagon până la Gurahonț. Tăindu-se lemnele de pe „Curelul”, vinderea lor a fost încredințată lui Mihiț Ilie și Crișan Todor, care s-au obligat a face și transportul lor până la Gurahonț pentru 100 lei de care, adică cu un câștig de 80 lei la car, fiindcă într-un vagon încap 5 m lemne, dar acest câștig nu s-a vărsat la comună, ci a rămas în busunarul lor. S-a făcut arătare împotriva lor la judecătoria și Șerb Adrian și-a luat și avocat în contra lor, venind astfel la fața locului cu judecătorul dr. Barbatei și jidanul avocat Schiller, care apoi nu cercetau cauza în fond și în partea esențială, ci în forme, că chitanțele sunt scrise pe petice prea mici de hârtie și căși-au făcut prea multă diurnă mergând pe la Gurahonț. În fine, la insistența unor membrii ai adunării urbane de a li se cere socoteală despre câștigul realizat din transport, când lemnele au fost tocmită cu 100 lei de m și domeniul a dus cu trenul un vagon de 5 m cu 100 lei până la Gurahonț – judecătorul puse la vot chestia și lucru necrezut: majoritatea adunării fu de părere de a nu li se cere socoteală de câștigul realizat din transportul celor 600 m, că e norocul lor ce le-a adus domeniul mai ieftin, rămânând rușinată minoritatea adunării, care a apărat interesele comunei.

În 5 iunie 1924, consiliul parohial hotărăște să se facă un gard de piatră împrejurul bisericii pe care să o aducă credincioșii gratuit, iar pentru plata lucrului să se arunce câte 40 lei pe fiecare număr de casă. Încasarea aruncului mergea foarte greu și era cât pe aici să nu se poată termina gardul, dar cooperativa ne-a venit în ajutor cu 5.000 lei.

Cantorul Ioan Martin fusese instituit din anul 1922 cu leafa bagatelă de 200 lei anual.

De proiectul reformei agrare erau legate mari nădejdi, că va aduce multă propășire și starea economică a sătenilor români, aspirând fiecare la o întindere de pământ cu mult mai mare decât era cu puțință a li se da pe lângă toată bunăvoința. Iar împrejurările locale din Zimbru erau cu mult mai nefavorabile pentru locuitori în această privință decât ori unde. Cea dintâi pricină care altcum s-a accentuat de atâtea ori era lipsa de pământ cultivabil la domeniu ca și la singuratici. Apoi la acest fapt se mai alătura mentalitatea și firea proprietarului, contele Zselinsky, care ca om fără prunci, toată fericirea și-o găsea în intimitatea latifundațiilor, pe care să nu mai calce alt picior străin și a cărui deviză era de a cumpăra cât mai mult, dar a nu vinde nici o bucată. De aceea, cunoscând el și corupția ce se înstăpânise după război și făcând cunoștință cu mulți intelectuali români la Sibiu, unde era și el refugiat pe timpul bolșevicilor, ordinul său de zi către organele sale administrative era să nu cedeze de bună voie nici o palmă de loc, chiar dacă va trebui să o acopere cu bani, apărându-l iată deci două extremități: de o parte sătenii care credeau că se va lua totul de la domeniu și vor avea din belșug pământ, pădure și pășune și de altă parte domeniul care cu jertfe mari va putea salva întreaga proprietate.

Bazați pe această credință locuitorii aduceau fără frică lemne de foc, de lucru și pășunau cu vitele în locul domeniului cu deosebire în jepuri despre care țineau că sunt luate de la dânșii pe nedreptul. Logofătul domeniului și sumarii nu cutezau să-i oprească, dar îi notau regulat și îi arătau la pretură care nu făceau nimic în cauză. După 1-2 ani, vine directorul domeniului Korosi Gyorgy, fost prefect de Timișoara sub era maghiară, în comună și administratorii i se plâng că pretura nu le rezolvă nici o cerere. Directorul merge la Sebiș, unde era primpretor fostul notar Oanea și studentul în drept Huf era pretor. Intervenția directorului a produs mare efect, că procesele silvice veneau ca ploaia asupra zimbrănilor. Nu era în comună om care să nu aibă 2-3 procese, ba și mai mult, ținându-se săptămâni întregi dezbaterile la primăria din Iosășel de către preotul Huf, înjurându-i ungurește de Dumnezeu și numindu-i bolșevici, nu se știe de dragul domeniului ori de dragul nevestei, care era unguroaicăși cu care se căsătorise atunci.

Mulți s-au împăcat atunci cu domeniul, plătind gloaba mai mică, dar câțiva au apelat, susținând că au tăiat lemne din pământul lor propriu, adică din jepuri. Luându-se contravețiile silvice de la pretură mai târziu, fiind de competența judecătorei, împetricinații sunt citați la judecătoria din Buteni, unde din nou susțin că pământul de unde s-au tăiat lemnele e al lor și cheamă pe judecătorul Edos să vină la fața locului să se convingă, care apoi sosește în comună cu avocatul domeniului Popper tocmai când era venităși comisia agrară condusă de avocații Dan și Veterani spre a judeca în cauza reformei agrare. Sătenii însă iau ca apărător pe avocat Dan Sabin și merg cu toții la locurile împetricinate. Constată lemnele tăiate și Popper cere pedepsirea sătenilor, iar Dancere să fie respins pe motiv că teritoriul din litigiu e proprietate urbarială, întrucât domeniul nici nu are imobil în apropiere și nu i se poate arăta numărul topografic. Judecătorul aduce sentința în favorul pârâților.

Văzând avocatul Dan silnicia domeniului, cerceteazăși celelalte jepuri, confruntându-le cu harta și cu cartea funciară, constată o stare asemănătoare cu a celorlalte unde s-a pronunțat judecătoria, apoi aduce la fața locului pe inginerul și inspectorul silvic pensionar Iuliu Moldovan să-și spunăși el părerea, care la rândul său încă se scârbește de nedreptatea făcută oamenilor. Astfel se intentează contra domeniului noi procese, adică fiecare om separat și tot separat după fiecare dărâb de pământ, ceea ce se crede a fi fost o speculă avocațională spre a majora spesele mai mult decât dacă se făcea în mod colectiv. Se denumesc experți. Din partea sătenilor inginerul Pavel Rozvan, din partea judecătoriei Iuliu Moldovan și din partea domeniului inginerul de la regiunea silvică Bacsilla Jajos. Cei dintâi își dau opinia în favorul sătenilor, iar acest din urmă în favorul domeniului. Judecătoria însă dă câștig de cauză în 1925 locuitorilor, care dobândesc toate jepurile din Sovrescu până în Pârâul Corboaiei, Dealul Mihului, Ciungi și Dealul Popii, până în Pârâul Cremenoasei. Apoi domeniul – ca să ajungă sub tutoră le și preda oamenilor prin notarul public. Jepurile din Valea Luștilor – pentru care altcum avocatul nici n-a voit a face produs și jepurile din Dealul Domnesc nu au putut fi câștigate, din cauză că în Valea Luștilor, atât de-a dreapta, cât și de-a stânga e teritoriu domenial, iar pământurile din Dealul Domnesc au fost de la domeniu primite în schimb, încât nu s-a putut constata la care număr topografic aparțin.

Puși în folosința imobilului, oamenii au început a tăia pădurea și a scoate rădăcinile spre a face locul accesibil pentru semănat. Ajunseră însă în conflict cu oamenii serviciului silvic, care nu înțeleg să fie folosul lemnului al proprietarului, ci al lor. Aceștia făcură arătare la tribunal spre a fi locuitorii pedepsiți după legile silvice și la administrație spre a opri cu jandarmii atât tăierea lemnului cât și transportul lor de la loc, până vor scoate permis de la ei, făcându-se astfel foarte multe mizerii. Zelul lor de a opri oamenii de la exploatarea lemnului n-a încetat nici după ce tribunalul le-a respins cererea, terorizându-i mai departe cu toată asprimea, până când avocatul Dan, foarte târziu a dus sentința tribunalului la pretura din Sebiș, care a și sistat prigoana. Dar cu toate că, contele Zselenszky predase locurile câștigate la judecătorie de săteni, totuși a apelat la tribunal toate sentințele cu scopul de a lungi procesele până la infinit, crezând că locuitorii nu vor putea răzbi cu spesele până la sfârșit și vor ceda, ori poate prin jertfe mari vor câștiga până la fine procesul.

Înainte de votarea reformei agrare în cele mai multe locuri, pământurile domeniilor se dădeau țăranilor în arendă forțată, dar în Zimbru prim pretorul Oanea a dat ordin primarului comunei, Petru Borlea, ca sătenii să cosească pământurile în parte ca în trecut, căci întrucât nu se vor supune, nu vor primi nimic din reforma agrară. Temându-se să nu rămână fără fân peste iarnă, au cosit pământul și în parte, dar în august apărui ordinul ministerial, care interzice să se lucreze în parte de către țărani pământurile destinate pentru împroprietărire. Cum în acea vară era secetă și iarba se cosise târziu, nu s-a făcut pic de otravă. Sătenii rugară domeniul să dejmească fânul spre a-l duce acasă ca să poată paște vitele, dar domeniul nu se învoiește. Atunci păstorii intrară cu vitele în fânețe peste voia domeniului într-o duminică dimineață. După miazăzi, oamenii s-au adunat la casa comunală pentru a discuta ordinul ministerial, pentru a plăti cu banii partea de fân adomeniului. În toiul discuției se aud mai multe strigăte alarmante, din care se deslușesc cuvintele că jandarmii omoară pruncii de la vite pe Zimbruțul, pe care i-au și bătut de fapt împreună cu tânărul Șerb Pavel. Mulțimea de oameni grăbesc spre locul primejdiei și văd isprăvile jandarmilor, care nici n-au așteptat să fie întrebați asupra faptei, ci au luat-o la sănătoasa către postul lor din Iosășel, din calea poporului înverșunat.

Șeful postului de jandarmi era un moț cu numele Lazăr, care ținea în căsătorie o unguroaică și el însuși vorbea bine ungurește, a raportat secției din Sebiș despre marea răscoală a zimbranilor, de unde și vin a treia zi la fața locului primpretorul Oanea, care împlinea astfel cu vârf și îndesat angajamentul luat, în fața directorului domeniului Korosi, apoi plutonierul major cu 12 jandarmi, pentru a potoli răscoala și a restabili ordinea, cum ziceau ei. A fost interogat primarul Borlea Petru, care descriind întâmplarea cât se poate de fidel, a adăugat că oamenii au fost îndreptățiți să pășuneze cu vitele în locul oprit de jandarmi, nemaipricinuind domeniului nici o pagubă. Au fost apoi interogați sumarii Păsărilă Gheorghe și Țigan Florea, spre a se ști care sunt capii mișcării.

Primpretorul Oancea după ce dă ordin jandarmilor să înăbușe cu toate mijloacele bolșevismul intrat în comună să rămână până la deplina restabilire a ordinii, s-a reîntors acasă încă în aceea zi. În ziua următoare jandarmii aduc pe rând la casa comunală pe oamenii arestați de sumari și de jandarmii care au înscenat pogromul între păstori. Oamenii se înspăimântă la prima bătaie și vin la fratele preotului, profesor Ilie Cristea, care încă fusese interogat în chestie, să-i apere pe ceva cale. Acesta merge și se așează pe o bancă din stradă în apropierea casei comunale și vede că victimele sunt duse în camera din fundal, spre a nu fi auzite țipetele de durere ale celor bătuți. Așteaptă cu toată atențiunea dacă jandarmii continuă maltratarile. Jandarmii îl întrebă însă ce treabă are de stă acolo. Primind ei răspunsul că nu-i privește, îl provoacă să se îndepărteze de acolo, căci sunt stânjeniți în operațiile lor prin prezența lui. Le răspunde că nu este nici o autoritate în lume să-i poată interzice a se întreține în stradă, care e liberă pentru toată lumea. Bătaia înceteazăși ascultarea împričinaților se continuă cu ceva mai domol.

În ziua următoare se aleg împričinații care să fie duși la Arad și o parte din jandarmi îi duc pe aceștia, iar patru rămași în Zimbru, plutonier Lazăr, sergent instructor Highidis și doi jandarmi.

În tot timpul cât au stat aici au avut întreținere la cooperativă, care apoi în fiecare dimineață dispuneau să li se pregătească mâncările cele mai alese, că plătește satul. Duminica se pun și la beute neîntrerupt toată ziua, luând în tovărășie și pe învățătorul Neamțși soția sa și făcând gălăgie asurzitoare că învață ei pe zimbrani, plătind scump munca lor.

De către seară, profesorul Cristea merge la prăvălia cooperativei să cumpere țigarete, reîntorcându-se numaidcât.

Ei îl observă din cameră unde benchetuiiau și-l urmăresc până afară, provocându-l să se legitimizeze și începând a-l înjura în modul cel mai trivial, numindu-l bolșevic și că trebuie să-l dețină, ca să-l aibă la mână, pe când vine ordin să fie și el trimis la parchet. Oamenii vin și spun fratelui său ce fac jandarmii, care se și grăbește către locul de ceartă, dar șeful Lazăr îl pafuga îndărăt, voind să-l lovească dinapoi. Vine și preuteasa să vadă primejdia bărbatului și cumnatului și pățește la fel: un jandarm îndreaptă către ea pușca amenințând-o cu moartea. Profesorul e dus în birtul cooperativei și ținut acolo între înjurături și insulte până noaptea târziu, când e adus acasă de șeful Lazăr la locuința preotului Toți trei membrii familiei preotești gustară deci rodul cel amar al unității naționale, suferind insulte atât de grele, de cum nu au avut parte sub regimul maghiar. Ungurii prigoneau din ură de rasă, crezând ași servi astfel neamul. Românii prigoneau proprii frați numai din poftă de câștig mârșav. Și trebuie să recunoaștem că e cu mult mai nedemn procedeul românilor decât al ungarilor, făcându-i atât de urgisiți înaintea străinilor.

Cei duși la Arad s-au reîntors a doua zi spunând că scopul a fost să-i țină acolo mai mult timp, dar tocmai atunci a venit acolo maiorul de la Timișoara să facă controlul, i-a găsit ascunși într-o cameră lateralăși infectă. Văzând că nu susta ceva crima le-a dat drumul. Profesorul Cristea merge la Arad să denunțe cazul autorităților. Recearcă pe subprefectul Beleş, care încă are în căsătorie o unguroaicăși rămâne nepăsător de cele întâmplare. Merge la compania jandarmilor, unde comandant era căpitanul Mihăilescu, care încă îl primește cam rece, dar observând în decursul discuției că sunt cunoscuți de la Brașov, e ascultat cu bună voință; vine la fața locului, făcând o investigație amănunțită, în urma căreia jandarmii sunt scoși din Zimbru încă în acea noapte și plutonierul Lazăr e pedepsit cu carcera. Cu mult mai târziu după investigație, căpitanul a fost întrebat de preotul Cristea dacă cunoaște pricina care a îndemnat pe jandarmi la un procedeu atât de temerar, la ce căpitanul a răspuns că primpretorul Oancea i-a încurajat.

Atât secția jandarmilor din Sebiș, cât și pretura a ridicat fiecare acuză separat la tribunal contra zimbrănilor răsvrațiți. Cererea secției a fost respinsă în lipsă de dovezi și împricinații au primit decizie de sistare a urmăririi. Cererea preturii a fost însă acceptatăși oamenii acuzați au fost provocați să-și facă observările la acuza ridicată contra lor, pe care le-a făcut-o preotul Cristea, dar cu toate acestea au fost puși sub acuzare pentru nesupunere și răscoală contra autorităților. La dezbateri, arătând inculpații decizia adusă mai înainte tot în această cauză, au fost achitați totalmente.

Jandarmii au făcut la cooperativă spese de aproape 2000 lei, fără să le plătească conducătorul prăvăliei, Hellstern, cere de la primpretor pretensiunea, fiindcă dânsul l-a autorizat să le deie tot ce vor cere. Primpretorul scrisse notarului jidan adus tot de el aici, să plătească suma din casieria comunei, dar tocmai atunci nu erau bani.

Preotul Cristea este informat de starea lucrului și merge la notarul Breier și îi spune să raporteze primpretorului că preotul Cristea se opune ca spesele jandarmilor să fie plătite din casieria comunei, punând în vedere că în caz de plată va face arătare prefecturii și dacă nu va fi ascultat va face la minister și dacă nu va fi ascultat nici acolo, are deputat care va interpela în Parlament în chestie. Primpretorul aduce apoi decizia prin care obliga domeniul la suportarea speselor făcute cu jandarmii. Astfel se termină opera nefastă a primpretorului de tristă aducere aminte Oanea, căci după votarea legii agrare nu mai aparținea nimic la competența administrației.

Conscrierea pământului cultivabil și a locuitorilor pe a cărei bază s-a alcătuit tabloul îndreptățiților la împrăștiere după categorii au fost alcătuite de judecătorul Marinescu, iar pentru a se lua situația teritoriului acoperit cu arboret, din care era să se dea pășune și pădure, au venit la fața locului, fără să știe locuitorii comunei nimic, o comisie silvică constatatoare din ungureni Sculi de la București, Bacsillo Lajos de la regiunea silvicăși Mircea Sandi de la ocolul din Sebiș, care își dau opinia după cum s-a știut numai mai târziu, absolut pe placul, adică din teritoriul Zimbrului, unde se cultiva o pădure de model, nu se poate expropria decât 334 holde pentru pășune din teritoriul dintre Valea Dulcelui și Valea Luștilor și 132 jug.pădure pentru Brusturescu de lângă hotarul Poienii pe Moma. Rugare de a fi împrăștiți cu pășune și pădure înaintaserăși însăși comunele Poiana, Pleșcuța, Iosășel, Iosaș, Fenișși Sohodolul din județul Bihor.

Când a venit la dezbateri comisia agrară de ocolo, locuitorii Zimbrului au cerut să fie împrăștiate cu pășune din teritoriile litigioase, adică din Teiușul și jepurile cuprinse de domeniu de la singuratici, fiind toate lipite de năimașul și pământurile lor și cât nu se ajunge să se dea de către cealaltă parte a năimașului, din Pihoda. Reprezentantul domeniului Korosi însă susține că acele locuri nu au fost nicicând ale oamenilor și fiind acolo pădure seculară, nu cedează din ele nimic. Comisia deci expropriează pe seama îndreptățiților din Zimbru întreg pământul cultivabil și 334 holde pășune a măsurat opiniei serviciului silvic și pentru Brusturescu 132 holde pădure, respingând pe toate celelalte comune. Comunele acestea au înaintat apel și comisia județeană le-a și dat câștig de cauză la toate, în afară de Sohodol, dar la comitetul ungar iar au fost respinse. Tot așa a apelat și Zimbru contra prețului stabilit, cerând micșorarea lui.

Venind mai târziu agronomul Schemiger Ion la distribuirea pământului expropriat, lasă să rămână la domeniu: Valea Râului de la stean în sus, Nemeșul, Coul și Pârâul Râșniței. Completează sesiunea parohială, hotărându-i 15 jugare, la școală 10, la biserică 4 și pentru cantor un jug. În urma acestei hotărâri se naște un tumult provocat de Bisorca Ion lui Pavel nr.6 și Hanc Gheorghe lui Jinerete, înțeleși mai dinainte cu directorul Korosi, că nu se cade să primească popa pământul, ci aceia care au luptat pe front. Directorul nu avea alt interes decât să îndrepteze atenția sătenilor asupra acestei chestii și să treacă cu vederea locurile rămase nedistribuite, ceea ce i-a și succes, fiindcă nimeni nici nu a mai pomenit de ele atunci, ci numai pentru ce căpăta preotul, învățătorul, Biserica și școala, că doar n-or luptat pe front și interzice membrilor comisiei locale a iscăli procesul-verbal, rămânând subscris numai de preot și învățător. Și cine a cunoscut cât de neunit a fost acest popor, când a trebuit să se pronunțe în orișice afacere obștească, de astă dată a rămas uimit de solidaritatea lor. Mai încântat era directorul Korosi, care a fost prefect sub vechiul regim, satrapul de ieri al românilor și ungurului încarnat, vede oamenii unei comune pronunțându-se împotriva preotului, care își jertfea avutul și odihna spre a găzdui săptămâni întregi pe oamenii veniți în comună spre a-i apăra în procesele iscate cu domnia, cu experți apărători și chiar și judecători.

Cei doi matadori au fost bine răsplătiți, căci Hanc Gheorghe ajunge întreprinzător la transportarea stânenilor la calea ferată, unde ani la rândul câștigă sute de mii de lei, când din plata a lor 20.000 m lemne îi rămânea lui mai bine de jumătate, iar Bisorca Ion era șef la vagoane, primind peste plata obișnuită încă câte o majă de grâu lunar.

Pe urmă se mulțumea și cu pășunea primită deși nu se poate folosi în timpul verii, fiind vârată printre pământurile arătătoare, deoarece la timpul său, când s-a exploatat pădurea, goronii au rămas netăiați în întregime și aceștia reprezentau acum o valoare frumoasă. Dar cu toate că în prețul solului era cuprinsăși valoarea materialului lemnos, domeniul stăpânește mai departe lemnul. Cinstește pe brigadierul silvic Paicu cu mai multe fire, ca să-și facă grajd și sătenii se oferă să i se taie și să i le aducă gratuit. Pe urmă, tot domeniul primește de la casa pădurilor permis – contrar sentințelor – de a exploata toți goronii și sătenii sunt bucuroși că se face cu ei exploatarea, nu cu alți străini.

Vedeau că nu e bine, că nu au nici lemne, nici pășune, dar niciodată nu au mai putut fi solidari spre a pretinde alt loc pentru pășunat ori a apăra arboretul de pe el.

Astfel, zimbranii nu au mai făcut aproape nimic în chestia agrară, dar comunele respinse de comitetul agrar au devenit și mai înverșunate, mișcând toate pietrele spre a putea dobândi porțiunile de pădure cerute din hotarul Zimbrului.

La fiecare schimbare de guvern primeau de la politicieni promisiuni solemne că vor fi satisfăcuți. S-au și făcut revizuiți peste revizuiți și cu șanse de reușită pentru comune, dar la fine se năruia totul, încât își făcuserăși politicienii convingerea că în contra lui Zselensuky nu se poate duce nimic la îndeplinire.

Locuitorii Zimbrului erau însă încurcați nu numai în procesele individuale cu jepurile, ci și în procesul urbariaștilor cu Teiușul, care a fost tot așa pe nedreptul luat de domeniu, ca și jepurile. Și aici funcționară tot acei experți ca la jepuri: senatorul Iuliu Moldovan, inginer Pavel Rozvan și inginer silvic Bacsilla Lajos. Se hotărî să se măsoare teritoriul aflător în folosința urbariaștilor și dacă se găsește estensiunea recerută, să nu se facă proces, ci numai după cât lipsește. Inginerul Rozvan face măsurarea și constată că teritoriul folosit de urbariaști are estensiunea luată în cartea fund, dar după lege ar trebui detrase din el râpele și stâncile de cari sunt multe și atunci întradevăr linia ar trebui să meargă până la Pârâul Porcului. Măsurarea precisă a râpelor și a stâncilor și a stâncilor însă reclama multă muncăși ca să o îndeplinească pretinde 100.000 lei pe care urbariaștii nu aveau de unde să-i dea. Cum apoi celălalt expert și-a dat opinia categoric în favorul domeniului, urbariaștii au pierdut procesul la judecătorie. Și acum la rândul lor apelară urbariaștii la sentința judecătoriei.

După ce contele a apelat sentințele la tribunal ale jepurilor și-a mai luat încă de apărători pe lângă Popper de mai nainte și pe Veterani de la Timișoara și Marseu Iustin din Arad, care apăraseră pe zimbrani atât de bine pentru drumul Zimbruțului în 1913. Apoi de expert a fost schimbat de tribunal senatorul Moldovan cu directorul regiunii silvice Pisa Ion.

Ținându-se apoi dezbateră la tribunal pentru judecarea apelului, domeniul a cerut o anchetă la fața locului, la care a și luat parte președintele tribunalului Simionescu cu judecătorul Covaciu, cei trei experți, avocații domeniului în frunte cu Marseu, căci cei doi nu mai duceau atunci lemne la Marseu, care îngrădea și apărătorul Zimbrului, Dan Sabin, apoi conducătorul cărții fund. Koczka. Afară de președinte, atât judecătorul Covaciu cât și experții Bacsilla și Piso, chiar și conducătorul cărții fund. arătară de la început o mare dușmănie către locuitorii comunei, pe care îi muștrară înainte de a vedea locurile, că au tăiat lemnele domeniului și fără permis și vor trebui să le plătească scump. Dintre toți însă mai multă scârbă a produs în sufletele locuitorilor avocatul Marseu pentru că el ceruse în 1913 de la zimbrani procura să scoată pe groful din jepuri, care le-a răpit de la ei pe nedrept și acum la anchetă el era mai amenințător și obraznic, susținând cu încăpățănare că nici când nu au fost ale urbariaștilor jepurile; iar cei doi ingineri de la regiunea silvică îl aprobau, voind a-și acoperi astfel unul altuia rușinea trădării, având și reputația de naționaliști democrați.

După anchetă, în scurt timp, președintele Simionescu a fost transferat, iar judecătorul Covaciu a murit subit. Tribunalul n-a adus sentința în cauză, dar sub președinția lui dr. Barbură a stabilit speșele împreunate cu ancheta, jumătate pe părători și jumătate pe domeniu. Mai târziu tot subit a murit și dr. Barbura venind de la Episcopul la care fusese la prânz. Încolo atât chestia jepurilor cât și a Teiușului au fost înfundate la Tribunal.

Începând cam de la anul 1928 prețul lemnului tot scădea și pădurea pe care o exploata domeniul devenea tot mai slabă din an în an, aducând în consecință tot mai puțin venit și silindu-l astfel a tot reduce bacșișurile până când în anul 1929 le sistează total, văzând că reforma agrară nu mai are sfârșit. Dar tocmai oamenii partidului național țărănesc, care erau atunci la putere nu se înfruptaseră din bacșișurile grase date de domeniu pentru apărarea averii. Urmarea fu că la începutul anului 1930, după multe târăgănări, tocmai comitetul agrar confirmă sentința comisiei agrare județene de la început, împroprietărind toate comunele: Poiana, Plescuta, Iosășel, Iosași Feniș cu peste 2.000 jug.pădure în total. Sentința a produs mare bucurie în sânul populației acestei comune și în entuziasmul ei hotărâște să se ridice în mijlocul comunei Zimbru un monument care să fie ridicat pe când judecătorul din Hălmașiu să le predea teritoriile primite. Teiușul a rămas însă în starea de mai înainte, pentru că era cerut și de Iosășel și de Iosași era o parte din el și împrocesuat de posesorul urb.din Zimbru ca ruptă din năimașul comunei și judecătorul raportează la comisia agrară județeană despre starea lucrului.

În acest timp, atât Domeniul cât și zimbranii văd că după cum este făcută împrăștierea acestor comune, teritoriile (jepurile) aflătoare sub proces rămân numai niște fâșii înguste icuite între pământurile locuitorilor și teritoriile expropriate, pe care nici nu se știe cum le-ar putea folosi domeniul în situația dată, chiar dacă ar fi recâștigate de el. Prin urmare, se încep pertructările de împăciuire aplicat fiind domeniul a ceda sătenilor toate jepurile, chiar și cele pierdute de săteni la forul prim. Ceilalți locuitori, care nu aveau jepuri, stăruiră să se facă împăciuire și cu Teiușul, obligându-se și dânșii a contribui la spese și domeniul e aplicat să cedeze și Teiușul, cu condiția să-i rămână lemnele, fiind acoperit cu cea mai frumoasă pădure, atât din Teiușul cât și din jepurile unde nu era tăiată, urmând ca comunele interesate să meargă mai afund cu măsurarea, până ajung la estenziunea prescrisă de sentință.

După o vorbire îndelungată, care a durat până la miezul nopții, s-a tranșat chestia așa că sătenii urmau să dea spesele avocatului Dan 250.000 lei, iar domeniul 100.000 de mii, suportând domeniul toate celelalte spese. Astfel, domeniul recunoaște înaintea tribunalului că toate teritoriile din litigiu fac parte din proprietatea urb. a comunei Zimbru și ca atare abzice de ele.

Privită chestia din punct de vedere al dreptului și dreptății sociale, aceasta era și soluția cea mai nimerită, menită a restabili pacea și buna înțelegere între părțile lictigante. Locuitorii comunei Iosășel și Iosaș însă au privit-o numai din punct de vedere negustoresc, ținând morțiș la a cere vreo 150 hol. de pădure din Teiușul, care după tranzacția făcută cu domeniul rămâneau la Zimbru, pentru că pădurea e mai bătrână și mai aproape decât cea din cealaltă parte a hotarului, valorând astfel mai mult și neluând în socotință că peste 20-30 de ani tot acea valoare ar fi avut și pădurea primită în locul Teiușului.

Locuitorii comunei Iosaș, cu puține excepții, consimțeau cu soluția zimbranelor, dar erau înțețiți de cortesii partidului național țărănesc: Bogdan Ion din Iosășel și alții, dându-ne în partea lor și omul de încredere al lui Marseu și generalul Vlad, primarul din Zimbru, Crișan Teodor, ca să nu cedeze nimic din Teiuș rămânând arboretul la domeniul care după părerea lor valorează milioane. Acești doi au și primit răsplata, căci Bogdan exploata toți goronii din Teiuș pentru sine, din partea care nu era sub litigiu, Crișan Teodor pășuna cu vitele nestingherit de nimeni în teritoriile expropriate pentru Iosășel și Iosaș.

Evident că cumpăna dreptății apăsa numai în partea zimbrasilor, întrucât teritoriul cerut a fost pretins chiar și de părinții lor și nu se știe dacă e al domeniului sau al posesorului. Apoi domeniul dădea cu 150 holde mai mult, respectiv plătea cu 150 holde arboretului ce era să-l exploateze. Și în fine, comuna Zimbru și fără de aceasta era foarte nemulțumită cu rezultatul reformei agrare pentru că în lipsă de pământ cultivabil abia a ajuns la cele dintâi trei categorii pentru completarea lotului la două jughere; iar pășunea o primiră peste voia lor, la un loc unde nu se poate folosi până după coasă, până când cele două comune primiseră din belșug pământ cultivabil și cea mai frumoasă pădure din hotarul Zimbrului, a cărei arboret, chiar după părerea lor, valorează mai multe milioane, încât forurile reformei agrare au putut vedea cât de master a fost tratatăși mai înainte comuna Zimbru, fie din cauza împrejurărilor, fie din propria vină în comparație cu cele două comune.

Totuși s-a putut prevedea de la început că zimbrasil vor pierde din pricină că nu erau solidari, tratându-le interesele chiar capul comunei, pe când locuitorii celorlalte comune țineau la plata cu fierul și nu treceau cu vederea nici un prilej spre a-l întrebuința în interesul cauzei lor, câștigând astfel politicienii de partea lor, oferindu-le un număr mare de voturi, plus Crișan Todor de la Zimbru cu aderenții săi, încât afară de interesele personale puse în perspectivă, concureau și calculele politice față zimbrasil nestatornici, divizați și nepăsători, lăsând totul în grija avocatului Dan, care la rândul său încă se zice că a procedat prea cu puțin zel.

În chipul acesta, Teiușul a fost pierdut la comisia agrară județeană în 1930 și apelarea zimbranzilor a stat nerezolvată la comitetul agrar până către finele anului 1933, când cauza s-a transpus la curtea de apel din Timișoara, unde s-au ținut multe dezbateri, pricinuind și multe speze, până când abia la începutul anului 1934 a adus sentința definitivă, respingând apelul zimbranzilor, denegând acum curtea de apel și nu domeniul, dreptul zimbranzilor la acel pământ.

3.1. Școala

Cam de la anul 1924, pe lângă învățătorul Zacharia Neamț, ca a doua putere didactică, a funcționat fiica sa Aurora Neamț, deși nu avea pregătirea necesară și era numai o sală de învățământ, funcționând alternativ când unul, când celălalt.

Evident că numai ca număr erau doi, la luarea lefii, dar de fapt funcționa numai unul, tocmai în timpul când absolvenții școlii normale rămâneau fără post. Se vede că dorul de căpățuire era cu mult mai mare decât interesul pentru învățământ.

În acest timp, școala avea un buget de peste 30.000 lei, dar cu toate acestea elevii școlii erau ca niște iobagi, care făceau robotă, căci ei tăiau lemne de foc și pentru școală și pentru învățător, măturau în școală, râneau în grajd. Iarna, fetele erau împărțite, unele ciupelind pene în sala de învățământ, altele spălau rufe în bucătărie și le duceau la vale, absentând de la lucrările de primăvară din grădina școlară, care toate erau îndeplinite de elevi. Când scriitorul acestor rânduri merge la religie în calitate de catichet, găsea toți elevii împrăștiați la lucru și îi trebuia câte jumătate de oră până ce-i strângea laolaltă.

De multe ori se întâmpla că fata era dusă de acasă rămânând să o suplinească tatăl său și pe ea, dar acesta găsea mai iute calea mai lungă către birt, decât cea scurtă către sala de învățământ și nu venea la școală decât la miazăzi să strige catalogul, când apoi în stare turmentată bătea elevii de-i usca. Odată 12 elevi au fost duși de părinți la medicul Băbuță din Gurahonț să constate bătăile suferite, care a și constatat mai multe leziuni trupești. S-a făcut arătare la revizorat și comitetul judecătoresc de unde au venit ca anchetatori însuși revizorul Spatari și notarul. Toată comedia s-a terminat ca anchetatorii au sfătuit părinții să se împace cu învățătorul, apoi au intrat în casa acestuia, unde-i aștepta o masă bogată în mâncări și beuturi, dar de-a primi oamenii vreo satisfacție, nici pomană.

Erau între săteni care își ziceau: decât să meargă băiatul meu la școală să lucreze învățătorului, alegându-se câte odată și cu câte o bătaie strașnică, mai bine să-mi lucrez mie acasă, așa să mă împac pentru absențe cu câte o găină ori câțiva pui. Astfel, între alții, Zimbran de la nr.38 nu și-a trimis pe fiica sa Iosana la școală nici o dată, dar în schimbul darurilor duse nu a fost nici arătată ca absentă. S-a întâmplat însă că unii prunci au absentat, fără ca părinții lor să ducă învățătorului darurile obișnuite și au fost amendați, dar cu ocazia încasării se întâmplau conflicte acute între puterea executivă și cei amendați, care pretindeau să fie toți pedepsiți la fel. Erau însă îndrumați să ceară deslușiri de la învățător, că nu ei au făcut tabloul absențelor. Învățătorul Neamț Z., la rândul său, își spăla mâinile zicând că nu el, ci comitetul școlar a croit pedepsele. Astfel, oamenii nu mai știau ce să creadă și în nepriceperea lor atacau pentru gloabele școlare pe membrii comitetului, unde-i întâlneau.

Pe urmă, comitetul școlar și-a micșorat mult zelul de a pedepsi și cu aceasta s-au împuținat și darurile de la părinții elevilor pentru a fi pruncii lor scutiți de la școală din astă pricină a făcut arătare la comitetul județean că, comitetul școlar din Zimbru nu-și împlinește datoriile. Sunt chemați în fața primpretorului Ștefănică din Hălmagiu și ascultați. Din comitet făceau parte preotul Valer Cristea, Gheorghe Hanc, Alexandru Moț, Florea Șerb. Era o zi de iarnă foarte friguroasă și membrii cătrăniți în suflet au răspuns la acuza învățătorului Neamț Z. Că nu membrii comitetului, ci însuși învățătorul poartă întreaga vină că elevii nu frecventează școala, din pricină că pe unii îi scutește dânsul de la școală fără nici un motiv, nearătându-i absenți, deși nu au pus piciorul în școală niciodată, apoi cu gloabele încasate în anii trecuți și predate învățătorului n-a dat niciodată socoteală și ca o culme a nerușinării, tot el agita pe părinții pedepsiți că membrii comitetului îi pedepsesc. Ei cer anchetă și, totodată, abzie de a mai fi membri în comitetul școlar. Nu s-a adus absolut nici un decis în cauză și el a dominat și mai departe ca un satrap, ceea ce îi era cu atât mai ușor, cu cât notar cercaul era jidanul Breier Breier Adalbert adus la Iosășel de faimosul primpretor Oanea, cu care ducea o prietenie ca între frații de cruce învățătorul Neamț. Acest notar delapidator că s-au dovedit după el o fraudă de peste 700.000 lei din darea de stat și comunală, îi îndeplinea toate dorințele. Bugetul școlii îl ridică fără să fie de nevoie iscălirea președintelui comitetului școlar. Contra amândurora mergeau arătări peste arătări, după care urmau anchetele obicinuite, dar atât la notariat cât și la școala din Zimbru se găsea ordinea și corectitudinea cea mai desăvârșită.

Abia în anul 1929, s-a mai zidit a II-a sală de învățământ, adică s-au mai adăugat trei pereți la sala veche, care a costat pe județ colosala sumă de 250.000, plus nisipul adus de comună din Gurahonț, piatră adusă din vechea școală confesională și lemnele trebuincioase aduse tot de săteni din pădurea urb.

În acest an, fiind mare numărul învățătorilor care își reclamau posturi, revizoratul nu a mai putut rezista și în locul Aurei Neamț a denumit pe învățătorul Bolcu Petru din Brad, care a servit până la 1 septembrie 1930 tocmai un an de zile. Cu data de 1 ianuarie 1930 învățătorul Neamț Zacharie încă a pensionat din oficiu și în locul său a fost denumit Iluna Ion din Cincetiu, care a servit până la 1 septembrie 1931, când a părăsit postul spre a-și face armata, lăsând în urma-i mai multe fapte rușinoase: desfrâu practicat pe o scară foarte întinsă pentru care a și fost palmuit de Bisorca Pavel lui Gheorghe, nr.63 și rămânând dator aproape la toate prăvăliile din jur și la privați, pe care apoi nu le-a mai achitat. Cam la 2-3 luni de la pensionarea învățătorului Neamț Z. și prietenul său nedespărțit notarul Breier se duce la pușcărie pentru multele fraude comise, unde a și decedat înainte de a i se termina procesul.

În locul lui Bolcu Petru de la 1 septembrie 1930 a fost denumit Groza Ion din Regat, după ce servise mai înainte la Buceava și în locul lui Iluna Iona cu data de 1 septembrie 1931 a fost denumită ca învățătoare Codău Sofia din Sicula, județul Arad.

De la această dată se începe o eră nouă de consolidare și statornicire la Școala din Zimbru, căci ambii, mai vârtos învățătorul Groza Ion, duc un trai cumpătat din toate punctele de vedere, fiind oameni de vocațiune. Dar cu deosebire Groza Ion își pricepe de minune meseria și față de idealul educativ sacrifică orice interes material. Și dacă directorul școlii astfel poate și voiește să facă, e de înțeles căși învățătoarea, ca fată cu ambiție, căuta să-l urmeze. Astfel, examenele festive de la finele singuraticilor ani, concertele și piesele teatrale date cu elevii școlii, sunt o adevărată revelație sufletească pentru toți locuitorii comunei, ceea ce nu e lucru ușor a înfăptui în mijlocul unui popor, care mai bucuros plătește gloaba, decât să-și trimită pruncul la școală. O adevărată minune s-a săvârșit prin faptul că în decurs de 4 ani n-a scris pe nimeni la gloabăși totuși școala a fost destul de populată, venind băieții chiar și peste voia părinților, ceea ce încă e un contracost ce te isbește atât de mult față de starea de sub oblăduirea lui Neamț Zacharie de mai înainte.

Timpul ne va arăta ce recunoștință vor avea acești pionieri de la poporul pe care îl servesc și de la superioritatea lor școlară.

În ziua de 2 octombrie 1933, P.Sf.Sa par.Episcop Grigorie cu suita sa, vizitează parohia Zimbru, îndeplinind în sfânta biserică un scurt serviciu divin și ținând după raportul preotului Valer Cristea un discurs către popor, plin de îndemnuri spre o viață religioasă morală.

Preotul Valer Cristea accentuează în raportul său că nu poate arăta roade mai însemnate ale păstoriei sale, dar își simte conștiința împăcată că nu a putut produce mai mult și a mulțumit totuși că a putut servi 39 ani la această parohie, ceea ce nu i-a fost dat nici unui înaintaș al său.

Doar parohia mai are două filii, e foarte împrăștiată și administrarea ei e împreună cu multe ostăneli, iar venitele atât de slabe, de nu asigură existența. De aceea, din cauza multor ostăneli și schimbarea bruscă a temperaturii, ce pe aici obține des, preotul Valer Cristea cu vreo 10 ani înainte și-a contractat un morbo cronic, astma, care tot se agrava, încât în anul 1933 nu mai putea face calea pedestru către Dulcele și Brusturescu, ba era o adevărată tortură pentru el, mergând și cu mortul la mormiți, urcând dealul. În 1934 nu mai putea servi nici la biserică. În ziua de Sf. Paști a celebrat cu multă greutate cea din urmă liturghie, după care apoi a căzut bolnav la pat.

De la medicul dr. Băbuță primește certificat că nu mai poate servi. Astfel, își cere pensionarea. Consiliul Eparhial hotărâse însă cu mult mai înainte să nu se pensioneze preoții deficienți, ci să le instituie capelani, fiind fondul foarte slăbit prin pierderile suferite prin legea conversiunii. Dar când s-a dezbătut în ședința Consiliului Eparhial cererea preotului din Zimbru, chiar P. Sf. Sa Episcopul Grigorie a fost de părere să se pensioneze, fiindcă veniturile parohiei nu asigură nici existența parohului pe bună cale. Assorul dr. Teodor Botiș, rectorul academiei teologice însă a comunicat că, candidatul de preoție Neamț Aurel i-a făcut cunoscut că el recurge pentru postul de capelan din Zimbru și dacă va beneficia numai de venitul parohiei, fiindcă-i soția acolo învățătoare. Atunci Consiliul Ep. a instituit atunci un post de capelan pe lângă deficientul preot, beneficiind de bir, stole și pământul paroh., rămânând parohului congrua și prima de 20% după salariu din fondul preoțesc. Când protopopul Constantin Lazăr a venit la fața locului spre a comunica poporului această decizie, credincioșii nici nu au vrut să audă de bir, cerând și schimbarea pământului dobândit pentru preot prin reforma agrară, de pe Valea Râului cu cel bisericesc din Ograzele, pe care nimeni nu vrea să-l ia nici în arendași nici nu se poate păzi, fiind situat în mijlocul pășunii comunale. Apoi venind astfel veniturile capelanului reduse aproape la nimic ei cer pensionarea deficientului preot și îndeplinirea parohiei cu paroh.

Atât consiliul cât și adunarea parohială erau munciți de o singură teamă: că Neamț Aurel va ajunge preot la ei și iar vor fi conduși și dominați de această familie, care le-a pricinuit atâtea rele. Erau deci mai mult decât convinși că fiind venitele atât de slabe, afară de dânsul nu va recurge nimeni și implicit nu vor scăpa de dânsul. De aceea, au cerut cu atâta stăruință pensionarea parohului deficient și publicarea concursului pentru paroh cu toate veniturile existente, ca să mai poată recurge și alții. Erau deci două voințe tari și puternice, care se băteau în capete pe moarte și viață. Una a lui Neamț Aurel de a ajunge cu orice preț la sărăcăciosul post de capelan și a doua a credincioșilor, mai vârtos din matra, care prefera pe cel mai din urmă preot din diecesă numai să poată împiedica venirea lui în parohie. Începută odată, lupta a continuat cu atâta violență încât a pus în uimire lumea, văzând sacrificiile prestate de fiecare partidă pentru atingerea scopului.

În duminica primă după publicarea concursului, Neamț Aurel se și prezintă la biserică îmbrăcat în reverenzi nou pentru a deveni capelan la Zimbru, fiindcă Consiliul Eparhial nu a luat în considerare dorința poporului de a alege paroh, rămânând la prima hotărâre. Zimbranii sunt îngrijorați că nu se va mai prezenta, altul. Aud că în Hălmagiu ar fi un cleric bine situat materialmente, unicul fiu la părinți, cu numele Borza Emil, care ar avea mijloacele de trai sub durata capelaniei. Trimit soli să-l întrebe dacă e aplicat să recurgă, fiindu-i alegerea ca sigură față de Neamț Aurel. Se prezintăși el și se arată foarte mulțumit. Neamț Aurel e mai bine calificat din studiile teologice, dar foarte slab din cânt și tipic. Borza dimpotrivă, e foarte bun cântăreț, cunoscând și tipicul până în amănunte și e mai personal, pare anume crescut pentru a fi preot, până când Neamț Aurel chiar și când predica îmbrăcat în reverenzi, pare mai mult un neșător din Galiția decât preot.

E bine să se știe că Neamț Zacharie și-a dus pe acest băiet al său la teologie cu gândul să-l facă preot tocmai în Zimbru, un scop pe care îl mărturisea fiecărui zimbran cu care se întâlnea de la această datăși care scop a dus și la căsătoria fiului său cu învățătoarea Codău Sofia. De aceea, cum înțeleseseră că preotul Valer Cristea nu mai poate servi, încă înainte de a-și cere această pensionarea și începură propaganda electorală. Mai înainte străbătu toate trei comunele învățătorița bătrână Veca, rugând alegătorii să partinească pe Aurelul ei, că el nu va fi ca tatăl său Zacharie, ci va fi mai îngăduit. Să nu asculte de popa bătrân Cristea, care îi pare ciudă pe Aurel, care nu a luat în căsătorie pe nepoata sa. Tot în săptămâna următoare Horga Mitru Guvernul găsește o scrisoare pierdută pe Teiușul

subscrisă de Neamț Zacharie și adresată episcopului Pocșoară Alexandru, în care începe: „că cel puțin de acum să aveți un preot cumsecade, Aurelul meu, care are calificare de clasa I s-a hotărât să recurgă de preot la voi”. Îl roagă să-l părtinească să nu se lase conduși de străini, făcând aluzie la învățătorul Groza, care nici nu se amestecase în alegere. Pe urmă veni bătrânul învățător Zacharie în persoană, cercetând cu deosebire pe foștii tovarăși de birt și femeile cu care și-a petrecut în orgii nopțile întregi, cerând de la toți sprijinul în favorul lui Aurel. Dar lupta deveni întradevăr înverșunată, după ce văzură că este contra candidat la post, luând proporțiile ca și cum s-ar da pentru dobândirea unui post de guvernator al țării.

Cum în serviciul divin era mult inferior celui alt, Neamț își dădea mari silințe a-l întrece în alte privințe. Se prezintă ca foarte învățat și bogat, ca urmare neavizat la venitele parohiei, dar folosindu-și toată priceperea și avutul întrușurarea traiului credincioșilor, înființând o bancă populară de la care credincioșii vor primi în această criză financiară împrumuturi ieftine. Mai abundent era în promisiuni, către cei din Dulcele și Brusturescu care nu-l cunoșteau așa de bine ca în matra. Acestora senatorul și învățătorul Ugliș Petru din Gurahonț le-a comunicat că a aflat pusă pe ei o dare mai mare decât se cuvine. De aceea, el intervine să se micșoreze, dar numai dacă votează cu Neamț Aurel. Va exploata păduri anume ca să capete credincioșii lucru în permanență.

Cum vastul program de propagandă nu se putea îndeplini numai cu membrii familiei, părinți, soră, cumnat și frate și-a mai format o ceată de corteși, angajând în primul loc pe cei trei primari, pe care nu i-a putut câștiga ușor, nefiind nici unul luat în lista alegătorilor. Cei din filii fiindcă trăiesc în concubinaj și cel din Zimbru, Martin Pavel, pentru că a băut pe tat-su și pe mamă-sa până la sânge pentru că au adus prescuri la biserica peste voia lui și erau cu atât mai înverșunați, lăundându-se că vor arăta ei ce știu face, deși nu i-a luat popa bătrân în listă. Din Zimbru au angajat apoi pe Hanc Gheorghe a lui Ginerete, care a fost mulți ani întreprinzător de lucru la domeniu, realizând anual sute de mii de lei câștig, prin faptul că lucrul se îndeplinea de către săteni cu jumătate de preț cum primea el de la domeniu. A fost arătat de Neamț Zacharie illo tempore ca să fie supus la dare de venit. După obiceiul actual din România i-a costat mult acest denunț ca să nu fie luat retrograd pe atâția ani la dare, din care denunțatorul s-a înfruptat mai bine, făcându-se mai temut de către Hanc Gheorghe decât Sf.Procopie care împarte trăznete și fulgere. Apoi pe Herlău Ilie cu care bătrânul s-a certat mai de multe ori și au fost despărțiți de jandarmi să nu se bată. Acesta face parte ca notar din comitetul urb.și e implicat în exploatarea pădurii scoase la vânzare anume ca să se plătească o datorie de

250.000 lei. Prețul lemnelor a trecut, dar datoria e tot pe loc și nici socoată nu au dat despre modul cum au manipulat. În astfel de împrejurări Aurel ar fi cel mai indicat preot de a-i scoate din mocirlăși pe Herlău Ilie și pe Mihiț Petru, care au năpărlit prea bine de când au exploatat acea pădure și au vândut o mulțime de rude de lemn. Alt cortes e Mihiț Ilie, care în decurs de trei luni cât a fost casier la cooperativa din localitate, nu a putut da seamă de aproape 17.000 lei. E și judecat să-i plătească, dar fiind averea scrisă pe tată-său nu se poate fi ezechutat. E vorba că dacă Neamț Aurel ajunge preot va revizui aceasta și se va dovedi sigur nevinovăția lui Mihiț Ilie și va putea ajunge astfel la ceva post de încredere la comuna sau composesoratul urb.după care râvnește atât de mult. Toți acești amintiți aici, când se întâlnesc unul cu unul nu se întreabă de sănătate, ci „linșezi tu ceva astăzi?” A mai câștigat din Zimbru pentru alte considerații pe baptistul Martiș Nicolae și Martin Nicolae, ginerii fraților Borlea, al căror tată Petru a adus baptismul în Zimbru în anul 1900.

În Dulcele s-a pus în fruntea propagandei pe lângă primar, soțul nelegiuit al vrăjitoarei de acolo, Mihiț Gheorghe și fostul învățător tolerat Roz Ion, care s-a dezvoltat totalmente de la lucru, preferând orice altă ocupație, fie cât de rușinoasă. Aproape în fiecare lună se căsătorește și dragostea împreună cu traiul bun ține cât durează zestrea, apoi divorțul se face ușor, poate nici dânsul nu știe numărul femeilor avute. Când era învățător tolerat nu-i era destul leafa și venitul moșiei părintești, ci mai scotea și bani de la bancă pe numele sătenilor falsificate de el. Triumviratul se completează cu Mustea Petru, care a frecventat școala la timpul său până pe a III-a clasă primară și se crede a fi cel mai învățat om din comună, căci fostul învățător Roz nu are nici atâtă pregătire. Ține că e dejositor să cudeze ca ceilalți săteni la stâneni, când ar putea trăi numai cu mintea, poruncind altora. De aceea, a umblat mult să capete o slujbă oarecare, scutită de munca fizică, putând face și speculă, dar în lipsă de școală n-a putut dobândi. Când Neamț Aurel s-a prezentat ca recurent, toți acești trei șomeri după felul lor erau de un gând și de o convingere: „Avem mare nădejde că ceea ce a fost cu neputință altora, va fi cu putință la Neamț Aurel.”

Din Brustureanu a câștigat de cortesi pe concubinii Dan Ștefan și Dan Dumitru împreună cu fratele acestuia din urmă, Dan Pavel, toți trei pururea candidați la postul de primar în satul de 28 numere de casă, respectiv prezidenți în comisiile interimare la toate schimbările de guvern, fiind când unul când altul protejat de mărimile politicianiste locale: Uglis Petru din Gurahonț și Bogdan Ion din Iosășel. Cei doi frați cu Dan Ștefan au și fost totdeauna în ceartă din această pricină, dar apariția lui Neamț Aurel i-a împrietenit atât de mult, încât au fost tovarăși nedespărțiți sub toată durata propagandei electorale.

Propaganda se face prin promisiuni, defăimarea contracandidatului și găsirea de dovezi împotriva contracandidatului, cu care să-i poată fi nimicită alegerea, dacă ar deveni ales. Mai multă prudență se cerea la iertarea birului pentru că, Consiliul Eparhial de la Arad nimicise și alte alegeri, unde candidatul reușit a făgăduit iertarea birului, deși acum nu se mai plătește aproape în nici o parohie, chiar din cauza Consiliului Eparhial, care din 1925 a oprit preoții să pârască pentru bir, lăsând totul la bunul plac al poporului, împrumutându-se numărul plătitorilor tot mai mult, până a dispărut totalmente. De aceea, promisiunea trebuia făcută negreșit, fiind atât de dorită de popor, dar fiindcă acest venit nu mai exista; să nu se poată dovedi însă că, candidatul ori careva din cortesi a promis iertarea birului în mod invederat. La acest rol, s-au angajat Dan Ștefan și Dan Mitru de la

Brusturescu, care au cercetat pe candidatul Borza din Hălmațiu, spre a-l prinde în cuvânt, întrebându-l că ce va fi cu birul, știind ei dinainte că oricare ar fi răspunsul, numai în favorul lor poate fi. Le răspunde, căși legea mă oprește a ierta birul, dar voi fi indulgent, că întrucât omul nu va avea bani ori bucate, se va putea împăca cu mine cu vre-un pui ori găină. Mulțumităși cu acest răspuns, veniră acasăși vestiră prin comună ca găina, că au vorbit cu candidatul Borza, dar nu abzice de bir, ci îl pretinde și de la cel mai sărac. Într-o duminică fură ambii candidați la bisericăși după serviciul divin, primarul din Zimbru, Marin Pavel, iar aduce înaintea chestia birului în fața poporului adunat, la care răspund ambii candidați, că nu le este permis să facă promisiuni, mai adăugând Neamț Aurel că prin aceasta ne-am tăia creanga de sub picioare. Eu însă pot subzista fără bir, fiindu-mi soția învățătoare, dar el, Borza, nu poate. Tot atunci vine sora recurentului Neamț de la Gura Văii cu bărbatul învățătorul Demetrescu și se întâlnește cu vrăjitoarea din Dulcele tocmai lângă casa parohială, unde după sărutul obcinuit, de o sinceritate foarte dubitabilă, Neamț Aurora își exprimă către prietena sa mirarea, cum poate fi Borza atât de nemilos, să pretindă bir de la acest popor sărac? Astfel s-a format opinia în popor că unul e popa cu bir și celălalt popa fără bir, fără a putea găsi nici o dovadă pozitivă despre abzicerea birului.

Fostul învățător tolerat Roz Ion întinde o altă cursă recurentului Borza. Scrie o epistolă iscăbind în ea numele lui Roz Petru, tot din Dulcele, și o trimite pe baptistul din Zimbru, Martiș Nicolae la Borza Emil din Hălmațiu, în care îi vestește că i-a succes (lui Roz Petru) să câștige aproape toți alegătorii din Dulcele în favorul său și să fie sigur de izbândă. Recurentul crezând că are de-a face cu un credincios sincer l-a ospătat și mulțamește solului cu gura și lui Roz Petru printr-o scrisoare pentru bunăvoința arătată. Credea baptistul că Borza va trimite lui Roz Petru ceva remunerație și acest fapt ar putea și nimici alegerea sa în caz de reușită; apoi voia să-l adoarmă, ca să nu se intereseze de alegătorii din Dulcele. Urmarea a fost că aproape toți alegătorii, cu excepția altor patru, au votat cu Neamț Aurel. Altul cortes, Herlău Ilie, a defăimat pe Borza că ar fi un desfrânat, având și copil căruia îi da ținere; apoi tot Herlău Ilie, Mihiț Ilie și Hanc Gheorghe au arătat ca un dezastru pentru popor intenția lui Borza de a lua în căsătorie pe nepoata preotului deficient, care nici n-a terminat școala normală.

Toate acestea de până aici nu au câștigat aderenți între oamenii cu bun simț, mai vârtos scandalizându-se cum poate Neamț Aurel prin oamenii săi a învinui pe colegul său de desfrâu, când acesta n-a pomenit nimănui cum el bârfitorul a fost acela care a întrerupt cursul teologic, fugind cu o desfrânată pe la Constanța, mirându-se toată lumea cum a putut fi iar reprimat după o astfel de ispravă. Cât privește închipuita căsătorie a lui Borza cu nepoata parohului deficient încă nu i-a împușinat acestuia aderenții; dar tot oamenii cu bun simț s-au scandalizat și mai mult când au auzit defăimările lui Neamț bătrânul și cortesii săi, Miclea Teodor s.a. că atât odăjdiile de la biserică, cât și padimentul de la casa parohială sunt contaminate de tuberculoză de la preotul bătrân și fiul său nu le va îmbrăca niciodatăși va face pe spesele proprii alt padiment la casa parohială.

Dacă însă promisiunile de până aici cu scopuri mai îndepărtate n-au mișcat mult pe alegători, apoi promisiunile bătrânului Neamț Zacharie și ale cortesilor că li se va plăti ziua votării cu 100 lei și căpăta aldama toți cei care vor vota cu Neamț Aurel, au produs un adevărat entuziasm, mai vârtos în Dulcele, apoi în Brusturescu, unde și viciile sunt mai mari la ambele sexe. Aceste bunuri puse în vedere tocmai în timpul cel mai critic ce l-a ajuns acest popor în lipsa de lucru, când nu poate ajunge la un ban cât e lungul de an, a fost ca o ploaie binefăcătoare după o secetă îndelungată.

Astfel, ziua alegerii, de fapt pe ziua de 21 octombrie 1934 era cu mai mult dor așteptată de cum dorește mireasa săși vadă podoabele și găteala de nuntă. Nu e de mirat deci, că de când există biserica, nu s-a adunat în jurul ei atâta om ca atunci pentru că dacă suta de lei se va da numai celui care votează aldămașul, va fi pentru toți, și pentru bărbații fără vot, ca și pentru femeile legiuite ori concubine, încât ambele sate Dulcele și Brusturescu erau golite de locuitori, silindu-se fiecare a contribui la reușita lui Neamț Aurel, fiind periclitat aldămașul în caz contrar.

Aderenții lui Borza crezând că cerând la alegere votare secretă vor paraliza propaganda partidei contrare, că neștiind care cu cine a vota nu se va ști cui să se dea mita promisă condiționat. De aceea, pentru împiedicarea mituirii, în ziua alegerii, 42 de alegători cer votare secretă, pe care protopopul președinte Constantin Lazăr le-o și acordă. Fiecare votant primește două țidule: una cu nr.1 purtând numele lui Neamț Aurel și cealaltă cu nr.2 purtând numele lui Borza Emil, spre a vota cu una din cele două țidule, punându-o într-o urnă pe masă. Preotul Valer Cristea pentru asigurarea secretului votării propune să se mai așeze o urnăși pentru cealaltă țidulă de prisos, ca să nu poată dovedi alegătorul cu cine a votat. Această cerere însă a fost respinsă de președinte, numai bunul Dumnezeu știe din ce motive. Din partea lui Neamț Aurel au fost prezenți la alegere: bătrânul tată Zacharie, fratele său Teodor, cumnatul său învățătorul Demestrescu și soția sa Codău Sofia. Cortesii erau împrăștiați prin sate, numai să capaciteze pe alegători, dar să-i și ducă la alegere. Din partea lui Borza nu era nimeni.

Toți membri familiei Neamțu aveau câte un rol de îndeplinit, dar mai însemnat rol l-a avut fratele său Teodor, care avea la sine mai multe cutii de țigări de piele și hârtie și distribuia fiecărui alegător, care dovedea ca a votat cu Neamț Aurel, nimicind țidula cu numele lui Borza Emil. În împrejurările date distribuirea țigărilor era apucătura cea mai ingenioasă, fiindcă patima fumatului e mai mare și decât cea a alchoolismului și după atâta post trebuia fiecărui fumoar o încordare suprafirească ca să poată rezista ispitei ademănitore, apoi această distribuire era ca o arvună, care garanta că vor fi îndeplinite și celelalte promisiuni: suta de lei și aldămașul, încât acest fapt a apăsât foarte mult în cumpăna alegerii.

Șerb Adrian și Martin Iancu înștiințează pe părintele protopop-președinte că afară oamenii lui Neamț Aurel se năpustesc asupra alegătorilor, luându-le țidulele din mâini și nimicind pe ale lui Borza. Protopopul și mai flegmatic răspunde că nu-l interesează ce fac alegătorii cu țidulele având să dea socoteală numai cu cele depuse în urnă. Oamenii lui Neamț capătăși mai mult curaj. Se amestecăși jandarmii tot în favorul lui Neamț Aurel, îmbrâncind pe cei care protestau contra abuzurilor.

Astfel, alegerea se termină cu următorul rezultat: Neamț Aurel – 70; Borza Emil – 67 voturi.

Aici, mâna care-a încrustat pe răboj faptele și întâmplările așa de luminos redată de mintea celui ce a făcut aceste de mai sus semnări, cade obosită. Sufletul mare, înțelegător și necruțător al moralistului și sociologului Cristea Valer este, după atâtea frământări plin de durere. Cumulul acesta de necazuri și mâhniri fără măsură au contribuit mult la agravarea bolii de care suferea. N-a mai putut scrie mai departe vijelia întâmplărilor; avea lipsă de odihnăși mai ales de liniște! Nici de odihnăși nici de liniște n-a avut însă parte, măcar că le merita din belșug. O, cititorule, socotește dacă se putea cere mai mult de la un bătrân bolnav care timp de 39 de ani a păstorit acest popor! El, cel ce atâta timp a păstorit cu înțelepciune, cu iubire și cu pace, să aibă parte, în ultima parte a vieții sale de atâtea necazuri, de atâtea copite de măgari! Nu se vede oare luminos, curat și nobil sufletul său în scrierea de mai sus?! Cine ar putea continua această cronică tot cu atâta originalitate; cine va putea reda atât de fidel și de amplu întâmplările ce-au urmat? Ar trebui să aibă cineva inteligența, spiritul de pătrundere, experiența și cultura lui Valer Cristea spre a putea să completeze cronică parohiei Zimbru în același înalt ton de spirit social.

Noi nu continuăm pe Valer Cristea, că nu ne stă în putință, ci pentru a nu se uita faptele și întâmplările ce au premers morții sale, ca și cele ce-au urmat apoi, înșiruiim cronologic, fără comentarii, ideile, faptele și figurile care au mai agitat parohia...

Rezultatul alegerii din 21 octombrie 1934, așteptat cu încordare de ambele tabere, a fost primit cu consternare de borziști și cu strigăte de fericire de către partizanii lui Neamț Aurel.

După o zi de odihnă, contrarii lui Neamțu s-au adunat însă la consfătuire în casa lui Șerb Florea – rotar de la nr.70, unde s-au organizat și au hotărât să lupte până la capăt, până la învingere. Au botezat organizația lor „Grupul Sfintei Dreptăți” și prin contribuție imediatăși spontană s-au strâns banii necesari pentru contestație. Motive de contestație erau destule: țigări date alegătorilor, promisiuni de sute, cortisi dintre bapțiști; candidatul Neamț a locuit la bapțiști chiar și-n timpul cât a fost deschis concursul; făgăduieli de iertare de bir (indirecte), etc.

Rev.la 16 noiembrie 1939 Ioan Popa

S-a scris deci contestație serios motivatăși s-a înaintat la oficiul protopopesc Gurahonț care în ședință a infirmat alegerea, după care toate actele au fost trimise la Arad, la aprobare. În lipsa parohului episcop însă, locotenentul referent la secția administrativă a prezentat în așa fel lucrurile în ședința Consiliului Eparhial pe care a prezidat-o, încât Neamț Aurel a fost întărit peste voia locuitorilor semnatari ai protocolului și peste judecată cumpănită a venerabililor din scaunul protopresbiterial din Gurahonț. Păcătosul, cum îl supranumiră zimbranii pe parohul Păcătean, și-a făcut astfel afacerile asigurându-se de lemne peste iarnăși de-o serie de bilete albastre-reci care să-i încălzească sufletul de netrebnic, susținutul său era doar mare comerciant de lemne, om cu bani mulți, care în timpul propagandei se lăuda că face la Zimbru banca, din care va fericii pe cei ce-l vor vota.

Borziștii din Grupul Sfintei Dreptăți nu s-au dat bătuți. Au înaintat imediat contestație la Consiliul Eparhial arătând toate nemulțumirile și toate ticăloșiile săvârșite de preacinstitele personaje.

Rev. la 14 noiembrie 1940

Între timp, moare episcopul Grigore Comșa, iar prin septembrie 1935 moare și preotul episcop la Arad, Prea-Sfinția Sa părintele Andrei Maghiera și interesându-se de situația din parohia Zimbru constată că nu mai este cazul să se aleagă capelan de vreme ce a murit preotul paroh, ci trebuie să se facă alegere de preot și astfel oprește cursul contestației de la alegerea de capelan și se deschide concurs pentru alegerea de preot paroh în Zimbru.

Consiliul parohial din Zimbru însă, pentru a nu se mai face certuri și frământări în parohie cu o nouă alegere, cere Veneratului Consiliu Eparhial să numească preot pe cine va afla de bine. Ven.Cons.Eparh. numește de adm.parohial pe preotul Ioan Montiu din Socodor, care se prezintă la parohia Zimbru în luna septembrie (6) 1936 și a administrat această parohie până la 20 ianuarie 1938 când pleacă, fiind ales preot în comuna natală Socodor.

De la această dată, în parohia Zimbru funcționează ca administrator parohial preotul Nistor Șandru din Ionești, numit de Ven.Cons.Eparh. și administrează aici până în toamna anului 1941, când se mută cu domiciliul în comuna Bănești, fiind transferat la cerere proprie ca administrator paroh în parohia Bodești încă de la 1 ianuarie 1941 de Ven.Cons.Eparh. și recunoscut de On.Minister cu data de 15 mai 1941.

Rev.la 8 decembrie 1942, Ioan ...; 5 decembrie 1947

3.2. Lista preoților care au slujit la Sfântul altar din Zimbru: – Bălăscău Teodor (1831-1839) – administrator parohial – Bethea Mathei (1839-1840) – administrator parohial

- Bălăscău Teodor (1840-1842) ...
- Serac Ioan (1843-1845) ...
- Hălmăgean Ioan (1845-1846) ...
- Petrică Miron (1847) ...
- Covaciu Ioan (1848) ...
- Dan Iosif (1849-1850) ...
- Micle Ștefan (1850-1861) – paroh. Decedat la 28.12.1862
- Galea Petru (1862-1863) – adm.par.
- Bogda Petru (1863-1864) ...
- Vusdea Ioan (1864-1872) – paroh. S-a ales la Aciua.
- Bisorca Petru (1872-1882) ... Decedat la 28.04.1882
- Fărcaș Ioan din Plescuța (1882-1883) – adm.par.
- Vusdea Gheorghe (1883-1887) – paroh. S-a ales la Aciua.
- Hălmăgean Ioan (1887-1888) – adm.par.
- Seracu Ioan (1888-1894) – paroh. S-a ales la Fenis.
- Cristea Valer (1894-1935) ... decedat la 29.09.1935
- Micluția Adam (1935-1936) – adm.par. De la moartea pr.V.Cristea a administrat parohia până în ziua de 13 septembrie 1936.
- Moțiu Ioan (1936-1938) – adm.par. S-a ales la Socodor, comuna sa natală.
- Șandru Nistor (30.01.1938-16.10.1942) – s-a dus în parohia Bănești.
- Coste Ioan (16.10.1941-01.05.1954) – s-a dus în Iosășel.
- Dan Pavel (15.11.1968-1968) – paroh. S-a mutat la Sebiș.
- 24. Mihoc Vasile (oct.1969-apr.1971) – paroh. S-a mutat în Arhiepiscopia Sibiului.
- Brădean Ioan (16.10.1971-1974) ... S-a mutat la parohia Almaș.
- Teodor Tudur (18.0.1970-1981) ... S-a mutat la parohia Seleuș.
- Barna Teodor (1981-28.10.1982) ... S-a mutat la Ciuntești.
- Poșoară Ioan (28.11.1982-2000) ...
- Lușcă Ciprian (01.03.2000-)

Capitolul 4

Trec o singură dată prin viață. Tocmai de aceea, orice lucru bun pe care îl pot face sau orice gest de caritate pe care îl pot face vreunei ființe umane, trebuie să îl fac acum... pentru că nu voi mai trece din nou pe aici.

Maica TEREZA

MONOGRAFIA LOCALITĂȚII GURAHONȚ (după PETRE UGLIȘ DELAPECICA)⁵

Petre Ugliș – născut în comuna Pecica din județul Arad, la 1 septembrie 1885. A făcut școala primară și elementară în comuna Pecica, iar la vârsta de 14 ani s-a înscris la Preparandia din Arad, pe care a absolvit-o, iar în toamna anului 1911 a devenit învățător în comuna Bar, din județul Timiș. În această perioadă a scris articole pentru ziarul *Drapelul*. Din anul 1922 vine în comuna Gurahonț, unde își ridică o casă. În anul 1927 e numit revizor de control pe plasa Sebiș-Hălmagiu, iar în anul 1933 e ales senator pentru județul

⁵ Monografia Gura-Honțului, la 13 mai, 1973, Petre Ugliș-Delapecica

Arad. În anul 1939 inspector, în 1940 a fost încorporat la *Regimentul 50 Alba Iulia*. Din 1941 trece în rezervă și este numit inspector școlar. După această perioadă se ocupă mult de folclorul din zonă, precum și de publicarea unor cărți pentru copii între care amintim: poezii, basme și povești din Crișana și Banat, *Pipăruș Petru*, *Voinicul Ineluș*. O preocupare deosebită a avut-o în ceea ce privește alcătuirea de monografii, astfel: *Monografia comunei Gurahonț* și *Monografia comunei Pecica*.

4.1. Introducere

Această lucrare este a treia monografie la care am început să lucrez încă de la data când am început activitatea mea didactică, ca învățător în Țara mea liberă și mărită.

Mi-am notat zi de zi toate evenimentele mai importante din zilele fericite, pe care am început să le trăiesc cu nespus drag, în deplină libertate, cu multă mândrie, mai ales căci eu am contribuit, după modestele mele puteri, la punerea unei pietre de granit românesc, la temelia înfăptuirii visului său de veacuri, luptând alături de armatele cele mai puternice ale lumii, pe pământul Sfânt al Italiei, în clipele dureroase când scumpa noastră Românie era scoasă, pentru o clipă, din șirul luptătorilor, ținându-i noi locul, cei dincolo de Carpați.

Am avut rara fericire să iau parte activă la zdrobirea hidrei bicefale Austro-Ungaria pentru veșnicie și să fie decorat ca luptător, atât de Mama Roma cât și de Mama România!

Astăzi, asist cu multă bucurie la pașii uriași pe care scumpa noastră Românie îi face în fața lumii întregi, dovedind că facem parte dintre Măndrele Regine ale Gintei Mari Latine!

În numeroasele pagini ale acestei însemnări, vreau să las urmașilor mei, tot ce cred că odată și odată acestea vor forma un izvor prețios de date, care vor fi de mare folos.

Prin vechile cărți bisericești, rar ni s-au lăsat câte o mică însemnare despre marile evenimente istorice, care azi sunt de mare valoare. Acest fapt mă îndeamnă să stric atâta hârtie.

4.1.1. Milenarul sat TRI-HONȚI

Acum trei-patru sute de ani, sus pe Valea Honțișorului, la circa 10 km se afla un sat foarte bătrân, despre vechimea căruia nu știa nimeni să spună când a luat ființă, căci toți care s-au născut și au crescut aici, așa l-au aflat din moși-strămoși și aici l-au lăsat.

După ce sute de ani, multe sute de ani l-au stăpânit și l-au apărat de cumplite popoară sălbatică și au îngrășat acest pământ cu hoiturile lor, s-au pomenit prin veacurile din urmă că nu mai sunt singurii stăpâni pe acești codri dragi și că peste marea și frumoasa lor Țară nu mai au voievozi din neamul lor, ci niște Crai străini, care nu le cunosc graiul lor dulce.

Nu știau ce vor și le-au dat bună pace. Dar după un timp în care au văzut că se îngroașă gluma și au început și bieții oameni să-și ridice capul.

A venit peste capul lor niște vinituri numiți „Baroni”, îmbrăcați numai în mățasuri scumpe și în niște încălțămuri sclipitoare, de te vedeai în ele ca în oglinda apei limpezi. Între cei mulți stăpâni răi și afurisiți, a fost unul de tot rău, căruia i-am făcut de cap.

În pagina care urmează, las să urmeze o pățanie care a făcut să-și ia catrafusele un baron și să-și părăsească moșia „Trihonțului”, întorcându-se de unde a venit.

4.1.2. Sătulețul Gura-Honțului, un vechi cuib al românismului (din trecutul județului nostru)

Bătrânii satului nostru povestesc acum și mai bine de un jumătate de veac că, aici, trăiau odinioară niște oameni puternici, făcuți dintr-o bucată, dârji și veșnic nesupuși viniturilor de „Domni” străini, aduși de vânturile afurisite ale vremurilor tulburi, care voiau săi scoată din moșia și din drepturile lor strămoșești, apărute în grele lupte, în decurs de nenumărate veacuri, neputând fi clintiți din loc.

Apele treceau, dar pietrele rămâneau nemișcate. Străvechiul sat Tri-Honți, un adevărat cuib de vulturi, așezat de când e lumea, ziceau bătrânii, pe aceste trei hoanțe bine străjuite și ascunse în inima codrului de nepătruns. Dușmanii care îndrăzneau să calce pe acești munți, să urce pe cărările lor adevărate „curse”, nu mai călcau iarbă verde. Aici le mâncau corbii iarba.

Spuneau bătrânii că, odată au tăbărit în satul lor niște „căpcăuni” de ai Domniei, înarmați cu flinte, umplute cu praf de pușcă, ca să bage groază în „sălbaticii valahi”, cum ne botezau acele vinituri, care se hrăneau cu carne crudă, bătucită sub șeile cailor (neputându-ne învăța limba noastră, ziceau că e păroasă – szörös nyelvü-).

Atunci românii noștri și-au părăsit casele lor, ascunzându-se în codru și au lăsat goale toate cămărilor cu cele de ale mâncării, iar butoaiele mari pline de vinars le-au lăsat în pivnițe, căci buțile mari, erau lucrate în pivnițe, având aceste uși mici. Nu se puteau scoate afară. Într-un butoi mic au băgat vinars îndulcit cu miere de albine, ca să se îmbete tun. Slugile domnești, dând de vinarsul dulce, pe nemâncate, s-au pus la beute și toți s-au îmbătat leucă.

Honțenii s-au pus cu câinii la pândă noaptea și pe când au crezut că slugile domnești sunt amețite bine, au dat năvală peste ei, i-au dezarmat, le-au luat praful de pușcă, iasca, cremenele și amnarele, le-au tras o mamă de bătaie, soră cu moartea, apoi i-au încărcat în câteva cară, i-au acoperit cu fân și paie, ca să nu fie văzuți de nimeni și când au ajuns în vale la marginea pădurii, i-au dat jos din car, dându-le de băut care mai voiau, i-au așezat la soare, punându-le la cap câte un bolovan mare, s-au doi, ca să se odihnească pe moale.

Acelora care aveau barbăși mustăți, i le-au ars, ciufulindu-i cât se poate mai urât.

Acum sătenii Tri-Honțului știind că slugile domnești, după bătaia sfântă primită în ziua aceea, nu mai sunt în stare să-și miște carele zdrobitoare, s-au hotărât să coboare la curtea domniei, ca să facăși aicea un pocinog, ca să-i piară pofta îngâmfatului domn de pământ, de a se mai atinge de oamenii pașnici și a le tulbura liniștea, căci și râma n-are nici mâini, nici picioare, dacă o calcă rău pe coadă, și ea își ridică capul să se apere, dar omul!

Noaptea, când toată lumea dormea dusă, honțenii s-au apropiat de Curte, au aruncat câinilor de pază carnea muiată în vinars, făcându-i să tacăși să doarmă, au dat foc Conacului domnesc și nutrețului adunat pentru hrana vitelor numeroase.

S-au întors repede în satul lor, și-au încărcat în cară tot ce au putut, și-au luat copiii și toată casa, lăsând sătulețul pustiu și s-au aciuat pe la rudeniile și prietenii lor de prin satele vecine, până se va potoli focul.

Nebunul de mare bogătan o băgase pe mânecăși simțind pe pielea lui „sălbăția valahului” a lăsat moșia pustie și a plecat de unde a venit.

Românul e bun la inimă, dar dacă vrei să-l umilești și să-i iei bunul și moșia sa, apoi e vai de pielea ta, căci praf și pulbere se alege din tine și din casa ta.

Așa e firea românului și dacă a izbutit în cei aproape două mii de ani să răzbată printre atâtea popoare care nu i-au dat pace, aceasta se datorește dârzeniei lui, numită vijelie.

Pace vrei ? Noi suntem bucuroși de Pace, dar dacă vrei război, noi suntem buni bucuroși și de război, dar atunci e vai de voi! Cam așa i-a răspuns un Mare și înțelept Voievod al nostru, unui împărat păgân, care nu-și încăpea în piele.

Românul, dacăși-a îngenuncheat inamicul, l-a iertat și apoi și-a împărțit cu el bucătura de pâine. Așa a fost și așa a rămas. Alte popoare, provenite din întunecata Asie: turcii, ungurii, etc. erau setoși de sânge, aceștia își omorau dușmanii fără nici o milă, dacă cădeau în mâinile lor.

Marile evenimente istorice desfășurate pe aceste locuri sfinte ale neamului nostru mult încercat în timpul revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan, apoi a lui Avram Iancu, cu martirii executați aici în satul nostru de călăul maior Hatvani: Ion Buteanu, preotul Groza din satul nostru, primarul din satul Feniș, patru țărani în ținere negre, aduși odată cu Buteanu și alții mulți în anii 1918-1919, între care și tânărul nevrâstnic Pavel Crainic din satul Vârfuri a lui Ionuțu Sarii, fiindcă a strigat în fața stației Gura-Honțului: trăiască România Mare! Mercenarii unguri ai lui Kun (Kohn) Bela, l-au prins și l-au aruncat de viu în cazanul locomotivei trenului blindat No.50,

care aștepta în fața peronului (informator fostul primar Teodor Tripaș din localitate). Această faptă degradantă, ungerii o numesc vitejie!

4.1.3. Cum s-au format satele Honțișor și GuraHonțului din străvechiul sat Trihonți

Povesteau bătrânii satului, acum mai bine de o jumătate de veac, că le-am povestit și lor străbunii lor, că la o depărtare de zece kilometri pe Valea Honțului în sus spre răsărit, cu sute de ani în urmă, se afla satul TRIHONȚI. Un sat cu multe case mari cu olate multe în jurul lor, având și o foarte veche biserică, făcute din lotbe groase de stejari groși despicați în douăși bărduiți frumos. Fiecare casă avea câte o grădină mare, plină cu tot felul de pomi roditori, iar în fața caselor erau nucii bătrâni, care umbreau curțile largi.

Sub streșinile largi erau zecile de coșnițe cu stupii care le dădeau mierea cu care se hrăneau și de unde aveau ceara foarte prețioasă, din care își făceau lumânările cu care se luminau și pe care le duceau la biserică, se cununau, își botezau numeroșii copii, își înmormântau morții și îi pomeneau la zile mari.

Pe vremurile acelea nu era sat fără popăși biserică fără clopot.

Fiecare familie își avea petecul de moșioară pe care îl moștenea din moși-strămoși și pe care o întindea după cum apoi sporea numărul membrilor familiei.

Curios să văd urmele satului foarte bătrân al TriHonțului, într-o zi de toamnă începătoare, am luat cu mine pe bătrânul Ion Cotoi din satul Honțișor, punându-mi „pită, clisă și puțină udătură” și m-am dus să văd urmele fostului sat.

Ajunși aici am căutat locul bisericii, care se putea cunoaște foarte bine, deoarece temelia de piatră încă nu a fost ridicată de nimeni. În jurul fostei biserici se cunoșteau bine locul mormintelor de lângă biserică.

Se mai cunoșteau și urmele unor temelii de case, răzlețite pe coastele celor „Tri-Honți” cu fața spre soare. Locul fostului sat bătrân era acum năpădit de o pădure deasă, încât un străin trecând pe acolo, nu putea crede că acolo a fost odată un sat care a trăit aici veacuri nenumărate.

În anul 1920, se mai vedeau câteva cruci de piatră părăsite.

Multe din cele 30-40 de case solide care aveau aici pe la anul 1720-1730 au fost mutate, o parte din ele pe locul satului de azi numit Honțișor, iar altă parte ai celor mai înstăriți, au fost mutate pe podișul de sub Dealul Copăcel numit „Glemeie”.

Vechea și frumoasa biserică din vechiul sat Trihonț a fost mutată în satul Honțișor, unde este cimitirul de azi, aproape de Copăcel, ca să fie aproape și de Gurahonceni.

De la mutarea și împărțirea Tri-Honțului în două sate, în Honțișor, a fost parohia Matcă, iar Gura-Honțului a fost filie, până la unirea cea mare, fiind parohia mică săracă. Abia după înfăptuirea reformei agrare, populația comunei a început să sporească și numărul caselor să se înmulțească, dându-se locuri de case la 32 de îndreptățiți, apoi parcelându-se unele terenuri de pe raza comunei, numărul casei a sporit an de an, așa că azi numărul caselor și al populației s-a întreit de la unire încoace și tendința este în creștere tot mai mare și nu peste mult timp are să devină un orașel încântător, cu o poziție de invidiat.

După scurtă vreme de la mutarea bisericii de lemn de la Trihonți la Honțișor, la un praznic al Sfințelor Paști, iscându-se neînțelegeri între credincioșii celor două sătulețe, bunul credincios fruntaș din Gurahonțului, Florea Haiduc, a declarat sărbătorește că, la anul, gurahonceni își vor sărbători Sfintele Paști în biserica lor nouă.

Spuneau bătrânii satului nostru, că acest Florea, în tinerețele lui ar fi fost haiduc de codru și că nu de flori de măr l-a botezat lumea haiduc. Trebuie că a avut multe păcate pe sufletul său acel haiduc și ca să-i fie iertate la bătrânețe s-a hotărât să facă cu ortacii lui o biserică pe cheltuiala lui și așa la anul bisericesc a fost gata.

Această biserică a durat aici pe „Glemeie” mulți ani și după ce satul Gura-Honțului, la începutul veacului al optsprezecelea, la îndemnul unui mare moșier vienez venit aici, a mutat din nou satul, de pe „Glemeie” și de prin „Bruniște” aici unde se vede azi în această poziție ordonatâși croită de acel vienez nobil, numit „Reinholdt”.

Parohia vatră Honțisor, acum o jumătate de veac și-a edificat o biserică frumoasă de cărămidă în mijlocul comunității. Fosta biserică de lemn din Trihonți care a fost mutată în Honțisor pe lângă care a luat ființă noul cimitir în acest sat, ajungând o ruină, fiindu-i acoperișul de șindrilă putrezit, Episcopul Teoctist al Aradului, în anul 1970, a mutat-o în grădina palatului episcopal și a reconstruit-o, fiindu-i monument istoric, având peste trei sute de ani.

Cam la o sută de ani de la părăsirea vetrei străvechiului sat Tri-Honți, noul sat Gura-Honțului, fiind împrăștiat pe mai multe văi și coaste, în apropierea Crișului-Alb și neavând puțința a se mai extinde, noul mare proprietar, vienezul Reinholdt a parcelat din întinsa sa moșie, un pătrat mare de teren, pe care astăzi se încrucișează în unghi drept, cele opt străzi drepte ale noului sat ordonat și civilizată, având azi aspect de o mică Sinaie, cu poziția-i admirabilă.

Acest austriac vienez, după spusele bătrânilor gurahonceni de acum mai bine de o jumătate de veac, a fost un mare filantrop. În mijlocul noului sat, a parcelat trei intravilane mari: unul pentru biserică care avea să se edifice pe seama credincioșilor români ortodocși, al doilea pentru casa parohială, la apus de terenul bisericii și alipit de el, iar al treilea intravilan a fost fixat vis-a-vis de locul bisericii, destinat pentru școala confesională română, așa după cum au cerut credincioșii cu preotul lor în frunte.

Școala elementară confesională greco-orientală română s-a clădit odată cu biserică, la ridicarea căreia a contribuit și fostul mare proprietar Reinholdt alături de iobagii săi, atât cu material: lemne, piatră de clădit și var, precum și cu bani, fiind iobagii români foarte săraci.

4.1.4. Școala românească din Gura-Honțului în trecut

Odată cu ridicarea edificiilor școlare de către conducătorii bisericii noastre ortodoxe răsăritene pe teritoriul diocezei Aradului și în satul nostru a fost ridicată o școală cu o sală de clasă și cu locuință pentru învățător.

Fiind aici o regiune muntoasă unde se afla multă piatră de construcție precum și piatră de var și nisip din belșug, edificiul a fost zidit din piatră de codru adusă cu carele de către locuitorii satului. Probabil, tot atunci, s-a construit și biserica, tot din același material.

Atât școala, cât și biserica au fost ridicate în mijlocul satului nou, proiectat de fostul mare proprietar inginer Reinholdt, după maghiarizare devenit Remekhazi. Bătrânii satului spuneau că a fost un om foarte bun la suflet, asigurând școlii și bisericii câte un intravilan mare în mijlocul mare al satului.

Vechea școală era în fața bisericii în colțul străzii unde azi se află ridicat pomposul palat al Liceului din localitate.

În trecutul nostru trist și îndepărtat n-am avut fericirea să cunoaștem binefacerile cărții, învățate pe băncile școlii, ci această taină sfântă a fost însușită de puținii îndrăgostiți ai slovei, de la bătrânii cântăreți de strană din bisericuțele noastre de lemn și de la însuflețiii lor preoți, ieșiți și ei tot din rândul acestor umili dascăli de strană.

Întâi se învață cunoașterea slovelor, adică cititul și apoi se trecea la scrierea acestor potcoave.

Cititul mergea mult mai ușor, pe când scrisul cu pana de gâscă pe care și-o făcea fiecare scriitor mergea foarte greu. Cu toate acestea, după ani îndelungați de strădanie, mulți dintre aceștia au ajuns să scrie foarte frumos, artistic chiar.

Vechile noastre cărți bisericești ne descopăr o mulțime de talente care nici astăzi nu au putut fi depășiți de purtătorii de stilouri cu penițele lor de aur.

Bătrânii satului nostru își amintesc de învățătorul Vasile Gherman, care a funcționat aici un timp îndelungat, lăsând în urma lui o mulțime de știutori de carte, dintre care mai trăiesc câțiva octogenari.

Ultimul învățător român la școala de aici a fost Lazăr Igrășan din Pecica, băiat sărac, ținut de preparandie de Sfânta Mănăstire Hodoș-Bodrog, de la care primea hrană, îmbrăcăminte și cărțile necesare. Vara în vacanța mare făcea serviciu la mănăstire, atât în biserică, cât și la alte munci ușoare, având mănăstirea o gospodărie mare.

În urma faimoasei legi școlare a Contelui Negru Apponyi fost ministru al Ungariei, o mulțime de școli românești din toate provinciile supuse Ungariei, au fost nevoite să-și închidă porțile și în locul lor să se deschidă școli ungurești de stat, cu limba de predare maghiară. Atunci s-a sistat și școala din Gura-Honțului.

Aceasta s-a petrecut în vara anului 1907.

Edificiul școlii a fost zidit pe colțul intravilanului, având o sală de clasă de 5/6 metri, o cameră pentru învățător, o cămară pentru alimente și o bucătărie.

Înspre curte edificiul avea și un coridor larg. Acoperișul era din țiglă arsă mărunță.

Școala a durat mulți ani de zile. Ultimul învățător a fost Lazăr Igrășan, în anul 1907.

În urma legii Apponians, care a majorat salariile tuturor învățătorilor, obligând pe toți susținătorii de școli să plătească salariile mărite, aceia dintre susținători care nu puteau plăti acele salarii, statul ungar nu le dădea ajutoare și astfel au fost siliți a le închide și în locul acelora statul ungar să deschidă școli de stat cu limba de predare ungurească, ca astfel să reușească să deznaționalizeze marile mase de minorități, care amenințau înghițirea ungarilor minoritari în țara lor.

Biserica a închiriat edificiul școlar Băncii Crișana de la Brad, unde și-a instalat filiala din localitate.

După reîntregirea țării la câțiva ani, aici a fost instalată Grădinița de copii, ani de zile.

În locul edificiului fostei școli confesionale, care era proprietatea bisericii, s-a ridicat cu mândrie palatul liceului, la care dacă nu se realiza unirea mult dorită și visată, nu am fi ajuns niciodată.

Planul diabolic al conducătorilor Ungariei de pe timpul subjugării triste a dat faliment de la început. Cele câteva zeci de familii izolate, aduse ca și coloniști în sătulețul nostru, din regiunile sărace, care nu cunoșteau o iotă afară de limba lui Arpad, aici într-o masă compactă de români, au fost înghițite de masa compactă de români, făptuite cu scopul bineprecizat ca prin penetrarea numeroaselor familii de funcționari și de muncitori specializați și așezați în masa compactă a românismului, prin ridicarea de școli cu limba de predare maghiară și prin desființarea școlilor românești, să se poată face deznaționalizarea noastră cât mai repede.

De această boală grea suferea și contele negru, fostul ministru al instrucțiunii publice al Ungariei, Albert Apponyi, care împreună cu cei de teapa lui, au făcut socoteala și nu s-a potrivit cu cea din târg.

Peste noapte, toți au murit și dimineața s-au sculat morți
– vorba neamțului!

* * * Vechea biserică de lemn de pe Glemeie mai exista în anul 1857.

În zilele noastre, biserica a devenit neîncăpătoare, deoarece numărul sufletelor a crescut și crește mereu din an în an.

În vara anului 1944, au venit în comuna noastră mai multe familii de refugiați români și mai multe familii de elevi nordici, care s-au stabilit definitiv în comuna noastră. Afară de aceasta, au mai venit aici foarte multe familii de români de prin satele vecine, fie prin căsătorie, fie cumpărând case ori locuri de case și clădindu-și case noi și frumoase, fiind toți cu serviciul în comună, pe la CFR, pe la ocolul Silvic, la spital, la fabrica de marmeladăși la alte instituții publice.

Astăzi numărul sufletelor credincioșilor ortodocși de apropiie de 1.500. Tendința este în creștere.

După o perioadă de 10-15 ani, toți coloniștii unguri vorbeau stâlcit românește, fără ca cineva să-i silească, ci de mare nevoie. După alți câțiva ani, tineretul lor care se ridica aici, vorbea limba noastră la fel ca noi românii, pe când copiii noștri care au putut învăța câteva cuvinte ungurești în școlile lor, pe când ajungeau în armată, nu mai știau nimic. Ba, unele familii care au rămas izolate, s-au pomenit înghițite de români, fără ca aceștia să-și dorească azi bieții oameni se mândresc că ei sunt români. Se adeverește vorba din bătrâni: Nu săpa groapa altuia, căci cazi tu în ea.

Acum mai bine de cincizeci de ani, satul nostru era mic și sărac. Toate casele românilor plugari erau construite din lemn și acoperite cu paie de grâu, foarte rar cu țiglă mărunță. După reîntregirea neamului și mai ales după reforma agrară, după ce un mare număr de familii au primit locuri de case, oamenii au cumpărat pământ de la fostul mare proprietar din loc și de la cel din Iosășel.

Având acum sătenii pășune întinsă, creșteau o mulțime de vite cornute mari și mici, creșteau și îngrășau porci și-și înmulțeau an de an numărul holdelor de pământ, ajungând după numai 20-22 de ani, cele două mari domenii să fie în stăpânirea deplină a țăranilor români din fostul sat sărac. Românașii noștri au început să-și facă case mari de cărămidă, adevărate vile, și grajduri la fel. Având pădurile lor și-au construit singuri colne pentru păstrarea păioaselor, ca să nu strice ploile și zăpada. Astăzi colnele și grajdurile stau goale și pustii.

Sătulețul nostru începe de câțiva ani încoace să-și trăiască epoca de aur. Puține din comunele județului nostru se bucură de o poziție atât de pitorească ca și Gura-Honțului.

La ieșirea Crișului-Alb din strâmtoarea munților din dreptul multimilenarei așezări omenești Cremănoasa din fața stației C.F.R. a Gura-Honțului, această așezare străveche, care își are rădăcina de obârșie în inima codrului bătrân, care a ocrotit-o cu drag ca și pe nenumăratele ei surate, în decursul celor aproape două mii de ani de la cucerirea Daciei, de către marele împărat Traian și până în zilele noastre, acum se bucură din plin de strălucita-i fază a înfloririi ei, dându-i aspectul unui orășel de munte de prin văile Alpilor Italiei, de unde am fost și noi transplantați aici de tata Traian.

Încă puțin și noroiul și praful nesuferit al străzilor acestui mic centru cultural va dispărea, luându-i locul minunatele straturi de flori, care vor ridica și mai mult frumusețea acestui orașel în devenire, luându-se la întrecere cu vechile orașe mari cu renume.

Cochetele vilișoare răsar pe toate străduțele, întocmai cum răsar ciupercile la poala Copăcelului după o ploaie caldă. Cine ar fi crezut acum o jumătate de veac că, satul nostru sărac, cu casele lui de lemn acoperite cu paie, să se bucure de atâtea neprețuite daruri: o minunată fabrică de conserve alimentare; un splendid spital ultramodern cu un personal cu o înaltă calificare și foarte conștiincios; un liceu demn de capitala unui județ, înzestrat cu o cantinășcolară model.

Toate aceste noi instituții de foarte mare importanță, alături de altele mai vechi existente aici, fac din această mică Golgotă a neamului nostru din aceste istorice plaiuri, ai căror martiri și eroi vor străluci în veci în sufletele fiilor acestui neam de eroi.

Înțelepții strănepoți ai lui moș Ion Roată, punând umăr la umăr, în puțin ani au transformat întreaga țară, într-un adevărat rai pământesc și numai prin noi înșine!

Și doar acesta este numai începutul.

Viitorul de aur ne surâde tot mai strălucit și tot mai sublim, așa cum glăsuia odinioară un mare proroc al neamului nostru. **Gura-Honțului, la 15 februarie 1972, Petre Ugliș-Delapeșica**

4.2. Stăpânii satului acum 200 de ani

Vechile cronici ungurești, acum mai bine de 200 de ani au fost numai baroni. Acum 150 de ani a ajuns stăpân în Honț din Viena cu numele Reinholdt. Fiul acestuia a fost căpitan în armata ungurească, purtând acum numele de Remekhazi, fiind maghiarizat. Este înmormântat în cimitirul din Gurahonțului.

În vechea cronică a lui Kozma Pal, tot un maghiarizat, fost românul Cosma Pavel, se arată că în satul Gura-Honțului au fost în anul 1889, 197 de suflete, cu 156 de case. Satul a fost locuit numai de români.

În anul 1671, satul a fost trecut din comitatul Zărandului în comitatul Orodului, nemaifăcând parte din Transilvania.

După stingerea familiei Reinholdt-Remekhazi, moșia a fost trecută pe numele Boroș Beniamin, care murind în anul 1889, moșia a moștenit-o văduva acestuia, care avea șase copii. La moartea acesteia, moșia a trecut pe numele lui dr. Boroș Beniamin II, care după eliberarea Transilvaniei, Crișanei, etc. toți urmașii trecând în Ungaria, întreaga moșie a fost, o mică parte expropriată, iar cealaltă parte a fost cumpărată de către comuna politică, cu concursul moral al fostului senator Uglia Petru din localitate.

Conacul moșiei l-a cumpărat Camera Agricolă din Arad, care a înființat aici o gospodărie de model, pe seama plugarilor din jur, cu vite de remontă aduse din străinătate, mașini agricole, semințe, păsări, etc.

Grădina, parcul, castelul și toată împrejmuirea care odată strălucea de bogăția produselor, a curățeniei, a ordinii, a frumosului, azi este o jale și o dezordine de nesuferit. E o rușine și păcat!

4.3. Așezarea satului Gura-Honțului

La ieșirea Crișului-Alb din strâmtoarea penultimă a Munților Codrului și ai Zărandului, pe țărmul stâng, se află comuna Gura-Honțului, numită după Valea Honțului, care aici se varsă în Crișul-Alb.

Vechea așezare multiseculară a acestui sat de munte, a fost la poala dealului Copăcel, pe locul numit „Glemeie”, în dreapta Văii Honțisorului, lângă Criș.

Acest sătuleț, ridicat cu toată siguranța, din cele mai vechi timpuri preistorice, când au fost ridicate miile de sătulețe care au împânzit întreg cuprinsul fostei Dacii încă cu multe secole de a ajunge să fie stăpânite de eroicul și harnicul popor al dacilor.

Aici, în nemijlocită apropiere a acestei multimilenare așezări, se află un mare tezaur foarte căutat de-a lungul miilor de ani, mai prețuit decât aurul, este cremenea, cu ajutorul căreia omul peșterilor, începând din era cuaternară, își făcea focul ca să-și pregătească vânatul și să se încălzească în zilele friguroase, iar mai târziu în era bronzului și al fierului, cu ajutorul focului să-și facă uneltele trebuincioase la vânat, pescuit, arme de luptă, precum și uneltele agricole și de gospodărie.

Distinsul arheolog de origine română, dr. Roșca Marton (Martin), a descoperit aici pe Valea Cremănoasii, în fața stației C.F.R. prin anii 1922-1923, o vatră unde oamenii epocii neolitice, ciopleau cremenea, făcându-și diferite unelte de folos.

Amnarul și cremenea sau iasca au existat până în zilele noastre, până la inventarea chibritelor cu fosfor puturos, numite de popor „mășini”, „bătele”, „raipel” etc.

Noile săpături efectuate în anii din urmă de către generația tânără a distinșilor noștri arheologi de azi, au constatat că această așezare descoperită pe Dealul Cremenoasa, numără peste patruzeci de mii de ani, deci face parte din era paleolitică târzie.

Aceste locuri minunate au fost mii de ani locuite încontinuu de popoară stabilă, mai ales în mileniiile din urmă, între cei din urmă numărându-se dacii și romanii, din care ne tragem și noi românii de azi.

4.4. Extinderea hotarului

Întreg hotarul comunei are o extindere de 2.398 jugăre cadastrale. În partea răsăriteană a Hotarului se întind dealuri frumoase împădurite cu arbori de esență tare, culminând cu Muntele Văratice, numire străveche. Partea dinspre apus este o luncă întinsă, iar înspre Valea Crișului și a Văii Honțisorului, sunt întinderi plane, cu un pământ foarte roditor, provenit din aluviunile Crișului năbădăios, pe care se cultivă tot felul de cereale, legume și tot felul de pomi roditori ca: pruni, meri altoiți, peri altoiți, nuci, etc.

În partea nordică a pădurilor curge Crișul-Alb, iar printre dealuri mai la sud curge Valea Rea, o mică apă izvorâtă de sub poala maiestasă a Văratecului, care de multe ori în cursul verii, când deasupra pădurilor nefârșite se dezlănțuie potop de apă, aceasta se înfurie grozav în albia ei strâmtăși puterea puhoaielor și împinge la vale bolovani grei de piatră rușiți din stânci, rostogolindu-i până jos la vale, distrugând în calea lor, podețele solide de lemn, peste care trec bielele vite spre poienile cu iarba grasă, silindu-le să treacă prin vârtejuri groaznice de ape, înecându-se de multe ori. Din această pricină, oamenii i-au dat numele de Valea Rea.

Această vale fiind aproape de sat, aici își aduceau, până mai anii trecuți, bietele femeii, cânepa și inul, la topit, legând snopii în mănunchi, cu funii groase de curpeni, de rădăcinile puternice ale arborilor din albia văii, care le salvează munca lor trudnicăși de mare preț.

Valea Honțișorului nu seacă niciodată, căci în ea se varsă Valea de la Prunz/verde, Valea Șoimușului, ValeaMădrigeștiului și Valea-Secașului.

Dintre toate satele de pe Valea Crișului-Alb, singur Gura-Honțului s-a ridicat mai frumos, datorită fostului mare proprietar de acum o sută de ani.

Acest proprietar era un distins bărbat de stat ungar, unul dintre cei mai de frunte din acest județ. În timpul cât a durat construirea căii ferate pe valea acestui Criș, el s-a silit să asigure acestei comune un viitor cât mai strălucit, ca să-și asigure și urmașilor săi un viitor tihnit și mulțumit.

A avut o familie numeroasă, dar nici unul din copii săi nu au reușit să calce pe urmele tatălui lor.

Acesta a plantat pe toate drumurile moșiei sale mii și mii de duzi, pentru hrana vitelor mărunte. Toate poienile mai joase le-a umplut cu nuci de soi ales cu coaja subțire. Nu departe de Muntele Văratice, pe vârful câtorva munți mai mici, a plantat o pădure de castani nobili, care și astăzi, după mai bine de o sută de ani, dă roade frumoase. S-a îngrijit ca să regenereze soiurile de vite cornute, cai și de rămători. A adus grâu de sămânță selecționat, îndemnând și pe țărani noștri să facă la fel.

A înființat aici în comună, cea mai mare fabrică de ciment din țară, ridicând mult nivelul de trai al populației sărace de prin tot jurul.

A înființat aici o secție de întreținere a Căii Ferate, prin care a atras o mulțime de meșteșugari și comercianți, care au schimbat în bine viața satelor din apropiere.

Dar s-a lășit numărul lipitorilor satelor, care au deschis o mulțime de maghernițe, pe la toate colțurile de stradă, înveninând muncitorimea cu alcoolul puturos și distrugător, un mare dezastru, pentru omenire pe care conducătorii neamurilor, scurți la vedere, nu vreau să-l vadă.

4.5. Situația geografică a satului

Satul Gura-Honțului este așezat pe țărmul stâng al Crișului-Alb, confluența Văii Honțișorului, fiind mărginit la răsărit de hotarul satelor: Răstoci, Dumbrava, Budești și Ciungani; la miazăzi cu hotarul satelor: Obârșa, Honțișor, Saturău și Secaș; la apus cu hotarul satului Bonțești, iar la miazănoapte cu hotarul satelor: Iosaș, Iosașel și cu cătunul Baltele.

Partea răsăriteană a hotarului este foarte deluroasă și muntoasă, având și vârfuri care ating înălțimi de peste 700 metri, ca Văratul imbrăcat în păduri frumoase.

Spre apus are o luncă puțin ridicată, care produce tot felul de cereale, care în anii buni de roadă, pot satisface necesitățile de hrană ale populației. În anii secetoși, locuitorii sunt siliți să se aprovizioneze din partea apuseană a județului nostru bogat.

Altitudinea comunei este de circa 140 m deasupra nivelului mării.

În partea nordică a comunei curge Crișul-Alb, iar în partea răsăriteană, dinspre miazăzi curge Valea-Honțișorului, care-și varsă apele în Criș, în apropierea comunei. Clima comunei noastre este blândă, datorită pădurilor ei cu aerul ozonat, fiind scutită de vânturi. Iernile sunt mai mult negre și rar avem zăpezi statornice. Pe vremuri, în sezonul de vară, arădenii cu multe familii își petreceau aici vacanțele, având și orchestră care îi distra în toate serile.

4.6. Mutarea satului de azi

Pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, satul a fost mutat pe locul unde se află în prezent și unde au fost trasate străzi drepte, primind fiecare număr de casă o întindere de circa 400 stânjeni pătrați pentru loc de casă, curte și grădină de legume și pomi fructiferi de tot felul.

Terenul a fost dat de către fostul proprietar Reinholdt, în schimbul pe care au fost clădite casele răsfirate de sub poala dealului Copăcel, unde nu existau străzi.

Probabil mutarea satului nostru, la fel ca și alte sate vecine, ca Secaș, Honțișor, Almășul și altele, care acum trei sute de ani, la fel au fost scoase din mijlocul pădurilor și de la poala dealurilor și așezate în sate aranjate sistematic, pe străzi largi, în apropierea Castelelor domnești.

Dovadă că satele mai sus amintite ca Secaș, Honțișor, Almaș, Pescari etc. fiind coborâte pe locurile unde sunt astăzi, vechile lor biserici au rămas pe vechile lor locuri, încă mulți ani, ruinile cărora unele se mai văd și astăzi.

Aceste mutări s-au făcut poate la ordinul venit de la împărăție, ca oamenii să fie la îndemâna marilor latifundiari, ai căror iobagi au fost.

Satul nostru nou la început avea nouă pătrate egale, despărțite de străzi drepte și largi.

Fiecare pătrat avea pe fiecare latură câte patru intravilane, pe care oamenii și-au construit case de lemn, așa că pe întreg cuprinsul noului sat s-ar fi putut așeza 744 de familii. Cum în satul bătrân n-au fost mai mult de 36 de case cu tot atâtea familii care au obținut fiecare câte un intravilan pe care și-au construit casele, iar restul de intravilane au rămas în proprietatea fostului stăpân, pe care apoi le-a vândut urmașul acestuia.

Ultima parcelă care avea șaisprezece intravilane, din care numai două au fost vândute: unul a fost cumpărat pentru casa medicului cercual, în care locuiește în prezent medicul director al spitalului, iar celălalt intravilan a fost cumpărat de un cetățean venit aici. Restul la 14 intravilane le-a cumpărat fostul inginer Andrei Lupan, fiu al comunei, în anul 1921, care apoi le-a parcelat și le-a vândut. După câțiva ani, pe toate aceste intravilane au fost clădite case frumoase.

O dată cu repartiția intravilanelor din satul nou, biserica ortodoxă română a primit trei intravilane: unul pentru biserică, altul pentru școala confesională greco-orientală și al treilea pentru casa parohială.

Fostul mare proprietar Reinholdt (Maghiarizat Remekhazi), a zidit biserica românească pe cheltuiala sa, neputând iobagii să o ridice, fiind și puțini la număr și săraci. Biserica a fost clădită din piatrăși din cărămidă arsă.

Edificiul școlar a fost ridicat mai târziu, de către credincioșii bisericii, pe locul unde azi e ridicat liceul, în colțul dinspre cele două străzi, vis-a-vis de biserică.

4.7. Industrii

a) Șteampul de zdrobit arama

Pe timpul când satul nostru era pe la poala dealului numit Copăcel, la locul unde se află podul cu picioarele solide de piatră, având grinzile și podelele din lemn de stejar, așezate peste Valea Honțului, era odată de mult un șteamp de zdrobit aramă, acționat de apa acestei văi.

Și azi se mai văd în țărmlul drept, lângă piciorul podului, din sus, urmele fostului șteamp.

Probabil că zdrobirea aramei se făcea cu scop comercial de către fostul mare proprietar de pe vremuri, când bronzul ținea locul fierului de azi.

Cronicele vechi pomenesc despre existența unui șteamp de acest fel în satul Gura-Honțului.

Nu se știe de unde au fost aduse minereurile care conțineau aramă, dar la tot cazul trebuie că sursa nu este departe de acest șteamp.

Trecutul îndepărtat ne ascunde încă multe taine. b)
Fabrica de impregnat lemn

Pe terenul unde se află azi Ocolul Silvic, la mijloc, se află o fabrică de impregnat și de fiert traverse de căi ferate și alte materiale lemnoase, pentru a le face mai durabile, impermeabile și ignifuge.

Această fabrică a funcționat circa treizeci de ani și în apropierea primului război mondial a fost desființată și de atunci terenul a fost închiriat de către Banca Patria, unde aceasta avea un mare Depozit de lemne de foc și de construcție (Banca era evreiască).

c) Fabrica de ciment

Una din cele mai mari fabrici de ciment din fosta Ungarie a fost ridicată odată cu întinderea liniei ferate Arad-Brad, contribuind în foarte mare măsură la ridicarea nivelului de trai și la prosperarea locuitorilor comunei noastre. Sutele de muncitori ai acestei fabrici care erau români, erau exploatați de către conducătorii străini, fără nici o milă, dându-le salarii de mizerie, lucrând cu ei numai în două serii de câte douăsprezece ore, muncă grea și pe deasupra și nesănătoasă, în praful de ciment.

Învățătorul Petre Ugliș, directorul școlilor din localitate, văzând această purtare neomenoasă din partea conducătorilor fabricii, a început a sta de vorbă cu muncitorii mai bătrâni ai fabricii și mai deștepți, spunându-le că, dacă ar vrea să se organizeze în Sindicat, ei ar putea să-și mai ușureze soarta amară.

După ce toți muncitorii au fost de acord a se sindicaliza, s-au cerut Statutele de la Sindicatul muncitorilor de la Uzinele Hunedoara, care ne-a trimis Statutele și doi delegați, în persoana lui Samoilă Zamora și Gheorghe Bugnaru. Totodată, a fost invitat și inspectoratul muncii din Arad, venind inspectorul Popescu, ca să asiste la constituire.

În după-amiaza unei duminici a fost adunați toți muncitorii în curtea școlii directorului, unde s-a trecut la constituire. Învățătorul Ugliș a deschis ședința, dând cuvântul delegatului Samoilă Zamora.

Acesta, după o amplă cuvântare, îndeamnă muncitorii să se sindicalizeze pentru a-și îmbunătăți soarta. Muncitorii au aplaudat pe orator, declarând să se sindicalizeze. S-a trecut la alegerea președintelui. Muncitorii au strigat într-un glas:

„- Domnul învățător Ugliș să ne fie președinte.” S-a ales apoi Comitetul care a fost compus din zece membri, din fiecare câte doi, apoi un casier și un Secretar. Casier a fost ales Lulușa Pavel din satul Pescari, iar secretar Coțoi Alecsandru din Gura-Honțului.

După ce au fost semnate și aprobate Statutele Sindicatului Național Român al Muncitorilor de la Fabrica de Cement din Gura-Honțului, îndeplinindu-se toate formele legale a fost anunțat Inspectoratul Muncii din Arad, fiind invitat a lua parte la începerea tratativelor cu Direcțiunea Fabricii și cu Sindicatul.

Comitetul Sindicatului, la propunerea președintelui, a dus hotărârea să ceară Direcției Fabricii următoarele:

- Reducerea timpului de lucru de la 12 ore la 8 ore;
- Sporirea salariului cu 30%;
- Acordarea concediului plătit în raport cu timpul cât a muncit fiecare muncitor. Câți ani munciți, în fabrică, atâtea zile de concediu anual plătit. Concediile să se dea în timpul verii, când și fabrica intră în reparație.
- Concediul de boală să fie plătit egal cu salariul primit de muncitor;
- În incinta fabricii să se amenajeze o cameră de baie, cu duș cald și rece, unde muncitorii să se poată spăla la ieșirea din lucru. Să li se pună la dispoziție săpun și prosoape curate.
- La achitarea salariilor să asiste și casierul Sindicatului ca să poată încasa mica cotizație, către sindicat.

Sosind inspectorul muncii, s-a procedat la începerea tratativelor cu Direcțiunea, care a cerut să i se dea voie să aducă la cunoștința Direcțiunii centrale de la Arad, după care va comunica Sindicatului hotărârea pe care va lua-o aceasta.

După câteva zile s-a primit avizul favorabil al Direcțiunii Generale a fabricii spre deplina mulțumire a muncitorilor.

Dupășapte ani, frunțașii politicieni din Arad, în frunte cu avocatul dr. Cicio Pop Ștefan, acum ei erau membri în Comitetul Central al Societății S.I.A.B. (Societatea Industrială Arad-Brad) fiind preluată de statul român, au hotărât vânzarea fabricii Trustului de Fabrici de Cement din Turda, Gura-Văii și Cernavodă.

Nu după mult timp, marea fabrică a devenit o ruină. Instalații de mare valoare, dintre care o piesă uriașă abia instalată, nefiind pusă în funcțiune, comandată din Danemarca, care a costat trei milioane lei, au fost distruse și vândute la fier vechi. S-au vândut pe prețuri mici tot felul de materiale de construcții: lemnărie, cărămizi, vagoane de fier scos din betonul zidurilor și al fundației fabricii, mașinăriile, tablă zincată. Întreg terenul a fost vândut pe un preț derizoriu, cu toate cele șase case existente pe el, pentru suma de două sute de mii lei, lui Carol Tiszai, fost funcționar al fostei fabrici, care a fost încredințat de Trust cu supravegherea demolării și cu vânzarea materialelor.

Cumpărătorul norocos, a parcat în întreg terenul vast, vânzând o parte din el, și-a achitat datoria la bancă în sumă de două sute de mii și a rămas cu aproape jumătate de teren, în plus cu o casă mare cu trei apartamente.

După doi ani, pe acest loc s-a edificat o minunată fabrică alimentară de către Centrocoop, o mare fabrică de marmeladă, siropuri, uscătorie de legume și fructe, etc. una din cele mai mari din țară, unde își câștigă existența o mulțime de bărbați, femei și fete, ca muncitori, tehnicieni și funcționari, toți cu salarii frumoase, muncind în aer sănătos.

Deosebirea dintre munca desfășurată de către bieții muncitori în fosta fabrică de ciment și între cea actuală de produse alimentare este ca între cer și pământ.

Pentru comuna noastră, această fabrică a fost o mare binefacere.

Prin desființarea fabricii de ciment, s-a dat comerțanților și meseriașilor noștri o lovitură de moarte, dar prin înființarea fabricii de marmeladă, s-a dat viață mai bună sub toate raporturile.

Din ziua când și-a închis fabrica porțile, întreg comerțul din comună a fost paralizat, la fel și micii meseriași și-au închis atelierile în mare parte. Până aici școala de ucenici industriali, avea un număr de 35-45 de elevi anual. De la această dată, care a coincis cu vacanța de vară, la începerea anului școlar, nu mai rămăseseră numai șase elevi, sistându-se definitiv această școală. Cei șase elevi ucenici au ascultat cursul claselor superioare: V, VI și VII, între orele 2-5 după masă, zilnic până la eliberarea de calfe.

Actuala fabrică de produse alimentare având muncitori cu mult mai puțini și aproape numai din localitate, nu mai prezenta însemnătatea pe care o avea fosta fabrică de ciment, care lună de lună, vărsa sume mari în mâinile muncitorilor, foarte mulți la număr, din cele 7-8 sate vecine.

4.8. Cristea Niculescu – directorul general al fabricii de ciment

După ce fabrica de ciment a trecut în mâinile Trustului Turda-Gura-Văii și Cernavodă, căroră această fabrică le făcea o mare concurență, prin calitatea și prin prețul mai redus, a urmat o scurtă perioadă de viață nouăși foarte îmbucurătoare, atât pentru muncitori, cât și pentru funcționarii de prin birouri. Inimosul director general, inginerul Cristea Niculescu, ajungând în fruntea acestei mari întreprinderi, a ținut să îi dea un avânt nevisat.

În incinta fabricii, a amenajat într-o magazie mare, clubul muncitorilor, cu o bibliotecă frumoasă, cu cinematograf gratuit, cu filme minunate, sală de ședințe, conferințe culturale, producții artistice, coruri, serate de dans pentru tineret și cu un bufet bogat, cu băuturi răcoritoare, fără alcool.

A fost una din cele mai lăudabile și fericite măsuri luate de noua direcție a acestei fabrici, spre bucuria și mulțumirea nu numai a muncitorilor din fabrică, ci și a întregii populații din localitate și din toate satele apropiate, care lua parte cu mare însuflețire la această nouă viață românească mult promițătoare.

Păcat, că acest început minunat de frumos, nu s-a putut continua mult timp, deoarece noii proprietari ai fabricii, au hotărât demolarea acestei fabrici, fapt care s-a pus în aplicare în vara anului 1933.

Această grea lovitură dată comunei noastre, a avut urmări foarte dureroase pentru viața poporului din satul nostru, precum și a populației din cele 7-8 sătulețe învecinate.

Aici își aveau existența asigurate multe sute de familii sărace, care întrețineau comerțul și mica industrie din comuna noastră. Desființarea acestei fabrici, care a existat peste 65 de ani, a produs o mare depresiune sufletească în toată împrejurimea. Comercianții și micii meseriași și-au eliberat ucenicii, făcând să se sisteze școala de ucenici. Comercianții șiau închis pe rând prăvăliile, piața săptămânală a început și ea să stagneze.

Dar în tot răul e și un bine, zice o vorbă din bătrâni. Ministerul Cooperăției a hotărât să construiască mai multe fabrici de marmeladă, de uscat fructe și legume, etc. Venind aici la noi în comună, inspectorul Holban a stat de vorbă cu mai mulți fruntași, care l-au sfătuit să facă o fabrică aici, în Gura-Honțului, unde este o regiune foarte bogată în fructe și legume.

Terenul mare al fostei fabrici de ciment era disponibil și s-a putut acapara pe un preț convenabil, situat lângă linia ferată. În primăvara anului următor s-a început construirea unei fabrici mari, care astăzi umple un mare gol în locul fostei fabrici, care a dus în mormânt înainte de vreme, multe vieți tinere, prin praful nesănătos inhalat de muncitori, în cei peste 60 de ani de trudă.

Timp mai bine de trei ani, am colaborat cu fostul director general, inginer Cristea Niculescu, eu – în calitate de președinte al Sindicatului Muncitoresc, în mod onorific. Țineam conferințe, cântam cu elevii școlilor, în după-amiezele duminicilor și sărbătorilor și țineam serate declamatorice cu elevii claselor superioare, împreunate cu premii în cărți și bani, dăruiți din Casa fabricii.

S-au dus zilele frumoase din Aranjuez!

4.9. Ocupațiunea locuitorilor

Familiile băștinașilor români care aveau pământul lor se ocupau cu agricultura, iar ceilalți se ocupau cu pădurăritul, meseriile și cu comerțul. Întinderea redusă a terenului agricol stăpânit de țărani i-a constrâns să lucreze holdele lor în modul cel mai rațional, reușind să producă cereale suficiente pentru întreținerea numeroșilor membri ai fiecărei familii, având între 6 și 12 copii, ca familiile lui Tripa Senti, Crișan Simion, Mihiț Ion, Tripaș Teodor, de prin anul 1900.

Aceste familii, având multe brațe de muncă, nu aveau lipsă de brațe străine la muncile agricole din timpul anului și averea și bunăstarea lor creștea cu spor.

Având vite multe, acești harnici și pricepuți plugari, adunau grămezi mari de gunoi de grajd în gropi anume făcute ca, putrezirea lui să se facă deplin până la iarnă, ori primăvară, când acesta era cărat și împrăștiat pe holde și băgat sub brazde, ca apele ploilor să nu-l spele, fiind cele mai multe holde așezate în pante dulci.

La plugari se înjugau, de regulă, patru boi, ori doi boi și doi cai. Alții se asociau doi vecini ca să poată prinde patru boi.

Grâul, secara și alte păioase, se semănau numai după plante prășitoare și aveau recoltele foarte bogate.

Seceratul grâului și al secarei se făcea cu secera și nu cu coasa, ca să nu se prade spicele.

Cucuruzul se săpa de trei ori. De două ori se săpa mai superficial, iar a treia oară se îngrumura bine trăgându-se cu sapa un mușuroi ridicat în jurul fiecărui fir de cucuruz, lăsându-se rar între rânduri.

Printre rânduri se semănau, la distanțe potrivite, ludă porcești (Curcubita Papo.L., Curcubita maxjma Duch.).

Aceste ludă dau un aliment prețios pentru om și hrană excelentă pentru animale și păsări. Ludaia fiartăși amestecată cu urluială de cucuruz, orz și ovăz este o hrană cu care se îngrașă porcii. Semințele de ludaie dau un ulei foarte gustos și întrebuințat de populație în timpul celor patru posturi mari de peste ani: al Crăciunului, al Paștilor, al Sânpetrului și al Sfintei Mării, care erau ținute de cretini.

4.10. Stupăritul

Acum 70-80 de ani era o ocupație foarte răspândită între gospodarii noștri. Această frumoasă îndeletnicire era rezervată mai ales bătrânilor care nu mai puteau da ajutor la muncile obositoare ale câmpului, stupăritul primitiv al timpurilor trecute de acum trei sferturi de veac, se reducea la prinderea roilor, iar toamna de retezatul stupilor, când se făcea recoltarea mierii și a cerii, o bogăție.

Cronicile vechi și statisticile de pe vremuri dovedesc că această ocupație ușoară, era nelipsită chiar și în familiile celor săraci, care aveau o colibăși ei aveau o duzină de stupi. Erau familii care aveau stupi cu sutele. În zilele noastre, modernizându-se și această ramură mult prețuită a agriculturii, aici la noi a ajuns să numere câteva sute de familii de stupi în lăzi sistematice, dând recolte bogate. O boală apărută între albine, a nimic total această ocupație înfloritoare.

Prin porumbiști se semăna fasole foarte roditoare, ori oloagă (*Dolichos sesquipedalis* L., *Dolichos unguiculatus* L. și *Dolichos Lablab* L.).

Cea mai roditoare era cea așa numită „Sălaică”, urcătoare cu bobul alb și lungăreț.

Pe răzoare se semăna în porumbiște, semințe de cânepă în cuiburi rare pentru sămânță, numiți „Hăldani”.

Fuioarele din hăldani fiind spre folos la facerea grumăzărilor, a piedicilor la cai și la pălămare groase, etc.

La capetele holdelor spre drum, se semănau cartofi pentru iarnă, de unde se scoteau toamna zeci de saci.

Bărbații mai tineri dintre cei fără pământ, mergeau ca „stânjenari” pe la păduri, unde fasonau lemne de foc și de construcții, mai ales stejar pentru minele de aur, de la Brad și pentru diferite construcții, realizând câștiguri frumoase.

Alții se angajau pe la domeniile din apropiere.

Din cele mai îndepărtate timpuri, principala ocupație era creșterea vitelor cornute, mari și mici, precum și a porcilor. Pășunile întinse din mulțimea poienilor asigurau hrana numeroaselor turme de oi, vaci, dar mai ales de boi, care erau foarte căutați de negustorii de vite, care cercetau târgurile noastre și transportau boii noștri grași la Viena și la Praga, plătind prețuri bune.

Pădurile de fagi și de stejar, întotdeauna au hrănit numeroasele turme de porci ale locuitorilor acestor plaiuri, în timpurile vechi, când încă nu era adus la noi cucuruzul din America și când „mălaiul” (meiul – *Millium sativum*) era hrana de căpetenie a rasei noastre latine și a străbunilor noștri daci.

Laptele vacilor și al oilor, cu brânza, untul, cașcavalul, carnea acestor animale care umpleau grajdurile și adăposturile acestor vite care erau mândria țăranilor noștri harnici și pricepuți, dădeau o hrană aleasă poporului nostru.

Bogăția produselor noastre umpleau cămărilor cu chiupusurile de miere, unt, ulei de semințe de ludaie, cu untura de porc. Cu 4-6-8 șunci afumate, cu 2-4-6 slănini afumate și măruntaiele afumate, făceau odată viața tihnită a țăranului nostru de aici, care nu schimba cu nici un slujbaş înalt al statului cu plată mare.

Mălaiul era cinstea mesei, copt proaspăt în fiecare zi. Pâinea era mai nesățioasăși vara se mucegăia.

Mămăliga era prezentă zilnic aproape pe masa românului.

4.11. Industria casnică

Deși holdele plugarilor din satul nostru erau puține și din an în an scădeau în întindere în raport invers de cum sporea numărul copiilor lor, cărora trebuia să le dea zestre la căsătorie, totuși fiecare familie își rezerva la un capăt al holdei care era mai roditor și mai bine gunoit, câte 50-60 metri pătrați teren pe care îl semănau cu cânepă ori cu in. Chiar și cei fără o palmă de pământ făceau cum puteau și primeau de la consătenii lor ori de la rudeniile lor acea bucată mică de teren pe care o semănau cu planta aceea care le procura îmbrăcămintea de sute și de mii de ani.

Aceste două plante textile erau tot așa de prețuite în casa bietului român, fie țăran, fie învățător, fie popă, ori alt român nădrăgar, în trecut, întocmai ca și grâul, ori cucuruzul.

Cânepa și inul se semănau primăvara mai târziu, după ce pământul avea căldură potrivită pentru ca semințele să răsară mai repede, deoarece cântăreții pădurilor când dădeau cu ochii de semințele de cânepă, dacă cânepiștea nu era păzită din zorii zilei și până la amurgul ei, norul de vrăbii și scumpele lor surate, flămânde, culegeau în două-trei ore toate semințele.

Unele familii care nu aveau pe cine să pună paznici, așezară în mijlocul cânepiștii câte o momâie în chip de om, într-un par de înălțimea unui om, cu o pălărie, ori o căciulă rea, în vârful capului, făcut dintr-un șumuiog de paie, ori din zdrențe, ca să sperie hoațele. Cu toatășiretenia omului cuminte aceste ființe drăgălașe nu se lăsau păcălite multe clipe.

După o oră-două de ciorovăială între ele, înțeleptele păsărele observau că acele figuri nu dădeau semne de viață, în ciuda stăpânei cu cânepiștea, câte un cocoșel mai îndrăzneț după trei ore se cocoța nepăsător, pe capul ori pe umărul sperietoarei și când stăpâna venea să-și vadă cânepa răsărită, râdeau hoațele triumfătoare, dându-i sfatul ca altădată să-și pună paznic adevărat, dacă vrea să aibă cânepă.

Când cânepa de vară, apoi cea de toamnă, era coaptă, se smulgea și se lega mânuși, cât cuprindea femeia într-o mână; se lega mânușa strâns bine, cu firele mai scurte, rămase nedezvoltate, apoi când era culeasă toată se legau mânușile în snopi, ca să se poată clădi mai bine între parii care erau bătuți bine în albia văii, unde snopii trebuiau legați solid de pari, fie cu curpeni, fie cu sârmă, ca la caz de vreo viitură mare de apă, să nu poată fi luată de apăși dusă pe „apa Sâmbetei”.

Se mai puneau și pietre de vale ca să apese cânepa sub apă, ca să topească bine.

După ce cânepa sau inul era topit, se scotea din topilăși se spăla de noroi în apa văii, apoi se întindea la soare ca să se usuce. Era dus acasăși se începea melițatul, care se făcea pe un soare cald în plină zi.

Firele mai groase de cânepă care s-a nimerit să răsară mai la marginea cânepiștii, nu se melițau ci se decojeau cu mâna, iar partea lemnoasă a hăldanului, rămânea întregă, se lega într-un snopșor și se așeza în tinda casei lângă vatra focului și era folosit la aprinderea lumânărilor, a pipei, al focului etc. ținând loc de chibrituri, căci jarul din vatră mocnea nestins sub cenușă ziua-noaptea.

Se începea melițatul cânepii și al inului, lucrare care mergea cu spor. Frumosele fuioare se înmulțeau văzând cu ochii. Când treceai pe ulițele satului, vedeai cânepa și inul cu mânușile desfăcute și întinse în bătaia soarelui fierbinte răzimat de garduri. Într-o săptămână toate melițele băteau în tactul lor monoton, cu limbile ascuțite ale melițelor. Rar se mai întâlnea câte una întârziată.

Fericită era casa aceea care avea mulți copii, unde se auzeau trei-patru melițe.

După această muncă, urma pieptănatul și trasul fuioarelor o muncă migăloasă, alegându-se fuioarele cu firele lungi și călții care au firele scurte. Aceștia se folosesc la țesutul pânzei pentru saci, ponievi (prelate), cârpe de vase, obiele, saltele etc.

Din fuioarele cu firele lungi se făceau pânza pentru cămășile membrilor familiei, ștergări, fețe de masă, cearșafuri etc.

Nu era casă de român fără război și fără cele anexe necesare: urzoi, riștitori, vârtelniță, cocănicar, socială sau sucală, meliță, furcă de tors, piepten mic și piepten mare etc.

Cât erau de lungi nopțile de iarnă, se țineau șezători la furcăși clăci, la casele unde erau mulți copii și numai o femeie bună de lucru, care singură nu „joia” (nu putea face față să toarcă atâta ca să poată îmbrăca toată casa).

Pe sfârșitul secolului al XIX-lea, a apărut furca de tors cu roată, acționată cu piciorul. Aceasta era foarte practică. O furcă cu roată putea torce cât torceau trei-patru femei, iar firele erau mai bine răsucite, deci și pânza era mai durabilă.

Mamele făceau fetelor lor încă de la 5-6 anișori câte o furcăși un fus ușor, punându-le în furcă un mic fuior, arătându-le cum să tragă firul din fuior cu mâna stângă, umezindu-și mereu degetele, iar cu mâna dreaptă cum să-nvârtă fusul care răsucea firul.

Era mai mare dragul când vedeai câte un bobocel de fată cum îi sfârâia fusul în mână, fiind mândră de vrednici ei.

În lungul post al Paștilor auzeai în fiecare casă, bătând brâglile cu spate, firul purtat de suveică prin rostul urzelii, făcut de ițele care schimbau la tot firul bătut, rostul pânzei.

Pe la sfârșitul postului, începea nălbitul pânzei la marginea văii, în zilele însorite. Pajiștile înverzite din preajma văilor, în zilele de lucru, se vedeai acoperite de albeață tot mai sclipitoare a pânzelor întinse la uscat, pe iarba curată.

Când pânzele au fost nălbite, se făceau „valuri”. Se împătura pânza în două, apoi se lua sucitoare și se începea învârtirea pânzei în jurul ei, întinzându-o cât mai bine, lovind-o cu un mai de lemn, ca să se preseze frumos. Mândria și dovada hărniciei găzdăriței erau mulțimea valurilor de pânză păstrate ca rezervă.

Țesutul pânurii pentru sumane și cioareci, din lână de oaie, se făceau după mai mulți ani, deoarece aceste costume erau foarte durabile, mai ales cele de sărbători.

Fiecare casă de buni gospodari, avea țesute mai multe chilimuri lucrate cu multă artă, care fiind bine păstrate, durau zeci de ani tot mai frumoase. De asemenea, se țesau și fețe de masă cu un gust foarte rafinat.

Împuținându-se numărul oilor la țărani noștri și această artă națională este pe cale de dispariție ca multe altele, luându-le locul produsele fabricate, ieftine și de multe ori fără gust.

La apropierea iernii, fiecare gospodină își îndruga lână pentru împletitul ciorapilor groși și a mănușilor cu două degete.

Femeia care nu se pricepea la aceste lucrări era socotită puturoasă. Chiar și fetele acelor erau ocolite de pețitori și rareori se fericeau, rămânând să împletească chica albă tot fată, ceia ce era o mare rușine.

4.12. Cum dispare minunata noastră industrie casnică

Asistăm cu multă durere în suflet la dispariția unei arte multimilenare a poporului nostru, care i-a înnobilit mintea și sufletul. L-a făcut să fie un adevărat artist în tot ce ieșea lucrat din mâinile și din iscusința creierului său.

Atât bărbații cât și femeile se întreceau în creații, care erau admirate de toată lumea cultă care începuse să le cunoască frumusețea și să le admire.

Cele mai mari genii ale neamului nostru au odrăslit prin satele noastre cu aerul lor sănătos și îmbălsămat de poienile înflorite, cu liniștea dumnezeiască a văilor umbroase, sub stăpânirea cântăreților fără de număr ai pădurilor.

De mii de ani, pe aceste scumpe meleaguri, a crescut inul și cânepa. Pe lângă fiecare casă de român creștea turmulițe de mioare, care hrăneau pe stăpân cu bunătatea de lapte, brânzăși carne, toate de o bunătate neîntrecută.

Inul, cânepa și lâna îmbrăcau cu o neîntrecută artă cu mâinile țăranelor noastre, adevărate artiste, pe toți cei din casă, și pe deasupra împodobeau și casele cu ștergări pe la icoane cu chilimuri țesute în războaie făcute de mâinile bărbaților. Cât era anul de mare, toți ai casei își aveau programul de muncă bineprecizat.

Bunicii își învățau nepoții să-și facă singuri zbici ca să aibă cu ce să mâne porcii la purcar și vitele la vale la adăpost, îi învățau să-și facă trocuțe pentru hrănirea puilor de găină, când primăvara cloștile umpleau curtea cu pușori de aur, cu rățuștile gurișe și harnice.

Bunicuțele își învățau nepoțelele cum să-și pună în brâu și cum se învârte fusul cu mâna dreaptăși cu stânga trăgea firișoarele din fuiorul din furca frumos împodobită de bunica. Mama își învăța fetița cum să-și bage ața în ac, căci bunicuța nu vedea, apoi o învăța cum să coase rochiță la păpuși. Și așa se formau hărnicuțele de mâine.

Primăvara era așteptată cu foarte mare bucurie. Familiile lipsite de pământ, cereau de la vecinii lor mai înstăriți câte un petic de pământ, ca să-și samene cânepa. Nu era casă fără cânepiste.

Vara, după terminarea călcării, după ce soarele începea să dogorească, femeile își întindeau inul sau cânepa în fața soarelui, ca s-o prăjească bine, apoi scoteau melițele în stradăși se apucau de melițat. Soreau fuioarele mătăsoase, întinse pe rude, spre mândria acelei neveste care pe nevăzute se lua la întrecere cu vecinele sale.

Terminată această muncă destul de obositoare, fuioarele erau legate frumos în cununi și se întindeau pe rude în podul casei la loc uscat, până la sosirea nopților de iarnă.

Frumoasă și binecuvântată de Dumnezeu era munca țăranului. Sosirea toamnei, când s-a nimerit să fie an bogat, era o nespasă bucurie și pentru bogat și pentru sărac. Podurile caselor erau pline de grâu, secară, cucuruz și alte bunătăți. Pivnițele celor harnici erau pline cu verdețuri, cartofi, chiupuri și care lipovenești pline cu acrituri felurite: sfeclă roșie, ludăi verzi și bostan rămas necopt, mere puse la sorit. Cada cu varză acrași buțile cu vin și răchie.

Ocolul unde erau stogurile și căpițele cu nutrețul vitelor cornute și al cailor, unde păsările de casă foarte numeroase nu aveau voie să intre.

Cotețul porcilor era departe de casă, din cauza mirosului. Cămara de alimente începea și ea să se umple cu diferite produse pentru sezonul iernii. Poame uscate, chiupuri cu miere de stup, de care se afla și în casele celor fără pământ. Două-trei ciortoaie de lut ars, pline cu ulei de semințe de ludaie pentru cele două posturi mari.

În preajma lui Moș Crăciun aici se atârnav în cârlige slăninile, șuncile, cârnații, caltaboșii și coastele.

În cursul iernilor cu nopțile lor lungi, femeile începeau cu torsul, cele tinere cu furca, iar cele bătrâne cu îndrugarea lânii, care cerea o pricepere mai mare și o muncă mai pe îndelete.

Bărbații aveau munci mai grele. Aveau să-i încălțe, adică să-și obădeze roțile carelor și ale trăsurilor, să-și facă leuci de rezervă, juguri, tînjale la car și rude la căruțe. Își făceau scări, loitre, greble mici și mari pentru seceriș, mături de târși pentru arie, grape de spini și vâlaie pentru porci și pentru adăpatul vitelor mari și mici.

Când nu mai aveau de lucru, își reparau gardurile din jurul casei și al grădinii, cu pari de stejar și cu nuiele groase din pădure.

Când intrai în casa unui plugar istețși harnic, îndată știai că ai de a face cu un om de omenie și de ispravă. Tot în timpul iernilor se făceau și nunțile, căci nu le răpeau din zilele de lucru, care erau foarte prețuite.

Pe țăran nu trebuia să-l îndemne la lucru. Pe el nu-l prindea ziua în sat, dar nici din holdă nu pleca până nu se însera bine. El zicea: la iarnă avem tot timpul se ne hodinim.

S-a schimbat fața lumii de n-o mai cunoaștem.

Noi românii, de la nașterea noastră, de când tata Traian ne-a așezat în Dacia Felix, ne aveam îmbrăcămintea noastră moștenită de la străbunii noștri daci, așa cum se vede și azi pe minunata Columnă a lui Traian de la Roma, cu copia fidelă adusă la București, ca o amintire scumpă.

Aproape două mii de ani, vechiul nostru port național a fost păstrat cu sfințenie până în zilele noastre. După scurt timp de la Marea Unire a neamului nostru, când am început să ne lăpădăm de frumoasele noastre obiceiuri strămoșești, de credința strămoșilor, încercând să devenim păgâni, așa cum au fost o parte dintre romani și dacii toți. Ne-am lepădat frumoasele noastre costume naționale, schimbându-le cu pocitele zdrențe internaționale.

Până nu demult, când mergeai pe la Nedeiele noastre, pe la Rugile bănașenilor, pe la Târgul de Fete de pe Muntele Găina, ori pe la vestitele târguri de țară din satele bogate românești și de prin bătrânele orașe din cuprinsul pământului nostru românesc, stăpânit de fapt de aproape două milenii, dintre Tisa și Carpați, vedeai țăranii noștri îmbrăcați în sumane și cioareci albi de lână, cu pieptare înflorite cu flori de mătase, în cap cu căciuli negre de oaie, în picioare cu opinci gurhuite și cu obiele țesute din fire colorate de lână. Cunoșteai pe port, care e țăran din Peșca, care din Lipova, din Pâncota, din Buteni, din Hălmagiu, din Zimbru, din Lugoj sau din Vidra Iancului. Fiecare sat își avea croiul și desenul sumanelor sau a țăndrelor. Era o mândrie să vezi feluritele podoabe cu care erau decorate aceste costume țărănești, care erau împodobite mantiile voievozilor români de odinioară.

Țărâncuțele noastre, la praznicele mari, la nunți și la diferite ocazii de bucurii familiare, se îmbrăcau ca domnițele de voievozi și de crai și de împărați. În fuste, spătoaie și broboade de mătase, cusute și împetrițate cu alesături în fire de aur, argint și de mătase în culorile curcubeului. Costumele acelea minunate nu se mai știu face astăzi și sunt înlocuite azi cu fuste lungi de o palmă, indecente, fabricate de uzinele de îmbrăcăminte pentru femei, fără nici un gust, de parte de minunatele noastre costume naționale de odinioară. Fetele țăranilor noștri de azi, îndată ce au trecut pragul școlilor, mamelor lor se grăbesc să-și împopoțoneze odraslele lor în haine de fabrică, făcându-le – vezi Doamne – domnișoare și nu le mai poți deosebi de fata doctorului sau a magistratului de la oraș.

La fel e și cu băieții de țărani.

Azi toți sunt domnișori și se sfiesc să prindă coada sapei în mână, secera sau băieții coasa sau hârlețul, căci plugul l-a mâncat de mult rugina, iar holdele le-a înghițit Gospodăria de stat.

Satele noastre au rămas văduvite de nenumăratele pâlcuri de păsări cântătoare, care poposeau primăvara cu drag la noi. Azi nu mai au girezi de paie, căpiți de fân și de otavă, unde să-și dureze cuiburi. Miile de rândunele au aflat grajdurile țăranilor noștri goale și pustii, lipsite de căldura boulenilor și a văcuțelor care-i hrăneau pe stăpâni și le creșteau plozii.

Încântătoarea poezie a satelor noastre de ieri, s-a americanizat și mecanizat. Nu se mai aude fluierul ciobanilor seara intrând în sate cu turmele de oi. Familiile cimpoieșilor s-au dus, s-au prăpădit. În locul doinelor din urma plugului de ieri-alaltăieri, azi se aud pufăiturile puturoase ale celor 50 de cai putere, care fac să amuțească Doinile. Nu peste mult poate se va naște un geniu tehnician, care va reuși să inventeze un Robot care să scrie poezii lirice, pe care să le înțeleagă lumea de mâine.

Sub ochii noștri vedem minunea cum se împacă focul cu apa, iar lupii cu ciutele încing hora mare a frăției pe întinsul României.

Nu va trece multă vreme și costumele noastre naționale vor putea fi admirate prin muzeele etnografice, căci româncuțele noastre nu le mai îmbracăși nici flăcăii noștri nu se mai împodobesc în strălucitele lor costume de cavaleri, încălecați pe cai înșeuăți cu mătăsuri sclipitoare, cei care zburdau în două picioare și umblau dansând pe străzi, ca să fie admirați de către toți trecătorii.

Azi bieții călușei aproape au dispărut de pe lângă casele românului. Cu carnea lor au fost îngrășați porcii la noi în Pecica. Ceva de necrezut.

De câțiva ani încoace, în frumoasa noastră țară s-au făcut lucruri de toată minunea, care ne-au ridicat alături de cele mai luminate și bogate popoare ale lumii întregi. S-au făcut însăși câteva lucruri care ne fac să ni se umple ochii de lacrimi, de marea durere și întristare.

Ce e drept, nu sunt multe, dar sunt de o însemnătate capitală.

Portul nostru național, să fie declarat port de mare sărbătoare, pe fiecare român să-l îmbrace cu mândrie, așa cum și-l îmbracă toate popoarele lumii, începând de la popoarele multimilenare, ca japonezii, chinezii, vechile popoare ale Asiei, ale Africii, ale Europei și ale Americii etc.

4.13. Avram Iancu prezent în Gura-Honțului la mutarea mormântului lui Ion Buteanu în cimitirul Gura-Honțului

Marele tribun Ion Buteanu a fost numit prefect al Zărandului de către Comitetul Național Român în anul 1848. În ziua de 7 mai 1849, Hatvani, comandantul trupelor ungurești, suferind a doua înfrângere rușinoasă din partea oștirii vieneze a lui Avram Iancu, s-a retras în mare grabă pe furiș din munți, prinzând cu mișelia pe prefectul Ion Buteanu, care avea Salvus Conductus din partea lui Kosuth la jos. Cu toate acestea Hatvani a încălcat în picioare acest drept sacru, l-a dus legat pe Buteanu de un tun până la podul de peste Crișul Alb, dintre satul Iosășel și Gura-Honțului, unde în dimineața zilei de 23 mai 1849 l-a spânzurat.

În clipa când Buteanu și-a pus lațul în grumaz, a băgat mâna în buzunarul dolmanului și socotind o pungă plină cu galbeni a aruncat-o în fața lui Hatvani strigându-i: Pentru asta luptați voi, dar nu pentru libertate!

După douăzeci și trei de ani, apele Crișului au spălat pământul unde a fost săpat mormântul și atunci s-a hotărât să fie mutate osemintele marelui Tribun în cimitirul din GuraHonțului, nu departe de acest loc.

Atunci toată preoțimea și toți intelectualii, precum și miile de țărani de prin toate satele din tot cuprinsul Zărandului, începând cu orașul Arad și până dincolo de orașul Brad, tineri și bătrâni, au alergat cu toții, să vadă Craiul Munților Avram Iancu.

S-a dezgropat mormântul și osemintele au fost stropite cu vin și așezate în alt sicriu nou și purtat pe brațe cu mare cinste de către tot poporul, până la cimitirul din Gura-Honțului.

Aici un frumos sobor preoțesc a oficiat un prohod de toată splendoarea, s-au ținut cuvântări de o rară frumusețe arătându-se marile merite ale Marelui Erou al Neamului nostru, a cărui pomenire se va evoca cât va trăi acest Neam de eroi.

În tot timpul prohodirii, Craiul munților avea ochii plini de lacrimile durerii, la căpătâiul marelui dispărut. Aici s-a așezat o cruce masivă de piatră cu o inscripție frumoasă, care și astăzi se vede în Pantheonul din Țebea sub sfânta umbră a gorunului lui Horea.

După terminarea serviciului reînhumării, Avram Iancu a dispărut din marea mulțime de oameni, fără ca cineva să-l fi observat.

Exhumarea și reînhumarea s-a săvârșit cu toată pompa cuvenită, fiind plâns cu multă durere de întreg poporul adunat în număr atât de impresionant de mare, la această tristăși măreață pomenire.

Acest măreț act s-a desfășurat în ziua de 20 septembrie anul 1869. Cu această ocazie a luat cuvântul profesorul Dionisie Pășcuțiu venit de la Arad, care a ținut un discurs de toată frumusețea, elogiind eroismul marelui Tribun și fost prefect al lui Avram Iancu.

Aici pe acest loc sfânt au suferit moarte de eroi, pe lângă Buteanu și preotul tânăr Groza din Gura-Honțului, pe dealul Iosașului, cu fața spre Gura-Honțului, au fost ridicate mai multe spânzurători, în care au fost executați „trei țărani în tundre negre”, mai mulți primari din satele vecine, tot de către călăul Hatvani.

Cei spânzurați de călăul ungur nu aveau voie să fie înmormântați numai după o săptămână de zile, ca astfel să bage groază în bieții românași.

Treceau bieții oameni pe lângă spânzurați și își făceau sfânta cruce, înălțând rugăciuni către Pronia Cerească, pentru iertarea păcatelor acestor mari martiri ai neamului și blestemau neam de neamul dușmanilor noștri de veacuri.

Preoții nu îndrăzneau să meargă să înmormânteze pe cei spânzurați. Era ceva nemaipomenit de diavolesc.

În acele zile de nemaipomenită urgie, bărbații cei mai voinici, luau drumul codrilor, făcându-se haiduci de codrii și când puneau mâna pe câte un grangure de ungur, îl potopeau de nu se mai știe nimic de moartea lui.

În timpul primului război mondial, am avut într-o unitate de a noastră din Legiunea Română din Italia, un ostaș aproape uriaș, numit Nistor Lupei, din satul Holtmiuies din județul Arad, pe Crișul Alb. În tinerețele sale, acesta a fost un haiduc de codru, care a avut multe crime și a fost condamnat la ocnă pe viață.

A făcut 15 ani grei de ocnă grea la Gherla, când a izbucnit primul război mondial, când foștii ocnași care voiau să meargă deadreptul în linia de bătaie erau lăsați liberi, duși în tranșee. Acest ocnaș a ajuns pe frontul italian și a avut norocul orb să ajungă în prinsoare și împreună cu alții s-a înscris voluntar. Batalionul pe care îl conduceam subsemnatul cu vaporul Nippon, fost Llyod Austriac, acum vapor italian, a ajuns cu bine la Constanța și după trei zile am intrat în vechea cetate a lui Negru-Vodă din Făgăraș.

4.14. Pioasa ceremonie a exhumării și a reînhumării osemintelor lui Ion Buteanu în cimitirul Gura-Honțului

După douăzeci de ani de la data executării Tribunalului Ion Buteanu, avocatul din Arad Dionisie Pășcuțiu, un înflăcărat fiu al Bihorului, a făcut un călduros apel la bunii români care poartă cu drag la inimăși în sufletul lor amintirea Tribunalului Ion Buteanu, ca să contribuie la ridicarea unei cruci de piatră la mormântul acestui martir.

Din banii adunați i s-a făcut o cruce având următoarea inscripție cu litere latine: „Ici sunt osemintele fericitului Ionu Buteanu, unul dintre martirii națiunei române ucisu perfidamente în 1849, ziua 23 lunei maiu”.

La această măreață sărbătoare națională a luat parte tot ce avea Aradul nostru mai distins. Au fost de față, alături de Craiul munților, Avram Iancu, toți foștii prefecți rămași în viață: Popa Balint, Axente Severu și alți mulți luptători.

În sunetele treascurilor, doisprezece preoți au săvârșit prohodul.

S-au ținut mai multe cuvântări. Primul orator a fost avocatul Dionisie Pășcuțiu, inițiatorul și sufletul acestei pioase amintiri a martirului Buteanu, precum și a celor martirizați împreună cu el. Au mai vorbit Tribunalul Popa Balint, colegul eroului. Mircea B. Stănescu, ziaristul Ioniță Bădescu a citit o poezie ocazională, preotul Nicolae Butariu din Bodeștii Hălmașului.

4.15. Calea ferată Arad-Cenad-Brad

Mai mulți patrioți și mari politicieni și mari proprietari unguri din județul Arad și din județul Cenad, în frunte cu marele patriot Boros Benjamin, fost mare proprietar în satul Gura-Honțului, prin anul 1875, au pus bazele unei mari societăți pe acțiuni, cu scopul construirii liniei ferate Arad-Cenad și Arad-Brad. Pentru buna asigurare a reușitei acestui măreț plan, această Societate, având tot concursul moral și material al guvernului ungar, având și un scop politic ascuns sub mantia șovinismului, a obligat toate orașele și toate comunele învecinate cu proiectata linie ferată, să semneze cât mai multe acțiuni.

Comunele mai mari și mai bogate, care au semnat mai multe acțiuni, au fost apoi avantajate, făcându-li-se stații mari și frumoase ca Șiria, Pâncota, Ineu, Sebiș și Gura-Honțului. Comuna Buteni, care era bogată și mare, nevoind să semneze un număr de acțiuni care i s-au pretins, ca să i se facă avantajul de a avea linia ferată lângă comună cu o stație frumoasă, a rămas departe de stație, fapt care a făcut ca această comună bogată să regreseze an de an, luându-i-o înainte Sebișul mic și sărac, care azi e oraș înfloritor.

Linia ferată de la Arad la Ineu s-a terminat în anul 1877.

Linia de la Ineu până la Sebiș s-a terminat în anul 1881. De la Sebiș până la Brad, s-a terminat abia în anul 1896, deoarece aici terenul fiind foarte accidentat, au trebuit făcute o mulțime de poduri, viaducte, un tunel și mai multe stânci stredăiate.

În cei cincisprezece ani de muncă, toată conducerea acestui ultim sector Sebiș-Brad a fost condusă de Secția de întreținere din Gura-Honțului, care acum devenise un însemnat centru industrial. Datorită acestui fapt, aici au luat ființă, pe lângă marea fabrică de ciment, de impregnat lemn, o mare întreprindere forestieră „Hazai” (Patria) și o mulțime de ateliere ale micilor industriași: fierari, pantofari, opincari, tâmplari, cojocari etc.

S-au deschis patru măcelării, mai multe prăvălii mixte, două cafenele, două bănci (filiale), banca Crișana din Brad și banca Valea Crișului; evreiască, din Arad.

Această bancă afurisită, dădea 24% dobândă ca să atragă cât mai multe depuneri de la naivii depunători, în marea lor majoritate români, ca apoi în anul 1927 să falimenteze, lăsând muritori de foame o mulțime de mici funcționari, țărani veniți cu bani grei din America, care au uitat vorba bătrânească: „Dobânda mare mănă capitalul”. Vorba s-a adevărat, dar ce folos?

Credincioșii „cei mai slabi de înger” să-și părăsească credința lor strămoșească și să îmbrățișeze o credință nouă, care să-i dezbină de frații lor români, „înfrățindu-i cu neamuri străine și dușmani de veacuri ai românismului”, izbutind în scurt timp să ridice aproape în fiecare sat de pe lângă linia ferată, câte o capiște fără crucea la care se închina de la nașterea lui întreg neamul nostru românesc, unde se adunau și cântau niște melodii străine de frumoasele și duioasele noastre cântări străvechi din timpul celor dintâi creștini, moștenite de la moși-strămoșii noștri, care au murit moarte de martiri, apărându-și credința și neamul.

Acești fii rătăciți ai bisericii noastre strămoșești, nu șiau dat seama că prin părăsirea credinței străbune, ei împlântă în inima neamului nostru o spadă plină cu o dureroasă otravă, făcând pe placul dușmanilor de veacuri ai neamului nostru.

4.16. Calea ferată Sebiș-Gura-Honțului

Prelungindu-se linia de cale ferată de la Sebiș spre Gura-Honțului, aici a fost ridicată o zidire mare cu un etaj pentru stație.

Nu departe a fost clădită o vilă frumoasă pentru locuința șefului de gară, iar alături s-a zidit un edificiu pentru birourile Secției de întreținere ale Căilor Ferate.

Acum satul a devenit un adevărat șantier. S-a construit o mare fabrică de ciment, la câțiva pași de Stație, ridicându-se mai multe locuințe pentru funcționarii și pentru tehnicienii fabricii.

La marginea satului, spre Luncă, s-au ridicat șaisprezece case pentru muncitorii fabricii. În una din aceste case a fost instalată „ovoda”, adică grădinița de copii. În partea de jos a comunei, aproape de cimitir, a fost ridicată o școală modernă, cu o sală mare de clasă, cu o cancelarie și o locuință cu trei camere pentru învățătorul director. Un alt edificiu școlar a fost ridicat în curtea Secției de întreținere.

Animatorul acestor frumoase înfăptuiri a fost marele proprietar din localitate Boros Beni, un bărbat de mare încredere al guvernului de la Pesta. Și el și-a ridicat aici pe moșia sa un castel splendid, în partea răsăriteană a comunei, înconjurat de falnici brazi și de un parc foarte bine aranjat. Aici și-a aranjat o gospodărie agricolă de model, având instalații ultramoderne, unde creștea vaci de soiurile cele mai alese, aduse din Elveția și din Olanda. Țăranii noștri din localitate au profitat și ei de pe urma acestui proprietar, ajungând să-și îmbunătățească rasa lor de vite, luându-se apoi la întrecere cu domnia.

O dată cu marile lucrări începute pe acest vast șantier, unde erau angajate brațe de muncă, o seamă de comercianți evrei au venit și s-au stabilit aici, deschizându-și fel de fel de prăvălii și mai ales cârciumi. Aceștia au fost ajutați de o bancă evreiască al cărei sediu era în Arad, având o sucursală în Gura-Honțului.

În acest timp, toți comercianții și mai ales micii meseriași, între care o mare parte erau români, au început să progreseze văzând cu ochii. Toți comercianții și meseriașii aveau câte doi-trei ucenici, așa că a trebuit să ia ființă o școală de ucenici, ajungând numărul acestora să depășească cifra de 50. Nouăzeci la sută din aceștia erau români, mai ales orfani de război, ori băieți săraci.

La data când monstrul bicefal austro-ungar a închis ochii și noul regim român a preluat imperiul, aici funcționau trei școli cu trei puteri didactice, doi bărbați și o femeie, o altă școală de ucenici și o ovoidă, toate cu limba de predare numai în limba maghiară.

Școala românească a fost desființată de legea draconică a Contelui Negru Apponyi de tristă amintire, care voia să înghită toate naționalitățile din țara ungurească, dar s-a înecat.

4.17. Legenda bisericii de lemn

Bătrânii satului: Ion Tripa, țăran fruntaș și Teodor Tripaș, ambii octogenari și foarte pricepuți gospodari, povestesc cum s-a edificat biserica din Gura-Honțului cea veche de lemn de pe Glemea.

Spune legenda, rămasă din tată în fiu, că înainte cu două sute de ani, pe la 1750, satul Gura-Honțului nu avea biserică, fiind filie la biserica Honțisorului, având acesta mai multe suflete.

Într-un an, la sărbătorile Paștilor, credincioșii din Gura-Honțului s-au dus a doua zi de Paști, după datina strămoșească, la morminții bisericii din deal, cu colaci, oluri, ouă roșii și cu beutură, ca să dea de pomană morților. La fiecare cruce se aprindea câte o lumânare de ceară.

Aici, după terminarea prohodului și după pomenirea tuturor celor morți de către preot, se așezau la mesele întinse în fața bisericii și se apucau să închine de sufletul morților și să mănânce, dând întâi pomană celor săraci.

Având băutură multă, unii bărbați se „căimăceau”, adică se îmbătau.

În Gura-Honțului era un brigadier silvic tare bogat, care avea un frate în Honțisor, tot bogat ca și el. Brigadierul silvic, se zice că ar fi avut mulți galbeni și de frica hoților ca nu cumva să-i poată găsi, el și-a făcut un vas în care își ținea vinarsu, având trei funduri. Între două funduri își ținea galbenii. Vasul îl ținea totdeauna plin cu vinarsu bun de prune și de coarne, ca dacă ar veni hoții să nu bănuiască unde-și are el ascunși galbenii.

Cei doi frați au început a se certa între ei și fratele din Gura-Honțului i-ar fi spus lui frate-su, supărându-se foc pe el: „Apoi dacă așa-i treaba, la anul nu mai vinim noi la voi la biserică, că fac io o biserică la noi în sat!”

Venind acasă, a plecat într-un sat din apropierea Bradului, unde a auzit că se află un moștenitor neîntrecut care știa face biserici frumoase de lemn, s-a tocmit cu el și l-a adus cu toate calfele lui și s-a apucat să facă biserica. Când s-a apropiat toamna, biserica a fost gata, mai mare și mai frumoasă de cât a honțisorenilor și așa satul s-a trezit cu o biserică în satul lor.

Locul unde a fost vechea biserică se cunoaște bine, văzându-se urmele morminților de acum două sute de ani.

4.18. Școli ungurești în sate românești

O dată cu prelungirea liniei ferate până la GuraHonțului în anul 1896, au fost aduse aici mai multe familii de funcționari și tehnicieni unguri, slovaci, nemți și croați, toți numai de religie catolică, ca astfel cu ajutorul bisericii să poată fi maghiarizați.

Tot atunci s-a ridicat și fabrica de ciment, de aceeași societate, care a ridicat o mulțime de case muncitorești, pe seama coloniștilor aduși din toate județele sărace.

Pe seama acestora, statul ungar a clădit și a înființat școli de stat cu limba de predare ungurească. În comuna noastră au funcționat douășcoli primare de băieți și una de fete, precum și o școală de ucenici industriali cu patru clase. Aceastășcoală avea orarul de la orele 4 la 7 p.m.

Majoritatea elevilor erau însă români și învățătorii unguri care nu cunoșteau această limbă se luptau cu mari greutăți, nereușind să facă nici un progres.

La aceeași dată a luat ființă și o „ovodă” (grădiniță de copii), dar tot în zadar, căci copiii acasăși pe stradă, la pășunatul vitelor, la joacă, în tot cursul verii, vorbeau numai românește și copiii străinilor fiind în mare minoritate, toți au învățat românește.

După o scurtă perioadă de 8-10 ani, nu se mai cunoștea cine e român și cine e străin, iar azi după 40-50 de ani toți aceștia au devenit români, fără voia noastră.

În era maghiară, până în vara anului 1918, în această comună au funcționat trei școli primare cu trei posturi de învățători, și anume: Benkő Dezső, director, care conducea clasele IV, V și VI, precum și patru clase ale școlii de ucenici industriali, aveau curs seral de la orele 4 până la 7 p.m.

Tot atunci a luat ființă și o „ovadă” (grădiniță de copii), tot cu limba de predare maghiară. Corpul didactic nu cunoștea limba maternă a elevilor care majoritatea covârșitoare erau români și ca să poată face progres în însușirea limbii statului, învățătorii foloseau „bâta”, care în loc să ajute, făcea un serviciu contrar, băgând groază în bieții copii, care în loc să facă să iubeascășcoala, îi făcea să o înconjure și în loc să nimerescă curtea școlii, fugeau în pădurile din jurul satului și căutau după cuiburile de păsări, iar la ora prânzului plecau spre casă.

Părinții copiilor se pomeneau cu amenzi grele, pentru neprezentarea la școală și amenzile se încasau.

Bieții copii fugeau de școală ca de foc.

Membrii corpului didactic erau foarte bine plătiți. Metoda afurisită a bâtei nu dădea nici un rezultat, munca de sisif ai acestor apostoli ai maghiarizării i-a dus la disperare.

În primăvara anului 1892 se ridicase în Gura-Honțului un edificiu masiv, pe temelie solidă de piatră cioplită de niște pietrari italieni specialiști, aduși aici de către Boroș Beni, pentru lucrările care trebuiau făcute la podurile Căii Ferate Arad-Brad și la edificiile nenumărate care trebuiau executate de-a lungul traseului acestei linii noi de mare interes.

În postul al treilea la școala de fete cu clasele IV, V și VI a fost numită doamna Orș, care nu cunoștea limba română, ca să ne ajute la predarea materiilor neînțelese de elevele românce. În anul acela, când în comuna noastră, în partea de miazăzi s-au terminat de zidit cele șaisprezece case pentru atâtea familii care în vara ce urma au fost aduse aici din regiunile sărace ale Ungariei, aducând cu ele o mulțime de copii, ceea ce a contribuit la înființarea postului al treilea de învățător.

A fost numit un neamț maghiarizat numit Schneider.

Sala de clasă a fost în fundul curții unde era Secția de Întreținere a C.P. Arad-Brad. Acesta a condus clasele I, II și III de băieți.

Aceste trei școli aveau un material didactic din cele mai moderne, la fel și Ovoda, căreia i s-a construit de către numita Societate a Căii Ferate, tot cu banii storși din punga țăranilor români din toate satele de la Valea Crișului-Alb, o sală mare de clasă, între cele 16 case noi, ca să fie la îndemâna coloniștilor unguri.

O mare parte din familiile aduse aici de prin toată Ungaria săracă, astăzi masa compactă de români i-a înghițit fără voia lor.

S-a adevărit vorba românului: „Nu săpa groapa altuia, căci cazi tu în ea!”

4.19. Satul Gura-Honțului – un mic centru administrativ

Mutarea satului în acest loc mai larg și mai potrivit, a avut de scop să devină un mic centru administrativ.

Alături de terenul pe care s-a ridicat biserica românească, s-a dat un intravilan pe seama oficiului notarial unde s-a clădit o primărie cu trei camere pentru birouri și alături s-a zidit și o locuință pentru notar, având două camere, bucătărie, cămară, pivniță etc.

După câțiva ani, în dreapta intravilanului s-a ridicat o altă locuință pentru notar, mai mare și mai frumoasă, având trei camere sănătoase, cu bucătărie, etc. precum și un grajd mare și o colnă pentru trăsură.

Tot atunci s-a construit și locuință pentru medicul de circumscripție, precum și o sală de consultație și o cameră de așteptare.

La ridicarea acestui edificiu au contribuit toate cele șapte-opt sate, care aparțineau de această circumscripție medicală.

Stabilindu-se în această comună medicul de circumscripție, a luat ființă și o farmacie, condusă de Virgil Albescu, un român înflăcărat, care a contribuit foarte mult la ridicarea culturală a țăranilor din aceste sate curat românești.

4.20. Vechea școală românească

Odată cu mutarea satului de pe locul numit Glemeie pe terenul parcelat de marele proprietar, inginerul Reinholdt, care deși nu era român și ortodox, acest om bun la suflet, german din Viena, a dat loc în mijlocul comunei pentru biserică, casă parohială și un intravilan pentru școala românească.

A dat ajutor locuitorilor ca să-și mute casele pe noul teren, dându-le gratuit material lemnos din pădurile sale întinse. A ajutat, spunea bătrânii satului – la mutarea bisericii de lemn de pe Glemeie, în mijlocul noului sat.

A ajutat sătenilor să-și zidească o școală din piatră de codru, vis-a-vis de biserică, căci pe acele vremuri binecuvântate de Dumnezeu, nu se ridica biserică fără de școală și nici școală fără biserică. Aceste două instituții se ajutau unele pe altele, ca să crească popor ales.

Toate casele erau construite din lemn de stejar. Casele aveau câte două camere spațioase și la mijloc o tindă cu două vetre de foc, pentru numeroasele familii ale românilor, care aveau lipsă de brațe multe de muncă.

Acoperișurile caselor se făceau din paie de grâu și de secară, care era foarte durabil, deoarece aceste case nu aveau coșuri pentru fum, ci niște *Băburi* mari care nu lăsau să iasă fumul din podul casei, silindu-l să se învârtă prin tot podul, afumând cu zgură groasă paietele acoperișului, ca astfel să nu putrezească de ploi.

Dar acest acoperiș avea și o partea rea: se aprindea ușor și cum casa era din lemn uscat, ardea până la temelie, dacă nu era bine păzită. În toamna anului 1919 când am venit aici, 99% din case erau din lemn și puține acoperite cu țiglă măruntă.

Nu se știe cine au fost cei dintâi învățători, dar știutori de carte se aflau puțini. Pe multe file de cărți bisericești se află însemnări stângace, scrise de câte un cântăreț de strană. Unde învățau acești dascăli sau *dascări*, cum le ziceau țărani, nu se știe.

Călugării, care acum trei sute de ani erau foarte mulți pe aceste locuri și țineau locul preoților și tot ei învățau carte – scris, cititul, pe *Diecii* care voiau să se facă cântăreți de strană, care după câțiva ani, de diecie, nu arareori dăcăștia citi bine Cazania, ajungea popă la sat. Acesta apoi ca să-și mai ușureze soarta, având simbric mică, din partea credincioșilor săraci, făcea și pe dascălul în schimbul câtorva florini d-argint, câteva măsuri de grâu, fasole, ceară de albine pentru lumânări și fuioare de cânepăși alte daruri pentru că îi învăța pe tineri să citeascăși să scrie cu potcoave (litere cirile), căci ziceau părinții, că n-au să se facă popă.

Cel dintâi învățător se spune că ar fi fost unul numit Feier. Al doilea se știe că a fost Vasile German, care a funcționat aici toată viața, pensionându-se în vara anului 1906, spun octogenarii care i-au fost elevi patru ani, în cele patru clase câte erau.

În toamna aceea, s-a ales învățător Lazăr Igrășan din Peșca, care a servit numai un an, fiind școala închisă. În acel an, Ministrul Apponyi al Ungariei a dat o lege aspră, ca școlile care nu pot plăti învățătorilor o mie de coroane pe an să fie închise. Învățători fără Diplomă dați afară din școli.

Din toamna aceea, toți școlarii de români au fost siliți să cerceteze școlile ungurești, unde se învăța numai ungurește. O mulțime de școli ale minorităților din toată țara au fost închise și în locul lor s-au deschis școli ungurești.

Starea aceasta nedreaptă a durat până în toamna anului 1908, când s-a făcut Marea Unire cu Țara-Mamă. Atunci, în comuna Gura-Honțului, s-au deschis trei școli românești și o grădiniță de copii.

Primul învățător director a fost numit Petru Ugliș, care a condus clasele I, II, III și IV de elevi ai școlii serale de ucenici industriali, în mod onorific, timp de treisprezece ani neîntrerupt.

În postul al doilea a fost numit învățătorul Savu Dorca, care a condus clasele I, II și III mixte, până la pensionare.

În postul al treilea a fost numită mai târziu învățătoarea Zenovia Agrima, care a condus clasele IV, V, VI și VII de fete.

După un an a fost numită la grădinița de copii mici, Tomșa Liviu, absolventă a școlii de conducătoare din Brașov.

4.21. Viața satului se schimbă

Noua așezare a satului a fost făcută într-un ceas cu noroc, făcând pe bieții iobagi să-și schimbe în bună parte felul de viață de până aici. O mare parte dintre săteni, toți români, au început să se deprindă repede cu diferite meșteșuguri: colocari, opincari, lemnari, zidari, fierari etc.

Totuși, principala ocupație a rămas creșterea vitelor: vaci, boi, cai, oi și porci făcând și agricultura atâta cât fiecare familie să aibă asigurată hrana de toate zilele.

Pământul de muncă era foarte puțin în stăpânirea țăranilor. Cel mai mult și cel mai bun era în mâinile domnilor de pământ.

Până la prelungirea liniei ferate pe valea Crișului-Alb, până la Gura-Honțului, viața satului a fost cea patriarhală, trăită secole de-a rândul fără nici o schimbare. Cu venirea multor limbi străine în mijlocul nostru, s-a stins toată viața liniștităși tihnităși toate bucuriile, vorba nemuritorului nostru Eminescu: „Și cum vin cu drum de fier, toate cântecele pier ...”

Într-un singur deceniu, satul nostru și cele învecinate au fost năpădite de lipitorile care sugeau toată vlaga poporului. În fiecare sat au luat ființă birturile de unde vedeai ieșind țărani, tineri și bătrâni, abia ținându-se pe picioare, lăsându-și sănătatea și agoniseala în crâșma blestemată.

Satul Gura-Honțului, în urma acestor mari schimbări, nu și-a pierdut numai bucuriile, ci și fizionomia moștenită din strămoși. Casele solide și spațioase de odinioară, erau clădite din trunchi groși de stejar despicați în douăși prinși bine la colțuri prin îmbucături puternice, fixate cu o adevărată artă meșteșugărească.

Toate acele case aveau acoperișul făcut țuguat și îmbrăcat într-un strat gros de paie de grâu, care dura o viață de om. Fumul ieșit din vatra focului din tinda spațioasăși din gura cuptoarelor de copt din cele două camere, una din dreapta și alta în stânga tinzii din *Băbură* să iasă să-și ia calea spre mica răsuflătoare făcută anume în acoperiș pentru a ieși din podul casei.

Paiele acoperișului se înnegreau de zgura care se așeza pe ele, făcându-le să nu mai prindă umezeală, prin ce contribuia la trăinicia acoperișului. Toate aceste case dispăreau, fiind înlocuite cu altele mai frumoase la vedere, dar care nu mai prezentau lungă trăinicie. În iernile geroase, nu mai dădeau căldura caselor de lemn.

Astăzi, în tot satul au mai rămas două căsuțe de lemn cu acoperiș de paie, care își așteaptă sfârșitul.

În timp de o jumătate de secol, până în ziua fericită a dezrobirii noastre și alipirea la Țara-Mamă, singură biserica noastră strămoșească ortodoxă a fost apărătoarea ființei noastre ca neam.

Cele patru focare aprinse pentru a ne distruge limba și simțămintele noastre naționale, în tot acest răstimp în care școala noastră susținută de biserică a fost închisă în vara anului 1907, prin draconica lege a fostului Conte Negru Apponyi Albert, n-au putut să se facă nici un rău, căci copiii noștri mai viguroși, știindu-se la ei acasăși nu aduși de vânt, n-au putut învăța o limbă străină, atunci când pe stradăși acasă ori la câmp păzind vitele la păscut, n-auzeau altă limbă afară de limba românească.

După câțiva ani, toți străinii aduși aici de prin județele lor sărace ale fostei Ungarii, au început să se împrietenească cu românii de aici, pe care nu-i aflară deloc sălbatici, din contră i-au aflat blânzi și buni de inimăși atât ei cât și odraslele lor au învățat la perfecție limba românească, neforțați de nimeni și au început să se înfrățească cu românii, încuscându-se.

Astăzi, toți aceia care au fost aduși aici ca să fie stegarii lui Arpád, s-au contopit cu românii, adeverindu-se vorba românească că „blândul moștenește pământul”.

Dușmanii noștri de veacuri ne-au săpat groapa și au căzut ei în ea. Ura și dușmănia nu ne aduce nici un bine, din contră ne stricăși ne dezonorează.

4.22. PATRIA, o mare întreprindere industrială bancară

Mai era aici și o mare întreprindere industrială de exploatat păduri, a unei mari bănci evreo-croate cu numele „Patria”, care a luat ființă odată cu prelungirea Căii Ferate până la Gura-Hoțului.

Această mare întreprindere a cumpărat toate pădurile de la marii proprietari faliți de pe Văile Secaș, Mădrigeș, Șoimuș, Zeldișși Saturău. Sute de mii de hectare. A clădit aici în comună două case mari pentru birouri și locuințe pentru Funcționarii ei. Aici avea un depozit vast în fața Stației C.F.R. A început să defrișeze pădurile. A întins linii ferate pe toate văile pentru transportat materialele.

În timpul marelui război mondial din anii 1914-1918, cu prizonierii de război ruși, a reușit să-și facă planul repede. Banca a scos de vânzare vastul teren defrișat.

La un an după încheierea păcii, a venit la Gura Honțului avocatul dr. Lukacsy, delegatul „Patriei”, ca să ofere satelor învecinate pădurile spre cumpărare, pe un preț foarte modest, plătit în 30 de ani, cu 3% anual dobândă, fără nici un acout. Preoții din satele respective au stăruit pe lângă frunțașii satelor să nu cumpere, zicând că bine reforma agrarăși le dă gratis.

Și așa au scăpat sătenii să-și recapete pădurile lor strămoșești, cu poienile unde-și puteau crește turmele lor asigurându-și un trai ușor.

Unde nu-i cap, vai de picioare, zice vorba din bătrâni.

A venit reforma agrarăși a dat fiecărui preot întregire la Secția parohialăși a dat și satelor loc de pășune prin poienile din fostele păduri, dar nu le-a dat atâta ca să-și poată crește mai multe vite, așa că bieții țărani s-au văzut foarte rău păcăliți, văzând că au pierdut o ocazie rară, putând să ajungă ei să stăpânească moșia strămoșească.

Toate pădurile fostei bănci „Patria” au trecut în proprietatea statului român, care a împărțit cu multă zgârcenie pământ celor îndreptățiți, dar mai ales terenuri prea mici pentru pășunatul vitelor, rămânând satele noastre tot sărace cum au fost de multe veacuri.

Cum pășunile satelor nu puteau îndestula numărul tot mai ridicat al bovinelor, bieții țărani au fost nevoiți să bage vitele lor în pășunile ocoalelor silvice, plătind taxe grele pentru fiecare cap de vită.

Acum Domnul de pământ a fost înlocuit cu Ocolul Silvic, așa zic țărani.

4.23. Ziua de 1 Decembrie 1918. Ziua Renașterii.

Sângele marilor noștri martiri Horia, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, Ion Buteanu, precum și a miilor de eroi frânți de roată, trași de vii în țeapă, spânzurați ori decapitați de dușmanii noștri seculari, s-a răzbunat crunt și pentru totdeauna. Moșia noastră strămoșească de la Tisa până la Mare, azi e din nou în vechile ei hotară, așa cum a fost dată pe timpul lui Decebal și al lui Traian.

Sătulețul acesta, care la prima vedere pare mic și neînsemnat. Totuși, își are și el câteva pagini dureroase scrise în trista noastră istorie, cu scump și mult sânge românesc. Prima și cea mai scumpă și sfântă pagină este aceea scrisă cu sângele marelui tribun și mâna dreaptă a lui Avram Iancu, martirul neamului Ion Buteanu.

Iată cum descrie regretatul meu coleg și prieten Traian Mager, în lucrarea sa: Avram Iancu, Ion Buteanu și epoca lor.

În seara zilei de 6 mai (1849), pe când Iancu și cu tribunii săi tratau de pace cu Dragoș (deputat român din Bihor, omul de încredere a lui Kossuth, trimis de acesta să ofere românilor armistițiu n.n.) la Abrud, maiorul Hatvani, cu o armată numeroasă se apropie de oraș, pe care îl ocupă fără rezistență, deoarece grosul trupelor românești, în baza armistițiului, fusese concediat la vatră să se primenească.

Neîncrezători în sinceritatea „onoarei națiunii ungare”, pe care Dragoș o invoca mereu în tratativele sale – spre fericire, cei mai mulți dintre tribuni încălecarăși plecară repede din oraș. Între ei și Avram Iancu – Ion Buteanu, nepăsător cum era din fire, mai așteptă puțin să se întoarcă prietenul său V. Moldovan, care plecase la cvarti să-și ia armele și traista cu scrisorile. Când să plece, văzură că orașul este înconjurat de trupele lui Hatvani, așa că nu mai era nici un chip scăpare.

Se întoarseră la cartierul lui Dragoș. Aici găsiră mai mulți fruntași, între aceștia era și prefectul Dobra, apoi refugiații din Muntenia, Adrian și Racoviță și alții, căutând a se pune sub scutul cuvântului de onoare a lui Kosshuth.

„-Trădătorule! – îi strigă Buteanu lui Dragoș, când dete cu dânsul, voind să-l izbească.””

În momentul acela se deschise ușa și intră Hatvan urmat de patru ofițeri. „- Așa-i domnule maior, că nimeni nu va compromite pe Kossuth? – se adresează Dragoș lui Hatvani, palid ca ceara.” „- Nu, fu răspunsul scurt și rece al acestuia. Vocea și ținuta lui Hatvani trăda însă contrarul.”

Buteanu și tovarășii lui se convinseră pe deplin că au căzut victime unei trădări infame.

Peste noapte honvazii unguri uciseră pe Dobra.

A doua zi Buteanu fu poftit la cartierul lui Hatvani, unde fu pus sub pază, mai apoi declarat prizonier și ferecat în lanțuri.

Trădătorul Dragoș a fost ucis de poporul înfuriat. A primit răsplata.

4.24. În zorile Unirii celei Mari

Eram în tranșeele italiene, la Piave, la punctul numit Capo Sile, cu o unitate de voluntari români, luptând contra armatei austro-ungare, când am auzit din gura prizonierilor că la 1 octombrie 1918, primul ministru al Ungariei Tisza Pišta a fost împușcat în locuința sa din Budapeste de către un soldat ungur, însoțit de alți trei soldați.

În vara anului 1919, sosind eu acasă din Roma, am aflat că în toată Ungaria în acele zile situația era extrem de critică. În tot cuprinsul celor 26 de comitate (județe) românești, era o mare dezorientare.

Comitetul Partidului Național Român, format din Comitetul executiv din Arad, s-a constituit alegându-și președinte pe avocatul dr. Ștefan Cicio Pop, cu următorii membri: dr. Teodor Mihali, dr. Alexandru Vaida-Voievod, dr. Aurel Vlad, dr. Aurel Lazăr, Vasile Goldișși socialiștii Fluierașși Iosif Jumanca.

La Cluj, avocatul Amos Frâncu a organizat Consiliul Național Român comitatens.

Din tranșee și de pe întreg frontul italian, soldații austro-ungari plecau de la front spre casele lor, fiecare cum puteau, călări, cu căruțe, cu trenul, pe picioare, fără hrană, ca vai de ei.

Țăranii pe la sate prădau castelele marilor proprietari unguri. Le lua vitele, cerealele, împărțeau moșiile între muncitorii săraci, dar nu se atingeau de viața oamenilor.

Era o adevărată revoluție, dar fără vărsări de sânge. Aceia dintre domnii de pământ care în tot trecutul lor s-au comportat bine cu poporul sărac și i-a ajutat la nevoie, nu au avut nimic de suferit.

Un asemenea caz s-a petrecut în frunțașă comună Răpsi din județul Arad, la domeniul lui Kristian, un neamț din Viena pe care răpsiganii români, întreg satul l-au apărat de sărăcimea din satele vecine care au venit să-l prade.

Nu i s-a mișcat un fir de pai măcar, spun oamenii.

4.25. Români din județul Arad la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia

La 1 Decembrie 1918, la adunarea de la Alba-Iulia, din toate satele județului nostru au plecat cu trenul o mulțime imensă ca să asiste la memorabila adunare.

Un tren special care a adunat populație din întreg județul la Arad la îndemnul și sub conducerea marelui luptător cu pana, UNCHIAȘUL VLADICĂ ROMAN CIOROGARIU al Oradiei, fiu al județului nostru, fiind primiți în gara Alba-Iuliei de o companie de voluntari români de sub conducerea căpitanului MEDREȘ.

În această zi de mare Praznic Național au sosit aici peste 100.000 de oameni de toate vârstele și din toate păturile sociale, de la vlădică la opincă.

Comitetul Național Român din Arad a venit hotărât să facă unirea cu Țara Mamă România (informatorul meu a fost Preafericitul Episcop Roman Ciotogariu).

4.26. Școala românească după întregirea neamului

La începutul anului școlar 1919/1920, în ziua de 1 septembrie, un Înalț Ordin al Ministerului de Război în conțelegere cu Consiliul Dirigent al Transilvaniei a adresat chemare către toți membri corpului didactic de toate gradele aflați sub arme, să-și înainteze cereri pentru a fi numiți la noile posturi din învățământ devenite vacante în toată țara, fiind rugați să reintre în învățământ.

La întoarcerea mea la Roma, unde eram aghiotantul atașatului militar al României la Roma, colonelul adj.reg. Ion B. Florescu (fost ulterior General Comandant al Corpului V de Armată Brașov), prezentându-mă la Comandamentul Armatei la Sibiu, ca ofițer în fost Legiune Română, fiind decorat cu medalie italiană pentru participare la luptele decisive contra hidrei bicefale habsburgice, m-am prezentat și la ministrul școlilor din Consiliul Dirigent, dl.dr. Valeriu Braniște, felicitându-l pentru înalta sa însărcinare binemeritată, iar dânsul m-a felicitat pentru decorația primită din partea Italiei.

La despărțire mi-a spus: „Când vei demobiliza, să vii la mine să te numesc într-un post pe care îl meriți, pentru luptele pe care le-ai purtat și cu spada și cu scrisul”.

Am demobilizat, dar nu l-am mai cercetat.

Nu știu dacă am făcut bine, ori nu.

După demobilizare am fost numit învățător director la Școala de Stat din comuna Gura-Honțului, unde am funcționat până la pensionare în vara anului 1941, septembrie. Aici am condus timp de 22 de ani clasele IV, V, VI și VI mixte, până la numirea învățătoarei Zenovia Agrima în postul trei, la clasele superioare de fete.

Tot atunci am condus și clasele I, II, III și IV a școlii de ucenici industriali, curs seral, timp de treisprezece ani, în mod onorific.

Absolvenții acestei școli făceau armata numai un an, ca teriști.

În toamna anului 1933, aceastășcoală s-a desființat din lipsă de contingent.

În vara anului 1933, Fabrica de Ciment închizându-și porțile, toți comercianții și micii meseriași au primit o lovitură de moarte, fapt care i-a determinat să nu mai poatăține ucenici.

Pentru munca depusă în plus cu instruirea și educarea celor peste patruzeci de ucenici, timp de treisprezece ani neîntreruși, nu am primit nici măcar un petic de hârtie drept recunoștință pentru modestul meu apostolat.

Am făcut aceasta de dragul elevilor ucenici, care majoritatea erau orfani de război, toți românași săraci.

În postul al doilea de învățător a fost numit bătrânul învățător Savu Dorca, care a condus clasele I, II și III până la pensionare. Numitul a funcționat ani îndelungați în satul Saturău, apoi în Zeldiș, ca suplinitor, neavând terminate toate cursurile preparandiale.

În anul 1907, în urma legii Aponyiene, toți învățătorii fără diplomă au fost siliți să dea examen de Diplomă, ca să nu fie dați afară din învățământ. Atunci a obținut și Savu Dorca diploma de învățător, ca și mulți alții.

4.27. Casinoul român din localitate

Acum aproape o sută de ani, aici în Gura-Honțului, o mână de tineri intelectuali români însuflețiți, în frunte cu medicul dr. Constantin Groza, cu memorandistul preot Traian Nager, din Saturău, farmacistul Virgil Albescu, preotul din localitate Ioan Nera, preotul Gheorghe Costina din Iosași alți învățătorii și preoți din toate satele din apropiere au pus bazele unui Casinou Român aici în Gura-Honțului, cu Statute aprobate în toată regula de Tribunalul din Arad.

Scopul înființării a fost de a întări lupta noastră națională și de a ridica cultura poporului nostru pe o culme tot mai înaltă.

Era în epoca aceea o încordată luptă care trebuia susținută și pregătită temeinic din timp, acțiunea *Memorandului* la înfăptuirea căreia, cu multă însuflețire a luat parte întreg poporul român dintre Tisa și Carpați, de la vlădică până la opincă.

Toți intelectualii din cele treizeci de sate din jurul comunei noastre, s-au înscris ca membri ai Casinoului Român, cotizând lunar taxa cuvenită de membru.

Cel dintâi lucru a fost înființarea unei biblioteci cu cărți de mare valoare, din istoria Ardealului nostru eroic. Aici au fost aduse toate operele de seamă ale marilor noștri istorici, atât ai celor de la noi, cât și ai celor din țara liberă, ca intelectualii noștri și tineretul, să aibă putința să le cunoască. Toți clasicii noștri au figurat în inventarul bibliotecii.

Pe lângă aceasta pe masa lungă a sălii de citit se aflau zilnic toate revistele de seamă de aici din Ardealul nostru precum și ziarele și anume:

Tribuna de la Sibiu, apoi de la Arad, *Gazeta Transilvaniei* din Oradea, *Gura Satului* din Arad, *Românul* și *Foaia Poporului Român* din Arad, *ziarul unguresc* din localitatea Aradi Közlöny, *Universul* și *Viitorul* din București, *Revista Luceafărul* din Budapesta, apoi din Sibiu.

Fiecare membru abona câte un ziar ori o revistă, așa că aici aflai tot ce-ți dorește inima.

Casinoul își avea asigurat un local central cu două încăperi: sala de lectură și camera bibliotecii, alături de cafenea, în mod gratuit pe tot timpul existenței, asigurat prin contract de către proprietarul Havaș, chiar și dacă imobilul își va schimba stăpânul, fie prin moarte, fie prin vânzare.

De la înființarea Casinoului, conducerea a format o echipă dintre membri lui, de actori, coriști și dansatori de Călușeri și alte dansuri naționale.

S-a comandat o Cortină splendidă de scenă de 5x5 m, cu chipul bustului lui Vasile Alecsandri, în ulei de pânză specială, care și azi mai există. Pictura de Sonnenwirt-Arad. Tot atunci s-a construit din scânduri și grinzi o scenă mare, potrivită pentru tot felul de piese teatrale, care erau jucate.

Studentii de pe la Universitatea de la Cluj ori de la Budapesta, când veneau în vacanță pe acasă, întotdeauna aveau pregătită câte o piesă de Alecsandri, Caragiale etc. din bogatul repertoriu al pieselor noastre populare cunoscute.

Frumoasa activitate a Casinoului a cunoscut o strălucită epocă de entuziasm național, lăsând în inimile înaintașilor neuitate amintiri duioase.

4.28. Eroii comunei noastre din războiul întregirii neamului

În luptele purtate de fosta Austro-Ungarie, pe frontul rusesc, italian și în Serbia, au căzut următorii eroi români: Soldatul Haiduc Vasile, june Soldatul Luca Alexandru, soția și o orfană Soldatul Mona Ștefan, senior, soția și doi orfani Soldatul Moș Alexandru, patru orfani Soldatul Oancea Zaharie, soția și un orfan Soldatul Păulescu Mihai, june Soldatul Haiduc Alexandru, june Soldatul Șerb Vichentie, soția și doi orfani.

În cinstea memoriei lor a fost ridicată o troiță de piatră, în crucea străzii din fața bisericii, în vara anului 1920, pe care au fost săpate numele suspomeniților eroi. Această troiță a fost mutată mai târziu în cimitirul eroilor căzuți în luptele din al doilea război și înmormântați în curtea bisericii în fața altarului, unde a fost ridicată și o troiță de lemn în cinstea celor din urmă.

Fie-le memoria în veci binecuvântată!

4.29. Pregătirile reformei agrare

În vederea stabilirii tabloului celor îndreptățiți la împrumut, în fiecare sat, comună ori oraș, s-a ales o comisie compusă din doi sau mai mulți membri, după mărimea localității aleasă dintre voluntarii ori luptătorii pe front.

În comuna noastră au fost aleși în această comisie: Ugliș Petru, învățător, director și fost ofițer voluntar în Legiunea Română din Italia și decorat de Armata Italiei și de Armata României pentru merite de război. Al doilea a fost ales Cozma Teodor, fost voluntar în Legiunea Română din Italia. Tabloul îndreptățiților a fi împrumut a fost înaintat Tribunalului din Arad.

4.30. Reforma agrară din anul 1922

După eliberarea teritoriului locuit de noi românii transilvăneni din banat, Crișana și Maramureșii alipirea pentru veșnicie la Țara Mamă România la 1 Decembrie 1918, în anul 1922 s-a făcut Reforma agrară, în baza căreia treizeci și trei de îndreptățiți a fi împrumut au primit locuri de case în jurul satului, fiecare în întindere de circa patrusute de stânjani pătrați.

Între cei îndreptățiți care au fost împrăștiți au fost treizeci de români, doi nemți și un ungur.

Actul de intabulare a dreptului de proprietate pe numele fiecăruia, trecut în Cartea Funduară a comunei Gura-Honțului, se poate constata din

ÎNCHEIEREA

Alăturată, făcută de Judecătoria rurală Hălmagiu, Secția Cărții Funduare aici anexată în copie, după originalul care se află în posesia autorului.

ROMÂNIA

Judecătoria rurală HĂLMAGIU, Secția cf.
No.1332/1935.cf.

ÎNCHEIERE

Instanța cărților funduare a Judecătoriei rurale Hălmagiu, în baza adresei No.371, 372/1933 R.A. a judecătoriei rurale Hălmagiu, a cărților funduare cadastrale și a schițelor de desmembrare privitoare la terenurile expropriate pentru locuri de casa din domeniul dr. Borș Beniamin și consoții, din hotarele comunelor Gurahonțși Bonțești întocmit de Inspectoratul tehnic cadastral No.4 Arad, precum și în baza deciziunilor No.31, 32/1922 a comisiei de ocol pentru expropriere, No.626/1923 a Comisiunii județene și hotărârea No.337/1935 a Comitetului Agrar și apoi ca întregire a încheierii No.633/1935 cf. din 2 iulie 1935. ORDONĂ:

Ca imobilele cuprinse în cf.No.235, 236, 221 a comunei Gura-Honțși No.318 a comunei Bonțești sub numărul de ordine A I 3, I, I II I 3 Nr.top 133/I/8, 223-226, 227/a, 227/b, 228, 228/a, 229/b, a-230,231,232/a232/b233/B/I/b/2 înscrise pe numele lui Borș Beniamin și consoții, să se abnoteze din

aceste cărți funduare și suprafețele parcelei cu Nr.top1069/a/b/I și să rectifice de la două jugăre la suprafața de un jugăr 1578 stg., apoi toate aceste parcele abnotate să se dezmembreze în parcele noi cu:

- No top.133/I/1, loc de casă de 420 stg;
- No top.133/I/2, loc de casă de 412 stg;
- No top.133/I/3, loc de casă de 430 stg;
- No top.133/I/4, loc de casă 421 stg;
- No top.133/I/5, loc de casă de 445 stg;
- No top 133/I/6, loc de casă de 433 stg;
- No top.133/I/7, loc de casă de 417 stg;
- No top.133/I/8, loc de casă de 340 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 228/a, 229/b/a/I/I, loc de casă 108 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 228/a, 229/b/a/2/I, loc de casă 128 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/3, loc de casă 122 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/4, loc de casă 135 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/5, drum 271 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/6, loc de casă 328 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/7, loc de casă 328 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/8, loc de casă 323 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/9, loc de casă 323 stg;
- No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a229/b/A/I/10, drum 271 stg;
- No top.223-226, 227/a 227/b 228, 229/a229/b/A/I/II, loc de casă 372 stg;
- No top.223-226, 227/a 227/b 228, 229/a229/b/A/I/12, loc de casă 372 stg;

- No top.223-226, 227/a 227/b 228, 229/a229/b/A/I/13, loc de casă 372 stg;
  - No top.223-226, 227/a 227/b 228, 229/a229/b/A/I/14, loc de casă 368 stg;
  - No top.223-226, 227/a 227/b 228, 229/a229/b/A/I/15, loc de casă 295 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – I, loc de casă 218 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 2, loc de casă 295 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 3, loc de casă 363 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 4, loc de casă 384 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 5, loc de casă 191 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 6, loc de casă 188 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 7, drum 204 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 8, drum 389 stg;
  - No top.280, 231, 232/a232/b233/b/B/b/2 – 9, drum 82 stg;
  - No top.1069/a/2/b/I, loc de casă de 400 stg;
  - No top.1069/a/2/b/2, loc de casă de 400 stg;
  - No top.1069/a/2/b/3, loc de casă de 400 stg;
  - No top.1069/a/2/b/4, loc de casă de 432 stg;
  - No top.1069/a/2/b/5, loc de casă de 374 stg;
  - No top.1069/a/2/b/6, loc de casă de 374 stg.
1. No top.223-226, 227/a, 227/b 228, 229/a/9/b/I/7, în cf. nou înființată sub No.334 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Moț Todor.
  2. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/b/A/I/3, în cf. nou înființată sub No.335 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Vesa pentru lui Petru.
  3. No top.223-226, 227/a, 227b, 228/b/a/I/9, în favoarea lui Haiduc Ion a lui Vasile.

1. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229a, 229/b/A/I/II în cf. nou înființată sub nr.337 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Dronca Iosif.
2. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/12, în cf.nou înființată sub nr.338 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea descendenților lui Luca Alexandru.
3. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/13, 230-231, 232./a, 232/b, 233/B/I/b/2/9, în cf.nou înființată sub nr.339 și acolo să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Varga Iosif.
4. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/14, în cf.nou înființată sub nr.340 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Bodea Petru.
5. No top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/15, în cf.nou înființată sub nr.341 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Jiva Aurel.
6. No top.230, 231, 232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/3, în cf.nou înființată sub nr.342 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Crișan Simion.
7. No top.230-231, 232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/4, în cf.nou înființată sub nr.343 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Stoica Ioan.
8. No top.230, 231, 232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/8, în cf.nou înființată sub nr.344 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea văduvei lui Florea Ioan și, în fine, parcela nouă cu no top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/2 arător cu suprafața de două jug.1125 stg.să se reoteze în cf.nr.236 a comunei Gurahonț sub nr.de ordine A/2.
9. Apoi să se transcrie în cf.nou înființată pentru comuna Bontăști și anume: nr.top.1069/a/2/b/I, în cf. de sub nr.808 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Ion Haiduc a lui Alexandru.
10. No top.1069/a/2/b/3, în cf. nou înființată sub nr.900 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Tripa Ioan lui Senti.

1. No top.1069/a/2/b/4, în cf.nou înființată sub nr.901 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Găvrută Ignatie.
2. No top.1069/a/2/b/5, în cf.nou înființată sub nr.902 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul la proprietate în favoarea lui Ivan Alexandru.
3. No top.1069/a/2/b/6, în cf.nou înființată sub nr.903 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Faur Ilie.
4. No top.1069/a/2/b/7, în cf.nou înființată sub nr.904 și acolo să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Grada Ioan.
5. No top.1069/a/2/b/8, în cf.nou înființată sub nr.905 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui partenie Iosif, toți domiciliați în comuna Gurahonț și pe lângă indicarea titlului de drept expropriere.

În fine, sistează cărțile funduare nr.21, 235 a comunei Gurahonț și 318 a comunei Bontăști și

DISPUNE

TRIMITEREA DOSARULUI JUDECĂTORIEI HALMAGIU PENTRU REZOLVAREA CERERII LUI BOROS IOSIF, domiciliat în UNGARIA reprezentat prin dr. Parech Bela avocat în Arad, pentru stabilirea prețului de expropriere și comunicarea prezentei încheieri cu:

1. Administrația Financiară Arad,
2. Perceptoratul Hălmagiu,
3. Primăria comunei Gurahonț,
4. Primăria comunei Bontăști,
5. Dr. Boros Beniamin,
6. Văduva Boros Beniamin, Rozsa Hermina Gurahonț,
7. Inspectoratul cadastral Arad,
8. Regiunea Agricolă Sebiș, 9-41. Toți îndreptățiții cuprinși în încheierea de față domiciliați în Gurahonț.

Hălmăgiu, la 6 noiembrie 1935, dr. Leonida Pop m.p. judecător, A.Moga
director de cf. Pentru conformitate/L.S./

A.Moga m.p.

ROMANIA JUDECĂTORIA RURALĂ
HĂLMAGIU Nr.371/1935 R.A.

În cauza de expropriere a locuitorilor îndreptățiți cu locuri de casă
din moșia lui dr. Boroș Beniamin și consorții din hotarul comunelor
Gurahonțși Bonțești.

ÎNCHEIERE

Judecătoria rurală Hălmăgiu, văzând adresele nr.298, 299 din 4
martie 1935 a Inspectoratului Cadastral Arad, precum și lucrările de la
Dosar. Pentru punerea în posesie a celor îndreptățiți cu terenuri expropriate
fixează termen la fața locului în comuna Gurahonț-Bonțești pe ziua de 13
iulie 1935, orele 12.30 p.m. pentru care invită a se prezenta la data mai sus
amintită în comuna Gurahonț-Bonțești pe:

1. Inspectoratul Cadastral Arad,
2. Agronom Regional Sebiș,
3. Primarul comunei Gurahonț,
4. Primarul comunei Bonțești,
5. Delegații unităților,
6. Dr. Boroș Beniamin,
7. Văd. lui Boroș Beniamin,
8. Dorca savu,
9. Ugliș Petre,
10. Mera Todor,
11. Țițonea Pavel,
12. Vizner Ioan,
13. Timar Grigorie,
14. Precup Lazăr,
15. Tripa Ioan a lui Senti,

1. Hallbauer Iosif,
2. Iva Alexandru,
3. Jula Ioan,
4. Cioc Valeria,
5. Precup Teodor, invalid,
6. Moț Teodor,
7. Haiduc Ion a lui Vasile
8. Vesa Petru a lui Petru
9. Dronca Iosif,
10. Descendenții lui Luca Alisandru,
11. Varga Iosif,
12. Bodonea Petru,
13. Jiva Aurel
14. Crișan Simion,
15. Șoica Ioan,
16. Văduva lui Florea Ioan,
17. Costea Ivantie,
18. Haiduc Ion a lui Alexandru,
19. Tripa Vasile,
20. Găvruta Ignat,
21. Iva Alexandru,
22. Faur Ilie,
23. Grada Ioan a lui Alisandru,
24. Partenie Iosif, toți domiciliați în Gurahonț.

Diurnele de deplasare și spezele de transport sunt depuse în depozit prezidențial la această judecătorie. Hălmașiu la, 2 iulie 1935, dr.L.Pop m.p.jud. A.Moga m.p. dr.pt.cof.A.Moga. Nr.top.1069/a/2/b/7, loc de casă de 386 stg; Nr.top.1069/a/2/b/8, loc de casă de 400 stg și, în fine, în parcela cu nr.top.223-226, 227/b, 228, 229/a229/b/A/2, arător în întindere de 2 jugl 125 stg.pătrați.

Apoi parcelele noi astfel desmembrate să se transcrie în cf.nou înființată pentru comuna Gurahonțși anume:

1. Nr.top.138/I/1, în cf.nou înființată sub nr.320 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Mera Todor.
Nr.top.138/I/2, în cf.nou înființată sub nr.321 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Vizner Ioan.
Nr.top.138/I/3, în cf.nou înființată sub nr.322 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Savu Dorca.
Nr.top.138/I/4, în cf.nou înființată sub nr.323 și acolo asupra acestuia

să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea văduvei lui Țițonea Pavel.

Nr.top.138/I/5, în cf.nou înființată sub nr.324 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Petre Ugliș.

Nr.top.136/I/6, în cf.nou înființată sub nr.325 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Timar Grigorie.

Nr.top.136/I/7, în cf.nou înființată sub nr.326 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Lazăr Precup.

Nr.top.138/I/8, în cf.nou înființată sub nr.327 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Tripa Vasile a lui Senti.

Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/b/A/1 – 230, 231232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/I, în cf. nou înființată sub nr.328 și acolo asupra acestora să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Halbauer Iosif.

Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/2, în cf. nou înființată sub nr.329 și acolo asupra acestora să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Jiva Alexandru.

Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/3 - 230, 231-232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/5, în cf. nou înființată sub nr.330 și acolo să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Jula Ioan.

Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/4 - 230, 231-232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/6, în cf. nou înființată sub nr.331 și acolo asupra acestora să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Cioc Valeria.

13. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/5, 223226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/10-230, 231, 232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/7, în cf. nou înființată sub nr.332 și acolo asupra acestora să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea comunei Gurahonț.

14. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/6, în cf. nou înființată sub nr.333 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Precup Teodor, invalid.

15. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/7, în cf. nou înființată sub nr.334 și acolo asupra acestora să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Moț Teodor.

16. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/8, în cf. nou înființată sub nr.335 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Vesa Petru lui Petru.

17. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/9, în cf. nou înființată sub nr.336 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Haiduc Ion a lui Vasile.

18. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/11, în cf. nou

înființată sub nr.337 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Dronca Iosif.

19. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/12, în cf. nou înființată sub nr.338 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea desc. lui Luca Alexandru.

20. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/13, 230, 231, 232/a, 232/b, 233/B/I/b/2/9, în cf. nou înființată sub nr.339 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Varga Iosif.

21. Nr.top.223-226, 227/a, 227/b, 228, 229/a, 229/b/A/I/14, în cf. nou înființată sub nr.340 și acolo asupra acestuia să se intabuleze dreptul de proprietate în favoarea lui Bodonea Petru.

4.31. Mutarea osemintelor și a crucii lui Ion Buteanu în Pantheonul de la Țebea

În ziua de 18 august 1924 a sosit în Gura-Honțului trimisul Despărțământului *Astrei* din Brad, învățătorul director Pavel Lazăr din Baia de Criș, având însărcinarea să facă deshumarea osemintelor Tribunalului Ion Buteanu, pentru a fi reînhumate în Pantheonul de la Țebea, sub gorul lui Horea, alături de mormântul lui Avram Iancu, Craiul Munților.

La deshumare a luat parte un numeros public din Gura-Honțului și din toate satele din jur. Cu această ocaziune, învățătorul director Petre Ugliș a ținut o conferință în fața numerosului public adunat, arătând virtuțile acestui Mare Tribun, fost mâna dreaptă a lui Avram Iancu.

A fost de față preotul Virgil Bulz, profesorul Traian Mager din Arad, dr. Teodor Babuția medic din localitate, Pavel Țițonea notar și învățătorul Savu Dorca și mulțimea de țărani fruntași din satele din jur.

Osemintele, resturi de mâini neputrezite, părul capului și al bărbii, nasturi de metal și alte rămășițe au fost adunate cu multă grijă și așezate într-o ladă mărișoară și duse cu trenul la Țebea.

De asemenea, și crucea masivă a fost scoasă și încărcată într-un car cu boi și dusă la gară unde a fost așezată în vagon.

4.32. Inundația din anul 1925

În zilele de 22 și până în 26 decembrie anul 1925, după o ninsoare abundentă, a urmat câteva zile călduroase de vară, cu ploi bogate care au topit zăpezile de pe munții din bazinul larg al Crișului Alb. După câteva ceasuri toate pâraiele și văile nu-și mai puteau cuprinde apele furioase în albiile lor care proveniseră din ploi și din zăpezile topite și au început să năvălească nebune distrugând totul în calea lor.

Albia largă și cotită a Crișului Alb s-a dovedit în multe locuri spre strâmtăși puterea apei a început să sape temeliile solide ale podurilor de fier de la Calea Ferată, începând de pe la Brad și până aproape de Sebiș unde albia Crișului se lărgește.

Toate podurile au fost prăvălite de pe temeliile lor și mutate de ape ca niște jucării de copii. Lumea stătea neputincioasă în fața acestei urgii nemaipomenite. Această grea încercare s-a datorat în primul rând defrișărilor sălbatice a pădurilor care îmbrăcau codrii cu veșmântul lor minunat, lăsând coastele golașe și neapărate de podoaba lor.

Linia ferată Brad-Sebiș a fost pur și simplu desființată, având pierderi foarte mari în tot felul de bunuri și foarte costisitoare.

Oamenii bătrâni povestesc că așa potop de apă n-au mai văzut pe valea acestui râu blând.

4.33. Ridicarea troiței de la Iosășel

Înainte de a se împlini un secol și jumătate de la desfășurarea celei dintâi revoluții țărănești din Munții Apuseni, Despărțământul *Astrei* din bătrânul orașel Brad, în frunte cu inimosul Director al liceului „Avram Iancu” Candid Ciocan, împreună cu profesorii și cu intelectualii din Brad și din jur, în ședința ținută în ziua de 1 noiembrie 1932 au hotărât să se ridice troițe, în toate locurile unde s-au petrecut fapte istorice demne de a fi eternizate, stabilindu-se zece locuri pentru cele zece troițe, comandate la școala de arte și meserii din Zlatna.

Una din aceste troițe a fost desemnată să fie așezată aproape de locul unde a fost spânzurat Ion Buteanu, împreună cu mai mulți preoți, primari și fruntași români din satele învecinate, precum și trei țărani cu țundre negre din jurul Hălmagiului.

La contribuția pentru acoperirea cheltuielilor împreunate cu cioplirea troiței, cu colecta purtată în GuraHonțului s-a încasat de la intelectuali și de la țărani 670 lei, iar colecta învățătorului director Petre Ugliš, senator, suma de 10.300 lei, la care singur a contribuit cu cinci mii lei.

Lucrările împreunate cu construirea și ridicarea amplasamentului pe care s-a ridicat troița au fost lucrate de maestrul zidar țăran din comuna Bonțești.

Împrejurul troiței au fost fixați opt stâlpi de beton armat, la distanță de 2-2 metri între ei. Stâlpii erau legați între ei printr-un lanț foarte gros, cumpărat de la o fierărie de fier vechi din Arad, pe un preț foarte mic și cântărea peste 300 kg, cumpărat de învățătorul Ugliš.

Dezvelirea Troiței s-a făcut în Duminica din 25 noiembrie 1934, într-o înflăcăratăși înălțătoare manifestare națională demnă de jertfele marilor Mucenici al Neamului.

La reușita măreței sărbători a contribuit și faptul că în acea zi s-a pogorât și binecuvântarea cerului, cu razele soarelui pline de luminăși de căldură, cum rar s-a mai pomenit.

În dimineața acelei zile, au sosit trenuri încărcate cu oaspeți distinși din tot cuprinsul țării.

Dinspre Brad a sosit un tren încărcat cu elevii și profesorii Liceului „Avram Iancu”, purtând stegulețe tricolore. Profesorii au fost: dr. Ion Radu, fost director, Candid Ciocan, directorul Liceului „Gheorghe Pârvu”, profesor de muzicăși dirigintele corului, Valer Fugătă, Cornel Rusu, Nestor Lupei etc.

Tot din Brad au mai sosit directorul Societății Aurifere Mica, ing. Ambrușși colonelul Petrovici Dumitru. De la Cluj a sosit cu automobilul prof.univ.dr. Silviu Dragomir, unul din cei mai buni cunoscători ai trecutului istoric al Zărandului nostru.

Din București, a descins și vajnicul luptător cu graiul Gheorghe Lungulescu, secretarul general al Ligii Antirevizioniste, unul din cei mai elocvenți oratori ai țării, fiul Protoiereului Gheorghe Lungu de la Biserica Madona Dudu din Craiova, unde în ziua de Florii din anul 1911 am fost găzduit și ospătat ca pe un frate.

Din Hălmașiu au venit protopopul Ștefan Bogdan, avocat dr.Mihai Nicula, avocatul Aurel Sârbu, Petru Sârbu notar public și dr. Iva Pavel medic din Vârfuri. A trecut munții călare popa-dascăl Ioan Tomuța din Lupești-Pârnești.

Trenul dinspre Arad a adus alt grup de intelectuali și țărani frunțași din cuprinsul județului, între care am remarcat pe următorii:

Fostul învățător și inspector școlar județean pensionar, dr. Ascaniu Crișan, directorul liceului dr. Aron Petruțiu avocat, Virgil Costin avocat, Lazăr Igrășan, fost învățător în GuraHonțului, revizor școlar jud.Pavel Dârlea, dr. Sabin Dan avocat din Buteni și alții.

Preoții și învățătorii din cele peste treizeci de sate din jurul Gura-Honțului, cu elevii și cu mulțimea celor peste zece mii de țărani în haine de sărbătoare, cu stegulețe tricolore, au ridicat foarte mult această manifestare națională grandioasă.

După o scurtă slujbăținută în biserica din Gura-Honțului de către preotul Virgil Bulz, mulțimea poporului adunat, a fost încolonată în rânduri de câte opt, îndreptându-se Troiță – Fanfara țărănească din frunțașă comună Almăș, execută „Marșul lui Avram Iancu”, de pe vremurile de glorie, în tactul căruia lumea încolonată trăiește clipe de emoție neuitate.

Episcopul dr. Grigorie Comșa al Aradului sosește cu automobilul de la o altă înaltă apostolie de la sfințirea bisericii monumentale în frunțașă comună Buteni.

Un măreț sobor de douăzeci de preoți, în frunte cu Episcopul Grigorie, în ornate strălucitoare, formează simbolic, aureola sfinților noștri Mari Mucenici, cărora am venit cu toți să ne închinăm inimile și sufletele noastre, pentru marea lor jertfă, făcută pentru izbăvirea noastră.

Se săvârșește sfințirea apei, acompaniați de minunatul cor al Liceului „Avram Iancu” din Brad, de sub conducerea distinsului dirijor profesorul Gheorghe Pârvu.

Sus pe *Dealul Cremănoasii* care stă ca un zid de apă rare în spatele Troiței, din inițiativa pietrarului – artificier autorizat, Nicolae Crainic, din comuna Vârfurile, izbucnesc puternice detunături la momente potrivite, ca pe timpul legendarelor tunuri ale lui Avram Iancu.

Ochii lumii adunate se umplu de lacrimile sincere izvorâte din inimile înduioșate de măreția acestei pioase manifestări, închinată eroilor fără număr ale unui neam mare și viteaz.

În clipa când a fost tras giulgiul de pe sfânta troiță, un formidabil tunet a răscolit văzduhul din tăcerea lui, urmate de detunături ritmice, întocmai ca un foc vijelios ce s-a dat în clipele de dezrobire.

Ecoul gurilor de foc a străbătut prin toate văile și peste toți muniții, pe întinderi de zeci și zeci de kilometri, deșteptând din somnul lor dulce, sufletele curate ale eroilor mucenici ai neamului nostru românesc, din țara lui Avram Iancu.

După terminarea actului sfințirii Troiții, au urmat o serie de cuvântări.

I. Primul orator a fost P.S. Episcop Grigorie Comșa al Aradului, care într-o cuvântare plină de o rară erudiție și elocvență, a spus printre altele: „- Ion Buteanu a fost o întrupare desăvârșită de eroism și de măreție de suflet. Alături de el au pierit în spânzurători, înecați în valurile Crișului sau împușcați, mulțime de preoți, primari, țărani simpli. Nu erau cruțate nici femeile de furia ungarilor. Toate aceste jertfe, toate aceste sfârșitori tragice, nu ne amintesc oare chinurile și persecuțiile primilor creștini arși pe ruguri sau jertfiți fiarelor în circuri. Neamul nostru a fost un neam de eroi, dar mai ales de martiri.

De aceea, în murmurul apelor Crișului, ca și în freamătul pădurilor, noi parcă auzim glasul lui Ion Buteanu și al celorlalți mireni și preoți, care au pierit în spânzurători sau de altă moarte zilnică, spunându-ne:

- Noi ne-am jertfit pentru Libertate, pentru Neam și pentru Lege creștinească. Voi le aveți pe toate păstrate cu sfințenie și întărite, ele fiind cheazășia puterii și a fericirii voastre românești!”

II. Profesorul universitar dr. Silviu Dragomir, delegat al Academiei Române, spune: „- Pentru a două oară pietatea urmașilor, adună în acest loc norod și înalță un simbol pentru a comemora pe eroul care la 23 mai 1849 a căzut jertfă perfidiei ungurești. Dupășase decenii și jumătate, din Zărand, Golgota Crișului își primește din nou crucea pentru ca să o sfințească în zorii unei dimineți de primăvară, moartea eroică a lui Ion Buteanu, prefectul Legiunii din Zărand. De încheiere mai adaugă: „O Troiță încrestată cu flori, va sfinți de acum locul acesta pe care cu 85 de ani mai înainte de aceasta, s-a încheiat atât de dramatic eroica viață a prefectului din Zărand.

Gloria lui Ion Buteanu aparține de acum Neamului, căci sângele ce a îngrășat acest pământ a rodit sărbătoarea zilelor noastre mari. Amintirea lui va trăi din neam în neam, binecuvântată deapururea de nepoții și strănepoții, care ca și cei da față ce au înălțat acest monument, se cinstesc pe sine, ținând viu cultul eroilor.

III. Urcă la tribună Gheorghe Lungulescu, delegatul *Ligii Antirevizioniste*, secretarul general al ei, care după ce a arătat viața zbuciumată a acestuia care a fost odrasla nobilă a Maramureșului voievodal, român de viță daco-romană, întreabă româtimea adunată:

. Dumneavoastră, Crișenii și Zărândeni, vreți oare să putreziți ca părinții dumneavoastră în spânzurătorile ungurești, pe aceste înălțimi, s-au vreți să vă apărați drepturile și libertatea națională cu orice preț ?

. Irupe mulțimea prin miile lor de glasuri într-un protest fulgerător.”

IV. Urmează la cuvânt dr. Alex Putici, pretorul plășii Hălmagiu, care preamărește eroismul Zărândului.

V. Colonelul Dumitru Petrovici, comandantul garnizoanei din Brad, vorbește în numele glorioasei noastre armate, arătând cu exemple din trecutul istoriei noastre, că armata noastră a fost întotdeauna expresie întregului nostru popor, care a fost o apă și un pământ. „-Ștefan cel Mare, a spus oratorul – și toți domnitorii făceau din țărani, boieri, dându-le moșii și boierie pentru vitejie. Nu tot astfel era armata austro-ungară, reprezentând castele sociale: unele numai cu privilegiile, altele cu toate sarcinile.”

VI. Iosif Moldovan, învățător și inspector școlar pensionar vorbește în numele: „Frăției Ortodoxe Române”, în calitate de președinte, arătând lupta eroică purtată de biserica noastră strămoșească pentru conservarea românismului în decursul veacurilor.

VII. Dr. Arop Petruțiu, vorbește în numele baroului advocațional al Aradului, arătând Testamentul politic al lui Buteanu. Descrie cu amănunte despre teroarea și banditismele ungurești, asupra regiunii Zărândului nostru eroic, zicând: „- Chiar coala peste Criș, în Stația Gura-Honțului, tânărul Pavel Crainic din Vârfurile, în 19 februarie 191, fu aruncat de viu în celebra locomotivă nr.51 și prefăcut în cenușă.”

VIII. Ascaniu Crișan, directorul liceului din Arad, vorbește în numele *Astrei*, spunând între altele: „- Visul lui Buteanu s-a realizat, dar hârca hidoasă a călăului său mai rânjește încă dincolo de hotare.

Această viziune sinistă ne îndeamnă să ne adăpăm sufletele din cultul marelui martir și să veghem ca moștenirea răscumpărată prin scumpa jertfă a sângelui său să nu se profaneze de mâini sacrilege.”

IX. În numele Societății Patriotice *Străjerii României*, ia cuvântul avocatul Virgil Costin, arătând că tinerimea noastră trebuie să aibă în suflet cultul eroismului și al patriotismului.

X. Studentul Șoic din Bonțești în numele studențimii făgăduiește că actuala generație va ști să lupte și să se jertfească pentru patriotismul național.

XI. Lazăr Igrășan revizor școlar al județului Arad, vorbește în numele învățătorimii, aducând omagiul lor atâtor vrednici luptători și martiri, între care se numărăși tânărul învățător sublocotenent Lazăr Tâmpa din Almaș, pe care prinzându-l ungerii, l-au legat de tamponul trenului și l-au târât în mers, pânăși-a dat sufletul.

XII. Senatorul Petru Ugliș, învățător director din GuraHonțului, prezintă omagiul Senatului României. În calitate de fost ofițer în Legiunea Română din Italia, luptând pe frontul italian contra Austro-Ungariei până la zdrobirea ei desăvârșită a hidrei bicefale, având ca simbol sfânt jertfa marilor noștri înaintași, martiri și eroi, a căror icoană a fost săpată în inimile zecilor de mii de voluntari români, cerând răzbunare.

De încheiere propune un legământ sacru față de memoria marilor noștri înaintași. Marea mulțime jură cu mâinile pe inimă că va fi și va rămâne deapurarea în tradiția de dârji luptători ai Patriei noastre iubite.

XIII. Dr. Ioan Radu, fost director al Liceului „Avram Iancu” din Brad, face o succintă dare de seamă asupra activității Comitetului Central de inițiativă, apoi după o evocare a neîntrecutelor fapte de vitejie dovedite de fiii Zărandului, în luptele lor pentru libertate națională, predă frumosul monument în grija comunei Iosășel, pe terenul căreia se află ridicat.

XIV. Ion Bogdan din Iosășel, în numele Comitetului Comunal al satului, ia în primire monumentul, făgăduind că îl va păstra și îngriji ca pe un scump tezaur.

XV. Dr. Teodor Băbuța, medic în Gura-Honțului, președintele localității pentru ridicarea monumentului, mulțumește călduros Prea-Fericitului Episcop dr. Grigorie Comșa al Aradului, precum și distinșilor delegați ai înaltelor instituții din țară, fruntașilor intelectuali și țărani, care au participat într-un număr atât de impunător la această măreață și pioasă memorare, care ne-a procurat neuitate momente de înălțare sufletească.

4.34. Epoca de aur a comunei Gura-Honțului

Îndată după alipirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului la țara-mamă, comuna noastră a simțit o mare învioreare. Treizeci și două de familii sărace au primit gratuit locuri de casă de circa 400 stânjeni pătrați fiecare.

Marii proprietari au început să-și vândă pământurile, pășunile și pădurile. Mai mulți țărani săraci au revenit din America, aducând cu ei frumoase sume de bani.

Marele proprietar din localitate, dr. Boroș Beniamin a început să vândă tot pământul numit din pustă, cumpărat de plugarii din localitate. La fel a vândut *Hada*, *Zăvoiul* și mare parte din *Pruniște*, terenul *La Baltele*, iar locul de pășune numit *Glemeie* a fost cumpărat de către comuna politică, pentru pășune pe seama vitelor, pentru suma de patrusute patruzeci de mii lei, o întindere de 252 jugăre cadastrale: pădure tânără, pășune și fâneată.

De la marele proprietar evreu Polacek din Iosășel, țărani din localitate au cumpărat pământul *Zăvoiul larg*, cel mai bun teren agricol, din hotarul comunei noastre.

Acum harnicii și pricepuții foști iobagi, au început să crească tot mai multe vite cornute mari: vaci de soi și boi, precum și câte 10-20 de oi. Creșteau porci numeroși prin pădurile lor cu ghindăși jir. Și-au construit grajduri și colne (șoproane) sistematice, foarte spațioase pentru numeroasele lor turme și colne pentru păstrarea păioaselor, ca să nu fie în bătaia ploilor și a zăpezilor.

Astăzi toate acestea sunt goale. Nu mai avem plugari. Toți am ajuns funcționari, muncitori și pensionari. Costumele naționale sunt înlocuite cu *zdrențele* străine și e păcat.

Între plugarii cei mai bine înstăriți care au reușit să sporească bine numărul holdelor și totodatăși numărul vitelor mari se numărau următorii:

Baita Gheorghe (fost în America), Cozma Ștefan (fost în America), Gheorghică Vasile, Haiduc Pavel, Haiduc Constantin, Mihiț Ioan, Ancăș Pavel (cu unchi la America), Perva Vrenti, Haiduc Ivantie, Hord Petru, Hord Gligor, Tripaș Teodor, Tripa Iancu, Tripa Nuțu (Ion) și alții.

Toate casele de lemn aproape toate au dispărut și le-au luat locul adevărate vile, una mai frumoasă decât alta. Cu lumină electrică, cu parchet, mobilate ultramodern.

Plugarii încep să prețuiascășcoala. Tineretul fuge de plugărie și de meserii. Toți râvnesc să ajungă medici, profesori, farmaciști, ingineri etc.

Cei mai slabi de carte devin muncitori la C.F.R., la fabrici etc. Fiind tot cu banul în mână se dedau la beuturăși devenind bețivi de tineri, îngroașe numărul accidentelor și al celor care umplu spitalele, etc.

TOPONOMASTICA sau numirile geografice date de străbunii noștri pădurilor, poienilor, dealurilor, văilor etc.

Cronicari străini, unguri, în naivitatea lor încearcă să dea minciunii picioare, vrând să *demonstreze* prin neadevăruri trase de păr, că acest sat românesc de sute și chiar mii de ani, ar fi fost cândva locuit de unguri. Ori această părere greșită o răstoarnă cu multă disprețuire, numirile tuturor văilor, pâraielor, coastelor, poienilor, pădurilor și munților, toate-toate purtând numiri numai românești și nici măcar una din greșeală nu poartă o numire străină.

Iată numirile lor dulci și sonore, ca și minunatele graiuri ale cântăreților acestor cuiburi dragi, comunicate de Ana Grada, căsătorită Olaru, fosta mea elevă în clasele primare, în etate de șaiszeci de ani.

Pruniște – teren plantat cu pruni, de la moara lui *Lică Moț* până la Podul de Piatră, din drumul spre *Frunză-Verde* și până sus la *Dulău*, *Bonțan* de la Pustă până la drumul spre satul Bonțești. *Zăvoiul-Larg*, *Cotu* la stație; *Cotu-Cremănoasii*, *Păstă Criș*, *Glemeie* între Crișși Valea-Honțișorului, până la Valea Rea; *Pietrari* cuprins între Valea Rea, Criș, Părăul spre Baltele și între *Dos*; urmează apoi *Zăvoiul*.

Pe țărmul drept al Văii Honțișorului este *Coasta Morconilor*, din sus de aceasta este *Cerățul*, apoi *Dealul Bojii*, iar mai sus *Valea lui Nan*; *Cornete*, plin cu tufe de corni, *Lăcurele*, unde pe vremuri spun bătrânii erau păstrăvi aurii; *Vârful Muscel*; *Câmpulung*; *Grohot*; *Vălești*; *Țițești*; *Târseli*; *Cioaca Naiului*; *Măgura*; *Zălăstrucu*; *Poiana Ciocului*; *Valea Vacii*; *Ploșorenii* și *Părăul Sănunii*; *Criș*, pârăul spre Baltele și între *Doa*, urmează apoi *Zăvoiul*.

În partea de apus a satului, alături de terenul numit *La Ovese* și între Luncă se află un loc în extindere de patru jugăre cadastrale, numit *La Greguș*, care până în vara anului 1933 era folosit ca baie de *Lut* pentru fabricarea cimentului la Fabrica de Ciment din localitate.

În partea nordică a hotarului, între Calea Feratăși Criș, spre satul Bonțești, se întinde locul numit *Hadă*, teren inundabil.

Între Criș, Valea Honțișorului, Valea-Rea și până la poala *Copăcelului* se întinde locul de pășunat numit *Glemee*.

În fața stației C.F.R. și până la țărmul Crișului se întinde o fâșie de pământ numit *La Stație*, foarte potrivit pentru cultivarea legumelor, dar e expus inundației.

Peste podul de fier al C.F.R. spre cătunul *Baltele*, de la șoseaua județeanăși până la dunga Crișului sunt câteva holde cu pământ roditor numit la Baltele.

Între Luncăși Valea Honțișorului din sus de sat, până lângă satul Honțișor, se întinde locul numit *La Vale*.

Dacă va continua dezvoltarea comunei în ritmul pe care l-a luat în ultimul timp, de prosperitate, o bună parte din pământul arător se va reduce tot mai mult, scăzând simțitor mijloacele de trai ale populației care an de an sporește ca număr de suflete.

4.35. Toponomastica comunei Gura-Honțului

Străvechea așezare omenească a acestei comune de pe Valea Crișului-Alb este una din nenumăratele sătulețe curat românești, care împânzesc toate gurile văilor, a poienilor de pe întinsul codrilor, precum și de pe câmpiile din apropierea apelor curgătoare din apuseană a fostei *Dacii*, până în apa Tisei, stăpânite de multe milenii de daci, apoi de romani și apoi de urmașii acestor două popoare înfrățite pentru vecinătate.

Numirile geografice a tuturor văilor, pâraielor, dealurilor, munților, poienilor, pădurilor, terenurilor arabile etc. sunt numiri poetice, frumoase românești, străvechi, de o rezonanță admirabilă, încântătoare.

Las să urmeze aici strămoșeștile numiri din hotarul întins de zeci de kilometri ale acestei comune, cu fermecătoarele și dealuri, munți, cu nesfârșite păduri și poieni, adevărate grădini ale *Sfintei Vineri*, din poveștile nemuritoare ale bătrânilor noștri sfătoși:

Coasta Morconilor – o fâșie îngustă de păduriță care umbrește țărnul drept al Văii Honțului.

Valea-Rea – care desparte *Dealul Copăcel* de *Dealul Măgura*. Numirea de *rea* și-a primit-o de la faptul că, de multe ori ploile care cad pe versantele coastele ei prăpăstioase, adună ape vijelioase, făcând stricăciuni în semănăturile de la gura ei.

Ceratul – loc de pășunat înconjurat de o pădure de cer.

Părăul Borloanca

Copăcelul, un deal frumos împădurit, la poala căruia acum trei sute de ani, a fost satul Gura-Honțului, mutat din *Trihonți*, din inima codrului.

Vârful Măgurii

Glemeiele odinioară era teren arabil. Acum șaiszeci de ani a devenit islaz.

Între Păraie – un deal împădurit.

Vârful Muscel – un loc încântător.

Dealul *La Goruni*.

Câmpul *La Vălești* – acest câmp frumos a fost odată în stăpânirea familiei *Valea*.

Părâul *Hoștirloaie*, aici pe timpul fostului proprietar ausriac Feinholdt, acesta a zidit o casă pe seama pădurarului, care în limba germană se numește *Försterlei* din care românii au făcut *Hoștirloaie*, ca să poată pronunța mai ușor numirea nemțească.

Casa pădurarului a dispărut odată cu neamțul. *Cornetele*, o coastă prăpăstioasă plină ce tue de corni. *Grohotul* unde este mult pietriș mărunț.

Dâmbul la Târșeli Pârâul Măsărători Pârâul Paltin sau Paltini Pârâul Strâmt Valea Lungă

4.36. Numirea pădurilor

Mai mult de o treime din hotarul întins al comunei este rezervat agriculturii, iar restul de trei sferturi este acoperit de păduri, care de mii și mii de ani se succed prin defrișări la anumite vârste.

Soiurile de arbori sunt de felurite esențe, din care majoritatea o formează fagul și carpenul, apoi stejarul, cireșul, teiul, frasinul, ulmul etc.

Între tufișuri cele mai răspândite sunt cornii, mai ales pe *Dealul Cornete*, apoi pe văi alunul, măceșul, porumbelul (prunul sălbatic), murul de pădure și altele.

Fostul mare proprietar de acum o sută de ani, Boroș Beni, un gospodar de model, acum un secol, a sădit pe vârful întins în formă de platou al unui deal, la circa patru sute de metri altitudine, o pădure de castani cu fructe mari comestibile – soiul *Castanea Vesca Gaertn*. Astăzi această pădure seculară de castani începe să degenereze din cauza bătrâneții.

Prin anii 1925, aproape de *Căsoaia* (Casa pădurarului) lui Han Pătru de pe Valea Zoldișului, unde fosta fabrică de ciment din Gura-Honțului își avea *baia de piatră de var*, până unde ducea calea ferată îngustă industrială, ocolul silvic din Gura-Honțului a plantat aici o pădure cu puieți de castani nobili, care astăzi dau rod frumos.

Tot acest mare proprietar de odinioară, așa cum au făcut și alți mari proprietari de prin satele vecine, a plantat toate văile cu sute și mii de nuci din soiuri alese, care an de an aduceau recolte frumoase, un izvor de bunăstare. Pe marginea drumurilor a plantat mii de duzi, alb și negru, încurajând creșterea viermilor de mătase, care devenise o ocupațiune foarte importantă pentru ajutorarea păturii sărace a populației sărace de aici.

Acum, trei sferturi de veac această ocupațiune ușoară și rentabilă luase o dezvoltare mult promițătoare, dar care în urma războiului prim-mondial s-a dus pe apa Sâmbetei. Pădurile mai frumoase erau: Copăcelul, cu fagi minunați, apoi Măgura, La Lac, La Poieni, La Valea Lungă, La Văritic, Cerățul, loc bun de pășune, înconjurat de o pădure de cer. Pârâul Borloanca,, Vârful Măgurii Glemeele, odinioară era loc arabil. Între Păraiu, un deal împădurit. Vârful Muscel, un loc încântător. Dealul la Goruni. Câmpul La Vălești.

Pârâul *Bostârloaie* – aici pe timpul fostului proprietar Reinholdt, acesta a zidit o casă frumoasă pe seama pădurarului, numită în limba germană *Försterlui*. Românașii noștri nu puteau rosti acest nume și au numit-o *Hostârloaie*.

Casa pădurarului a dispărut odată cu neamțul.

Cornetele, o coastă cu tufișuri dese de corni.

Grohotul, unde este mult pietriș mărunț. Dâmbul la Târseli. Pârâul Sorliții. Ciocul Naiului. Pârâul Măsarători. Pârâul Paltin. Pârâul Strâmt. Valea Lungă.

Răcurele (mi se pare: Lăcurele. Autorul) poiană încântătoare. Pleșea *Văii Lunci*. Măgura Ciocului. Dealul Gruu-Copaci. Măgura la Scări. Pârâul Măgurii. Dâmbul Bârlogului. Pârâul Bârlogului. Pârâul Peșterii. Pârâul Lupilor. Pârâul Plopșoreilor.

Muntele *Văriticul*, mult, nalt de 620 metri cu o poiană încântătoare, demnă de a adăposti o stațiune climaterică.

Vârful Laz – are 820 de metri înălțime. Pârâul Voiurii. Pârâul Gurguieta. Fața Scurușilor, adică a trandafirilor sălbatici. Pleșea Îngustă. Pleșea Sinoasă. Pleșea Pietroasă. Pârâul Popii, care odinioară făcea parte din simbria poii. La fel: Padina Popii, un teren potrivit pentru semănături. Lacul Rotund. Vârful La Lac, înalt de 500 metri. Valea Lacului Pleșa Zălăstrucului. Gruiul. Culmea Ciunganilor: limită estică a satului nostru, vecin cu Ciungani. Poiana și Dealul la Mușuroaie. De la această culme spre sud se începe hotarul satului Obârșa, cu izvoare bogate de apă.

Cu(sub)Doș. Pârâul Poienilor. Ceșcul, La Poieni în Deal.

4.37. Munții cei mai înalți

1. Vârful Arădei, nalt de 870 metri.
2. Vârful Laz, nalt de 820 metri.
3. Vârful Măgura, nalt de 700 metri. Informatori: Inginer HUM – șeful ocolului Silvic Gura-Honțului; Pădurar cl.II-a Gheorghe Cozma, de la Ocolul Silvic din GuraHonțului

4.38. Restul hotarului din jurul comunei din Valea Crișului

Dealul Boilor – în dreapta Crișului.

La Baltele – teren arabil spre cătunul Baltele întretăiat de calea ferată.

Dealul cu Castani, plantați acum un veac, de fostul proprietar Benjamin Boroș, pe țărml stâng al Crișului-Alb.

Valea Cremenoasa, sub Dealul Boilor.

Vârful Cucuieții, lângă Culmea Mușuroaie, limita sudică a hotarului.

Dealul cel Scurt.

Dealul Cucuieților.

La Stație, teren arabil între linia ferată, șoseaua, podul mare.

Hada, teren arabil inundabil și Criș; până la Bonțești.

La Broaște, teren arabil spre Bonțești, aproape de șosea.

La Ovese, teren fost arabil, azi clădit cu case frumoase, nemaiaivând unde să se extindă comuna.

La Pruniate, teren arabil – Honțișor.

Zăvoi, teren arabil între Dealul Măgura, Crișul-Alb și Valea-Rea.

Zăvoiul Larg, la vest de comună, spre satul Bonțești. **20.07.1971**

Petre Ugliș-Delapecica

4.39. Locuitorii satului după limbă

Până la începutul deceniului penultim al secolului al XVIII-lea, acest sat a fost locuit numai de români, afară de marele proprietar, care se schimba ca vremea. Acesta avea în stăpânirea sa legiuită peste 99% din suprafața hotarului, stăpânit odată cu românii fiecărui firicel de pârâiaș, fiecărui deal sau munte, botezându-i cu cele mai frumoase numiri cu care sufletul și mintea lor le-au putut găsi mai potrivit: Copăcel, Valea Rea, Măgura, Cornete, Văratice, Grui-Copac, Plopșirei și alte numiri pline de poezie, străvechi, născute odată cu neamul nostru.

Acest mare proprietar străin, care nu cunoștea nici firea și nici limba iobagilor săi, pașnici și blânzi, dar pe care el îi știa ca pe un popor „sălbatic”, pe care l-a și botezat *valah sălbatic*, a adus cu sine și câțiva slujitori credincioși, de un neam și de o limbă cu el. Dar numărul acestora era redus. Și după cum odată *domnul* era un neamț, altă dată de alt neam și slujitorii aduși erau la fel.

Pe lângă aceste *vinituri* au fost aduși în timpul din urmă și jandarmii și alți slujitori mărunți.

Dar numărul unguirilor din întreaga țară fiind foarte redus față de români, sârbi, slovaci, etc. nu puteau împrăștia sămânță de unguri peste toată țara, au fost siliți să aducă coloniști croați catolici din Croația, Slovacia din comitatele sărace din nordul țării: Kolonovici, Nekula, Penksa, Darok, Kasalik, Pisak, Zenyik, Policek, Nesklaba Stoklasa, Strithof, etc., Martinovics, Mikics, Vagner, etc. și încă trei-patru familii de nemți, parte încuscriți cu familia de români, parte românizați, ori morți fără urmași.

Toate casele acestor străini care acum mai bine de o jumătate de veac au fost aduși aici și s-au făcut stăpâni aici, astăzi sunt sub stăpânirea românilor.

După Statistica economico-socială din anul 1940, au fost în comună un total de două sute douăzeci și trei de familii.

Locuitorii după limbă: Români – 1009 Evrei – 45 Unguri – 37 Germani – 16 Alte neamuri – 6 Total = 1113.

4.40. Meseriașii Gurahonțului în anul 1922, cu brevet

Boșorogan Nicolae – cojocar, Chiu Pavel – mecanic cu batoză, Crișan Simion – zugrav, Coțoi Ioan – cojocar, Cizmaș Adam – argășitor-opincar, Haiduc Constantin – zidar și lemnar, Haiduc Petru – cojocar, Haiduc Petru – fierar, Frențiu Ioan – potcovar, Haiduc Alexandru – turtelar, Hallbauer Ioan – tâmplar, Hallbauer Iosif – tâmplar, Negele Iosif – croitor, Negele Ioan – frizer, Necula Iosif – porcovar, Kasalik Anton – fântânar și artificier, Lupei Ioan – opincar, Mera Ioan – rotar, Precup Toader – morar, Pișac Coloman – brudar,

Dașcău Solomon – pantofar, Dașcău Toma – măcelar, Pușcaș Gheorghe – măcelar, Suhanec Ștefan – măcelar, Torjoc Anton – tinichigiu, Ursuț Ioan – cojocar, Ștefan Partenie – cojocar, Tețler Ioan – potcovar, Olaru Vasile – pantofar, Neuman Adolf – pantofar, Oancea Ioachim – pantofar, Haiduc Ioan – fierar Herbert Iosif – lăibărar.

4.41. Micii meseriași

Din cele mai îndepărtate timpuri, câteva familii din satul acesta de munte, au învățat diferite zănaturi, care apoi s-au moștenit din tată în fiu, schimbându-și numele de familie cu acela al meseriei: Morariu, Cojocariu, Olariu, Spătariu, Funariu, Rotariu, Blidariu, etc.

După ce a apărut și la noi fierul adus din Italia și aici s-au înmulțit fierarii care au fost de mare ajutor agriculturii, revoluționând-o.

Alt zănat mai vechi decât fierăritul a fost cojocăritul, olăritul, rotăritul, opincăritul, lemnăritul care este cel mai ușor de învățat. Încă din fragedă copilărie, feciorii lemnarilor încep să ciopleascăși să-și arate istețimea, de multe ori întrecându-și părinții cu invențiile lor.

Fiecare țăran din părțile bogate în păduri făceau și fac și azi tot felul de unelte agricole necesare gospodăriilor, atât pentru folosul propriu, cât și pentru comerț.

Fiecare fecior de țăran, chiar dacă ajungea să fie învățător, preot, ori altfel de cărturar, știe să-și pună coadă la sapă, la o secure, să-și facă o scară, o troacă la porci și alte lucruri pe lângă casă.

4.42. Portul național

Sumanul (șuba) și cioarecii de sărbători ori de port, sunt făcuți din habă de lână de oaie, toarsăși țesută de femei în război.

O prețioasă artă strămoșească, care durere, e pe cale sigură să dispară, din lipsa oilor de la ușa românului. Sumanele frumoase erau cusute de bărbați țărani, care s-au specializat în acest zănat. Oamenii de prin sate sărace. Sumanul și cioarecii erau cusuți cu un ac gros și cu ață groasă și tare. Se rupe sumanul, dar ața cusătura, ține.

Sumanele și cioarecii de sărbătoare care trebuie să aibă un croi mai frumos având aplicații lucrate artistic, din postav colorat: roșu, galben, albastru, verde mai rar și pentru bătrâni, negru.

Aplicațiile acestea se coseau pe fața celor două aripi ale sumanului, în lungul pieptului și în dreptul cingătoarei, având formă pătrată de circa o palmă. Aceeași aplicație frumoasă o aveau și mânecile la capete, dar erau numai de două degete de înguste.

Atât sumanele cât și cioarecii, între toate cusăturile laților, respective prinsul gulerului și al mânecilor, se aplica între cusături o fâșie îngustă de postav negru.

Aceste podoabe minunate difereau de la sat la sat, așa că după aceste decoruri distinctive se cunosc fiecare din ce comună era. Aceea era marca satului lui.

Semănarii, adică croitorii care croiesc și coase sumanele sau șubile și cioarecii de sărbători și cei de port ale plugarilor, erau niște țărani din satele sărace ale Bihorului vecin, care se pricepeau foarte bine la cusutul sumanelor, specializându-se în această meserie, din tată în fiu. Veneau și stăteau în gazdă la familii cunoscute, iar în preajma Crăciunului sau a Paștilor plecau spre casă, cu pungile pline de bani.

Un costum de acesta dura o generație întreagă, câte 5060 de ani cele de sărbători. Se moșteneau de fii și de nepoți, fiind bine îngrijite și prețuite.

Alt zănat străvechi și foarte bănos era al Opincarilor care tot așa se învăța din tată în fiu în vremurile trecute.

Opincarul cumpăra piei de vite mari: de vaci, de boi, de cai, de bivoli, din care, după ce erau argășite bine, confecționau opinci, ori le vindeau în tâlpi dreptunghiulare, legate perechi, ca săși le confecționeze cumpărătorul, după gustul lui.

Mai erau meșteri zidari-lemnari, care construiau biserici de lemn cu temelii solide de piatră cioplită, tencuite cu mortar de var și nisip; cioplitori de piatră pentru temeliiile caselor mari. Erau lipitori care lucrau la tencuirea caselor cu lut, muiat cu apăși frământat cu pleavă de grâu, pentru pereții caselor, care durau zeci de ani.

Lemnarii calificați construiau biserici frumoase de lemn și diferite acareturi gospodărești pe la agricultorii frunțași, rămase astăzi goale și pustii.

Cu puțin timp înainte de începutul secolului al XX-lea au apărut și aici pantofarii, fii de ai familiilor sărace de români din localitate și din satele vecine: Dașcău Solomon, Oancea Ioachim, Olaru Vasile, Murășan Vasile și alții, care își aveau atelierile lor cu câțiva ucenici, tot români. Mai erau doi cârpaci evrei care au murit de mult.

Potcovari erau trei: un român, un slovac maghiarizat și un croat maghiarizat.

Maeștrii tâmplari au fost doi: frații Hallbauer, nemți stabiliți aici, azi morți.

După aceștia s-au așezat aici doi tâmplari: un român și un ungar.

Mai era aici un bătrân zugrav de biserici Crișan Simion, care a făcut ucenicia la Timișoara și a lucrat ca și calfă la Viena timp de trei ani. S-a stabilit în Gura-Honțului unde s-a căsătorit, având nouă copii, unul erou căzut în anul 1944. A trăit peste 90 de ani.

Se mai afla un brutar renumit prin cozonacii și cornurile pe care le făcea, dându-le un gust minunat, care astăzi nu se mai află nici la București. Bătrânul Pișak, slovac de origine, azi moșneag pensionar.

În piața săptămânală din localitate, precum și pe piața Hălmașului și a Sebișului și a altor sate vecine cu târguri, era prezentă o șatră cu turtă dulce, bomboane colorate, turte în formă de iepurași, răfuște, cocoși, mărgelile și alte minuni care erau bucuria celor mici. Aceste cofeturi erau făcute cu o adevărată artă cofetăreasă de către Sofia Haiduc, fostă văduvă de război, Anacateu, care a trăit aici.

Opincari cu opinci de cauciuc sintetic, un produs nou și nesănătos – spun țăranii – introdus în locul opincilor de piele, sănătoase.

Ceasornicari ambulanți, care reparau ceasornice și mai vindeau și ochelari.

Pălărieri și căciulari. Vopsitori de lână toarsă etc. Un negustor de textile din localitate cu șatra, își desfăcea marfa foarte căutată. Mai veneau doi-trei negustori ambulanți care își aduceau marfa într-o ladă purtând-o în spate ca pe un rucsac, în care aveau ace, ațării de tot felul, mărgelile, cercei, inele, lăntișoare, pieptene, ace de păr, bricege, săpun de față și de ras, jucării pentru copii. Dantelării, panglici colorate, tricolore, fluierițe în formă de cocoși alte nimicuri ieftine pe care făceau bani frumoși.

În partea de răsărit a comunei, pe terenul numit *Locul Târgului*, azi desființat și parcelat, se ținea piața de vite, mari și mici, precum și piața de bucate. Aici era instalat un cântar public pentru vite, pus la dispoziția populației gratuit.

Vitele și produsele agricole erau aduse de prin satele învecinate. Aceste piețe săptămânale și cele patru târguri de țară anuale, au ridicat foarte mult viața economică a comunei noastre, dându-i însemnătatea unui orașel industrial și comercial.

Înflorirea acestui centru, un orașel în devenire, sub ochii noștri, face salturi foarte mult promițătoare, sub toate raporturile: economic, cultural și social.

Așezarea lui într-o poziție încântătoare îl îndrituiește să fie așezat între cele mai frumoase și mai plăcute localități ale județului nostru.

După terminarea primului război mondial, au năpădit o seamă de negustori evrei în comuna noastră: Fuks din satul Zeldiș, Hönig din satul Holt – Mizeș. Hubschmann din satul Dieci și frații Roth aduși din lumea largă.

Aceștia și-au deschis prăvălii mari cu tot felul de mărfuri, întocmai ca la orașele cele mari. Și-au făcut depozite mari de cherestea, materiale de construcție, fierării, cărămidă, țiglă Bohn, tablă etc.

La un an-doi după eliberare, s-au deschis două prăvălii românești. O cooperativă pe acțiuni și alta a lui Luțai Constantin. După un an, un al doilea român – Sărăndan – a deschis o prăvălie de textile, care a mers bine.

După vreo zece ani, un alt român, fiu de țăran din localitate a deschis o prăvălie și un birt, într-un local închiriat, în centrul comunei.

După doi-trei ani, a reușit să cumpere prăvălia fostului său șef și așa întreg comerțul a trecut în mâinile românilor pentru totdeauna.

4.43. Micii negustori în anul 1920

Până încă nu ajunsese linia ferată la Gura-Honțului, puținul comerț care se făcea aici, era în mâinile românilor.

Îndeosebi *Piațul*, adică târgul săptămânal care se făcea în fiecare zi de luni, pe locul din dreapta Crișului Alb, în partea stângă a intrării în satul Iosășel.

În ajunul primului război mondial, *piețul* a fost mutat în Gura-Honțului, între biserica ortodoxă și între dispensarul medical. Tot aici se țineau și *Târgurile de țară* anuale, care erau patru la număr.

Aceste târguri aduceau venituri mari comunei noastre, prin vama care o încasa de la aceia care aduceau mărfuri, ori produse agricole spre vânzare.

Și produsele industriei casnice tot aici se desfășeau. Se aduceau păsări, alimente, fructe, brânzeturi etc. din prisosul lor bogat, de pe acele vremuri de belșug...

Afară de acest comerț, în comună mai erau și puține prăvălioare care vindeau diferite mărfuri necesare populației, și anume: Darula Iosif – cu prăvălie mixtă, Soția lui Gheorghe Hențiu – prăvălie de mărunțișuri, Veisberger Leopold – prăvălie mixtă, Czeissler – cafegiu și birtaş, Hava – restaurant și cafenea, Gartner Moriț – sifonărie, Singer Alexandru – comerț mixt, Fuka Bernat – comerț mixt și birt, Luca Gheorghe – negustor ambulant.

4.44. Morăritul

Cele două mori de apă aflate în comună, au fost proprietatea domnului de pământ, dr. Boroș Benjamin. Acesta a vândut aceste mori, ca să dea fraților săi partea ce li se cuvenea ca moștenire de la părinți.

Moara de sus a fost cumpărată de către morarul Moț Vasile din localitate, iar cea de loc, de morarul român Mercea.

Aceste două mori au provăzut populația din satul nostru precum și populația din satele vecine care nu aveau moară în satul lor.

Aceste mori au fost ridicate odată cu așezarea satului, fiind de mare folos.

În timpurile străvechi satele erau așezate pe coastele dealurilor împădurite, în apropierea apelor curgătoare, având lemne la îndemână, pășunat pentru vite și apă pentru adăpat și pentru mânatul morilor.

Sat fără popăși fără moară, nu se poate, spunea o vorbă din bătrâni.

4.45. Eroii comunei noastre din războiul antihitlerist

În luptele care s-au dat în contra armatei hitleriste din anul 1944, de către armata română, au murit moarte de eroi următorii fii ai comunei noastre:

– soldat Albu Ioan, june, – soldat Ander Constantin

- soldat Ciucur Vasile, june,
- soldat Cizmaș Grațian, june,
- soldat Crișan Pavel, june,
- soldat Crișan Ioan, june,
- soldat Draga Iosif, june,
- soldat Dropa Iosif,
- soldat Faur George, june,
- soldat Gabor Andrei,
- soldat Gavra Miron,
- soldat Gavra Aurel,
- soldat Ghemeș Valer,
- soldat Gheorghită Cornel,
- soldat Haiduc Vasile,
- soldat Hojbatec Aurel
- soldat Iva Iosif, june,
- soldat Luca Marcu, june,
- soldat Mercea Ioan, june,
- soldat Miniț Petru
- soldat Mona Ștefan, june, orfan de război și
susținător de mamă,
- soldat Șerb Pavel,
- soldat Șuhanec Mihai,
- soldat Ursuț Nicolae, june,
- soldat Vesa Pavel. Toți aceștia au fost juni necăsătoriți, fiind
contingent tânăr. Veșnică să fie pomenirea lor! Fie-le memoria
binecuvântată !

4.46. Înființarea corpului pompierilor voluntari

În primăvara anului 1925, s-au pus bazele formării Corpului Pompierilor în comuna noastră.

În timpul stăpânirii maghiare a fost înființată o echipă compusă din 14 meseriași, toți străini, fiind mai mult pentru a avea la îndemână o formație quazi militară pentru parade la sărbătorile naționale.

Echipamentul celor 14 pompieri se afla depozitat în podul școlii, la care funcționa fostul învățător director Benkö.

Acesta însă, de groaza armatei române, în noapte de 30 octombrie 1918, s-a refugiat cu familia sa numeroasă la Arad, unde după câteva zile a murit subit.

După câțva timp, învățătorul Ugiș Petru ajungând în acest post numit de minister, a început să facă o curățenie radicală în întreg edificiul, deoarece în ultimul an școlar, în sala spațioasă a clasei a fost instalat un spital, fiind cursurile suspendate. Edificiul școlar, după evacuarea spitalului de către armata ungurească, plecând și directorul Benkö, a rămas pustie.

A dispărut din sala de clasă bogatul material didactic cu care a fost dotat în mod excepțional, de către fostul ei creator (Boroș Benjamin, Boroș Benó), care avea pe peretele clasei așezată o placă de marmură roșie, în cinstea acestui mecenat, ca și unui mare spărgător de drumuri (mare șovinist).

Tot în acele zile au dispărut de la edificiul școlii trei uși mari de la sala de clasă și de la locuința directorului, mai multe ferestre din interiorul clasei și a locuinței.

Până la terminarea acestor lipsuri, familia noului director a trebuit să stea în sala de clasă.

Ajungând cu curățenia și în vastul pod al masivului edificiu școlar, într-un loc bine camuflat au dat de echipamentul pompierilor, care l-am coborât în cancelaria școlii și am început să tatonez, ca să aflu și restul de echipament, care se găsea asupra unora din cei 14 foști pompieri.

Abia după îndelungate cercetări, s-a putut ajunge în posesia echipamentului întreg, în parte uzat.

Învățătorul Ugliș, ca singurul ofițer de rezervă din comună, a început să se ocupe de reînvierea acestui corp de foarte mare interes pentru țărâtimea noastră.

Secretarul comunal, Pavel Țițonea, de atunci, a convocat Consiliul Comunal, în care majoritatea erau plugari bătrâni și au hotărât cu unanimitate, reînființarea acestui Corp, dar de astădată compus numai din feciori tineri, proveniți din gradați demobilizați.

Învățătorul Ugliș, ca ofițer de rezervă a fost numit comandant, iar ca instructori-ajutori au fost numiți următorii foști plutonieri: Haiduc Petru, Haiduc Alexandru și sergentul Oancea Ioan, zis *Cucu*, fost perceptor.

Învățătorul Ugliș s-a adresat colonelului comandant al pompierilor din București, rugându-l să trimită acestui tânăr Corp „o copie după regulamentul comenzilor”, pe care noi nu le cunoaștem.

După puțin zile le-am primit și le-am aplicat cu drag. În vară, am aranjat o frumoasă serbare câmpenească cu o fanfară renumită de la *Aldești*, la care a participat între tineretul din vreo treizeci de sate.

Cu acest prilej s-au încasat peste patrusprezece mii de lei. Cu această sumă s-a completat o parte din echipament și s-a dat ajutor la cumpărarea unei pompe puternice.

În fiecare după-amiază, în zilele de duminicăși sărbători legale, se țineau conferințe și se dădeau sfaturi sătenilor, cum să-și țină în bună stare bătăturile și să-și curețe coșurile de la cuptoarele de copt pâine și de la cotloanele unde se pregătesc lăturile vitelor.

Se făceau diferite exerciții de stingere, făcându-se probe practice, simulându-se incendii prin surprindere, pentru a se asigura o intervenție cât mai rapidăși cu efect.

A fost o acțiune foarte folositoare.

După câțiva ani de activitate frumoasă, duhul rău al unor oameni înguști la suflet, au vârat politica și în această acțiune nobilăși onorifică. Schimbându-se guvernul și venind altul în loc, trebuia schimbat și *porcarul* și ales altul mai cu *coarne*. Așa au procedat și noul notar al comunei, ajutat de nașul său, care acum ajunsese la locul de unde putea să lovească cu *copita* ca măgarul din poveste.

Noul notar a desființat acest corp bine organizat, cu elemente alese pe sprânceană, numai cu țărani care aveau casele acoperite cu paie, curțile pline cu clăi de fân, paie de grâu, cu tulei, cu căpițe de otavă, etc. și a înlocuit pe țărani cu niște evrei comercianți, nemți care stăteau în case închiriate și unguri cu casele solide din cărămizi.

Românașii noștri au refuzat să mai facă parte din acest corp pestrițiși s-a topit.

Un bun român a scris un articol într-un ziar din Arad, veștejind cu cuvinte aspre opera notarului și a *nașului său*. Notarul era și avocat și s-a pus de a făcut proces de calomnie contra autorului aceluia articol, precum și contra celor douăzeci de țărani care au semnat articolul din ziar.

Avocățelul tânăr neexpert neștiind legea calomniei a pierdut procesul.

4.47. Stuparii din Gura-Honțului în anul 1920

Una dintre cele mai rentabile ocupații ale locuitorilor de la țară era stupăritul sistematic.

Fiind comuna noastră așezată în mijlocul unor păduri bogate în tot felul de arbori, ca tei, salcâmi, cireși, peri, meri, corni, apoi mulțimea poienilor cu fânețele minunate, cu fragi, zmeurăși mure și cu mulțimea florilor de câmp melifere, foarte bogate în miere, de nenumărate veacuri, în această frumoasă regiune, stupăritul a fost foarte răspândit.

Cel mai mare stupar aici a fost preotul Virgil Bulz, care avea aproape 100 de stupi sistematici *Dzierzon*. Fiind fiu de moș a moștenit înclinația spre meseria lemnăritului, învățând de la părintele său această frumoasă îndeletnicire strămoșească. Avea atelierul său, prevăzut cu absolut toate sculele necesare, construindu-și singur lăzile sau coșnițele, cum le numeau țărani noștri.

Al doilea mare stupar a fost măcelarul Toma Dascălu, care avea peste patruzeci de familii, tot sistem *Dzierzon*, fiind stupar începător, dar foarte pasionat. Acesta încă își construia singur lăzile și ramele necesare.

Al treilea mare stupar a fost pensionarul fost cantonier la Calea Ferată, Harcsas Șandor, al cărui fecior a învățat meseria de tâmplar în cadrul Căilor Ferate, ca să poată ajuta tatălui său la facerea *Dzierzonelor*. Și acest stupar a ajuns să aibă peste 60 de familii, toate sistematice.

Al patrulea stupar a fost învățătorul Petru Ugliș, care era stupar începător. A avut 17 familii, toate sistem *Dzierzon*, lucrate toate de dânsul.

Învățătorul Ugliș a urmat un curs de lucru manual la Școala Normală de la Deva, organizat de Ministerul Învățământului, la secția Tâmplărie și Împletituri de Răchită.

În urma absolvirii acestui curs, Ministerul Învățământului a înzestrat școala din Gura-Honțului cu tot felul de scule necesare acestor meserii, pentru uzul școlii, unde copii se inițiau la *lucru manual*, la facerea coșurilor și la lemnărit.

Un alt apicultor a fost Haiduc Petru. Mecanic de meserie, care avea vreo zece *Dzierzoane*.

Al șaselea stupar mult promițător a fost Oancea Petru, un tânăr comerciant, care avea vreo 15 familii, tot sistematici.

Mai erau câțiva stupari care aveau câte 4-5 familii dar în coșnițe împletite din curpeni, primitivi, care însă produceau foarte puțin.

Astăzi stupăritul în comuna noastră este în mare regres. Fabrica de marmeladă din comună este un mare dușman al albinelor, care distruge în timpul verii mulțime de albine, care rătăcesc prin ea, atrase de mirosul siropului.

4.48. Fabrica de marmeladă

După vânzarea fostei Fabrici de Ciment din localitate de către Comitetul de conducere al acestuia către Trustul Fabricilor de Ciment din țară, întâmplată în anul 1923, când aceasta și-a închis porțile spre norocul bieților muncitori săraci, la un an a luat ființă o altă fabrică, tot pe același loc, ridicată de către Centrala Cooperativelor din București, actuala fabrică de produse alimentare, unde-și câștigă existența o mulțime de muncitori săraci, în condiții din cele mai bune, atât din punct de vedere igienic, cât și al câștigului.

Această fabrică a fost o mare binefacere pentru sătulețele din această parte a binecuvântatului județ al Zărandului, cu frumosul său trecut istoric, de eroism legendar.

Văile acestea ar trebui împânzite cu zeci și zeci de fabrici felurite, dând o altă viață acestor cuiburi de vajnici luptători și dârji apărători ai dreptății și ai gliei strămoșești, în miile de ani de când le stăpânesc neîntrerupt.

Bogăția materiilor prime obținute din solul și subsolul acestor munți cu *șirul* lor plin de aur, ar trebui ca o bună parte din acestea, să alimenteze uzina mari și mici, pe tot întinsul acestor minunate văi, făcându-le să strălucească ca aurul ieșit din inima lor.

4.49. Fiii distinși ai satului

Această mică așezare omenească clădită în raza unei multimilenare *uzine* cioplitoare de felurite unelte preistorice din cremene, încă din epoca Paleolitică, a dat neamului o pleiadă numeroasă de oameni distinși, încă acum o sută de ani.

Dintre contemporani amintim pe următorii:

- Dr. Groza Constantin – fost medic în satul său natal,
- Dr Groza Ion – fiul lui Constantin, fost medic de circumscripție Sebiș, director la Spitalul Județean Arad, fost deputat și fost prefect al Aradului.
- Lupan Andrei – inginer mecanic, copil de slugă. A ajuns director general la mai multe uzine mari, atât în fosta Ungarie, cât și în țara noastră după eliberarea Transilvaniei. A funcționat apoi ani de zile ca profesor la Politehnica din Timișoara. A trăit aproape 90 de ani. A murit sărac. A fost crescut la școli de fostul stăpân al tatălui său, marele proprietar Almay Oliver, din satul vecin, acesta neavând copii.
- Dr. Haiduc Ilie – inginer de mine de aur. Fiu de țăran și maistru de lemn, care făcea biserici și case. Fiul său Ilie a ajuns profesor universitar la Politehnica din Timișoara. Fostul meu elev.
- Dr. Șerb Vichentie – orfan de război, fiu de țăran sărac, avocat în Arad. Fostul meu elev.
- Dr Călin Mircea – medic Timișoara. Fostul meu elev.
- Dașcău Alexandru – inginer topometru, Timișoara. Fostul meu elev.
- Grada Ivantie – strungar în fier. Stahanovist la Uzina de Vagoane Arad. Fostul meu elev.
- Caraba Vichentie – inginer, director general la învățământul tehnic, București. Fostul meu elev.

- Măguran Aurel – inginer constructor de mașini.
- Ciucur Costică – inginer constructor de vapoare.

Pe lângă aceștia, mai sunt o mulțime de medici, farmaciști, profesori, învățători, ingineri, șefi de gară, contabili, preoți, etc. Și numărul lor sporește an de an tot mai mult, mai ales acum când avem în comuna noastră un liceu splendid, cu profesori distinși.

4.50. Liceul mixt din comuna Gura-Honțului

Actuala așezare mixtă omenească, care la întemeierea ei, întâmplată pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost mutată de la fostul sat numit „Tri-Honți”, la răsărit de vatra actuală a satului, pe platoul *Glemeii*, la poala *Copăcelului*. De aici pe tăpșanul format între țărnul văii Honțșorului, la vărsarea ei în Crișul-Alb.

Mutarea ultimă a satului Gura-Honțului de la Glemeie pe acest tăpșan dulce a fost făcută la sfatul și la îndemnul bunului mare proprietar Reinhold, un neamț din Viena, care era inginer hotarnic. În anii aceia, în întreaga țară ungurească, în Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș s-a făcut un fel de sistematizare a satelor, care până la acea dată satele erau răsfirate pe la poalele dealurilor.

De la această dată, toate satele au fost așezate pe uliți drepte, largi, având fiecare casă câte 400 (stânjeni pătrați de grădină).

Tot atunci fostul proprietar a dat câte un intravilan pentru loc de biserică ortodoxă română, loc pentru casă parohială, precum și loc pentru școală românească.

În anul 1849, s-a construit actuala biserică ortodoxă de către fostul inginer-proprietar, cu ajutorul credincioșilor din sat.

După un an s-a ridicat tot din piatră, o școală cu o sală de clasă de 5/6 metri și o locuință pentru învățător.

Școala a funcționat de la data ridicării ei, până în vara anului 1907. Primul învățător a fost unul cu numele Feier. Al doilea a fost Lazăr Igrășan din Peșca (județul Arad) până în vara anului 1907, când școala fost închisă de Apponyi, ministrul ungar. S-au înființat mai înainte trei școli ungurești, ca să înceapă opera de deznaționalizare a populației românești.

Pe locul acelei școli elementare, s-a ridicat impozantul edificiu al liceului mixt din comuna noastră, care ar putea face față oricărui oraș mare din țară.

Ridicarea frumoasei școli a început să se ridice în anul 1964 și s-a terminat în anul 1965.

Splendidul palat a costat frumoasa sumă de un milion și jumătate de lei, din care 500 mii a dat statul, iar restul de un milion a dat comuna.

Edificiul are două etaje.

Are 16 săli de clasă.

Liceul are două laboratoare. Unul de științe naturale și altul de fizică.

Are o sală frumoasă de bibliotecă, conținând peste zece mii de volume.

Instrumente muzicale are: acordeoane, ghitare, trompete, baterii (tobe).

Corpul profesoral este compus din 34 de membri, 17 bărbați și 17 femei.

În liceu se propun: limba franceză, rusă și latină.

Contingentul de elevi în anul școlar 1972/1973 a fost de 693 elevi, majoritatea fete.

Primul director a fost profesorul Ghergar Ioan, de la înființare până în vara anului 1966.

De la această dată funcționează ca director profesorul Spiridon Groza, până în prezent.

Liceul are și o secție de curs seral, în anul I cu 21 elevi și în anul II cu 32 elevi.

Elevii sunt veniți din toate comune și satele din apropierea Gura-Honțului.

Această așezare omenească, care exista ca o sursă de mare preț a fost predestinată să răspândească lumina acum câteva mii de ani, în era neolitică, la înțeles propriu, iar în prezent în sens figurativ, răspândind lumina învățăturii înalte, la ceea ce noi, generația care suntem gata de plecare, nu am fi cutezat să ne gândim că avem să ajungem să o vedem cu ochii noștri.

Unde ești tu țăran deștept, Ion Mihiț, cu o casă de copii, care înainte de aceasta cu o jumătate de secol, ne cereai să înființăm un liceu în Gura-Honțului?

Tu singur ai oferit cu drag, că dăruiești din sărăcia Ta o pereche de boi pentru înființarea liceului.

Scoală-Te din morți, să vezi răsărit mărețul Palat visat de Tine și n-ai să mai mori în veci!

Nepoții și strănepoții Tăi, azi sunt ingineri, profesori, înalți funcționari prin ministere etc. Și nu le mai miroase picioarele a opincă!

4.51. Bombardarea Gura-Honțului

Era o zi frumoasă de sfârșit de vară, 19 septembrie, anul 1944. Pe drumul județean dinspre Brad și pe drumul Mădrigeștilor de către Mureș, veneau nesfârșite coloane de oștire rusească, mergând spre Ungaria. Tancuri, tunuri, camioane încărcate cu ostași, cu mitraliere și tot felul de material de război.

Așteptam din clipă în clipă să se dezlănțuie un atac aerian din partea inamicului, care cunoștea bine câmpul de luptă.

Notarul comunal din comuna Răsping, Moldovan, venise în dimineața acelei zile la mine și îmi lăsase în grijă căruța cu doi cai și o ladă cu zestrea comunei, iar el plecă cu trenul spre Brad, ca să-și plaseze undeva familia care se refugiase.

Eram bucuros că am la dispoziție o căruță cu care să mă pot refugia și eu. Mi-am împachetat de ale gurii și lucrurile de valoare ca să ne ascundem în inima codrului, până când se vor scurge coloanele oștirii. Cu toată grija și cu toate pedepsele aspre, unii soldați se dedau la jafuri și la violuri și chiar la omoruri, pe unde treceau.

În satul nostru era un mare vacarm. Era ticsit de armată. Aici era o comandă, în casa doctorului Babuția, care era goală.

S-a comis o mare imprudență. Prin acoperișul casei au scos un drapel mare pentru orientarea coloanelor.

Dinspre Arad veneau sute și mii de căruțe pline cu refugiați, ascunzându-se prin văile munților noștri.

Pe la ora unu după masă, apăru dinspre apus un avion german. După câteva secunde apărură altele patru, care făcând un viraj în jurul satului, au început să bombardeze casa doctorului. O bombă a căzut în fântână, au mitraliat acoperișul,

- o bombă a căzut în grădina poștei, alta în grădina farmaciei și alte multe, fără să atingă puncte grave. Au nimerit în schimb mai multe persoane: soția căpitanului Ștefănescu, pretorul Ștefănică, un țăran Lupei Ștefan, lovit în curtea sa de o schijă,
- o mamă cu patru copii mărunți a fost lovită în plin și o mulțime de ostași ruși cu camioane, tancuri etc. Tânărul Gall Iuliu a fost lovit mortal de o schijă.

După bombardament am plecat la cantonul *Mușuroaie*, unde am stat o săptămână, când frontul de la *Prunișor* s-a îndepărtat și nu s-au mai auzit trenurile.

Aici în comună, înainte cu o lună, Școala Ofițerilor de Rezervă nr.2 din Bacău.

La mine a fost așezată familia generalului Iucă, care a plecat pe frontul de vest, spre Slovacia.

Școala a fost băgată în lupta de la *Prunișor*, alături de ostașii Batalionului Fix. După o luptă grea, au căzut următorii ofițeri:

- căpitanul Dobrilă Eugen, ofițer distins cu Ordinul *Mihai Viteazul*, rănit și apoi mort în spitalul din Brad,
- locotenentul Adrian Vasile
- sergent teterist Flotea Gheorghe,
- sergent teterist Rădulescu Cristache
- sergent major Fodor Constantin,
- sergent Gheorghiu Vasile,
- sergent Bosconciu Dumitru,
- sergent Lung Nicolae,
- sergent Pogoteanu Vasile.

Acești eroi sunt din școala de ofițeri.

- Tot în acea luptă au căzut din Batalionul Fix și sublocotenentul Truța Petru, fost funcționar la Camera de Agricultură din Gura-Honțului.

4.52. Funcționarii comunei Gura-Honțului în anul 1920

Acum o jumătate de secol în mica noastră comună erau următorii funcționari publici:

- Preotul Bulz Virgil, având două parohii de administrat, parohia Gura-Honțului, afiliată la parohia Honțișorului. Avea opt clase de liceu, bacalaureatul și teologia.

- Învățătorul Ugliș Petru, conducătorul claselor IV, V și VI precum și alte patru clase de școală tehnică de ucenici, curs seral, condusă timp de 13 ani în mod onorific, adică fără salariu. În anul 1933, din lipsă de contingent s-a desființat. Învățătorul a fost familist.

- Învățătorul Dorca Savu, a condus clasele I, II și III până la pensionare. A condus Corul Bisericesc Mixt ani de zile. Învățătorul a fost burlac bătrân.

-Învățătoarea Agrima Zenobia – a condus clasele IV, V și VI de fete. -După un an, în anul 1921, toamna, s-a înființat Grădinița de copii, unde a fost numită conducătoarea cu diplomă, Livia Tomșa.

- Notar Cercual, Țițonea Pavel, având opt clase de liceu, bacalaureatul și cursul de notar. Căsătorit.

- Subnotar Vass, evreu, în postul de ajutor. Era paralizat de mână dreaptă și scria frumos cu stânga. Cunoștea bine limba noastră, fiind crescut între români.

- Medic de circumscripție, dr. Teodor Babuția, căsătorit. Aceștia au fost funcționarii comunei noastre.

4.53. Familii de refugiați din Basarabia și din Bucovina

În vara anului 1944, s-au refugiat în comuna noastră mai multe familii de români ortodocși, din Basarabia și din Bucovina și anume:

– Protopopul Voloșenco Vasile, din orașelul Berhomet pe Siret, cu două fiice, ambele învățătoare diplomate. – Profesorul Dubău Constantin și soția. – Învățătorul Braha Vasile cu soția tot învățătoare și cu un fiu, care azi e medic în București. – Învățătoarea domnișoara Voloșenco. – Învățătorul pensionar Usec, cu soția, mutați la Ineu. – Paraschiv Iosif cu soția și trei copii, veniți din Basarabia, unde aveau o gospodărie frumoasă. – Ioan Caraban, cu soția, pantofar. Au un băiat care a ajuns profesor la liceul din localitate. – Ivanciuc Nicolae, tâmplar, cu soția și un băiat. Mutați la Ineu. – Stanciuc Victor pantofar, cu soția și un băiat funcționar la Sebiș, căsătorit. Toate aceste familii s-au dovedit de o cinste exemplară.

4.54. Din trecutul Zarandului

Până acum trei sute de ani, la distanță de zece kilometri, pe Valea Honțișorului în sus de la actuala comună GuraHonțului spre răsărit, se afla o foarte veche așezare omenească, numită *Trihonț*, adică satul de pe cele trei *hoanțe* sau dealuri în formă de mușuroaie (nu departe de la acest punct se află o poiană admirabilă, numită *La Mușuroaie*, unde se află un canton silvic).

Satul Trihonț trebuie că a existat încăși pe vremea dacilor, fiind aici pășuni minunate, izvoare bogate în mijlocul unor codri de nepătruns ca o adevărată cetate.

Bătrânii satului povesteau acum șaiszeci de ani că, aceste locuri nu cunoșteau alt neam de oameni de cât numai români *de când lumea*.

Odată cu înstăpânirea feudalismului, au început să pătrundă încetul cu încetul, stăpânitori străini, veniți cu gânduri viclene, însoțiți de slujitori din neamul lor, câini credincioși și de nădejde.

După ce românii băștinași s-au văzut tot mai mult strâmtorați și lipsiți de drepturile lor, mulți dintre ei s-au văzut siliți să se întovărășească în cete mici și făcând rost de flinte și de pistoale, se organizau în cete de haiduci, care sfidau moartea și plecând la *vânătoare* după domnii cei cu pungile grase, îi storceau de galbeni, îi făceau scăpați ca pe iepuri, dacă nu cumva îi făceau pradă peștilor și lupilor. Așa povesteau bătrânii noștri. Și în zilele noastre am ajuns să vedem astfel de *Feți Frumoși*, care erau adorați și admirați de șerbi și de iobagi și erau apriginiți pe ascuns de aceștia în toate acțiunile lor.

Satele din jurul Gura-Honțului, familii cu numele de Haiduc, care numără sute, sunt o dovadă vie de existență a unui cuib puternic de haiduci.

Tezaurul de monede descoperite la Chisindia și la Dieci din vecinătatea Gura-Honțului și cine știe câte nu zac ascunse prin pământ de marii bogățani de frică haiducilor, așteptând să iasă la lumină.

Înainte de Revoluția lui Horea, Domnii de pământ din fostul comitat al Zărandului, care spun cronicile străine, au luat măsuri aspre ca să silească pe bieții iobagi, să se mute cu casele și cu bisericuțele lor din inima codrilor, mai aproape de castelele acestora, ca să fie la îndemâna domnilor de pământ, lăsându-și în părăsire scumpele oseminte ale moși-strămoșilor lor, date acum uitării cu totul. Doar numirea locului dacă se mai știe.

Așa, satul Gura-Honțului a fost mutat de două ori în decurs de patru sute de ani, la fel comuna Almaș, Cilul, Dieciul, Crocna, Pescariul, fost numit mai întâi *Mizeșul* sau *Mizieșul*, apoi mai târziu *Holt Mezeș*, adică *Mizieșul Mort*, tot în bătaie de joc. Noi, nici astăzi în ceasul al unsprezecelea nu ne-am deșteptat.

Oare pentru ce nu vrem noi să ne cinstim străvechile numiri românești ale satelor noastre milenare, mutate după pofta afurisiților noștri dușmani ca și corturile țiganilor nomazi și al neamurilor lor aduse de vânturile asiatice.

Dușmanii noștri câinoși de ieri, nu știau cum să ne sape groapa mai repede. Au încercat în toate formele să ne pună tot felul de greutate și piedici de tot felul. Ne-au oprit să ne facem școale ca să ne luminăm, dar cu toate acestea, geniul latin ne-a ajutat să ne dovedim în scurt timp superioritatea noastră în toate domeniile, în poezie, începând cu Alecsandri, la Montpellier, în politică cu Nicolae Titulescu, la Liga Națiunilor, în tehnică cu Aurel Vlaicu, în medicină cu savantul Victor Babeș, între genialii conducători de țară Nicolae Ceaușescu, între cântăreți din strune genialul Enescu și câte și mai câte genii care au făcut și ne fac cunoscut în lumea întreagă frumosul nostru nume de român.

Tocmai pentru aceasta, nu trebuie să ne lăsăm de batjocura lumii, cu numirea satelor noastre, pocite de către foștii noștri oprimatori sălbatici, purtându-le și azi numele foștilor mari proprietari unguri (cazul fruntașului sat Almaș al cărui feud a fost Almay Oliver) al cărui nume și azi îl poartă spre rușinea noastră.

Vechile noastre cărți bisericești ne-au păstrat cu multă sfințenie frumoasele nume curat românești de foarte multe secole, până nu demult când foștii noștri stăpâni au început să se afirme tot mai mult ca stăpâni măcar de ochii lumii, deși noi îi sfidau de câte ori nu se dădea prilejul.

Văzându-se pălmuiți de multe ori, încercau să se răzbune și anume cum?

Venea câteodată în fruntea unui Comitat, cu populație foarte numeroasă românească, care purtând nume, având în coadă câte un ...*niczky*, un *vics* sau o altă coadă austriacă sau poloneză, încuscrită cu vreo nobilă viță de a lui Arpad și se silea omul să dovedească căși el face de acum parte din neamul acestui mare vizir, care a adus aici între Tisa și Dunăre, acele cete de luptători sângeroși, care se hrăneau cu carne crudă, bătucită sub șaua calului. Și ca să dea dovadă de aceasta, dădea poruncă, ca numele acestui sat valah să fie schimbat îndată cu un nume care să semene cu limba acelor aduși de prin jurul munților Altai sau Tibet.

Și i-au dat numele Gurahomez (pronunță Gurahonți).

La urmă a venit altul mai deștept, care le-a spus că cu aceasta n-au realizat nimic și a propus să-i taie *Gura*, deoarece acesta este un cuvânt curat valah și nu merge și au propus să se numească *Honcztó*. Acest nume a convenit *Maturului Corp*. Dar ce te faci cu zecile de mii de guri valahe care nu pot să-și sfârtece limba, cei din cele peste treizeci de sate, care gravitează spre bogata piață a Gurahonțului. Zeci de ani au trecut, a murit cel care i-a fost naș, dar *Gura* nu i-a putut-o închide nimeni, dar românașii noștri nici după mai bine de o jumătate de secol de când învățăm gramatică românească, nu știu folosi articolul *lui*.

Strămoșii noștri l-au botezat Gura-Honțului și așa sună frumos, românește și așa trebuie să-i zicem.

Așa e bine și așa ne stă frumos.

8 Noiembrie 1972

4.55. Numirea satului în trecut

Acest sătuleț care la început avea mai puțin de douăzeci de case, așa cum avea acum două-trei sute de ani aproape toate satele așezate pe văile munților, a fost așezat la poala însoțită a dealului *Copăcel*, care era îmbrăcat într-o pădure frumoasă de faci, începând din Valea lui Nan și până spre Valea Rea.

Fiind satul așezat aproape de gura unde se varsă Valea Honțului în Crișul Alb, oamenii i-au zis Gura-Honțului și așa a rămas până în ziua de azi.

Această vale își avea obârșia la o distanță de 6-7 kilometri, la locul numit și azi *Tri-Honți*, unde acum trei-patru sute de ani a fost un sat numit *Honți*, care însemna niște dealuri ascuțite ca niște mușuroaie cărora bătrânii le ziceau *hoanță*. Tot *hoanță* se numea și piatra de hotar care despărțea o moșie de alta, în jurul căreia se ridica o *hoanță* de pământ, ca să nu poată fi ușor mutată din loc.

Locul bătrânului sat din care a luat naștere acum mai bine de două sute de ani satul Honțișor, adică satul Honț cel mic, iar mai târziu s-a mutat probabil și restul din familiile rămase acolo, în satul nou de la Gura-Honțului, ca astfel „domnul de pământ” să aibă brațe de muncă, fiind aceștia iobagii Domnului.

Tradiția orală ne-a lăsat prea puține informații asupra trecutului mai îndepărtat și prea fragmentare.

După ce în urma schimbărilor în politica fostei stăpâniri ungurești și județul nostru și-a primit administrație ungurească și satul nostru și-a primit numirea de *Gurahonț* în scripetele oficiale, fiind lipsit de articolul strămoșesc *lui*, care în trăda romanitatea, dar i-a rămas *Gura*, în schimb, care spunea și trăda mult mai mult.

Târziu de tot, când șovinismul unguresc înnăscut a început războiul fățiș, cu tot felul de arme din cele mai draconice, ca să deznaționalizeze tot ce nu era unguresc satul nostru a fost rebotezat *Honcztö*, pierzându-și *Gura* dar inima i-a rămas tot aceea, și la propriu și la figurat.

Toată lumea, atât românii cât și străinii îi ziceau mai departe tot Gurahonț. Cu toată această schimbare la comandă, numele străvechi a rămas și pe mai departe, atât pe limba acelor care l-au clădit, l-au stăpânit și l-au apărat cu brațele și cu piepturile lor până în ziua de azi și pe buzele străinilor aduși de vânturile vremurilor apuse pentru veșnicie.

Numirea veche care este și cea strămoșească este GURA-HONȚULUI, așa cum ne aratăși *Îndreptarul Ortografic al Academiei Române*, așa cum sună mai frumos în dulcele nostru grai și să nu ne batem joc de el!

4.56. Ultimul haiduc din Țara Zarandului

În ziua de 15 mai 1919, Batalionul 29 din Legiunea de Voluntari Români din Italia ajunsese la Grotiaglia, un mic orășel de meșteri olari, din apropierea portului Toronto din Marea Mediteraneană. Aici a așteptat ca să se îmbarce vaporul italian *Nippon* pentru a pleca spre patrie.

Între ostașii noștri se afla un ostaș bătrân în vârstă de 48 de ani, alb ca o oaie, cu numele Nistor Lupei, un bărbat voinic și un adevărat Hercules.

Era cunoscut în tot batalionul. Acest ostaș era din sătulețul Holtmizies din județul Arad, pe Crișul-Alb, aproape de Gura-Honțului, unde era gara și oficiul poștal.

Când am luat în primire comanda batalionului și l-am dus până în Cetatea Veche a lui Negru Vodă din Făgăraș, după câteva zile de carantină, am primit ordin să achit solda tuturor ostașilor și le-am întocmit *Foile de lăsare la vatră*.

La un moment dat, am aflat pe acest ostaș, că el este din satul fostei mele logodnice, devenită soția mea. L-am oprit până la urmă, spunându-i că am să-i dau un bilețel pentru mireasa mea.

La urmă am scris în grabă un bilet și punându-l în plic i l-am predat ostașului ca să-l ducă *domnului învățător Tomșa*.

Ostașul îmi răspunse că-l duce bucuros, că i-a fost elev șase ani.

Au trecut mai multe zile până am ajuns să-mi văd mireasa, care îmi istorisi ce spaimă a tras împreună cu întreaga familie când a văzut intrând în casa lor ostașul meu voluntar, Lupei Nistor haiducul, de care tremura lumea de groază, știindu-l în satul lor, lăsat în deplină libertate.

Într-o zi de duminică după masă, am ieșit cu tânăra mea soție la plimbare prin monotonia acestui sat sărac. Ajungând în dreptul căsuței ostașului meu camarad, voluntar Lupei și văzându-mă, mă salută respectuos, fiind și el tot în uniformă militară, conform dispoziției date. Începui să schimb cu el câteva vorbe ca și cu un ostaș cuminte.

După doi ani, cu ocazia Legii Reformei Agrare, acesta a primit între cei dintâi îndreptățiți, ca fost voluntar, patru jugăre cadastrale pământ din moșia fostului domn de pământ.

După câțiva ani l-am văzut muncind în rând cu consătenii săi, dar nici el, nici vecinii săi, nu prea stăteau de vorbă. Puținele zile câte a mai trăit stătea liniștit acasă cu bătrâna sa mamă, care se uita la el cu mult drag, dar nu mai știa râde, ci mai mult ofta și plângea în ascunsul fiului ei Nistor.

Ulterior am aflat o mare parte din crimele și din jafurile sale groaznice. Cei peste cincisprezece ani de viață amară de ocnă, fără să mai fi văzut o singură rază de soare, cu o alimentație foarte redusă de ocnăș, fostul colos de om s-a redus la mai puțin de jumătate din ceea ce a fost în tinerețe, îmi spunea regretatul meu socru Tomșa.

Povesteau bătrânii satului că Nistorocea, cum l-au poreclit consătenii, până încă nu se făcu haiduc de codru, nu s-a atins de oamenii muncitori, nici de țărani, numai de cei bogați, îmbrăcați în scumpeturi. Pe cei săraci îi miluia. La moartea sa a fost plâns de multă lume necăjită.

4.57. Parcul dendrologic din Gura-Honțului

La 1 decembrie 1970, a luat ființă un parc dendrologic, în fostul parc dominial din marginea comunei noastre.

Acest parc de mare folos științific a fost înființat de către inginerul silvic Ștefan Eusebiu, din Oadea, având concursul brigadierului silvic pensionar Coldea Grigorie, din satul vecin, Gura-Văii.

Parcului i s-a dat numele de *Arboretumul Sylva* în anul 1970.

Frumoasa și interesanta lucrare a inginerului Eusebiu Ștefan (din Oradea, str.Prahova, nr.10) se începe cu următorul cuprins:

1. Începutul și Perspectivele de Dezvoltare

Aici se descrie trecutul acestui parc, care înainte cu 5060 de ani era bine îngrădit și foarte bine îngrijit de către fostul proprietar, fiind irigată o mare parte din acest teren, dovadă că și azi mai există urmele țevărilor de la fosta instalație.

Multe decenii, pe acest teren întins, era un parc minunat, plin de trandafiri și flori din cele mai alese, aduse din țări îndepărtate și de peste Ocean.

Au fost aduși și plantați aici diferiți arbori mari, de prin țări străine, de către Boroș Beniamin, bătrânul, așa cum făceau toți marii gospodari pe vremuri, mai ales acesta, care a fost un inginer de elită.

După ce acesta a cumpărat această moșie a plantat toate văile cu mii de nuci cu soi ales cu coaja subțire. Pe coama unui deal întins a plantat o pădure de castani nobili, care și astăzi există.

Cât timp a trăit acest proprietar și a administrat această moșie, aici a fost o gospodărie de model, având instalații ultramoderne. După moartea acestuia, fiul său care purta același nume fiind avocat și nepricepându-se la agricultură, an de an, această fermă de model, mergea din rău în mai rău, până când nemaiputând face față greutăților financiare, a fost silit să vândă moșia, împărțindu-se prețul ei între cei cinci urmași.

Frumosul parc cu pescăria lui minunată, a căzut pradă mâinilor nepricepute. Arborii frumoși au fost tăiați ca material de construcții și de foc. Aceasta a fost soarta minunatului parc.

2. Poziția Geografică și Așezarea

Arboretul Sylva este așezat în imediata vecinătate a comunei, pe malul stâng al Crișului-Alb și pe ambele maluri ale Văii-Honțului, aproape de gura acestei văi care se varsă în Criș.

Poziția geografică a *Arboretumului* este determinată prin coordonatele geografice 22° - 23° longitudine estică și 6° - 16° latitudine nordică. Defileul Crișului-Alb este mărginit la nord de Munții Codrului, iar la sud de Munții Zarandului. În cea mai mare parte, *Arboretumul* este situat pe teren de luncă nisipos, cu alternări de pietriș.

Suprafața totală alocată până în prezent acestui *Arboretum* este de 4,6 Ha la altitudinea de 165 m.

3. Condiții Climatice

Arboretumul se încadrează în sectorul de climă continental-moderată, ținutul climei de dealuri, iar după clasificarea *Koppen*, în provincia climatică Cfbx. Valorile principalilor factori climatici s-au putut stabili numai pentru o perioadă limitată de șase ani și anume din anul 1964 până în anul 1969, de când a luat ființă un post meteorologic în comuna Gura-Honțului. Acești factori sunt detaliați într-un tabel alăturat la lucrare, dar deoarece *Arboretumul* a luat ființă mai puțin de doi ani, nu se pot trage concluzii definitive asupra efectelor factorilor climaterici din comuna Gura-Honțului, cu cei din alte localități.

Observațiile ce vor fi efectuate periodic în anii viitori, vor defini în mod concret poziția climaterică a acestei Stațiuni, zice inginerul Ștefan Eusebiu în lucrarea sa.

4. Condiții Pedologice

Arboretumul Sylva se încadrează în zona solurilor de luncă formate pe aluviuni recente, din quaternar, în mod frecvent în lunca propriu-zisă, predomină soluri de tip aluvionar de luncă verde adesea inundabile, aflate în diferite stadii de evoluție. În cazul analizei efectuate s-a luat în considerare două profile I și II.

Se dau două profile de analiză a solurilor din acest teren de luncă, menționându-se și alte însușiri fizico-chimice rezultate din buletinul de analizări.

5. Vegetația Naturală

În decursul anilor, acest parc a fost abandonat ca un bună fără stăpân, lăsat să se sălbăticească, cum afirmă inginerul Ștefan Eusebiu.

Vegetația lemnoasă câtă a mai rămas după tăierea fostului parc, pentru a se putea amenaja noul parc dendrologic în această parte a țării, va fi păstrată numai în jurul fostului lac din mijlocul parcului, care va fi reamenajat.

Este un mare succes și o mare binefacere că s-au pus bazele acestui parc nou, care va ridica în viitor însemnătatea modestului sat de odinioară, cu fostele lui căsuțe acoperite cu paie, din care rânjea sărăcia.

Azi răsar zilnic case arătoase sistem vile romane, dovada bunei stări și a vieții tihnite și îndestulate.

6. Vegetația Introdusă

Partea cea mai însemnată a descrierii parcului dendrologic este acest capitol, care cuprinde două Tabele în care sunt incluse speciile în ordinea alfabetică.

În tabelul I s-a înscris proveniența, natura materialului primit, anul când s-a plantat, parcela unde se află, numărul de inventar, înălțimea speciilor la data de 1 iunie 1970 și în coloana ultimă nomenclatorul de care s-a făcut uz în denumirea speciei, acordându-se preferință în ordinea clasificăției de mai jos.

În tabelul II, s-au înscris speciile pe baza clasificării botanice pe familii și genuri.

4.58. Corul bisericii ortodoxe

La scurt timp după Marea Unire a Neamului, credincioșii bisericii noastre au înființat un cor mixt, sub conducerea virtuosului muzician și neîntrecutului cântăreț învățătorul Savu Dorca, care l-a condus multe decenii, până aproape de moarte, fiind aproape nonagenar.

Tânărul preot de atunci, Vilgil Bulz, încă era muzicant, cântând la pian și la Harmoniul, moștenit de fosta școală maghiară, rămas încuiat în cancelaria mea directorală.

Probele de cor se țineau în sala claselor mari, unde se afla și Harmoniul. Corul a fost mai mult instrumentat de preotul Bulz, dar în biserică era condus mai mult de învățătorul Dorca și câteodată de învățătorul Ugliș. Componenta corului în anul 1922:

- Bulz Emilia, preoteasă
- Ugliș Constanța, soție de învățător
- Octavia Sărac, dirigintă de poștă
- Pantaș Cornelia, domnișoară
- Herbert Elena, domnișoară
- Tomșa Livia, domnișoară
- Oancea Nuțu, funcționar
- Oancea Ioachim, pantofar
- Tripa Ioan, plugar
- Neghele Rudi, frizer
- Ghiorghiță Vasile
- Horga Ștefan, pantofar
- Ugliș Petru, învățător.

Corul acesta număra azi o vechime de peste o jumătate de secol, fiind condus în prezent de vrednicul dirijor Ion Ghergar, care îl conduce de peste cincisprezece ani fără întrerupere spre mulțumirea credincioșilor, în mod onorific.

Iată numele coriștilor de azi:

- Șerb Eugenia, preoteasă
- Fernclend Elena, văduvă
- Baltă Viorica, casnică
- Cozma Catița, funcționară
- Ghergar Zina, funcționară – Moț Maria

- Faur Doina
- Crișan Anuța
- Maxinan Gheorghe
- Lungu Simion
- Andăr Emil
- Dărău Pavel
- Mustea Pavel
- Perva Victor
- Ghiorghiță Ștefan
- Hărduț Ion
- Suhanec Ștefan.

Corul execută o parte din răspunsurile liturgice armonizate de Ana Ghica Comănești și o parte de Vorobchievici.

Dacă aceasta era componența corului bisericesc în perioada descrisă de respectabilul Petre Ugliș-Delapeșca, odată cu începutul slujirii Sfintelor Slujbe în noua Biserică a avut loc și o primenire a corului Bisericii, din cor făcând parte astăzi, foarte mulți tineri și elevi, unii dintre coriști având studii superioare. Corul este pregătit cu mult profesionalism, de profesoara de muzică BRÂNDA Nicoleta de la Liceul *Ioan Buteanu* din Gurahonț și este dirijat de LEHACI Iulian. Din cor în momentul de față fac parte următorii.

Tenor

Prof. Ciprian Vesa
Lehaci Iulian
Borza Marinela
Mihai Pavel
Valea Cătălin
Bliuc Daniel
Moș Moise
Mera Corneliu
Cătană Gabriel

Sopran

Bacoș Mariana
Moș Maria
Lucoaie Cornelia

Șandru Florica Ienci Catița Dan Valentina Hord Minerva Matenț
Ana-Maria Cofan Ioana Ardelean Bianca Negru Mădălina Budea Bianca
Negru Cristina Iovuța Luciana Țigan Simona

Alt

Prof. Păiușan Voichița
Prof. Ghibu Oana
Prof. Petroman Nicoleta
Iva Petruța
Florea Ionela
Demea Andreea
Șandru Cristina
Sorițău Valentina

Bas

Lupei Ioan
Moț Aurelian-Iulian
Ander Ioan Șandru
Ioan Mogoș Grațian
Mustea Pavel

4.59. Cinematograful

În anul 1949, a luat ființă un cinematograful, instalat în fostă prăvălie a evreului Weissbergav Adolf, plecat cu întreaga-i familie în Palestina.

Localul nu este potrivit pentru acest scop, fiind edificiu neigienic, foarte igrasios, dar până când se va construi un edificiu așa cum i se cuvine unui astfel de altar al culturii, acesta îi ține locul.

Cinematograful are 170 de scaune.

Rulează de trei ori săptămânal, fiind totdeauna arhiplin, mai ales de tineretul școlar.

Taxa de intrare este de 1,25 lei.

Din păcate, astăzi cinematograful din Gurahonț nu mai funcționează. În timp ce în țări dezvoltate din Europa occidentală industria cinematografică este încă înfloritoare, în România post-decembristă puține localități mai dețin astfel de lăcașuri de cultură.

4.60. Biblioteca comunală

Peste drum de la cinematograful, se află biblioteca comunală, așezată în localul unde acum 70 de ani era o cafenea și un Cazino. Această frumoasă bibliotecă numără 11.608 volume, în limbile română, maghiară, franceză și rusă.

Cititori: în anul 1969 au fost în număr de 50. În anul 1970, până la data de 25 aprilie au fost depuse peste 10.000 exemplare/volum, deci este un semn îmbucurător.

4.61. Cronologia preoților din Gurahonț

1. Popovici Rista e amintit în 1783 până la 1 mai 1817.
2. Mera Florea din 9 octombrie 1817 până la 8 august 1819.
3. Onaga Nicolae din 9 august 1819 până la 10 ianuarie 1822.
4. Grozav Simion din 27 martie 1822 până la 18 octombrie 1848.
5. Avrămuț Nicolae din 30 martie 1849 până la 6 decembrie 1853.
6. Suciu Vasile din 24 decembrie 1853 până la 13 noiembrie 1862.
7. Nistor Ivan din 14 ianuarie 1863 până la 20 februarie 1864.
8. Bogdan Petru din 20 mai 1864 până la 4 noiembrie 1864.
9. Mera Ioan din 20 ianuarie 1865 până la 5 noiembrie 1911.
10. Bulz Virgil din 5 noiembrie 1911 până la data de 1 noiembrie 1949.
11. Șerb Gheorghe de la 1 noiembrie 1949-1991 iulie.
12. Moț Crăciun Dorel – 15 iulie 1991

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Oricine parcurge paginile acestei cărți, rod al strădaniei distinșilor înaintași preot Valer CRISTEA și învățător Petru UGLIȘ DELĂPECICA care au surprins și consemnat momente importante din viața contemporanilor domniilor lor și le compară cu situația din zilele acestor ani, prezentată de noi, nu poate să nu realizeze imensul arc peste timp și evoluția vieții social-economice a locuitorilor acestei minunate zone a Gurahonțului.

Fără a avea pretenția că s-a scris sau s-a spus esențialul despre Gurahonțși împrejurimi, cititorii sunt invitați să încerce reeditarea acestei cărți iar liceenii și intelectualii din zonă să contribuie cu noi documente, fapte și mărturii pentru o nouă filă a istoriei acestui “colț de rai”.

Autorii

A n e x ă

**„GURA DE RAI” DIN BUCEGI, ÎNTRE LEGENDĂȘI
REALITATE⁶**

Colonel prof.univ.dr.ing. Marian RIZEA
Academia Națională de Informații
cadru didactic asociat al U.P.G. Ploiești
și al Universității de Vest TIMIȘOARA

Tradiția populară românească definește „**Gura de Rai**” ca fiind „*mediul sacru dintre cer și pământ, drumul spre Rai, locul benefic terestru, un fel de vamă spre tărâmurile divine*”.

În cartea sa dedicată studiului „Mitologiei Romane”, Romulus Vulcănescu identifică „Gura de Rai” cu „plaiul”, iar autorul consideră că acestor zone mirifice li se relevă caracterul sacru prin titulatura mitropoliților români, denumiți „exarhi ai plaiurilor”. Potrivit autorului, „Gura de Rai” este spațiul terestru-temporal al istoricelor sărbători populare denumite Nedei, instituții etnoculturale sătești deosebit de complexe cu puternice rădăcini mitologice.

Balada de suflet a neamului românesc *Miorița* poziționează acțiunea „pe-o gură de rai, pe-un picior de plai”.

Ca poziționare geografică, „Gura de Rai” este situată pe un picior de munte și se deschide într-o pajiște înaltă sau un gol de munte.

În accepțiunea Sabinei Ispas, cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor, termenul „Gură de Rai” exprimă o realitate simbolică a sacrului și una metaforică, în poezia populară, ca imagine artistică a atingerii liniștii și armoniei absolute. Altfel spus, este vorba doar despre o tradiție populară, fără o bază în realitatea concretă, palpabilă.

⁶ Monitorul de petrol și gaze, nr.10-11, octombrie-noiembrie 2007, ISSN 1583-0322 și Psihosociologia & mass-media, Anul XII, nr.2/2007, revista trimestrială editată de Academia Națională de Informații-București.

Cu toate acestea, de mai bine de o jumătate de secol, savanți și specialiști renumiți din toate colțurile lumii încearcă să dezlege misterul așa ziselor „Guri de Rai”, locuri legendare unde organismul uman pare să sfideze legile terestre și funcționează ca un motor cu randament înalt.

Un astfel de loc a fost descoperit în munții Bucegi, în zona Peșterii Ialomicioara, care după cum se știe este vegheată de ancestrala statură a Sfinxului care scrutează cu privirea neobosită tainele și măreția timpurilor de început. Tot acolo, în apropiere își șușotesc de milenii Babele, iar Vârful Omul cu ai săi 2.505 metri înălțime tronează autoritar întregul lanț al Carpaților.

În anul 1999, câțiva cercetători ai Institutului Privat de Cercetări „Terra” din București, au fost angajați de o firmă mixtă româno-franceză pentru a studia terenul unei zone din Bucegi. Aceștia au descoperit ceva care poate fi asimilat cu legendara „Gură de Rai”. Pe o pantă, cu o suprafață de circa un kilometru pătrat, se manifestă o anomalie magnetică atipică, după cum o definesc specialiștii, zona având efecte benefice uluitoare asupra organismului uman: acesta nu obosește, iar funcțiile fizico-chimice se revigorează brusc.

Bizara descoperire a fost pusă în evidență cu ajutorul unor aparate de geodetecție.

Firma mixtă era interesată de stabilirea detaliilor din subsolul acestei zone și a oportunității de a construi un complex turistic: hoteluri, pârtii de schi, telescaun, terenuri de sport etc. La studiul respectiv au participat specialiști din mai multe domenii, în special fizicieni și geofizicieni care au descoperit întâmplător, în zona adiacentă Vârfului Doamnei că oboseala dispăre chiar și la urcarea în forță a unei pante.

Testele medicale efectuate de un medic cardiolog pe mai mulți subiecți care au urcat de mai multe ori panta în cauză au stabilit o refacere rapidă a ritmului cardiac și dispariția stării de oboseală chiar și la unele persoane în vârstă.

Experimentul a fost repetat pe o altă pantă din apropiere cu caracteristici similare, dar rezultatele au fost negative.

Testarea zonei prin magnetometrie diferențială, respectiv radiografierea subsolului cu aparate de tip Partington, care pot măsura, printre altele, magnetismul Pământului, a evidențiat o anomalie magnetică atipică, pe o suprafață de aproximativ un kilometru pătrat.

Anomaliile geomagnetice cunoscute de specialiștii din domeniu apar în zonele cu falii, prin reflexii atipice ale scoarței terestre înregistrate de diagramele aparatelor.

Cum profilul diagramelor obținute nu au putut fi interpretate în totalitate nici cei mai buni geofizicieni de la noi, aceștia au concluzionat că au în față alt gen de anomalii atipice, aflate de mai mult timp în atenția cercetătorilor unor prestigioase institute și care se manifestă printr-o emisie de radiații patologice, încă rămase cu o origine necunoscută.

Despre așa-zisele zone geopatogene sau anomalii magnetice atipice malefice, unii cercetători susțin că apar în anumite noduri din rețea. Un nod geopatogen înseamnă un loc în care se manifestă fenomene de natură necunoscută, inexplicabile științific și care sunt ostile vieții.

De menționat că existența acestor zone „rele” este cunoscută de societatea omenească încă din antichitate.

Astfel, în China antică, nimeni nu avea voie să construiască o locuință până ce zona nu era testată de *trimișii* imperiali, oameni înzestrați cu capacități paranormale, care stabileau dacă subsolul are sau nu are „colții dragonului”. Dacă acești „colți” subpământeni erau detectați de funcționarii imperiali, locul respectiv era etichetat malefic iar pe el nu se putea construi nici o casă.

Având ca suport această idee, în perioada interbelică, doctorul elvețian Hartman a efectuat o serie de observații și experimente care au fundamentat teoria „Rețelelor Hartmann”. Ernst Hartmann a observat cășoarecii aflați într-o anumită încăpere stăteau grupați după direcția liniilor și nodurilor unei rețele invizibile. Aceiași șoareci se comportau însă normal într

o încăpere diferită. Acest tip de reacție al animalelor i-a dat de gândit și studiind fenomenul a concluzionat că interiorul scoarței terestre ascunde rețele longitudinale și latitudinale malefice. Fenomenul se manifestă însă ca atare doar în nodurile de la întretăierea acestor rețele.

Iată cum prezintă un specialist cercetător român această curioasă descoperire din Bucegi: „*Ceea ce am găsit noi în Bucegi are o dispoziție geografică identică cu cea descrisă în folclor. În al doilea rând, știm acum ce și cum să căutăm. Pe diagrame, hărți ale subsolului, profilele micromagnetice ale zonelor malefice, despre care avem mai multe date, sunt ascuțite, pe când cele ale zonei benefice sunt liniare, aproape drepte. Timp de mai mulți ani am fost ocupați cu alte proiecte de cercetare și am suspendat investigațiile din Bucegi, dar intenționăm să reluăm cercetările și să facem chiar o demonstrație publică. Apoi vom lărgi zona investigațiilor, deoarece avem semnale că asemenea locuri deosebite se mai găsesc, cel puțin în zona Masivului Retezat, Zarand, Ciucașși Ceahlău. Interesant este faptul că din informațiile de până acum rezultă că fiecărei zone malefice trebuie să îi corespundă, undeva în apropiere, o zonă benefică, la o distanță de cel mult câteva sute de metri. Deocamdată nu vom divulga locația exactă*”.

Același specialist mai susține că, pe tema cercetării anomaliilor magnetice atipice din România, bune sau rele, urmează să apară o carte și că Ministerul Apărării se arată foarte interesat de acest domeniu. Cercetătorii de la Institutul „Terra” speră să se realizeze, cu concursul Armatei, o hartă a României care să pună în evidență aceste zone ieșite din comun. Acesta argumentează: „Descoperirea absolut întâmplătoare a zonei benefice din Bucegi, „Gura de Rai” în tradiție populară, vine să rotunjească ceea ce știam până acum despre anomaliile magnetice atipice. În primul rând ne întărește ideea că nimic din ceea ce avem lăsat ca memorie colectivă prin folclor nu este gratuit, are cel puțin un sâmbure de adevăr”.

Pe baza existenței unor legături de natură spirituală foarte puțin cunoscută între om și Pământ se înscrie și proiectul *Conștiinței Globale*. Proiectul *Conștiinței Globale* a luat ființă în anul 1998, fiind instalate, în mai multe locuri de pe planetă, echipamente electronice interconectate în rețea, cu centrul la Princeton, SUA. Rețeaua de generatoare aleatorii arată apariția unor anomalii în funcționare în timpul unor evenimente ce afectează viața a milioane de persoane. Există ipoteza conform căreia, în general, această conștiință globală a omenirii comunică cu Terra. Planeta anunță din timp orice catastrofă care urmează să se producă. Acest comportament nu poate fi atribuit fizicii clasice. Până în prezent, au fost amplasate peste 70 de generatoare numerice aleatoare în întreaga lume, inclusiv în România.

Cercetătorii au observat că în timpul unor evenimente la nivel global, diagramele sunt deviate de la poziția normală, iar schimbările apar uneori chiar înainte de producerea evenimentelor. În cazul cutremurului urmat de contemporanul tsunami din zona Asiei, la Banda Aceh, în decembrie 2005, deviațiile au fost anticipate cu peste 20 de ore înaintea producerii tragicului eveniment. „Inițiatorii proiectului spun că este prematur să se discute despre o aplicație practică a acestui experiment. Chiar dacă se știe că ceva grav se va întâmpla, nu se știe încă ce anume se va întâmpla, unde și mai ales când. Probabil că după ce vor fi instalate mai multe sisteme, în jur de 100, se va putea identifica și zona expusă. Vom analiza toate înregistrările, pentru a vedea cum s-a propagat unda emoțională”, a afirmat specialistul român Adrian Pătruț (într-un interviu acordat ziaristului I. Golea la începutul acestui an), cel care supraveghează singura unitate de acest fel din România.

Pe teritoriul SUA, *Proiectul Gândirii Colective* este în atenția cercetătorilor de la Universitatea din Princeton încă din anul 1998, iar coordonatorul studiului psihologul Roger Nelson, a trecut la montarea de echipamente pe toate continentele.

Unii specialiști au concluzionat: „Este clar că lumea fizicii și cea a spiritului uman sunt interconexate, iar aceste experimente o dovedesc, chiar dacă încă nu putem ști cum se întâmplă aceasta”.

În opinia unor specialiști, zonele geopatogene generează cancer.

În România, aceste lucruri se studiază încă de la începutul anilor ‘80, adică de peste 30 de ani. Experiențele românești au condus către ideea că zonele geopatogene sunt reale, focarele geopatogene emit radiații de altă natură decât cele cunoscute, dăunătoare organismelor vii, dar că aceste focare nu sunt constituite în nodurile rețelelor Hartmann, adică nu au o dispunere geometrică, regulată în structura scoarței. În urma experiențelor din România, s-a tras concluzia că o persoană care locuiește într-o asemenea zonă timp de peste zece luni este predispus, în faza incipientă, la insomnie, apoi apare starea de greață, cefalee, disfuncții ale mușchilor inimii, puls aritmic, fibrilație, contracții musculare dese și intense. În ultima fază apare cancerul.

Un renumit chirurg român a identificat familii întregi bolnave de cancer, ale căror locuințe au fost construite pe asemenea locuri geopatogene.

Nu este lipsit de importanță nici interesul manifestat la sfârșitul anilor ‘80, a unor specialiști străini din state vest europene, astăzi parteneri ale României, pentru unele zone din țara noastră unde se înregistrau cazuri frecvente de boli de inimă și de cancer. Un asemenea fenomen a fost înregistrat prin anul 1997 cu ocazia forării unei sonde de petrol și gaze în Prahova, aproape de Muntele Roșu, când la majoritatea muncitorilor, maiștrilor și a inginerilor specialiști s-au sesizat stări de spirit nefirești, de la oboseală la extaz, fapt ce a condus la sistarea lucrărilor și continuarea cercetărilor asupra fluidului de foraj. Un fenomen asemănător a fost semnalat de mai mulți specialiști petroliști români care au lucrat la începutul anilor ‘94-‘95 într-un perimetru petrolier dintr-o țară asiatică, la repararea unor sonde de petrol.

A sosit probabil momentul, urmare a evoluțiilor petrecute pe scena geopolitică mondială și mai ales europeană, ca organismele statale și non-guvernamentale să acorde o atenție sporită cercetării acestor fenomene, deocamdată mai greu de explicat științific, dar cu impact direct și major asupra calității vieții oamenilor.

Modalitatea de a face pași importanți în domeniul cercetării fenomenelor similare, celor mult prea succint prezentate, este aceea de a permite informațiilor de interes public să circule neîngrădit și în limite decente, nealarmiste oferind astfel posibilitatea celor avizați să le utilizeze cu chibzuință și înțelepciune în folosul cunoașterii și a progresului societății umane.

BIBLIOGRAFIE

1. Ardelean, A. -*Flora și vegetația pe Valea Crișului Alb*, Editura Universitatea "Vasile Goldiș", Arad -1999.
2. Ardelean, A. -*Ocrotire, conservare, diversitate*. Editura Mirton, Timișoara -1995.
3. Giurescu, C.C. -*Formarea poporului Român*. Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1973.
4. Mohan, Gh.; Ardelean, A.; Georgescu, M. -*Rezervații și monumente ale naturii din România*, Editura Scaiul, 1993.
5. Oancea, C.M. - *Depresiunea Zărandului*, Editura Vasile Goldiș University Press, Arad, 2002.
6. Pișota, A. - *Biogeografie*, Editions du Goeland, București, 1999.
7. Pișota, I.; Buta, I., *Hidrologie*, Editura didactică și pedagogică, București, 1983.
8. Patko, Robert -*Teză de doctorat*, Universitatea din București, Facultatea de Geografie – *Valea Crișului Alb – studiu de ecologie și hidrologie* – rezumatul tezei de doctorat.
9. Rizea, M. -*Cuptorul Jumelț -Tturnul Eifel al Apusenilor*, Monitorul de Petrol și Gaze, nr.9, București - Editura SIPG - septembrie 2008.
10. Rizea, M. -*Gura de Rai din Bucegi, între legendă și realitate*, Monitorul de Petrol și Gaze, nr.11, București - Editura SIPG – noiembrie 2007.
11. Tudoran, P. -*Țara Zărandului – studiu geoecologic*, Editura Academiei, București, 1983.
12. Tufescu, V. - *România*. Editura Stiințifică, București, 1975.
13. *Atlasul cadastrului apelor din România*, București, 1992.
14. *Atlasul climatologic al RSR*, București, 1966.
15. Blehu M. și colab: - *D.S. Inst. Geol. LVI*, 4, București 1970.
16. Camera Agricolă a jud. Arad (1945-1947).
17. Dimitrescu, R. - (1962) Cercetări geologice în regiunea Șiria. *D S Com Geol* p. 45.
18. *Geografia României*, vol I și III, Editura Academiei RSR, 1983.
19. *Imperiul Austro-Ungar, Monografie*, Budapesta 1889, 1890.
20. *Râurile României. Monografie hidrologică*, București, 1975.
21. Posea, Gr.; Badea, L. - *Harta României cu unitățile de relief*.
22. **** Psihosociologia & mass-media, Anul XII, nr.2/2007, *Revista trimestrială editată de Academia Națională de Informații*- București.

Surse internet:

- 1 www.gurahont.ro
- 2 ro.wikipedia.org/wiki/Gurahont,_Arad
- 3 www.noteprofesori.com/.../gurahont/.../index.html
- 4 www.adevarul.ro/.../zimbru-rezervatia-de-lauri.html